

А.Г. Мартин, С.О. Осипчук, О.М. Чумаченко

ПРИРОДНО-СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ

Монографія

Київ – 2015

Автори: д-р.е.наук Мартин А.Г., к. геол.-мін. наук Осипчук С.О., к.е.наук
Чумаченко О.М.

Рецензенти:

Палеха Ю. М. – д-р.географічних наук, заступник директора з наукової роботи Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст «ДІПРОМСТО» ім. Ю.М. Білоконя, м. Київ;

Добряк Д. С. – д-р.е.наук, професор кафедри управління земельними ресурсами НУБіП України, м. Київ;

Заяць В. М. – д-р.е.наук, провідний науковий співробітник ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, м. Київ.

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету біоресурсів і природокористування України, протокол № 3 від 30.09.2015.

Мартин А.Г. Природно-сільськогосподарське районування України: монографія / **Мартин А.Г., Осипчук С.О., Чумаченко О.М.** – К. : ЦП "Компринт". – 328 с.

В монографії наведено удосконалену схему природно-сільськогосподарського районування території України. Згідно з розробленими критеріями уточнено і виокремлено п'ять природно-сільськогосподарських зон (Полісся, Лісостеп, Степ, Степова посушлива, Сухостепова) та дві гірські області (Карпатська гірська область, Кримська гірська область), 19 провінцій і 33 округи й дано їхню еколого-господарську характеристику.

Здійснено природно-сільськогосподарське районування Рівненської, Черкаської та Запорізької областей з виокремленням природно-сільськогосподарських районів і з відповідною їх еколого-господарською характеристикою.

Монографію рекомендовано студентам при вивченні дисциплін: «Землевпорядне проектування», «Державний земельний кадастр», «Планування розвитку територій» та інших. Цікава та корисна наукова праця буде і фахівцям землевпорядної служби, аспірантам, співшукачам й іншим вченим у галузі використання та охорони земель.

УДК 332.2

ISBN 978-966-929-156-1

© Мартин А.Г., Осипчук С.О.,
Чумаченко О.М. 2015

© НУБіП України, 2015

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Земельні ресурси України та їх сучасний стан в пореформений період.	
1.1. Характеристика земельних ресурсів та земельного фонду України.	7
1.2. Ґрунти та їх сучасний стан.	17
Розділ 2. Теоретико-методологічні підходи до проведення районування України.	
2.1. Історичні передумови виникнення природно-сільськогосподарського районування України.	24
2.2. Нормативно-правове забезпечення проведення районування в Україні.	28
2.3. Інформаційне забезпечення проведення районування.	34
Розділ 3. Формування структури та ієрархічних елементів природно-сільськогосподарського районування в межах України.	
3.1. Побудова природно-сільськогосподарського районування.	35
3.2. Послідовність здійснення природно-сільськогосподарського районування.	36
3.3. Показники еколого-господарської характеристики природно-сільськогосподарських зон і гірських областей.	38
3.4. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські зони і гірські області.	39
3.5. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські провінції.	63
3.6. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські округи.	96
3.7. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські райони.	140
Розділ 4. Внутрішньообласне природно сільськогосподарське районування	
Рівненська область	142
Черкаська область	168
Запорізька область	185
Висновки	214
Додатки. Довідник до карти природно-сільськогосподарських районів на обласному рівні.	215
Бібліографічний список	327

Передмова

Україна має величезні земельні ресурси. Її територія простягається із заходу на схід понад 1300 км, а з півночі на південь - близько 900 км. За площею (60,4млн га) вона є однією з найбільших (другою після Росії) країн Європи, за якісним складом та біопродуктивністю ґрунтів - однією з найбагатших держав світу. В ній сконцентровано 6,7% світових запасів чорноземів. У ґрунтовому покриві переважають чорноземи і лучно-чорноземні ґрунти, антропогенно непорушені відміни яких характеризуються високою родючістю. Близькі до них за рівнем родючості опідзолені (темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені) ґрунти.

На сучасному етапі можна вважати загально визнаним серед науковців (а також серед переважної частини досвідчених практиків сільськогосподарського виробництва) погляд про необхідність кардинальної зміни підходів до використання земельного фонду. Помилкові тенденції, які панували впродовж існування командно-вольових методів керівництва сільським господарством і полягали в намаганні постійно збільшувати питому вагу ріллі у складі земельних угідь, призвели до незбалансованого навантаження на природні ландшафти й до значного техногенного ураження ґрунтового покриву, яке в межах України простежується дуже чітко. Нехтування об'єктивними законами агроекології спричинило розвиток деградаційних процесів, особливо ерозійних. Згадані помилкові тенденції проявилися також у безпідставному залученні до сільськогосподарського виробництва малородючих ґрунтів, використання яких у складі орних земель економічно збиткове.

Для врахування територіальних відмінностей природних та економічних умов України розробляють природно-сільськогосподарське районування. Воно являє собою науково обґрунтовану систему поділу території, що враховує розподіл природних ресурсів, а також особливості їхнього сільськогосподарського використання. Районування - це своєрідна база територіального обліку природних умов і ресурсів, кількості, якісного

стану й виробничій спроможності земель у системі таксономічних одиниць. Воно є природно-історичною основою для розміщення сільськогосподарського виробництва, оцінки земель, розробки схем використання земельних ресурсів, схем і проектів землеустрою, систем ведення сільського господарства й землеробства та ін.

Природно-сільськогосподарське районування відображає необхідність першочергового використання земельних ресурсів в інтересах сільського господарства. Воно побудоване на агробіоекологічній основі, що зумовлено особливостями сільськогосподарського виробництва, сутність якого полягає в утилізації сонячної енергії рослинними організмами. Природно-сільськогосподарське районування, виходячи з його агроєкологічної основи, розкриває природний біокліматичний потенціал окремих територій.

Беручи до уваги природні умови і ресурси, вказане районування задовольняє й вимоги управління сільськогосподарським виробництвом на наукових засадах. У зв'язку з цим воно передбачає у зв'язку меж природних виділів території з адміністративними межами, а також групування адміністративних утворень і господарств з урахуванням природних умов.

Відповідно до статті 179 Земельного кодексу України природно-сільськогосподарське районування є основою для оцінки земель і розроблення землевпорядної документації щодо використання та охорони земель. Згідно зі статтею 26 Закону України "Про охорону земель" природно-сільськогосподарське районування земель є основою для поділу земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, розвитку господарської діяльності та пріоритету вимог екологічної безпеки, встановлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району (зони), визначення територій, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу, встановлення в межах окремих зон необхідних видів екологічних обмежень у використанні земель з урахуванням

геоморфологічних, природно-кліматичних, ґрунтових, ерозійних та інших особливостей територій. Воно також є інформаційною базою державного земельного кадастру та основою для розробки схем землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, систем ведення сільського господарства і проектів землеустрою.

Нині виникла необхідність уточнення попередньої схеми природно-сільськогосподарського районування [13], що зумовлено, передусім, змінами, які відбулися за час земельної реформи. Зокрема, при здійсненні в минулому природно-сільськогосподарського районування враховувалися лише землі сільськогосподарського використання [9, 10, 14]. Крім того, ці зміни пов'язані з роздержавленням та приватизацією земель колишніх сільськогосподарських підприємств та утворенням замість них здебільшого кількох агроформувань. У результаті змінилися межі колишніх господарств, по яких свого часу були проведені межі природно-сільськогосподарських районів.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо здійснення природно-сільськогосподарського районування (зонування) земель [6] вивчено природні умови, територіально-господарські особливості структури земельного фонду і стан ґрунтового покриву нашої держави та інші показники. За результатами досліджень науково обґрунтовано природно-сільськогосподарське районування України, розроблено принципи і систему районування, а також схему природно-сільськогосподарського районування України з виокремленням зон, гірських областей, провінцій та округів із відповідною їхньою еколого-господарською характеристикою.

Розділ 1. Земельні ресурси України та їх сучасний стан в пореформений період.

1.1. Характеристика земельних ресурсів та земельного фонду України.

На сьогодні універсальність земельних ресурсів є беззаперечною. Вони необхідні для багатьох видів суспільної діяльності. Для таких галузей господарства як промисловість, будівництво, сухопутний транспорт тощо земля є територіальним ресурсом, на якому розміщуються виробничі об'єкти, інженерні споруди, комунікації. Але особливу роль земельні ресурси грають у сільському та лісовому господарстві. Тут земля одночасно виступає і територіальним ресурсом, і засобом виробництва.

Земельні ресурси - сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві.

У порівнянні з іншими видами природних ресурсів, земельні мають низку особливостей:

- вони не можуть переміщуватися в просторі та не можуть замінюватися іншими ресурсами;
- хоча це і багатоцільовий ресурс, але кожна окрема ділянка може бути використана лише для однієї мети – під рілля, пасовище, сад, кар'єр, промислову чи житлову забудову тощо;
- земельні ресурси є вичерпними, тому що площа їх обмежена розмірами суходолу Землі, держав чи конкретних господарств;
- хоча земельні ресурси і відносяться до категорії відновних, але таке відновлення вимагає тривалого часу.

Всі землі України незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму відносяться до земельних ресурсів і складають єдиний ***земельний фонд*** держави.

Існуюча класифікація земель в Україні передбачає їх розподіл за найбільш характерними ознаками. За земельним законодавством України такою ознакою є цільове призначення земель.

Під *цільовим призначенням земель* слід розуміти їх нормативне цільове використання, тобто встановлений у нормативному порядку правовий режим використання земель, або їх правовий статус, залежно від видів діяльності суб'єктів права власності на землю та права користування землею або суспільних інтересів.

За цільовим призначенням землі України поділяються на *дев'ять категорій*:

- землі сільськогосподарського призначення;
- землі житлової та громадської забудови;
- землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення;
- землі оздоровчого призначення;
- землі рекреаційного призначення;
- землі історико-культурного призначення;
- землі лісгосподарського призначення;
- землі водного фонду;
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [7].

Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі.

Сучасне розуміння поняття «земельного фонду» включає усі землі, що знаходяться в межах території України в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами.

На сьогодні земельний фонд становить 60,4 млн га (60354,8 тис га) або 5,7 % території Європи. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно обґрунтовані межі.

Україна володіє значними земельними ресурсами і в порівнянні з країнами світу та Європейської співдружності і (для порівняння: розораність території США – 15,8%, сільськогосподарських угідь – 35,9%; розораність території Великобританії, Франції та ФРН – від 28,1 до 31,8%, де частка ріллі сягає 40 – 57,8 %) має неймовірно високий показник господарської освоєності території який становить 92 %. При цьому сільськогосподарське освоєння земель перевищує 70 % і є одним з найвищих у світі. Розораність земельного фонду становить 56 % загальної території держави. Сільськогосподарські угіддя займають — 19 %, а рілля — 27 % від загальноєвропейських. Український показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на душу населення є найвищим серед європейських країн – 0,9 га, в т.ч. 0,7 га ріллі, середньоєвропейські ж показників 0,44 і 0,25 га, відповідно.

Таблиця 1.1.

Структура земельних ресурсів України станом 1.01.2011 р.

Основні види земельних угідь та економічної діяльності	Площа земель	
	всього, тис. га	% до загальної площі території України
Сільськогосподарські землі	42791,80	71
Ліси та інші лісовкриті площі	10601,10	18
Забудовані землі	2512,50	4
Відкриті заболочені землі	979,90	2
Сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом (відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (кам'янисті місця, піски, яри інші))	1046,00	2
Води (території, що покриті поверхневими водами)	2423,50	4
Разом (територія України)	60354,80	100

Земельний фонд України характеризується надзвичайно високим показником сільськогосподарської освоєності (71%).

Таблиця 1.2.

Сільськогосподарські землі за видами угідь станом 1.01.2011 р.

Сільськогосподарські землі	Площа земель	
	всього, тис. га	% до загальної площі території України
	427 91,80	70,9
Сільськогосподарські угіддя	415 76,00	68,9
рілля	324 76,50	53,8
перелоги	310, 20	0,5
багаторічні насадження	896, 50	1,5
сіножаті	241 0,90	4,0
пасовища	548 1,90	9,1
інші сільськогосподарські землі	121 5,80	2,0

У структурі сільськогосподарських земель переважну частку займають сільськогосподарські угіддя (68,9% від загальної площі), а розораність території України становить 53,8%. Значна протяжність території України з заходу на схід і півночі на південь, розташування в декількох природно-географічних зонах обумовлює суттєві відмінності у структурі земельних ресурсів у різних адміністративних утвореннях що відображено на рис. 1 та 2.

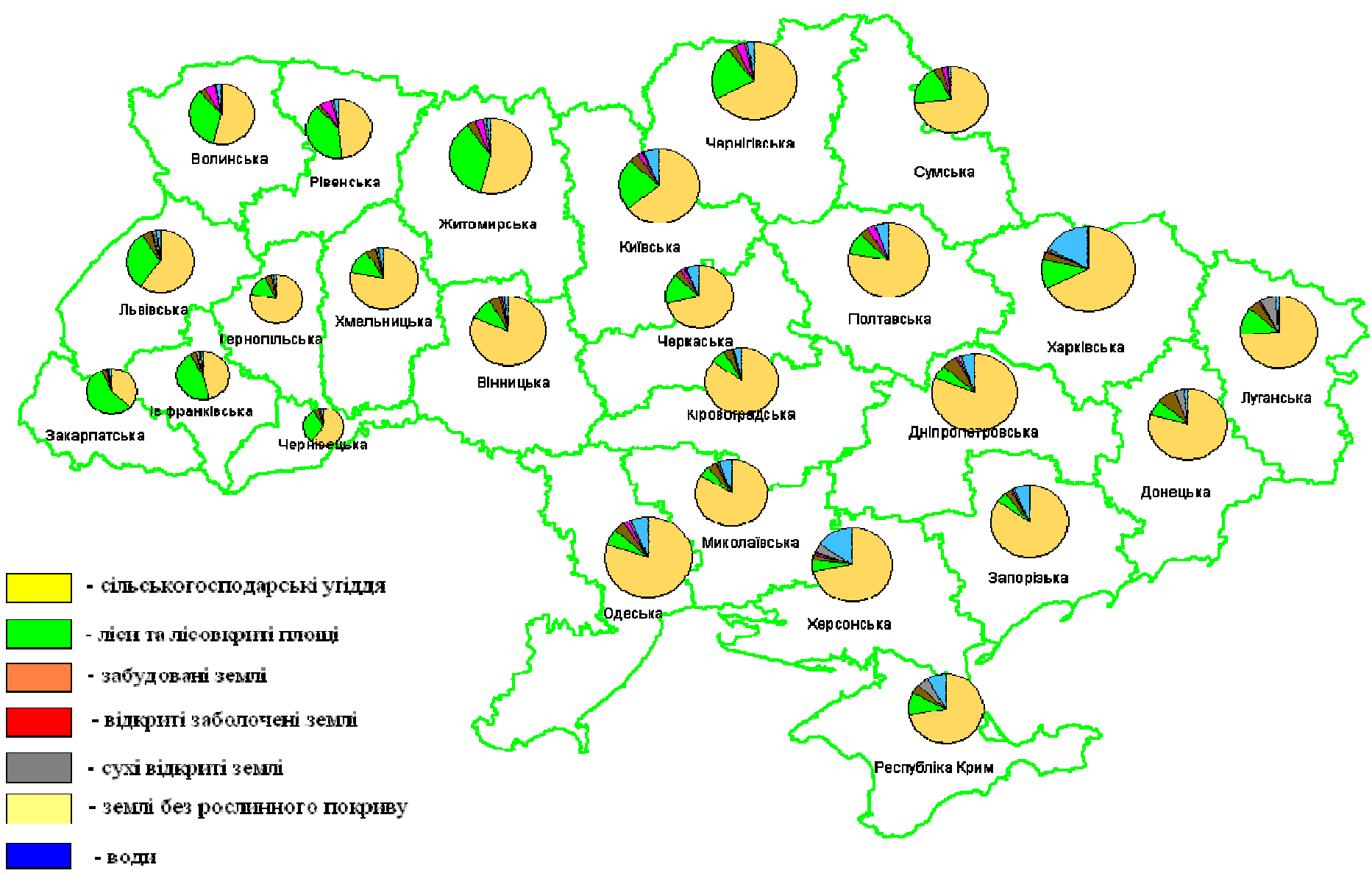

Рис.1. Структура земельного фонду України в розрізі регіонів

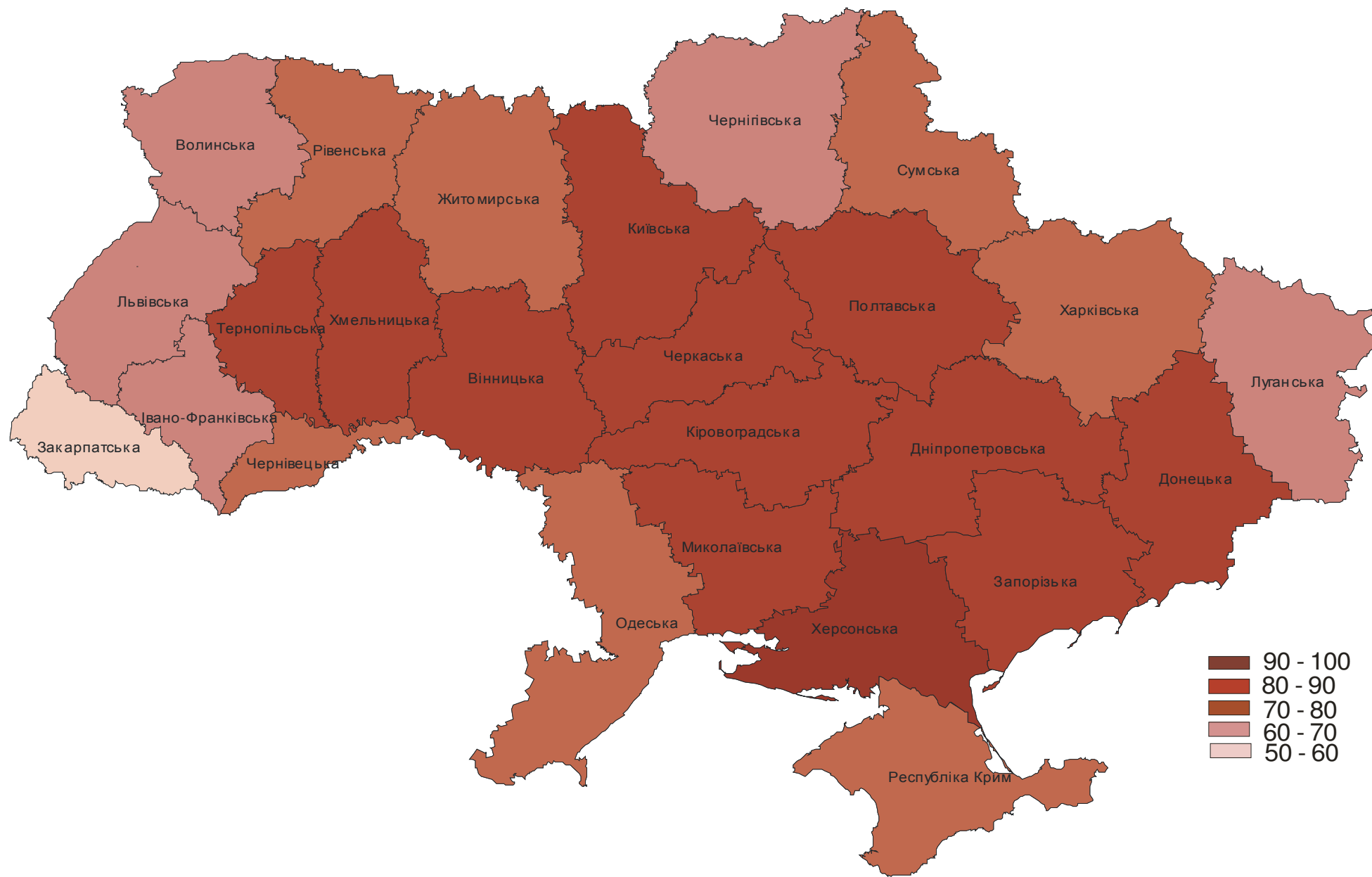

Рис 2. Ступінь розораності сільськогосподарських угідь в розрізі регіонів, %

Найвищими показниками сільськогосподарської освоєності характеризуються області Степової зони (Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Донецька), де цей показник перевищує 80%. Найнижчі значення сільськогосподарської освоєності характерні для Закарпатської (37,03%) Івано-Франківської (46,51%), Рівненської (48,33%) областей [15].

За даними обліку лісів станом 1.01.2006 р. площа лісів та інших лісовкритих площ в Україні становила 10 503,7 тис. га (18%), з яких 9,5 млн. га вкриті лісовою рослинністю.

Під *лісистістю* розуміють частку вкритих лісовою рослинністю земель від загальної площі території держави, яка Україні становить 15,6% і є нижчою, ніж в багатьох країнах Європи. Найвищі відсоткові значення лісів та інших лісовкритих площ у структурі земельних ресурсів характерні для Закарпатської (56,79%), Рівненської (39,76%), Волинської (34,34%), Івано-Франківської (45,70%) областей. Проте для цілого ряду областей цей показник не перевищує 10% (Херсонська – 5,32%, Миколаївська – 4,91%, Запорізька – 4,29%, Дніпропетровська – 6,01%).

Площа забудованих земель становить 2 467,5 тис. га (4,1% від загальної площі держави). Найвищими відсотковими значеннями забудованих земель у структурі земельного фонду характеризуються області із значною кількістю великих міст і потужним промисловим потенціалом (Донецька – 7,39%, Дніпропетровська – 5,98%). Найнижчі значення забудованих земель характерні для Херсонської (2,47%), Житомирської (2,97%) областей, що обумовлено як природно-географічними умовами так і особливостями заселення.

Відкриті заболочені землі в Україні займають площу 966 тис. га (1,6% від загальної площі держави) і в основному представлені низинними болотами. Найбільші площі заболочених земель приурочені до поліських областей (Волинська – 5,76%, Рівненська – 5,3%, Чернігівська – 3,81%).

Сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом в межах України займають всього 17,6 тис. га (0,03% від загальної площі) і характерні тільки для п'яти областей. Найбільша площа земель цієї категорії розташована в Херсонській області – 15,7 тис. га (0,55% від загальної площі області), а решта більш менш рівномірно приурочена до Донецької, Запорізької, Луганської та Сумської областей.

Відкриті землі без рослинного покриву в Україні займають площу 1040,5 тис. га (1,7% від загальної площі) та представлені кам'янистими місцями, пісками, ярами. Найбільші площі цих земель розташовані в межах Луганської (7,24%) області, Автономної республіки Крим (4,82%), Херсонської (3,98%) області.

Землі під водами займають площу 2 416,9 тис. га (4,0% від загальної площі) та представлені землями, які розташовані як під природними так і штучними водними об'єктами. Найвищі відсоткові значення земель під водами характерні для адміністративних утворень, які розташовані на узбережжі Чорного та Азовського морів (Автономна республіка Крим – 8,11%, Запорізька – 6,31%, Миколаївська – 5,19%, Одеська – 6,35%, Херсонська – 15,13% області) і через території яких протікає р. Дніпро із величезними площами водосховищ (Черкаська – 6,48%, Київська – 6,24% області, м. Київ – 8,01%).

В Україні практично завершена приватизація сільськогосподарських угідь шляхом безоплатної передачі земель державної форми власності у приватну. За період 1995-1997 років у власність недержавних сільськогосподарських підприємств згідно Указу Президента України від 10.11.1994 р. безоплатно передано 30,0 млн. га земель загальною вартістю 257,2 млрд. грн. Логічним продовженням земельної реформи в аграрній сфері стало паювання земель недержавних сільськогосподарських підприємств в результаті якого 6 578,9 тис. громадян України стали власниками земельних паїв.

Паювання земель передбачає визначення розміру земельної частки (паю) в колективній власності на землю кожного члена сільськогосподарського підприємства.

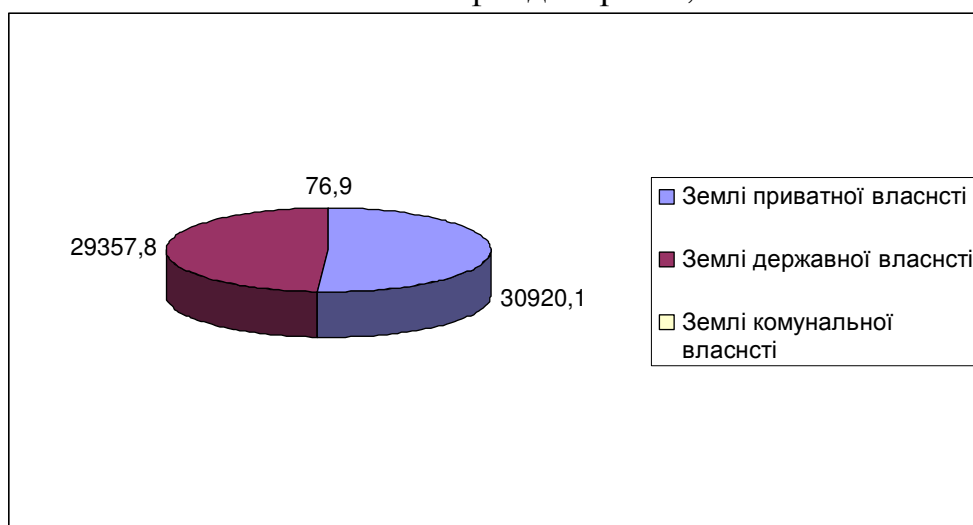
В державі відбуваються активні процеси оформлення державних актів на право приватної власності на землю (1,8 млн. громадян отримали державні акти на середній земельний пай). Одночасно відбувається приватизація земельних ділянок, що надані громадянам для:

- ведення особистого підсобного господарства – 1 911,8 тис. га (57,0%);
- житлового будівництва та обслуговування будинку – 1 319,2 тис. га (39,3%);
- садівництва – 120,8 тис. га (3,6%);
- дачного і гаражного будівництва – 2,4 тис. га (0,1%).

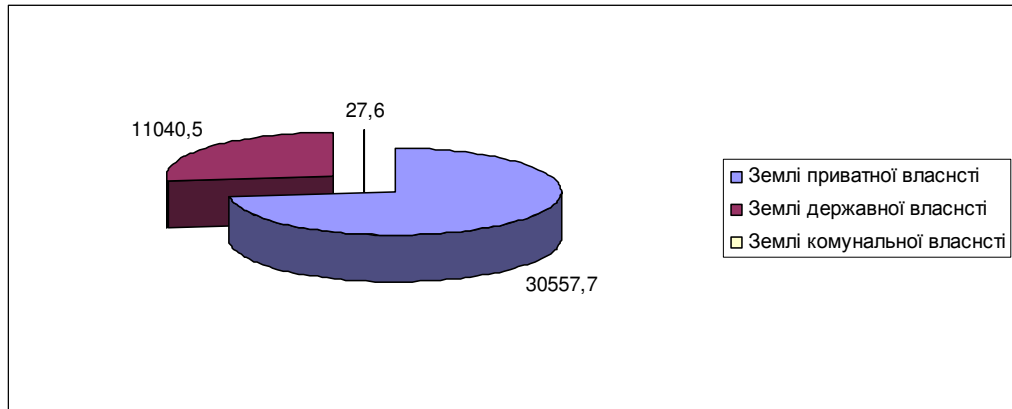
Таку приватизацію здійснили 1,2 млн. громадян (85% від загальної кількості, які мають на це право). Загальна площа приватизованих земельних ділянок складає 3 354 тис. га.

Проведення приватизації земель кардинально змінило структуру земельного фонду України за основними формами власності: *державною, приватною та комунальною.*

Земельний фонд України, тис. га

Сільськогосподарські угіддя, тис. га

Рілля, тис. га

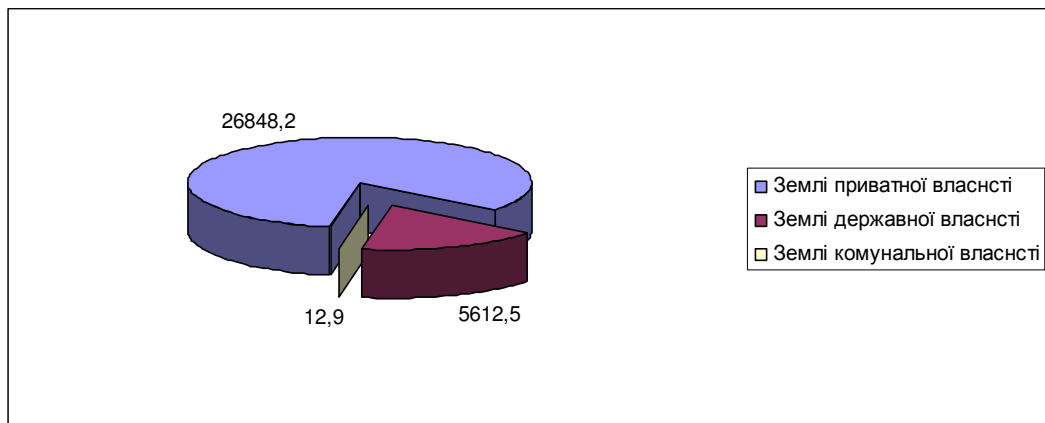

Рис. 3. Розподіл земельного фонду України за формами власності станом на 1.01.2011 р.

Із загального фонду у державній власності залишилося 48,7%, сільськогосподарських угідь – 26,5% в тому числі ріллі – 17,3% від загальної площі сільськогосподарських угідь. Сільськогосподарські угіддя використовуються переважно для забезпечення наукової діяльності, в навчальних цілях, для насінництва та ведення племінного господарства, вирощування лікарських рослин, виробництва специфічних видів сільськогосподарської продукції. У приватну власність перейшло 51,2% земель України, з яких сільськогосподарські угіддя – 73,4% в тому числі ріллі – 82,6% від площі угідь. До комунальної власності належать порівняно мізерні території земель та угідь України [15].

1.2. Ґрунти та їх сучасний стан.

У структурі земельних угідь України переважають родючі чорноземи (типові, звичайні і південні). Основна база землеробства країни розміщується на чорноземних ґрунтах та ґрунтах чорноземного типу, що становить 61,4% площі орних земель. В Україні зосереджена третина (30%) світових запасів чорноземів, за деякими даними навіть 40,5% і з цим пов'язується виграшний агрономічний статус України у порівнянні з іншими державами світу. Розповсюджені також каштанові, лучні ґрунти, буроземи тощо.

Земельний фонд характеризується наявністю високою біопродуктивністю землі, в її структурі переважають землі з найбільш родючими ґрунтами.

Таблиця 1.3.

Структура ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь України.

п/п	Основні типи ґрунтів	С/ґ угіддя		Вт.ч. рілля	
		тис.га	га	тис.га	%
1	Дерново - підзолисті різного генезису	2522	6,0	2080	6,5
2	Ясносірі і сірі опідзолені	2149	5,0	1932	5,8
3	Темно-сірі опідзолені	4133	9,9	3858	11,8
4	Дернові різного генезису	1281	3,6	530	1,6
5	Лучні різного генезису	1565	3,7	764	2,5
6	Лучно-болотні	7К>	1-7	99	0,3
7	Торфно-болотні і торф'яністі	614	1,5	82	0,2
8	Чорноземні різного генезису	22111	52,8	19968	61,4
9	Лучно-чорноземні	718	1,7	567	1,7
10	Солонці і солончаки різного характеру	171	0,4	57	0,2
11	Темнокаштанові і каштанові	1238	3,0	1133	3,4
12	Буроземні, дерново - буроземні, підзолисто - буроземні	1189	2,5	73	0,2
13	Намиті	658	1,6	347	1,0
14	Інші види ґрунтів	2749	6,5	1041	3,3
	Разом по Україні	41816	100,0	32537	100,0

Наявність особливо цінних земель забезпечує ведення високопродуктивного сільськогосподарського виробництва.

До *особливо цінних земель* відносяться: чорноземи нееродовані несолонцюваті на лесових породах; лучно-чорноземні незасолені несолонцюваті суглинкові ґрунти; темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені на лесах і глеюваті; бурі гірсько-лісові та дерно-вобуроземні глибокі і середньоглибокі; дерново-підзолисті суглинкові ґрунти; торфовища з глибиною залягання торфу більше одного метра і осушені незалежно від глибини; коричневі ґрунти Південного узбережжя Криму; дернові глибокі ґрунти Закарпаття; землі дослідних полів науково-дослідних установ і навчальних закладів; землі природно-заповідного фонду; землі історико-культурного призначення. загальна площа яких становить 14,9 млн. га.

Таблиця 1.4.

Площі особливо цінних земель України

		С/г угіддя			РІЛЛЯ		
		Загальна площа	Особливо цінні землі	%	Загальна площа	Особливо цінні землі	%
1	АР Крим	1793	511	41057	119.1	N8	15.0
	<i>Області:</i>						
2	Вінницька	1860	835	44.9	1612	824	51.1
3	Волинська	993	115	і 1.6	623	81	12.0
4	Дніпропетровська	2374	9)6	38.2	2044	891	43.6
5	Донецька	1939	582	30.2	1613	559	36.6
6	Житомирська	1546	310	40928	1192	298	25.0
7	Закарпатська	427	103	40932	162	53	33
8	Запорізька	:i?i	852	2<>.8	1885	558	41058
9	Івано-Франківська	526	11*	40936	Чи:	51.0	15.0
10	Київська	1556	750	48.2	1310	725	55
11	Кіровоградська	1945	919	47.2	1715	909	59.0
12	Луганська	1841	296	40924	1408	41088	40988
13	Львівська	1159	155	13	771	130	41168
14	Миколаївська	1585	662	33	1675	640	38
15	Одеська	2454	831	34	2008	771	38.4
16	Полтавська	2073	1442	70	1742	1411	81.0
17	Рівненська	868	15-i	40986	607	156	25 т
18	Сумська	1639	905	55.2	1305	882	67.6
19	Тернопільська	972	64 i	70.:i	846	72	79.4
20	Хмельницька	2302	1106	48.0	1884	1079	57.3
21	Херсонська	1931	649	34	1720	636	37

22	Хмельницька	1450	696	4К.І	124»	679	54.4
23	Черкаська	i.;;	886	66.5	1192	872	73.3
24	Чернівецька	417	82	41109	?ос	79	41025
25	Чернігівська	2015	559	28	1434	529	36.9
	Україна	39501	14882	38	31830	14189	44.5

*за даними Держкомзему України.

Упродовж останніх років відбувається постійна трансформація земельного фонду. Скорочується площа сільськогосподарських угідь, зростає антропогенне навантаження, значно погіршується якісний стан земельного фонду. Збільшується площа еродованих земель, знижується родючість ґрунту, в ньому зростає дефіцит поживних речовин, що негативно позначається на сільськогосподарському виробництві. Інтенсивне та нераціональне використання сприяє збільшенню у структурі земель площ ґрунтів з незадовільними властивостями (деградовані та інші малородючі ґрунти). Площа деградованих та малопродуктивних земель у складі орних земель перевищує 6,5 млн га, що становить 20 % площі ріллі. Прямі щорічні втрати від використання таких земель сягають у середньому 66,5 грн на 1 га, або в цілому по Україні – близько 400 млн грн. [10].

В Україні щорічно від ерозії втрачається від 300 – 400 до 500 – 600 млн т ґрунту. Із продуктами ерозії виноситься 10 – 15 млн т гумусу, 0,3 – 0,9 – азоту, 700 – 900 – фосфору, 6 – 12 млн т калію, що значно більше, ніж вноситься з добривами.

На території України неодноразово проводилися широкомасштабні ґрунтові обстеження у 1882, 1961, 1981 роках, за результатами яких прослідковується зниження вмісту поживних речовин в ґрунтовому покриві [15].

Таблиця 1.5.

Зміни вмісту гумусу в ґрунтах України у розрізі регіонів по роках¹⁾

Адміністративно – територіальні одиниці	Динаміка вмісту гумусу %			Середньорічні втрати гумусу, млн т		
	1882р.	1961р.	1981р.	унаслідок незбалансованого використання, виносу органічних речовин	унаслідок ерозії	загалом
АР Крим	3,0	2,8	2,4	0,65	0,37	1,02
Області:						
Вінницька	3,5	3,1	2,9	0,68	1,51	2,19
Волинська	2,0	1,8	1,6	0,26	0,24	0,5
Дніпропетровська	5,5	4,9	4,5	1,19	2,43	3,62
Донецька	5,0	4,6	4,3	0,85	1,44	2,29
Житомирська	2,6	2,3	1,9	0,85	0,44	1,29
Закарпатська	–	3,1	2,8	0,08	0,16	0,24
Запорізька	4,0	3,4	3,1	1,19	1,20	2,39
Ів. – Франківська	–	2,9	2,5	0,24	0,30	0,54
Київська	4,0	3,3	3,1	0,55	0,70	1,25
Кіровоградська	5,5	4,8	4,5	1,01	1,09	2,1
Луганська	5,5	4,7	4,4	0,85	1,40	2,25
Львівська	–	2,5	2,1	0,50	0,67	1,17
Миколаївська	4,5	4,1	3,8	1,02	1,14	2,16
Одеська	4,2	3,7	3,3	1,45	1,23	2,68
Полтавська	5,0	4,3	4,0	1,04	0,82	1,86
Рівненська	–	2,3	1,9	0,41	0,25	0,66
Сумська	4,5	4,0	3,7	0,81	0,87	1,68
Тернопільська	3,6	3,3	3,0	0,66	0,97	1,6.3
Харківська	7,0	5,3	4,9	1,10	3,08	4,18
Херсонська	3,0	2,6	2,3	0,54	0,66	1,2
Хмельницька	3,5	3,1	2,8	0,65	1,18	1,83
Черкаська	4,0	3,5	3,2	0,60	0,80	1,4
Чернівецька	4,0	3,4	3,0	0,31	0,37	0,68
Чернігівська	2,5	2,2	2,0	0,58	0,34	0,92
У середньому по Україні	4,0	3,4	3,0	18,07	23,66	41,73

Сільськогосподарські землі за останні роки досить інтенсивно втрачають свої якісні властивості, чому сприяють деградаційні процеси.

¹⁾ Показники таблиці сформовано за даними Інституту землеустрою УААН, 2004.

Насамперед, це стосується ґрунтового покриву, який великою мірою втратив притаманні йому властивості саморегуляції.

Диференціація рельєфу різних регіонів України визначає розподіл орних земель за крутістю схилів. Домінують схили крутістю до 3° – вони складають 88,5 % від усієї площі орних земель. Найнебезпечніші для використання орні схили крутістю понад 3° їх 11,5 %, а й деяких регіонах – до 20 %, що свідчить про значні потенційні передумови розвитку деградаційних процесів.

Таблиця 1.6.

Розподіл орних земель України за крутістю схилів

Розмірність	Усього орних земель	У тому числі за крутістю схилів, град.							
		<1	1-2	2-3	3-5	5-7	7-10	10-15	>15
га	31701,8	17499,9	6948,7	3608,5	2445,7	879,4	263,9	48,1	7,7
%	100,0	55,2	21,9	11,4	7,7	2,7	0,8	0,2	0,1

Загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнали згубного впливу водної ерозії, становлять 13,4 млн га, із них 10,6 млн га орних земель (32 % загальної площі цих угідь). У складі еродованих земель обліковується 4,5 млн га із середньо- та сильнозмитими ґрунтами, в тому числі 68 тис. га тих, які повністю втратили гумусовий горизонт. Масштабність ерозійних процесів не викликає сумнівів, особливо на цінних ґрунтах (чорноземи південні, звичайні чи подібні до них за якісними характеристиками).

Таблиця 1.7.

Деградовані й малопродуктивні орні землі України у розрізі регіонів¹⁾

Адміністративно – територіальні одиниці	Площа деградованих і малопродуктивних орних земель					
	загалом			з них підлягають консервації до 2015 року		
	усього тис. га, %	до загальної площі, %	до площі орних земель,%	тис. га, %	до площі деградова них земель,%	до площі орних земель,%
АРКрим	379,4	5,8	30,3	211,0	55,6	16,9
Області:						
Вінницька	443,1	6,8	25,6	114,5	25,8	6,6
Волинська	154,0	2,4	22,9	108,3	70,3	16,1
Дніпропетровська	229,3	3,5	10,8	97,5	42,5	4,6
Донецька	321,7	4,9	19,4	142,2	44,2	8,6
Житомирська	280,2	4,3	25,5	117,1	41,8	10,7
Закарпатська	49,0	0,8	24,4	28,3	57,8	14,1
Запорізька	434,0	6,7	22,8	296,5	68,3	15,6
Ів.-Франківська	167,0	2,6	42,5	68,5	41,0	17,4
Київська	240,5	3,7	17,6	122,5	50,9	8,9
Кіровоградська	217,3	3,3	12,3	84,3	38,8	4,8
Луганська	295,4	4,5	22,0	75,3	25,5	5,6
Львівська	260,3	4,0	32,6	139,3	53,5	17,4
Миколаївська	291,3	4,5	17,1	80,4	27,6	4,7
Одеська	519,4	8,0	25,0	215,7	41,5	10,4
Полтавська	226,0	3,5	12,8	164,5	72,8	9,3
Рівненська	219,3	3,4	33,9	141,8	64,7	21,9
Сумська	93,5	1,4	7,5	52,6	56,3	4,2
Тернопільська	218,2	3,4	25,6	91,7	42,0	10,8
Харківська	296,1	4,6	15,3	90,4	30,5	4,7
Херсонська	344,9	5,3	19,4	168,0	48,7	9,5
Хмельницька	356,9	5,5	28,5	141,2	39,6	11,3
Черкаська	204,2	3,1	16,0	146,4	71,7	11,4
Чернівецька	174,8	2,7	51,5	85,4	48,9	25,2
Чернігівська	84,2	1,3	6,2	64,5	76,6	4,7
м. Київ	-	-	-	-	-	-
м. Севастополь	1,7	0,0	15,5	-	-	-
В цілому по Україні	6501,7	100,0	20,0	3047,9	46,9	9,4

¹⁾ Показники таблиці сформовано за даними сайту Держкомзему України, 2009.

Поряд із площинною ерозією досить швидко прогресують явища лінійного розмиву та яроутворення. Площа активних ярів становить 157 тис. га. Негативний вплив ярів проявляється на прилеглій території площею близько 1 млн га.

Вітровій ерозії систематично піддається понад 6 млн га, а в роки з пиловими бурями – до 20 млн га. Щорічно пилові бурі спостерігаються у Донецькій, Запорізькій і Харківській областях.

Стан земельного фонду погіршується під впливом процесів засолення, осолонцювання, перезволоження. Нині в Україні 10,8 млн га (25,8 %) сільськогосподарських угідь становлять кислі ґрунти, 2,3 млн га (5,4 %) солонцюваті та 1,7 млн га (4,1 %) – засолені. Крім того, 1,9 млн га сільськогосподарських угідь займають перезволожені ґрунти 1,8– заболочені й 0,6 млн га – кам'яністі ґрунти [15].

Розділ 2. Теоретико-методологічні підходи до проведення районування України.

2.1. Історичні передумови виникнення природно-сільськогосподарського районування України.

Проблемою природно-сільськогосподарського районування дослідники займаються вже понад 100 років. Необхідність поділу території царської Росії на певні географічні регіони була зумовлена потребами економічного розвитку й адміністративного управління. Цьому сприяли зростаюча з часом вивченість природних умов, дедалі глибше пізнання відмінностей природи окремих частин такої великої території.

У працях таких видатних учених, як В.В.Докучаєв, Г.І.Танфільєв, О.І.Воейков, Б.Б.Полинов, Б.Л.Лічков, Г.М.Висоцький, П.А.Тутковський та інші, показано значення природних факторів і ресурсів для сільського господарства. Вони обґрунтували географічний підхід до їх вивчення, обліку та використання.

Перші спроби природно-сільськогосподарського районування України в давні часи пов'язані з роботами щодо природного районування Європейської Росії. У статистичних атласах другої половини ХІХ ст. поряд із першими ґрунтовими картами К.С.Веселовського і В.П.Чеславського були розміщені схеми сільськогосподарського районування Європейської Росії, на яких виділялися й характеризувалися широтні сільськогосподарські смуги: чорноземна, південна нечорноземна, північна нечорноземна.

В.В.Докучаєв теоретично обґрунтував явища природної зональності й узагальнив матеріали, що були нагромаджені до того часу в галузі ґрунтознавства і геоботаніки. Зокрема, у праці "Зоны природы и классификация почв" (1900 р.) він охарактеризував такі зони північної півкулі: бореальну, лісову, лісостепову, степову, сухих степів, пустинь, субтропиків. Цим він поклав початок зонального поділу території України. Дослідник розглядав природну зону як територіальний комплекс, усі компоненти якого взаємозумовлені. Ідеї зональності природи далі творчо

розвивали Г.М.Висоцький, А.М.Краснов, Л.С.Берг, А.О.Григор'єв. В.В.Докучасв і Г.М.Висоцький поклали початок роботам із порівняльної оцінки біологічної продуктивності на основі комплексного показника - співвідношення тепла і вологи.

Г.І.Танфільєв у праці "Физико-географические области Европейской России" (1897 р.), враховуючи особливості зонального розподілу рослинності й ґрунтів, а також частково характер ґрунтоутворних порід і походження їх, поділив Східноєвропейську рівнину на "області", "смуги" та "округи". Працю цього вченого можна розглядати як першу спробу комплексного опису окремих частин України з урахуванням зональних і провінціальних відмінностей.

Для розвитку питань природно-сільськогосподарського районування території України велике значення мали дослідження земських експедицій (1882-1916 рр.). Матеріали досліджень Полтавської, Чернігівської та Подільської земських експедицій були покладені в основу таких класичних наукових праць, як "Наши степи прежде и теперь", а також робіт із ландшафтознавства і фізико-географічного районування (Полинов Б.Б., Берг Л.С.).

У роботах Г.М. Висоцького, пов'язаними з потребами сільського й лісового господарства, висвітлювалися важливі теоретичні питання фізико-географічного районування (взаємозв'язки між компонентами, обґрунтування схеми районування за кількісними показниками умов зволоження, співвідношення зональних та інтразональних одиниць, метод групування елементарних територіальних одиниць у природні регіони). А.І.Воєйков розвинув уявлення про кліматичну зональність у зв'язку з природною Зональністю і типами сільського господарства.

На замовлення Держплану були виконані роботи щодо природного районування України, зокрема праці Б.Л.Лічкова "Естественные районы Украины" і П.А.Тутковського "Природна районізація України" (1922 р.) У них в основу природного районування покладено геолого-геоморфологічні

ознаки. БЛ.Лічков, враховуючи історію геологічного розвитку території України, виділив сім районів - лесовий, зандровий, кінцевоморенний, моренний, острівних гір, товтровий і гранітний.

У 1923-1924 роках було опубліковано праці Г.І.Танфільєва з фізико-географічного районування Херсонської та Одеської губерній, які він виконав на замовлення сільськогосподарських органів. У 1928-1929 роках В.П.Поповим і В.Л.Симиренком здійснено природно-історичне районування України для обґрунтування розміщення плодових культур. В його основу покладено ознаки теплового й водного режимів території, частково враховано рельєф і характер ґрунтового покриву.

У праці "Естественно-историческое районирование СССР" (1947 р.), яка, по-суті, завершувала довоєнний етап робіт, щодо комплексного районування території колишнього СРСР, територію України віднесено до трьох фізико-географічних країн - Східноєвропейської рівнини, Карпат і Кримсько-Кавказької. Східноєвропейська рівнина поділена на чотири зони - лісову, лісостепову, степову і посушливо-степову. Охарактеризовано природні ресурси виділених таксономічних одиниць для сільського господарства.

Результатом робіт із фізико-географічного районування, виконаних географами університетів України, є велика монографія "Физико-географическое районирование Украинской ССР" (1968 р.). У ній вперше за єдиним принципом подано характеристику всіх регіональних одиниць включно до районів для цілей сільського господарства.

Перші роботи щодо природно-сільськогосподарського районування території України в складі колишнього СРСР виконано у 1971-1973 роках. Було складено загальносоюзну карту "Природно-сельскохозяйственное районирование земельного фонда СССР" на рівні провінцій і наведено їхню коротку виробничу характеристику. Результати цих робіт узагальнено в монографії "Природно-сельскохозяйственное районирование земельного фонда СССР" (М.: Колос, 1975. - 256 с).

Безпосередньо природно-сільськогосподарське районування України було здійснено науковцями інститутів "Укрземпроект" Міністерства сільського господарства України (Канаш О.П.) і ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н.Соколовського південного відділення ВАСГНІЛ (Носко Б.С., Дерев'янка Р.Г.) у 1985 році.

Вихідною методологічною основою природно-сільськогосподарського районування України є визначення його об'єктивного характеру. Воно проведено з урахуванням агроґрунтового й агрокліматичного районування, гідромеліоративного, ерозійного та інших прикладних видів його, а також комплексного фізико-географічного районування. Було прийнято єдину систему виділення таксономічних одиниць - природно-сільськогосподарська *зона (гірська область), провінція, округ, район.*

Зони - території з певними ґрунтово-кліматичними умовами, які визначають напрям ґрунтоутворювальних процесів і з якими пов'язано формування зональних типів і підтипів ґрунтів. Кожній зоні відповідають зональний тип сільськогосподарського виробництва, певне співвідношення земельних і сільськогосподарських угідь.

Зони поділяють на природно-сільськогосподарські **провінції** (характеризуються фаціальними особливостями ґрунтового покриву, пов'язаними з його режимом у річному циклі). Провінції розрізняють за основними агрокліматичними показниками (континентальність клімату, тепло- та вологозабезпеченість вегетаційного періоду, вираження суховійних явищ, біологічна продуктивність). Кожній провінції притаманні свій набір сільськогосподарських культур і характер агротехніки.

Частина сільськогосподарської провінції з певними геоморфологічними особливостями території, складом ґрунтоутворювальних порід, особливостями ґрунтового покриву, макро- й мезокліматом утворює природно-сільськогосподарський **округ**. Його природні особливості визначають набір вирощуваних культур, регіональний режим агротехніки, певні види меліорації, системи сівозмін і заходи щодо охорони земель.

Природно-сільськогосподарський район характеризується подібністю основних генетичних властивостей ґрунтів, специфікою структури ґрунтового покриву, єдністю клімату, гідрологічних та геоморфологічних умов, певним співвідношенням меліорованих земель, тобто факторів, які значною мірою впливають на продуктивність ґрунтів, рівень використання земель і ефективність сільськогосподарського виробництва.

Гірська природно-сільськогосподарська область характеризується подібними типами висотної поясності та спільністю сільськогосподарського використання земель. У її межах виділяють гірські провінції, округи і райони.

Усього було виділено п'ять природно-сільськогосподарських зон, дві гірські області, 19 провінцій, 31 округ та 196 районів. Таке природно-сільськогосподарське районування є науковою основою для розробки диференційованих методів ведення сільськогосподарського виробництва й економічно обґрунтованих пропозицій і напрямів його розвитку.

2.2. Нормативно-правове забезпечення проведення районування.

За роки проведення земельної реформи в Україні створена необхідна нормативно-правова база щодо раціонального використання та охорони земель у нових агроформуваннях. А саме: Земельний кодекс України, Закони України: „Про землеустрій”, „Про охорону земель”, „Про охорону навколишнього природного середовища”, „Про іпотеку”, „Про реєстрацію земельних ділянок та речових прав на них”, „Про оцінку земель” та ін.

Чинне законодавство покладає обов'язок на власників земельних ділянок та землекористувачів вживати заходів щодо раціонального використання та охорони належних їм земельних ділянок.

Особливості правової охорони земель визначені в Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 року, законах України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року, «Про державний контроль за використанням та

охороною земель» від 19 червня 2003 року, підзаконних нормативно-правових актах.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону земель» **охорона земель** - це система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Основними принципами державної політики у сфері охорони земель є: забезпечення охорони земель як основного національного багатства Українського народу; пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва; відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель; нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси; поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель; публічність у вирішенні питань охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону земель [5, 6].

Найбільш цінною категорією земель України є **землі сільськогосподарського призначення** - землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей. До земель сільськогосподарського призначення належать: сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги); несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні

лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісогосподарського призначення, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо). Земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва використовуються відповідно до розроблених та затверджених в установленому порядку проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель.

З метою підвищеної правової охорони зазначеної категорії земель Законом України «Про охорону земель» передбачено проведення районування (зонування) земель. Законодавство виділяє природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне та інші види районування (зонування) земель як поділ території з урахуванням природних та агробіологічних вимог щодо вирощування сільськогосподарських культур, а також територій, які мають відповідну схожість за визначеними ознаками.

Природно-сільськогосподарське районування земель - це поділ території з урахуванням природних умов та агробіологічних вимог сільськогосподарських культур. Природно-сільськогосподарське районування земель є основою для оцінки земель і розроблення землевпорядної документації щодо використання та охорони земель. Використання та охорона сільськогосподарських угідь здійснюються відповідно до природно-сільськогосподарського районування [5].

Законом України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року передбачено, що природно-сільськогосподарське районування земель при здійсненні землеустрою провадиться з **метою** обліку і відображення положення земель з урахуванням природних умов та агробіологічних вимог сільськогосподарських культур у єдиній системі класифікації. Зазначений вид районування земель при здійсненні землеустрою є основою для

проведення оцінки земель, розробки схем і проектів використання та охорони земель [4].

Природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне та інші види районування (зонування) земель включають:

- поділ земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, розвитку господарської діяльності та пріоритету вимог екологічної безпеки;

- установлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району (зони);

- визначення територій, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу;

- установлення у межах окремих зон необхідних видів екологічних обмежень щодо використання земель або ґрунтів з урахуванням їх геоморфологічних, природнокліматичних, ґрунтових, протиерозійних та інших особливостей відповідно до екологічного району (зони).

Порядок здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 року № 681.

Районування (зонування) земель здійснюється з урахуванням природних умов, агробіологічних особливостей сільськогосподарських культур, напрямів розвитку господарської діяльності та вимог екологічної безпеки шляхом обстеження стану земель і ґрунтів, збирання, аналізу, систематизації та узагальнення даних, що характеризують стан та особливості охорони і використання земель за окремими регіонами (зонами, провінціями, округами) або адміністративно-територіальними одиницями, проведення інших робіт.

За результатами робіт із районування (зонування) земель складаються відповідні схеми (карти), на яких відображаються такі дані:

- природно-сільськогосподарське - структура земельних (у тому числі сільськогосподарських) угідь, ґрунтовий покрив, його якісний стан, наявність особливо цінних, а також деградованих і малопродуктивних ґрунтів, класифікаційні показники придатності земель для вирощування сільськогосподарських культур тощо. Ці схеми (карти) використовуються для визначення екологічно чистих зон виробництва сировини для дитячого і дієтичного харчування та отримання екологічно чистих харчових продуктів і продовольчої сировини;

- еколого-економічне - ступінь перетворення природного середовища внаслідок антропогенного впливу, рівень використання (залучення) природних ресурсів, характеристика природно-ресурсного потенціалу, стійкості природного середовища до антропогенного навантаження, рівня цього навантаження, несприятливі природно-антропогенні процеси та еколого-економічна оцінка території;

- протиерозійне - стан еродованості ґрунтів, інтенсивність ерозійних процесів, їх динаміка, природні та антропогенні передумови розвитку ерозії. На основі таких схем (карт) здійснюється прогнозування процесів ерозії з метою визначення відповідних протиерозійних заходів;

- екологічне - забруднення ґрунтів пестицидами, важкими металами, радіонуклідами тощо [12, 14].

Для потреб сільського господарства здійснюється також районування (зонування) земель за ступенем забезпечення ґрунтів поживними речовинами, мікроелементами та за придатністю для вирощування основних сільськогосподарських культур.

Районування (зонування) земель здійснюється за наступними критеріями:

- природно-сільськогосподарське - ступінь тепло- та вологозабезпеченості території, гідротермічний коефіцієнт, сума активних температур вище +10С, склад і характеристика ґрунтів (питома вага

еродованих, гідроморфних, засолених, підтоплених ґрунтів тощо) та ступінь дренаваності території;

- еколого-економічне - рівень перетворення природного середовища, його стійкість до антропогенного навантаження та ступінь ураженості території негативними геологічними процесами;

- протиерозійне - інтенсивність ерозійних процесів, їх причини, ступінь та динаміка еродованості ґрунтів, однотипність протиерозійних заходів;

- інші види - кількісний вміст токсичних забруднюючих речовин (пестициди, важкі метали, радіонукліди тощо), мікроелементів та ступінь придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур [8].

Замовником виконання робіт із районування (зонування) земель є Державний комітет України із земельних ресурсів (природно-сільськогосподарське та протиерозійне); Міністерство охорони навколишнього природного середовища України (еколого-економічне); Міністерство аграрної політики України (інші види).

Замовник проводить на конкурсній основі відбір розробників схем (карт) районування (зонування) земель. Розробник виконує відповідно до вимог Закону України «Про землеустрій» та інших нормативно-правових актів роботи з підготовки необхідної документації і в установленій договором строк передає її замовнику. Схеми (карти) природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель розглядаються науково-технічними радами центральних органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та аграрної політики і затверджуються спільно цими органами.

Чинним законодавством передбачено, що природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне та інші види районування (зонування) земель повинні здійснюватися поетапно протягом 2005-2010 років.

2.3. Інформаційне забезпечення проведення районування.

Природно-сільськогосподарське районування відображає необхідність першочергового використання земельних ресурсів в інтересах сільського господарства. Воно побудовано на агробіоекологічній основі, що обумовлено особливостями сільськогосподарського виробництва, сутність якого полягає в утилізації сонячної енергії рослинними організмами. Природно-сільськогосподарське районування, виходячи з його агроєкологічної основи, розкриває природний біокліматичний потенціал окремих територій. Таким чином, в основі природно-сільськогосподарського районування лежить аналіз природних умов з точки зору їх значення у сільськогосподарському виробництві.

Для такого аналізу використовуються матеріали різних видів районувань території України, а саме:

- агрогрунтового;
- агрокліматичного;
- геоботанічного;
- фізико-географічного;
- геоморфологічного.

Основними картографічними матеріалами при здійсненні природно-сільськогосподарського районування є:

- ґрунтові карти території України в масштабах 1:200000-1:750000, які підготовлені інститутом “Укрземпроект”, а також обласні ґрунтові карти з монографіями, що присвячені характеристикам ґрунтів;

- дані про структуру земельного фонду та структуру сільськогосподарських угідь (форма б-зем, ба-зем) та інші дані державного обліку земель;

- фізико-географічні та геоморфологічні карти і дані, що характеризують рельєф та структуру ландшафтів.

Перераховані матеріали складають інформаційну основу для розробки Схеми природно-сільськогосподарського районування.

Розділ 3. Формування структури та ієрархічних елементів природно-сільськогосподарського районування в межах України.

3.1. Побудова природно-сільськогосподарського районування.

Природно-сільськогосподарське районування будується за системою, яка являє собою ієрархічні взаємо-підпорядковані таксономічні виділи – від природно-сільськогосподарської зони до природно-сільськогосподарського району.

Природно-сільськогосподарська зона – найвища таксономічна одиниця районування території України. Характеризується відповідним балансом тепла і вологи, що визначає головні особливості ґрунтоутворення, формує зональні типи і підтипи ґрунтів, яким притаманні зональні типи сільськогосподарського виробництва, визначеними співвідношенням земельних, у тому числі сільськогосподарських угідь, а також певними системами агротехнічних і меліоративних заходів.

Природно-сільськогосподарська провінція – частина зони, що характеризується фаціальними особливостями ґрунтового покриву, з наростанням континентальності клімату (у тому числі тривалості вегетаційного періоду, його тепло- і вологозабезпеченості, сніжності зими, наявності суховійних явищ тощо). Для кожної провінції притаманні певний набір вирощуваних сільськогосподарських культур і відповідна агротехніка.

Природно-сільськогосподарський округ – частина провінції, яка відрізняється геоморфологічними та гідрологічними особливостями, характером ґрунтоутворюючих порід, макро- і мезокліматом, а також контурністю сільськогосподарських угідь і небезпекою прояву ерозійних процесів. Округи виділяються головним чином за узагальненим типом рельєфу і характером ґрунтоутворних порід.

Природно-сільськогосподарський район – територіальний комплекс, що закривається у межах адміністративної області і який є частиною природно-сільськогосподарського округу та характеризується відносно

однорідними ґрунтово-кліматичними умовами, подібністю розчленування і дренаваності території та інших показників, що відбиваються на продуктивності використання земель. Районам притаманна певна структура ґрунтового покриву, подібність основних генетичних властивостей ґрунтів, єдність кліматичних, гідрологічних і геоморфологічних умов, тобто факторів, які кардинально впливають на родючість ґрунтів, рівень використання земель і ефективність сільськогосподарського виробництва.

3.2. Послідовність здійснення природно-сільськогосподарського районування.

Природно-сільськогосподарське районування України розроблялось відповідно до методичних рекомендацій, затверджених наказом Держкомзему України № 366 від 10.11.2004 р. [8], у три стадії:

- підготовчі роботи;
- складання схеми природно-сільськогосподарського районування;
- еколого-господарська характеристика одиниць районування.

На стадії підготовчих робіт проводилися:

- а) збір і аналіз необхідної інформації, у тому числі щодо:
 - принципів, підходів і конкретних результатів існуючих видів природного районування – фізико-географічного, агрокліматичного, агроґрунтового, геоморфологічного, гідрогеологічного, ландшафтного та ін.;
 - регіональних особливостей господарського використання земель, у тому числі систем землеробства, структури посівних площ, продуктивності земель (родючості ґрунтів);
- б) підготовка картографічної основи для схеми природно-сільськогосподарського районування.

Оскільки природно-сільськогосподарським зонам властивий комплекс ґрунтово-кліматичних показників, що обумовлюють утворення зональних типів і підтипів ґрунтів, межі зон збіглися з ареалами зональних ґрунтів. Таким чином, у зонах панують певні типи і підтипи ґрунтів, з чим пов'язані,

як зазначалося, відповідні особливості сільськогосподарського виробництва, співвідношення між різними сільськогосподарськими та іншими земельними угіддями (зокрема, лісовими).

Природно-сільськогосподарські провінції, які являють собою складові зон, виділено за наростанням континентальності клімату і з урахуванням біологічної продуктивності земель. Межі провінцій співпадають з природними рубежами, за які переважно правлять долини великих річок (Дніпра, Молочної).

Межі природно-сільськогосподарських округів, які відзначаються перш за все, специфікою будови поверхні, складом і характером ґрунтоутворюючих порід, встановлено з урахуванням геоморфологічного районування, яке базується на цих показниках.

Найважливішим етапом природно-сільськогосподарського районування є виділення районів, які відповідають його основному таксономічному рівню. При делімітації меж природно-сільськогосподарських районів їх межі встановлено в ув'язці з матеріалами (схемами) існуючих районувань (геоморфологічного, фізико-географічного, геоботанічного, агрокліматичного) та ін. [1-3,11,14].

Прийнято до уваги головні показники, що кардинально впливають на продуктивність земель і таким чином слугують критеріями виокремлення природно-сільськогосподарських районів. Поряд з ґрунтовим фактором враховано провідний показник районування – ступінь еродованості (у тому числі дефльованості), а також взято до уваги дренажність території, з якою пов'язано гідроморфізм ґрунтів.

Одними з найважливіших показників, що враховуються при районуванні, є агрокліматичні. Це пов'язано з необхідністю розподілу природно-сільськогосподарських регіонів на території, однорідні в кліматичному відношенні, що досягається регламентацією припустимих коливань кліматичних показників у межах природно-сільськогосподарських

районів. Згадана регламентація стосується, перш за все, гідротермічних коефіцієнтів та суми ефективних температур.

Прийнято наступні коливання:

а) щодо гідротермічного коефіцієнту за Селяниновим (ГТК):

у зоні Степу – 0,1;

у зоні Посушливого Степу та Сухостеповій зоні – менше 0,1.

б) за сумою активних температур понад 10°C – 100-200.

З метою обґрунтування меж природно-сільськогосподарських районів складалися спеціальні картосхеми, на яких зафіксована питома вага змитих, дефльованих, засолених, перезволожених ґрунтів.

3.3. Показники еколого-господарської характеристики природно-сільськогосподарських зон і гірських областей.

Для кожного природно-сільськогосподарського таксону розроблена еколого-господарська характеристика за такими показниками:

клімат (середньо багаторічні показники);

геоморфологія і рельєф;

гідрологічна характеристика;

ґрунтовий покрив;

якісна характеристика сільськогосподарських угідь;

придатність ґрунтів для вирощування основних сільськогосподарських культур, їх бонітування та оцінка земель;

співвідношення земельних угідь;

а) загальна площа земельних угідь;

б) загальна площа сільськогосподарських угідь, у тому числі:

- ріллі (у тому числі розораність, %);

- багаторічних насаджень;

- сіножатей ;

- пасовищ.

в) лісистість (площа, %), у тому числі площа лісосмуг;

3.4. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські зони і гірські області.

Аналіз просторового розподілу показників родючості ґрунтів виявив територіальні закономірності їх розподілу, що обумовлює і особливості сільськогосподарського використання земельного фонду. Це послугувало підставою для обґрунтування Схеми поділу території України на природно-сільськогосподарські зони і гірські області з виділенням п'яти природно-сільськогосподарських зон:

- природно-сільськогосподарська зона Полісся;
- природно-сільськогосподарська зона Лісостепу;
- природно-сільськогосподарська зона Степу;
- природно-сільськогосподарська зона Степу Посушливого;
- Сухостепова природно-сільськогосподарська зона;

та двох гірських областей:

- Карпатська гірська область;
- Кримська гірська область.

На території України природно-сільськогосподарські зони розміщуються у субширотному напрямку – з півночі на південь у вище зазначеному переліку. У цьому ж напрямку наростає ксероморфність клімату, змінюється структура ґрунтового покриву, а також ландшафтний устрій, що обумовлює і обов'язкову диференціацію технологічних заходів щодо використання і охорони земель.

Гірські області характеризується висотною поясністю ландшафтів, де умови використання земель дуже відрізняються від умов на рівнині. Досить чіткі тектоніко-орографічні межі між рівниною і гірськими країнами проявляються в зміні рівнинних ландшафтів на висотно-поясні гірські (див. рис.3.1.).

Еколого-господарська характеристика природно-сільськогосподарських зон і гірських областей.

Природно-сільськогосподарська зона Полісся. Природно-сільськогосподарська зона Полісся охоплює північну частину України. З заходу на схід Українське Полісся простягається більш як на 750 км, а з півночі на південь на 150-180 км. Загальна площа зони Полісся становить 9,8 млн. га, у тому числі сільськогосподарських угідь 4,8 млн. га (49,4 %), з них рілля – 3,0 млн. га (30,6 %), перелоги – 0,2 млн. га (1,8 %), багаторічні насадження – 65,2 тис. га (0,7 %), сіножаті – 0,8 млн. га (7,9 %), пасовища – 0,8 млн. га (8,5 %). Ліси та інші лісовкриті площі займають 3,6 млн. га (36,9 %), забудовані землі – 0,3 млн. га (2,9 %), відкриті заболочені землі – 0,4 млн. га (3,9 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 124,3 тис. га (1,3 %), під водою – 277,7 тис. га (2,8 %). З усіх земель природоохоронного призначення 432,3 тис. га, оздоровчого призначення – 5,9 тис. га, рекреаційного призначення – 4,5 тис. га, історико-культурного призначення – 11,2 тис. га.

Полісся характеризується низовинним рельєфом, широкими заболоченими річковими долинами, позитивним балансом вологи, пануванням дерново-підзолистих і болотних ґрунтів, які сформувалися переважно на піщаному субстраті, високим рівнем підґрунтових вод, значним поширенням соснових лісів з домішкою широколистих порід. На Поліссі спостерігається велика мозаїчність природних територіальних комплексів, що ускладнює сільськогосподарське використання території.

Дуже неоднорідна геологічна основа Полісся. Воно розташоване в межах різних геоструктурних областей Східно-Європейської платформи. На заході Українське Полісся займає частину Галицько-Волинської западини, в середній частині воно лежить у межах Українського щита і його схилів, а на сході - в межах Дніпровсько-Донецької западини та на схилі Воронезького кристалічного масиву. Таке геоструктурне положення позначається на

сучасних природних умовах, тому в межах названих геоструктур поліські ландшафти мають видові відмінності.

В рельєфі Поліської низовини головну роль відіграють річкові долини, зандрові, моренно-зандрові і моренні рівнини, частково моренно горбистий рельєф і денудаційні форми на корінних (докембрійських і крейдових) відкладах. Поліська низовина з півночі і півдня обмежена височинами, з яких до Прип'яті стікається значна кількість приток. Такий характер рельєфу разом з гідрогеологічними і гідрологічними особливостями та кліматичними умовами сприяє значному заболоченню і зволоженню Полісся.

Клімат Полісся помірно континентальний з теплим і вологим літом та м'якою хмарною зимою. Сумарна сонячна радіація досягає 98-102 ккал/см²; річний радіаційний баланс - 40-45 ккал/см², що значною мірою визначає температурний режим Полісся. Число годин сонячного сяння становить на Поліссі 1500-1800 і зростає з заходу на схід. Середні температури найбільш холодного місяця - січня змінюються з заходу на схід від -4,5-5° до -7-8°. Січневі ізотерми проходять в субмеридіальному напрямку. Середні температури найтеплішого місяця - липня коливаються від +17 до +19°. Від цих середніх багаторічних показників в окремі роки можуть бути значні відхилення. Найнижчі температури на Поліссі бувають в січні або лютому і дорівнюють -32-39°, а найвищі в липні - серпні і досягають +33-39°. Тривалість періоду з середньодобовими температурами вище 0° - 240-260 днів. Вегетаційний період триває від другої декади квітня до третьої декади жовтня. Середні дати весняних приморозків на ґрунті 5-15 травня, а найпізніше вони бувають у першій половині червня. Осінні приморозки починаються в кінці вересня - на початку жовтня. Середня тривалість безморозного періоду коливається від 160 днів на сході до 180 днів на заході.

Полісся є найбільш зволеним атмосферними опадами серед рівнинних територій України. В середньому за рік тут випадає 600-700 мм (або 6000-7000 т води на 1 га). В окремі роки бувають значні відхилення від середньої кількості опадів (коли місцями випадало близько 1000 мм або лише

300 мм). Більшість опадів припадає на теплий період року (квітень-жовтень). Максимальна кількість - у червні і липні, коли бувають рясні дощі, а в окремі дні зливи. Найчастіше на Поліссі ідуть невеликі дощі. Майже половина днів року буває з опадами, які йдуть іноді по кілька днів поспіль, з невеликими перервами.

Сталий сніговий покрив найчастіше встановлюється у другій декаді грудня і тримається 90-100 днів. Висота снігового покриву змінюється від 13-15 см на заході до 30-35 см на сході. Середня глибина промерзання ґрунту дорівнює 40-50 см, що залежить не тільки від температури і товщини снігового покриву, а й від характеру ґрунту. Так, болота, особливо неосушені, промерзають значно менше (до 15-20 см), а деякі зовсім не промерзають.

Зволоженість території визначається не тільки кількістю опадів, значною мірою вона залежить від величини випаровування. На Поліссі природне випаровування з поверхні ґрунту та рослин становить на заході близько 450 мм, а на сході - 400 мм. Кількість опадів перевищує природне випаровування, і тому Полісся має позитивний баланс вологи. Коефіцієнт зволоження змінюється від 1,9 на сході до 2,6 і більше на заході. Проте тут не виключена можливість періодичних ґрунтових посух, зумовлених властивостями піщаних ґрунтів, які погано затримують вологу і не нагромаджують її. Тому меліоративні роботи на Поліссі повинні бути спрямовані не на осушення, а на регулювання стоку, що, на жаль, спостерігається не завжди. Регулювання водного режиму дає можливість раціонально використовувати воду. Проведення таких робіт не тільки не зменшує, а навіть збільшує випаровування в травні - червні і позитивно позначається на внутрішньому вологообміні самого Полісся і прилеглих південно-східних областей.

В цілому кліматичні умови Полісся сприятливі для господарської діяльності людини, зокрема для сільського господарства.

Кліматичні умови та рельєф зумовлюють значну обводненість Полісся. Тут густа річкова сітка, багато боліт, великі запаси підземних вод.

Особливістю ґрунтового покриву Полісся є велика строкатість, зумовлена рельєфом і характером ґрунтоутворюючих порід, глибиною залягання ґрунтових вод.

Ґрунти Полісся сформувалися переважно на безкарбонатних піщаних і супіщаних відкладах легкого механічного складу, в умовах значного зволоження, під мішаними лісами з густим трав'янистим покривом. В таких умовах сформувалися дерново-підзолисті ґрунти різного механічного складу, ступеня оглеєності і підзолистості, а також болотні ґрунти. На «лесових» островах зустрічаються сірі та темно-сірі лісові ґрунти.

Серед дерново-підзолистих ґрунтів найбільше поширення мають дерново-слабопідзолисті і дерново-середньопідзолисті. Іноді серед дерново-середньопідзолистих плямами зустрічаються сильнопідзолисті ґрунти. Дерново-слабопідзолисті ґрунти поширені головним чином на річкових терасах та на зандрових рівнинах. Тому ці ґрунти мають високу водопроникність і малу водозатримну здатність. Гумусу в них 1,0-1,5 %, а глибина гумусового горизонту становить 15-20 см. Значні площі цих ґрунтів зайняті лісом, частина використовується для посівів маловибагливих до ґрунтів сільськогосподарських культур. Дерново-середньопідзолисті ґрунти займають здебільшого вододільні простори, складені переважно супіщаними водно-льодовиковими та льодовиковими відкладами. Ці ґрунти мають дещо кращі водно-фізичні властивості і більш родючі, ніж слабопідзолисті. Негативною властивістю цих ґрунтів є підвищена кислотність.

Основними заходами підвищення родючості дерново-підзолистих ґрунтів є: внесення органічних (гній, торфокомпости) і мінеральних добрив, усунення кислотності вапнуванням, мергелюванням і лесуванням, широке застосування люпинізації піщаних та глинисто-піщаних ґрунтів, своєчасний і високоякісний обробіток з обов'язковим луцінням стерні.

На Поліссі значне поширення мають також дерново-підзолисті глеюваті і глейові ґрунти. Оглення відбувається в умовах надмірного підґрунтового зволоження. Навесні і восени особливо на глейових ґрунтах може застоюватися вода, і озимі посіви в зв'язку з чим вимокають, а ранні ярі не можна вчасно посіяти. Ділянки з такими ґрунтами, зокрема на заплавах, широко використовуються під сіножаті. Щоб мати високі укоси сіна, їх необхідно поліпшувати, вносити добрива, поліпшувати видовий склад лучних трав.

Значну роль у ґрунтовому покриві Полісся відіграють болотні ґрунти, в тому числі торфові. Вони займають в основному сучасні і давні річкові долини та улоговини. Великі масиви болотних ґрунтів зосереджені в північних районах Волинської і Рівненської областей, північно-західній частині Житомирської області та на Чернігівщині. У природному стані болотні ґрунти мало придатні для використання. Проведення осушення повинно бути ретельно обґрунтовано з урахуванням можливої ксерофітізації прилеглих територій. Родючими ґрунтами Українського Полісся є дернові карбонатні, сірі лісові та опідзолені чорноземи, що зустрічаються на переході до зони Лісостепу. Дернові карбонатні ґрунти поширені в південній і південно-західній частині Волинського Полісся на продуктах вивітрювання крейдових мергелів і крейди. Ці ґрунти мають 3-6 % гумусу. Сірі лісові ґрунти найбільші площі займають на Словечансько-Овруцькому кряжі, на півдні Житомирського Полісся, на правобережжі Десни. Для підвищення їхньої родючості рекомендується вносити органічні (гній, торфокомпости) і мінеральні (азотні, калійні, фосфатні) добрива, впроваджувати протиерозійні заходи.

В зоні Полісся нараховується 582,2 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, з них 22,4 тис. га загальнодержавного рівня і 559,8 тис. га регіонального рівня. Тут разом з тим налічується 545,2 тис. га деградованих і малопродуктивних земель, з них більше половини складають перезволожені і заболочені ґрунти – 237,9 тис. га. Друге місце припадає на

грунти легкого механічного складу – 127,9 тис. га. Велику площу займають болотні осушені ґрунти – 86,6 тис. га. Дефльованими – 32,0 тис. га, змитими – 42,9 тис. га і скелетними ґрунтами – 16,6 тис. га представлені інші площі деградованих і малопродуктивних земель Полісся.

Природну рослинність Полісся становлять лісові, лучні і болотні види, яких налічується понад 1500.

Луки займають на Поліссі значні площі і є важливими природними кормовими угіддями. Великим поширенням відрізняються так звані материкові луки, які мають вторинне походження і розвинулися на місці вирубаних лісів. З них на низькопродуктивні суходільні луки припадають менші площі. Низинні луки займають знижені добре зволожені ділянки. Тут основними угрупованнями є щучникові, молінієві, дрібноосокові з переважанням осок. Низинні луки характеризуються більшою врожайністю та дещо вищою кормовою цінністю. Заплавні луки охоплюють великі площі в заплавах приток Дніпра та Прип'яті. На цих луках переважають різнотравно-злакові, різнотравно-дрібноосоково-злакові та бобово-різнотравно-злакові угруповання.

Характерним елементом природи Полісся є болотні угіддя. Середня заболоченість Українського Полісся становить 8 %, а заторфованість (тобто відношення торфових площ з глибиною торфу не менше 0,5 м до площі всієї території) коливається від 11 (Волинське Полісся) до 1,2 % (Житомирське Полісся).

На слабо закріплених пісках переважають злаково-різнотравні угруповання. Рідше піски вкриті пригніченими, покривленими сосонками. Знижені ділянки бувають цілком укриті вересовими пустищами.

Природно-сільськогосподарська зона Лісостепу. Лісостепова природно-сільськогосподарська зона простягається від Передкарпаття до західних відрогів Середньоросійської височини майже на 1100 км.

Загальна площа зони Лісостепу становить 22,2 млн. га, у тому числі сільськогосподарських угідь 16,6 млн. га (74,7 %), з них рілля – 13,5 млн. га

(61,0 %), перелоги – 127,2 тис. га (0,6 %), багаторічні насадження – 333,7 тис. га (1,5 %), сіножаті – 1,0 млн. га (4,6 %), пасовища – 1,6 млн. га (7,1 %). Ліси та інші лісовкриті площі займають 3,1 млн. га (14,0 %), забудовані землі – 0,9 млн. га (4,1 %), відкриті заболочені землі – 352,3 тис. га (1,6 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 181,0 тис. га (0,8 %), під водою – 638,8 тис. га (2,9 %). З усіх земель природоохоронного призначення 658,5 тис. га, оздоровчого призначення – 8,8 тис. га, рекреаційного призначення – 5,5 тис. га, історико-культурного призначення – 17,9 тис. га.

Рельєф і геологічна будова Лісостепової зони різномірні. Вона охоплює Волинську, Подільську та Придніпровську височини, Придніпровську низовину і західні схили Середньоросійської височини. Основні орографічні одиниці приурочені до певних тектонічних структур, на які ніби “накладені” сучасні ландшафти. В центральній частині зони знаходиться Український щит, як простягається широкою смугою від лінії Шепетівка–Старокостянтинів-Сокиряни на схід до Дніпра; на захід від щита розташовані Волино-Подільська плита і Галицько-Волинська западина, а на схід - Дніпровсько-Донецька западина і західний схил Воронезького кристалічного масиву.

Кліматичні умови лісостепу змінюються в меридіональному і широтному напрямках. Територія його одержує за рік 100-110 ккал/см² сонячної радіації, з яких тільки 47-50 ккал/см² поглинаються земною поверхнею і витрачається нею на турбулентний теплообмін між ґрунтом і атмосферою та на випаровування вологи. З просуванням на схід зменшуються витрати тепла на випаровування внаслідок зменшення сум опадів і зростання сухості повітря, при цьому зростають можливості прогрівання повітря. Середні річні витрати тепла на випаровування в зоні Лісостепу змінюються від 35 ккал/см² на заході до 29 ккал/см² на сході, а величини турбулентного теплообміну за цей же період відповідно становлять 8 і 12 ккал/см². В окремі роки співвідношення між витратами тепла на

випаровування і турбулентним теплообміном між земною поверхнею і атмосферою може відрізнятись від середнього, особливо в посушливі та вологі роки, що відбивається на розподілі температури поверхні ґрунту і повітря.

З заходу на схід в Лісостепу спостерігається також зростання річних амплітуд температури повітря і ґрунту (як середніх, так і абсолютних), що є результатом підвищення в цьому напрямку літніх температур і зниження зимових. Так, якщо в західних районах зони середня місячна температура повітря протягом року змінюється від -4 до $+18^{\circ}$, то в східних районах - від $-7-8$ до $+20^{\circ}-21^{\circ}$. Абсолютні мінімуми та максимуми температури повітря відповідно становлять: $-32-36^{\circ}$ та $+37-38^{\circ}$ на заході і -39° та $+39^{\circ}-40^{\circ}$ на сході зони. Суми температур за період з температурами понад $+10^{\circ}$ змінюються від 2400° у західних районах до $2600-2800^{\circ}$ у східних. Тривалість безморозного періоду змінюється в зворотному напрямку - зменшується від 180-190 днів на заході до 160-150 днів на сході зони.

Наявність лісових масивів і сільськогосподарських угідь, височин і низовин спричиняє протягом теплого періоду року різкі контрасти в розподілі температури, атмосферних опадів, швидкості і, напрямку вітру тощо.

Тривалість відлиг та інтенсивність їх зменшуються з заходу на схід, що є вираженням трансформації взимку повітряних мас атлантичного походження. Коефіцієнт зволоження Висоцького-Іванова в Лісостепу України становить 1,0-0,6, а коефіцієнт сухості Попова - 1,8-1,2.

Лісостепова зона в цілому має сприятливі умови для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур. Проте незадовільною рисою клімату є нестійкість зволоження внаслідок чергування вологих і посушливих років, причому ступінь посушливості та її ймовірність зростають з заходу на схід.

Територію Лісостепу перетинають річки, які належать до басейнів Західного Бугу, Дністра, Південного Бугу, Дніпра, Сіверського Дінця. Найбільшою є густина річкової сітки в басейні Дністра - 0,24 км/км².

Зональними типами ґрунтів лісостепу є чорноземи типові, опідзолені і реградовані, а також сірі лісові ґрунти.

Найбільш поширеними ґрунтами зони є чорноземи глибокі, переважно легко- і середньосуглинкові за механічним складом, на Харківщині - важкосуглинкові. Вони займають значні території на Лівобережжі, вкривають вододіли центральної та південної частини Правобережжя. Малогумусні відміни їх мають значну глибину гумусового профілю (120-130 см) і порівняно менший вміст гумусу (4-5 %), у середньогумусних відповідно 80-100 см і 5,5-6,5 %. Чорноземи опідзолені поширені переважно на Правобережжі. В поєднанні з ними залягають темно-сірі опідзолені ґрунти. Реградовані ґрунти розвинені в центральних і південних районах Лісостепу.

Сірі і ясно-сірі лісові ґрунти найбільш поширені на Волинській, Подільській, Придніпровській височинах та на схилах відрогів Середньоросійської. На терасах Дніпра і його лівих приток сформовані солонцюваті та засолені ґрунти. В річкових долинах поширені болотні, дернові глеюваті та глейові ґрунти.

В зоні Лісостепу нараховується 5455,1 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, з них 4176,4 тис. га загальнодержавного рівня і 1277,7 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних орних земель становить 2326,8 тис. га, з них значна частина 847,5 тис. га - в Правобережній провінції. Представлені ці землі головним чином змитими ґрунтами - 1797,0 тис. га, значно менше вони складені ґрунтами легкого механічного складу - 214,3 тис. га, перезволоженими і заболоченими - 136,5 тис. га, засоленими - 79,5 тис. га, ґрунтами важкого механічного складу - 55,3 тис. га. Менша площа припадає на болотні осушені - неглибокі органогенні (торфові) і мінеральні ґрунти - 28,2 тис. га.

Рослинний покрив Лісостепової зони представлений залишками остеповілих лук і степів на плакорах, масивів дубових і дубово-грабових лісів (на Лівобережжі - дубово-кленово-липових). За історичний час лісистість зменшилась від 50 до 11 %. Нині найбільш лісною є західна частина Лісостепу. Великих дібров збереглося мало (Чорний ліс у Кіровоградській області і ряд лісових масивів у Хмельницькій, Тернопільській та Львівській областях тощо).

Степові ділянки збереглися в заповідних місцях (Михайлівська цілина, Канівський заповідник). На них поширені ковила, типчак, келерія, а також північностепове різнотрав'я - гадючник шестипелюстковий, шавлія лучна тощо. У долинах річок поширені евтрофні та алкалітрофні болота з вологолюбними рослинами - осоковими (осока, комиш, пухівка), злаковими (очерет, куничник), рогозом, та ін.

Загальні фізико-географічні процеси в Лісостепу визначаються зміною позитивного балансу вологи на нейтральний. Для ландшафтів зони характерне зростання ролі перегнійно-аккумулятивних процесів на фоні вилуговування ґрунтів, широкий розвиток площинного змиву і глибинної ерозії, поєднання процесів заболочування з засоленням та ін.

Природно-сільськогосподарська зона Степу. Природно-сільськогосподарська зона Степу простяглась на південь від Лісостепу від кордонів з Молдовою до узбережжя Азовського моря.

Загальна площа зони Степу становить 15,4 млн. га, у тому числі сільськогосподарських угідь 12,3 млн. га (80,0 %), з них рілля – 9,9 млн. га (64,5 %), перелоги – 22, тис. га (0,1 %), багаторічні насадження – 257,6 тис. га (1,7 %), сіножаті – 270,1 тис. га (1,8 %), пасовища – 1,8 млн. га (12,0 %). Ліси та інші лісовкриті площі займають 1,2 млн. га (7,7 %), забудовані землі – 0,7 млн. га (4,6 %), відкриті заболочені землі – 106,3 тис. га (0,7 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 383,7 тис. га (2,5 %), під водою – 374,3 тис. га (2,4 %). З усіх земель природоохоронного призначення 168,9 тис.га, оздоровчого призначення – 0,8

тис. га, рекреаційного призначення – 18,5 тис. га, історико-культурного призначення – 3,1 тис. га.

Природні особливості степової зони України визначаються її положенням на півдні Східно-Європейської рівнини, в межах різних геоструктур. Степові ландшафти “накладаються” на схили Українського щита, Воронізького масиву, на Донецьку складчасту споруду, Причорноморську западину, ділянки Скіфської плити. Ці структури мають неоднакову вираженість у сучасному рельєфі степової зони і поряд з іншими факторами зумовлюють її геоморфологічну неоднорідність та внутрізоняльну диференціацію ландшафтів.

В рельєфі виділяються Причорноморська низовина, Донецька і Приазовська височини, південні схили Придніпровської та Подільської височин.

Положення зони в південно-західній частині Східно-Європейської рівнини зумовлює значну величину сонячної радіації і загальний хід процесів тепло- і вологообміну. Сумарна річна сонячна радіація змінюється від 110 ккал/см² на півночі зони до 125 ккал/см² на півдні. Річний радіаційний баланс змінюється відповідно з 50 до 60 ккал/см². Річна сума температур вище 10° становить 2800-3600°. Безморозний період триває 160-220 днів, період активної вегетації 160-195 днів. Середні річні температури повітря підвищуються з північного сходу на південний захід від +7,5 до +11°, середні січні від -7 до 0-1°. Середні липневі температури зростають у південному напрямку від +21,5 до +23°.

Степова зона розташована на південь від осі підвищеного тиску повітря, що впливає на характер циркуляції повітряних мас. При загальному переважаючому західному перенесенні вологих атлантичних мас повітря, велике значення у формуванні степового клімату належить північно-східним і східним континентальним, а також середземноморським субтропічним масам. Атлантичні циклони часто не досягають степової зони, що є однією з головних причин меншої, порівняно з Лісостепом, величини опадів. Північна

межа Степу приблизно фіксується ізогією 475 мм. В напрямку на південь сума опадів зменшується до 450-350 мм. Основна маса опадів (60-70 %) припадає на теплий період року. Характерна особливість Степу - висока випаровуваність: 700-800 мм на півночі зони і 900-1000 мм на півдні, що зумовлює дефіцит вологи. Коефіцієнт зволоження, за В. П. Поповим, змінюється від 1,2 до 0,8. Дефіцит вологи позначається на ході сучасних фізико-географічних процесів.

У зв'язку з недостатнім зволоженням в степовій зоні гідрографічна сітка, як правило, розвинута мало, середня густина її становить 0,08-0,05 км/км². На Причорноморській низовині є райони, де поверхневі води стікають до подів. Невеликі і модулі стоку: 0,5-1,0 л/с·км². Стік формується переважно за рахунок талих снігових вод, які дають 70-80 % річного стоку. Атмосферні опади влітку витрачаються передусім на випаровування. В режимі степових річок спостерігаються короткочасна і висока весняна повінь і низька літня межень. Підвищення рівнів можливе влітку під час злив. Особливістю природних умов Степової зони є й те, що у великих річок тут мало приток і вони є транзитними. Виняток становлять річки, які дренують Середньоросійську, Донецьку і Приазовську височини і живляться підземними водами. Атмосферні опади не відіграють значної ролі у формуванні ґрунтових вод. Кращі умови для цього є в північній частині на малодренованих рівнинах, де ґрунтові води залягають на глибині від 5 до 20 м. В Степу річкові і ґрунтові води мають високу мінералізацію. Вона змінюється в широких межах: від 1-5 г/л до 10-50 г/л, засолення переважно сульфатне, хлоридно-сульфатне, а на півдні Причорноморської низовини - хлоридне.

Переважаючі материнських лесових порід, відносна рівнинність рельєфу сприяли формуванню в Степовій зоні більш однорідного ґрунтового покриву, ніж у Лісостепу.

Переважаючими в північній частині є чорноземи звичайні середньогумусні. На південь від смуги середньогумусних чорноземів

поширені малогумусні (вміст гумусу 4,5-5,5%) На плакорах ґрунтовий покрив однорідний, на схилах поширені змиті відміни звичайних чорноземів, на терасових рівнинах часто зустрічають чорноземи солонцюваті та лучно-чорноземні ґрунти. Ґрунтовий покрив Донецької височини відзначається строкатістю, вертикальною диференційованістю, щебенюватістю.

В зоні Степу нараховується 3121,2 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, з них 3110,0 тис. га загальнодержавного рівня і 11,2 тис. га регіонального рівня. Площа деградованих і малопродуктивних орних земель становить 2276,8 тис. га. В цій зоні провідним чинником деградації орних земель є водна ерозія, на еродовані ґрунти припадає 1230,9 тис. га. Значно менші площі займають інші деградовані землі, з яких виділяються ґрунти важкого (137,5 тис. га) і легкого механічного складу (97,2 тис. га), засолені – 109,8 тис. га, дефльовані – 64,8 тис. га, солонцюваті – 61,3 тис. га.

Степова Посушлива природно-сільськогосподарська зона. Степова посушлива природно-сільськогосподарська зона межує з Степовою зоною по північній лінії суцільного поширення чорноземів південних. Вони розвинулися в умовах значного дефіциту вологи і поширені в Причорноморській низовині. Характерною особливістю їх є глибоке залягання гіпсового горизонту; з просуванням на захід він ще більше знижується, а на правобережжі Дніпра зникає. Південні чорноземи сформувалися під типчачово-ковилувими степами, які характеризуються невеликою домішкою ксерофітного різнотрав'я. На плакорах природні лісові угруповання відсутні. Зона також включає середню частину Кримського півострова.

Загальна площа Степової Посушливої зони становить 5,7 млн. га, у тому числі сільськогосподарських угідь 4,5 млн. га (78,5 %), з них рілля – 3,7 млн. га (65,1 %), перелоги – 27,3 тис. га (0,5 %), багаторічні насадження – 131,0 тис. га (2,3 %), сіножаті – 31,0 тис. га (0,5 %), пасовища – 574,1 тис. га (10,1%). Ліси та інші лісовкриті площі займають 205,1 тис. га (3,6 %),

забудовані землі – 258,9 тис. га (4,5 %), відкриті заболочені землі – 70,7 тис. га (1,2 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 102,4 тис. га (1,8 %), під водою – 455,0 тис. га (8,0 %). З усіх земель природоохоронного призначення 44,3 тис. га, оздоровчого призначення – 1,4 тис. га, рекреаційного призначення – 2,5 тис. га, історико-культурного призначення – 1,6 тис. га.

Зона простягається від Дунаю до західних відрогів Приазовської височини і охоплює більшу частину Причорноморської низовини, яка в тектонічному відношенні відповідає північному крилу однойменної западини.

Загальна рівнинність порушується долинами річок, балками та ярами, степовими подами. Зона характеризується більшими тепловими ресурсами, більш вираженим недостатнім атмосферним зволоженням. Безморозний період триває в середньому 170-180 днів. Тривалість вегетаційного періоду дорівнює 210-225 днів. Сума активних температур становить 3200-3300°. Річна сума опадів дорівнює 350-420 мм, з них на теплий період припадає 250-300 мм.

Ґрунтовий покрив порівняно однорідний. На фоні південних чорноземів на зниженнях розвинуті лучно-чорноземні, в тому числі осолоділі ґрунти і солоді. Основним видом ландшафтів є лесові слабодреновані рівнини з чорноземами південними малогумусними.

У Степовій Посушливій зоні нараховується 1894,1 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, з них 175,1 тис. га загальнодержавного рівня і 1719,2 тис. га регіонального рівня. Деградовані і малопродуктивні землі в Степу Посушливому займають 650,5 тис. га. Тут провідним чинником деградації також є ерозія – 341,9 тис. га. Менші площі займають засолені – 73,3 тис. га і солонцеві – 65,4 тис. га ґрунти.

Сухостепова природно-сільськогосподарська зона. Сухостепова природно-сільськогосподарська зона займає найнижчу частину

Причорноморської низовини, Присивашся, північну знижену частину Степового Криму.

Загальна площа Сухостепової зони становить 2,9 млн. га, у тому числі сільськогосподарських угідь 1,9 млн. га (63,8 %), з них рілля – 1,6 млн. га (54,0 %), перелоги – 5,1 тис. га (0,2 %), багаторічні насадження – 44,2 тис. га (1,5 %), сіножаті – 12,6 тис. га (0,4 %), пасовища – 226,2 тис. га (7,7 %). Ліси та інші лісовкриті площі займають 143,7 тис. га (4,9 %), забудовані землі – 84,1 тис. га (2,7 %), відкриті заболочені землі – 31,8 тис. га (1,1 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 131,7 тис. га (4,5 %), під водою – 595,6 тис. га (20,3 %). З усіх земель природоохоронного призначення 192,6 тис. га, оздоровчого призначення – 0,2 тис. га, рекреаційного призначення – 1,9 тис. га, історико-культурного призначення – 0,6 тис. га.

Клімат є найбільш посушливий порівняно з кліматом інших зон. Літні температури відносно високі, зима коротка і малосніжна. Середня температура липня +23-24°. Безморозний період триває 180-190 днів, а біля морського узбережжя - 200-220 днів. Тривалість вегетаційного періоду 220-230 днів. Сума активних температур за рік досягає 3300-3400°. Про значну посушливість клімату свідчить велике перевищення випаровуваності над опадами. Так, при річній сумі опадів 300-360 мм випаровуваність досягає 900-1000 мм. За теплий період випадає 250 мм опадів.

Вплив Чорного і Азовського морів проявляється у послабленні морозів, зменшенні висоти снігового покриву.

У північному Присивашші по неглибоких балках можливий весняний або зливовий стік. Постійний стік мають річки водозбори яких знаходяться на схилах Приазовської височини. Влітку вони живляться підземними водами.

Межі зони визначаються поширенням сухостепового підтипу ландшафтів з темно-каштановими і каштановими ґрунтами, що розвинулись під полиново-злаковими степами.

Темно-каштанові ґрунти переважають по всій території, займаючи і вузьку смугу узбережжя Чорного моря. Каштанові ґрунти сформувались у Присивашші. Характерною особливістю цих ґрунтів є їхня солонцюватість, яка підвищується паралельно збільшенню посушливості клімату. В комплексі з солонцюватими ґрунтами залягають солонці, а у Присивашші також сульфатні солончаки. Причини солонцюватості цих ґрунтів дослідники пояснюють тим, що в минулому ґрунтові води були вище сучасного рівня. Крім того, причиною соленагромадження в ґрунтах є і біокліматичні фактори.

У Сухостеповій зоні нараховується 618,5 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня. Серед рівнинних територій саме тут має місце найбільша питома вага деградованих і малопродуктивних земель - 470,3 тис. га (30,2 %), на солонцеві ґрунти припадає 326,0 тис. га. Площа засолених ґрунтів складає 39,7 тис. га, ґрунтів легкого механічного складу – 38,0 тис. га, змитих – 42,3 тис. га, дефльованих – 17,4 тис. га.

Карпатська гірська область. Простягається в довжину з північного заходу на південний схід на 280 км, а в ширину з північного сходу на південний захід - на 100-110 км.

Загальна площа Карпатської гірської області становить 3, млн. га, у тому числі сільськогосподарських угідь 1,4 млн. га (40,3 %), з них рілля – 0,8 млн. га (21,7 %), перелоги – 1,6 тис. га (0,04 %), багаторічні насадження – 54,5 тис. га (1,5 %), сіножаті – 238,6 тис. га (6,8 %), пасовища – 362,3 тис. га (10,3%). Ліси та інші лісовкриті площі займають 1,8 млн. га (51,9 %), забудовані землі – 129,3 тис. га (3,7 %), відкриті заболочені землі – 3,9 тис. га (0,1 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 50,5 тис. га (1,4 %), під водою – 53,3 тис. га (1,5 %). З усіх земель природоохоронного призначення 271,5 тис. га, оздоровчого призначення – 1,3 тис. га, рекреаційного призначення – 7,1 тис. га, історико-культурного призначення – 0,2 тис. га.

Українські Карпати - середньовисотні гори. Для них характерний теплий і вологий клімат, чітко виражене поздовжньо-зональне простягання основних структурно-орографічних областей, на яке накладається вертикальна поясність ландшафтів.

Поздовжня морфоструктурна зональність ускладнюється поперечним розчленуванням Українських Карпат річковими долинами.

У межах виділяються такі морфоструктури: Передкарпатська височина, Зовнішні Карпати, Вододільно-Верховинські Карпати, Полонинсько-Чорногорські Карпати, Рахівсько-Чивчинський масив, Вигорлат-Гутинський вулканічний хребет, Закарпатські улоговини і низовини (Березне-Ліпшанська, Солотвинська, Закарпатська).

Сучасних геоморфологічних рис Українські Карпати набули внаслідок неотектонічних рухів та денудаційних процесів, якими створені поверхні вирівнювання, річкові долини, льодовикові, ерозійні, карстові форми рельєфу. Із зледенінням пов'язані перигляціальні утворення у вигляді кам'яних розсипів на схилах. Значну роль у геоморфологічній будові Українських Карпат відіграють річкові сучасні і давні долини. Давні долини мають значну ширину і поздовжнє простягання. В сучасних долинах виділяють 7-8 цокольних терас, які піднімаються на 200-220 м над урізом води в річках.

На кліматичні умови Українських Карпат впливає гірський рельєф, характер якого позначається на взаємодії радіаційних і циркуляційних процесів. Сумарна річна сонячна радіація становить 90-98 ккал/см² у Передкарпатті і 101 ккал/см² на Закарпатській низовині, а радіаційний баланс відповідно 35 ккал/см² (північно-західне Передкарпаття) і 45 ккал/см²; з підняттям у гори величина його зменшується на 25-30 %.

На територію Українських Карпат надходять континентальне і морське повітря помірних широт, іноді сюди проникають арктичні повітряні маси; антициклонічна циркуляція переважає над циклонічною. Опади приносять циклони, переміщуючись з заходу на схід або північний схід з територій,

розташованих на північ від Карпат. Циклони, які приходять із Середземномор'я, супроводжуються значними опадами і сильними вітрами. В Карпатах існують гірсько-долинна циркуляція, схиліві вітри, виникають фени. Висота гірських хребтів, їхнє орієнтування та експозиція зумовлюють неоднакове надходження сонячної радіації, розподіл температур, опадів та ін. Рельєф зумовлює вертикальну кліматичну зональність. Так, середні температури січня у Передкарпатті $-4-5^{\circ}$, у Закарпатті -3° , а в горах $-6-12^{\circ}$. Зима м'яка, багатосніжна, нерідко з тривалим] відлигами, особливо в Закарпатті. В горах спостерігаються температурні інверсії. Тривалість зими в Закарпатті до двох з половиною місяців, а в горах на висоті 850 м - 4 місяці. Літо в Карпатах не жарке, з дощами. Середні температури липня у Передкарпатті $+18-19^{\circ}$, у Закарпатті $+20^{\circ}$, а в горах $+7-13^{\circ}$. З підняттям на кожні 100 м в Карпатах літо запізнюється на 8-9 днів і на 5-6 днів раніше закінчується, тому з 850-900 м літній період не фіксується. Гори і передгір'я надмірно зволожуються: за рік в передгір'ях випадає 800-1000 мм, а в горах 1500-1600 мм опадів; більшість їх припадає на теплий період.

Надмірне зволоження, гірський рельєф сприяли розвитку густої гідрографічної сітки. Густота річкової сітки в горах становить 1-1,2 км/км². Річки, що стікають з Українських Карпат, належать до басейнів Дністра, Дунаю та Вісли.

В Українських Карпатах проявляється вертикальна зональність ґрунтового покриву. Вона неоднакова на південно-західних і північно-східних схилах. У Передкарпатті в умовах достатнього зволоження на важких делювіальних суглинках сформувалися дерново-підзолисті поверхнево-оглеєні ґрунти. Вище їх, до 1200-1400 м, поширені бурі гірсько-лісові ґрунти. На низькогірному хребті розвинулись бурі лісові ґрунти, які мають потужний профіль з ознаками опідзолювання. На крутосхиловому Полонинському хребті бурі ґрунти неопідзолені, вони малорозвинені, щебенюваті. Під буковими і ялино-буковими лісами сформувалися сіро-бурі ґрунти. Вище 1600 м під субальпійськими луками

розвинулись гірсько-лучні, місцями гірсько-торфові ґрунти. На південно-західних передгір'ях в умовах теплого і вологого клімату, глибокого промивання ґрунтового покриву сформувалися буроземно-підзолисті ґрунти. На Закарпатській низовині в умовах неглибокого залягання ґрунтових вод, достатнього атмосферного зволоження, під первинною лучною рослинністю і вторинними дібровами розвинулись дернові опідзолені ґрунти, в тому числі їх оглеєні відміни.

В Карпатській гірській області нараховується 202,2 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня. Тут також нараховується 163,3 тис. га (36,4 %) деградованих і малопродуктивних земель, серед них переважають змиті ґрунти – 82,5 тис. га (головним чином провінція Передкарпаття), скелетні ґрунти – 36,0 тис. га. превалюють в Карпатській гірській провінції.

Кримська гірська область. Кримські гори знаходяться на півдні Кримського півострова і простягаються від мису Херсонес на заході до мису Іллі на сході. Довжина гірської системи 150 км, ширина в середній частині 50-60 км.

Загальна площа Кримської гірської області (без Севастополя) становить 697,3 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь 321,9 тис. га (46,2 %), з них рілля – 171,0 тис. га (24,5 %), перелоги – 6,1 тис. га (0,9 %), багаторічні насадження – 45,0 тис. га (6,5 %), сіножаті – 1,5 тис. га (0,2 %), пасовища – 98,4 тис. га (14,1 %). Ліси та інші лісовкриті площі займають 247,2 тис. га (35,5 %), забудовані землі – 31,5 тис. га (4,5 %), відкриті заболочені землі – 1,0 тис. га (0,1 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 59,2 тис. га (8,5 %), під водою – 19,8 тис. га (2,8 %). З усіх земель природоохоронного призначення 57,2 тис. га, оздоровчого призначення – 1,1 тис. га, рекреаційного призначення – 1,8 тис. га, історико-культурного призначення – 1,8 тис. га.

Гірська споруда являє собою північну частину мегантиклінорію, південне крило якого по тектонічних розломах опустилось під рівень

Чорного моря. На будову рельєфу Гірського Криму впливають тектонічні процеси, літологія гірських порід, екзогенні процеси. Орографічно тут чітко виділяються три гірські пасма: Головне (найвище), Внутрішнє, Зовнішнє і поздовжні зниження між ними. Максимальні висоти Головного пасма досягають 1545 м (гора Роман-Кош), 1540 м (гора Демір-Капу), 1525 м (гора Еклізі-Бурун). До Південного берега Криму воно обривається стрімкими вапняковими схилами. Внутрішнє і Зовнішнє пасма поступово знижуються в північному напрямку. Утворення пасом і міжпасмових знижень зумовлено ступінчастим підняттям Гірського Криму, інтенсивним ерозійним розчленуванням в антропогені. В межах Кримського мегантиклінорію виділяються Качинський (на північному схилі), Південнобережний і Туакський антиклінорії (на південному схилі). Вони розділяються синкліноріями Південно-Західного і Східного Криму. В південно-східній частині Криму знаходяться Судацький синклінорій та Судацько-Карадазька складчаста система.

Гірські передгірні пасма Криму являють собою куести з характерною для них асиметрією схилів: південні урвисті, скелясті, з гребенеподібними вершинами, а північні пологі, розчленовані річковими долинами. Середні висоти Внутрішнього пасма (куести) 500 м, Зовнішнього - 250 м. Міжпасмові зниження мають неоднакову ширину: між Головним і Внутрішнім ця ширина змінюється від 2-3 до 15-20 км, між Внутрішнім і Зовнішнім пасмами - 3-5 км. Річкові долини в передгір'ях каньйоноподібні, а в міжпасмових зниженнях широкі і терасовані.

Положення Гірського Криму на північній окраїні субтропічного поясу, близькість Чорного моря, будова і орієнтування гірських пасом зумовлюють особливості клімату цієї території. Сумарна сонячна радіація за рік становить 120-127 ккал/см², причому до 60 % її - це пряма радіація, що є найбільшим показником в Україні. Річний радіаційний баланс становить 60-63 ккал/см². Основні суми сонячної радіації та радіаційного балансу відмічають протягом весняно-літнього періоду, коли внаслідок поширення тропічних повітряних

мас у Криму переважає сонячна погода. Тривалість сонячного сяння в Ялті - 2200 год за рік, на Карабі-яйлі (974 м) - 2505 год. В осінньо-зимовий період спостерігається хмарна погода, пов'язана з циклонічною діяльністю на полярному фронті. В цей час випадає основна маса опадів, переважно у вигляді дощу. Річні суми опадів у передгір'ях становлять 500-600 мм, а на гірських вершинах 900-1100 мм. Стійкий сніговий покрив утворюється лише в горах. На Південному березі Криму його не буває, хоча сніг випадає щорічно. Гірське пасмо захищає Південний берег взимку від холодних північних повітряних мас, тому повітря потрапляє сюди після проходження над морем або у вигляді фенових потоків внаслідок перевалювання через Головне пасмо. Найчастіше фени бувають вдень і тривають від кількох годин до 2-3 діб. Важливу роль у формуванні клімату Гірського Криму відіграє бризова циркуляція, зумовлена термічними контрастами суші і моря протягом теплого періоду. Вдень спостерігається морський бриз, вночі - береговий. У горах проявляються гірсько-долинні вітри: вдень вони дмуть до гір, вночі - навпаки. В деяких місцях донний морський бриз поєднується з долинним вітром, а нічний бриз - з гірським, що приводить до посилення вітрової діяльності. Клімат Південного берега Криму субтропічний середземноморський. Його формування пов'язано з тропічними повітряними масами атлантичного походження влітку та восени і повітрям помірних широт морського і континентального походження взимку і навесні. Через переважання циклонічної діяльності взимку тут добре виявлений зимовий максимум атмосферних опадів і спостерігається більше днів з опадами. Середні місячні температури взимку становлять +2-4°, а влітку понад +23°. Абсолютний мінімум температури в Ялті -15°, а в східних районах -20°, що свідчить про ймовірність різких похолодань у цих районах. Літо жарке і посушливе, випаровуваність скрізь перевищує суму опадів.

Різноманітність ґрунтоутворюючих порід, зміна кліматичних умов у зв'язку з висотою та експозицією схилів і пов'язана з цим зміна рослинності та характеру денудаційних процесів зумовили мозаїчність ґрунтового

покриву. В поширенні ґрунтів і рослинності на загальному вертикально-поясному фоні спостерігаються відмінності між південним і північним схилами, західними і східними районами. В передгір'ях розвинулись чорноземи на карбонатних, делювіальних щербенистих та глинистих відкладах, чорноземи солонцюваті на глинистих породах. Щільні породи залягають з глибини 60-100 см. Ґрунти щербенюваті, вміст гумусу в орному шарі 3,5-4,0 %. Чорноземи солонцюваті поширені в міжгірських долинах. На схилах і плато, складених вапняками і мергелями, сформувались дерново-карбонатні і перегнійно-карбонатні (на північних схилах) ґрунти. Профіль їх малорозвинений, відзначаються карбонатністю і високою скелетністю. Під сухими лісами і чагарниками розвинулись бурі гірсько-лісостепові та коричневі ґрунти. Перші колись перебували під лісовою рослинністю. Зміна її степову і чагарникову, що відбула під впливом господарської діяльності людини, є причиною остепніння цих ґрунтів. Вони мають високу скелетність, потужність ґрунтового профілю невелика (60-80 см), вміст гумусу) 5 %. Коричневі ґрунти сформувались під ксерофітними розрідженими лісами, при значній участі степової рослинності. На схилах Головного пасма розвинені бурі гірсько-лісові і дерново-буроземні ґрунти. Вершини яйлинських масивів вкриті гірсько-лучними та гірсько-степовими ґрунтами.

В Кримській гірській області нараховується 78,3 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь. Деградовані і малопродуктивні орні землі займають тут 68,8 тис. га. Це змиті (52,6 тис. га) та скелетні (10,4 тис. га) ґрунти. Ще 5,2 тис. га займають солонцеві ґрунти. Лєвова частина дєградованих і малопродуктивних орних земель зони припадає на провінцію Кримські гори і Передгір'я – 48,2 тис. га.

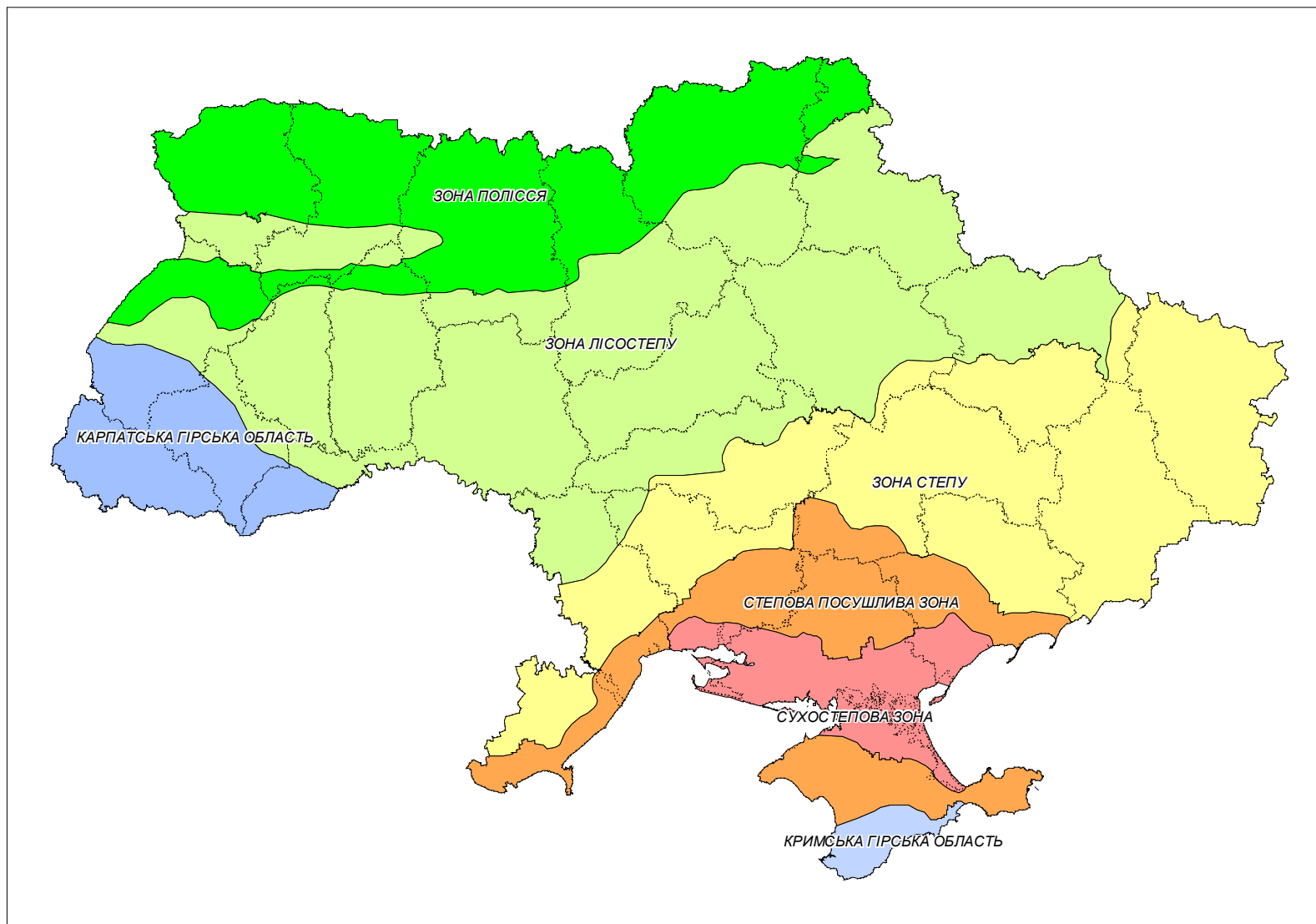

Рис. 3.1. – Природно-сільськогосподарські зони та гірські області України

3.5. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські провінції.

На сьогодні виникла необхідність уточнення існуючої схеми природно-сільськогосподарського районування, що обумовлено, як змінами, що відбулися за час земельної реформи, так і тим, що при здійсненні колишнього природно-сільськогосподарського районування враховувались лише землі сільськогосподарського використання [9,13]. Крім того, ці зміни пов'язані з роздержавленням та приватизацією земель колишніх сільськогосподарських підприємств та утворенням на їх місці здебільшого декількох агроформувань. В результаті певною мірою змінилися межі колишніх господарств, по яких були проведені границі природно-сільськогосподарських районів.

Аналіз просторового розподілу показників родючості ґрунтів виявив територіальні закономірності цього розподілу, що обумовлює і особливості сільськогосподарського використання земельного фонду. Це послугувало підставою для обґрунтування Схеми поділу території України на природно-сільськогосподарські провінції.

В основу виділення природно-сільськогосподарських провінцій покладено фаціальні особливості ґрунтового покриву, наростання континентальності клімату (у тому числі тривалості вегетаційного періоду, його тепло- і вологозабезпеченості, сніжності зими, наявності суховійних явищ тощо), що обумовлює притаманний їй певний набір вирощуваних сільськогосподарських культур і відповідну агротехніку.

На території України природно-сільськогосподарські провінції розміщуються у субмеридіональному напрямку – з заходу на схід. У цьому ж напрямку наростає ксероморфність клімату, змінюється структура ґрунтового покриву, а також ландшафтний устрій, що обумовлює і обов'язкову диференціацію технологічних заходів щодо використання і охорони земель.

Гірські природно-сільськогосподарські провінції характеризуються висотною поясністю ландшафтів, де умови використання земель дуже відрізняються від умов на рівнині. Досить чіткі тектоніко-орографічні межі між рівниною і гірськими країнами проявляються в зміні рівнинних ландшафтів на висотно-поясні гірські.

У межах п'яти природно-сільськогосподарських зон та двох гірських областей України обґрунтовано виділено дев'ятнадцять природно-сільськогосподарських провінцій (рис 3.2.).

Еколого-господарська характеристика природно-сільськогосподарських провінцій.

Природно-сільськогосподарська зона Полісся (П).

Поліська Західна провінція (П₁). Загальна площа провінції становить 3857,7 тис. га, з них сільськогосподарські угіддя 1808,3 тис. га, рілля 1124,8 тис. га, перелogi 13,5 тис. га, багаторічні насадження 18,9 тис. га, сіножаті 286,5 тис. га, пасовища 364,6 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 1528,0 тис. га, забудовані землі 104,7 тис. га, відкриті заболочені землі 204,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 65,0 тис. га, води 86,1 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 288,6 тис. га, оздоровчого призначення 5,0 тис. га, рекреаційного призначення 0,8 тис. га, історико-культурного призначення 0,4 тис. га.

В геологічній будові провінції основну роль відіграють крейдові відклади. На більшій частині території вони є основою для антропогенових відкладів, а в ряді місць і відслонюються. Тільки в північній і північно-східній частині крейдові відклади перекриваються палеогеновими пісками і глинами. Своєрідність антропогенових відкладів полягає в тому, що переважна більшість їх представлена пісками, флювіогляціальними та давньоалювіальними.

Клімат відрізняється тривалим безморозним періодом і більшою кількістю опадів. Коефіцієнт зволоження на всій території перевищує 2,4. Тут найбільша в зоні Поліссі кількість опадів (550-650 мм), тривалість безморозного періоду (165-180 днів) і найменша кількість днів з сніговим покривом (65-75).

Ріки мають повільну течію, малі похили русел. Характерною рисою є велика кількість озер.

Територія відрізняється і значною залісеністю. Основні масиви займають соснові та сосново-дубові ліси, невеликі площі - грабово-соснові, грабово-дубові та інші ліси. Болота і заболочені землі займають у середньому близько 10-20 %, а в північних районах до 40 % території.

На півночі великі площі займають заплавні лучно-болотні ландшафти. Тут, на заплавах, переважають дерново-глейові та болотні ґрунти, вкриті лучною, болотною та чагарниковою рослинністю.

Другий ландшафтний рівень утворюють терасові піщані рівнини з дерново-підзолистими ґрунтами під борами і суборами.

В центральній і південній частинах провінції в ландшафтній структурі домінують денудаційні рівнини з переважанням дернових слабо- і середньопідзолистих ґрунтів під суборовими і сугрудковими лісами.

У середній частині панують моренно-горбисті ландшафти з дерново-підзолистими, дерново-глейовими і лучними ґрунтами, які зайняті суборами, луками та сільськогосподарськими угіддями. Якісними є землі, де близько до поверхні залягають крейдові відклади, на яких сформовані відносно родючі ґрунти. На окремих ділянках, де морена виходить на поверхню, поширені щебенюваті ґрунти з валунами граніту, кварциту, кременю, пісковика тощо.

На півдні провінції серед зандрової і зандрово-моренної рівнин наявні хвилясто-горбисті межиріччя з дерновими карбонатними ґрунтами на крейдових породах.

У Поліській Західній провінції нараховується 165,6 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 2,3 тис. га загальнодержавного і 163,3 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 278,2 тис. га, з них найбільші площі займають перезволожені і заболочені ґрунти 85,3 тис. га, ґрунти легкого механічного складу 82,5 тис. га та болотні органогенні і мінеральні осушені ґрунти 57,4 тис. га.

Поліська Правобережна провінція (П₂). Загальна площа провінції становить 3380,1 тис. га, з них сільськогосподарські угіддя 1473,8 тис. га, рілля 973,2 тис. га, перелоги 85,0 тис. га, багаторічні насадження 26,0 тис. га, сіножаті 175,9 тис. га, пасовища 213,8 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 1382,7 тис. га, забудовані землі 103,1 тис. га, відкриті заболочені землі 89,4 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 38,4 тис. га, води 130,7 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 82,1, оздоровчого призначення 0,3 тис. га, рекреаційного призначення 0,8 тис. га, історико-культурного призначення 0,02 тис. га

У фізико-географічному відношенні провінція знаходиться в межах двох областей - Житомирського і Київського Полісся.

В геологічній будові головне місце займають докембрійські породи, перекриті антропогеновими відкладами. На докембрійських породах островами залягають каоліни та осадочні відклади крейдового (піски з кременем) та палеогенового й неогенового (пісковики, піски, глини) віку. Антропогенові відклади дуже поширені, але мають незначну потужність (здебільшого 4-8 м).

Річкові долини глибоко врізані в докембрійські породи і на окремих ділянках мають характер долин прориву.

В ландшафтній структурі Житомирського Полісся значні площі займають зандрові рівнини на кристалічній основі з переважанням дерново-слабопідзолистих ґрунтів і лісів борового та суборового типу. В

північно-західних районах переважають зандрові заболочені низовини з переважанням дерново-слабо-підзолистих і болотних ґрунтів.

У східній частині Житомирського Полісся значне поширення мають моренно-зандрові рівнини з дерново-середньопідзолистими ґрунтами і залишками суборів і сугрудків.

Подекуд зустрічаються лесові “острови”, для яких характерна еродованість обезлісених територій з сірими опідзоленими ґрунтами. Найбільш яскраво це проявляється на лесах Словечансько-Овруцького кряжа.

Київське Полісся лежить на північно-східному схилі щита, кристалічні породи якого поступово занурюються в східному напрямку під осадочну товщу Дніпровсько-Донецької западини.

Абсолютні висоти дорівнюють 100-180 м. Глибина розчленування становить 25-50 м. Велику роль у рельєфі відіграють річкові долини, які мають тераси і досягають значної ширини. Значне поширення мають еолові форми рельєфу, представлені дюнами, піщаними пасмами і кучугурами.

Безморозний період тут триває від 160 до 180 днів. Сума температур повітря понад 10° становить 2510-2660°. Кількість опадів дорівнює 500-620 мм за рік. Сніговий покрив лежить в середньому 95 днів.

В ґрунтовому покриві Київського Полісся переважають дернові слабо- і середньопідзолисті ґрунти; крім того, тут є дернові і лучні, болотні та подекуди ясно-сірі ґрунти.

Домінуючими є ландшафти зандрових і алювіально-зандрових рівнин з дерново-слабопідзолистими ґрунтами, боровими і суборовими лісами, болотними комплексами. На правобережжі Прип'яті виділяється моренно-горбиста рівнина з дерново-середньопідзолистими супіщаними ґрунтами. Невеликі лесові останці порізані ярами та вкриті ясно-сірими ґрунтами. Дерново-слабопідзолисті ґрунти її зайняті лісами борового і суборового типу. На півдні Київського Полісся переважає моренно-

зандрова рівнина з дерново-середньопідзолистими, а місцями дерново-слабопідзолистими ґрунтами. Найбільш родючими ґрунтами є сірі опідзолені ґрунти, які зустрічаються на лесових останцях.

У Поліській Правобережній провінції нараховується 170,5 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 10,3 тис. га загальнодержавного рівня і 160,2 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель становить 205,8 тис. га, з них найбільші площі займають перезволожені і заболочені ґрунти 118,3 тис. га, ґрунти легкого механічного складу 41,5 тис. га та болотні органогенні і мінеральні осушені ґрунти 25,8 тис. га.

Поліська Лівобережна провінція (П₃). Загальна площа провінції становить 2562,7 тис. га, з них сільськогосподарські угіддя 1561,4 тис. га, рілля 903,6 тис. га, перелоги 75,8 тис. га, багаторічні насадження 20,3 тис. га, сіножаті 311,6 тис. га, пасовища 250,1 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 709,6 тис. га, забудовані землі 81,1 тис. га, відкриті заболочені землі 86,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 21,0 тис. га, води 60,9 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 61,6, оздоровчого призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 2,8 тис. га, історико-культурного призначення 10,8 тис. га

Фундамент перекритий малопотужними осадовими відкладами верхнього палеозою і мезокайнозою, що залягають моноклінально. Найдавнішими відкладами, які залягають вище місцевих базисів ерозії, є верхньопалеогенові і неогенові. Серед антропогенових відкладів, які характеризуються відносно потужною товщею, найбільш поширені льодовикові (морена), водно-льодовикові та алювіальні.

Значну роль у будові поверхні відіграють сучасні та давні (залишкові) річкові і водно-льодовикові долини. Великі площі займають тераси Дніпра, Десни, Снову, Сейму та давні прохідні долини - Замглай, Паристе, Вільшана та ін. Міжрічкові простори являють собою моренно-

зандрові та зандрові обезлісені рівнини з дерново-підзолистими ґрунтами, тут також поширені моренно-горбисті обезлісені місцевості з дерново-середньопідзолистими ґрунтами. На лесових “островах” з відносно невеликою товщею порід розвивається яружна ерозія.

Клімат - помірно континентальний, із значним зволоженням протягом року, великою відносною вологістю і слабкими вітрами. Територія відрізняється більшою амплітудою річних температур, нижчими зимовими температурами, більшою тривалістю періоду з сніговим покривом. Середня річна сума опадів 500-610 мм.

Річкова мережа густа. Річки відзначаються незначним падінням, спокійною течією і меандруванням. У долинах Дніпра, Десни, Сноу, Сейму багато заплавних озер. Заболоченість досить велика, особливо у західній частині провінції.

Ландшафтну структуру території визначають моренно-зандрові і зандрові місцевості з дерново-підзолистими ґрунтами, терасові місцевості з дерново-слабопідзолистими ґрунтами і боровими лісами. Заплавні лучно-болотні місцевості характерні для долин Дніпра, Десни, Сноу та їхніх приток. Алювіально-зандрові місцевості на крейдовій основі із значною залісеністю характерні для північно-східних районів.

У ґрунтовому покриві переважають дерново-підзолисті ґрунти, значні площі зайняті болотними та сірими опідзоленими ґрунтами; останні найбільш родючі. Особливістю природних умов є поширені місцями засолені ґрунти (лучні содові солончаки і солонці). Ці ґрунти приурочені до лесових «островів» на терасах з близьким до поверхні рівнем ґрунтових вод. В долинах Десни і Остра розвинулись лучні солонцюваті і осолоділі ґрунти.

У Лівобережній Поліській провінції нараховується 243,7 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 11,0 тис. га загальнодержавного рівня і 232,7 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 61,2 тис. га, з них найбільші площі займають перезволожені і заболочені ґрунти 34,3 тис. га, змиті ґрунти 11,1 тис. га та дефльовані ґрунти 7,2 тис. га.

Природно-сільськогосподарська зона Лісостепу (ЛС).

Лісостепова Західна провінція (ЛС₁). Загальна площа провінції становить 3738,6 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 2720,9 тис. га, рілля 2133,6 тис. га, перелоги 16,3 тис. га, багаторічні насадження 59,0 тис. га, сіножаті 168,2 тис. га, пасовища 343,8 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 621,6 тис. га, забудовані землі 191,3 тис. га, відкриті заболочені землі 29,2 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 37,9 тис. га, води 70,4 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 99,4 тис. га, оздоровчого призначення 6,5 тис. га, рекреаційного призначення 1,5 тис. га, історико-культурного призначення 0,6 тис. га.

До неї входять Волинська і значна частина Подільської височини (з Гологороми, Вороняками, Кременецькими горами), південно-східна частина Розточчя, а також Опілля і Хотинська височина. Поверхня провінції розчленована численними річками, які входять до басейнів Дністра, Південного Бугу, Вісли і Прип'яті, до глибини від 50-100 м до 150-200 м. Каньйоноподібні долини лівих приток Дністра прорізають товщі палеозойських і мезокайнозойських відкладів, розкриваючи в ряді місць навіть породи докембрію. В рельєфі добре виділяються скелясті, розчленовані вапнякові підняття - Товтри (Медобори), які являють собою залишки розмитих бар'єрних рифів та атолів неогенових морів. Над навколишньою місцевістю Товтри піднімаються на 50-65 м і мають абсолютну висоту 350-400 м.

Західні і східні райони провінції мають значні відмінності в кліматичних умовах, адже в західні райони атлантичне повітря переважно проникає з заходу і північного заходу, а в східні - з південного заходу,

після перевалювання через Карпати. В останньому випадку над Поділлям проявляється вплив фенового ефекту Карпат на режим хмарності, що позначається на розподілі елементів радіаційного балансу. Так, наприклад, річні суми сумарної радіації по території провінції змінюються від 97 ккал/см² на заході до 105 ккал/см² на сході, а ефективне випромінювання за рік відповідно становить 30 і 34 ккал/см².

Влітку опади мають вигляд злив, добові суми яких можуть перевищувати 100 мм, досягаючи в окремих місцях 170-180 мм. У таких, випадках сільськогосподарські угіддя, які розміщені на схилах, зазнають значної шкоди, а раптові розлиття річок завдають великих збитків.

В ґрунтовому покриві переважають опідзолені чорноземи, сірі опідзолені ґрунти, які розвинулись під широколистими лісами.

У Лісостеповій Західній провінції нараховується 617,0 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 181,3 тис. га загальнодержавного рівня і 435,7 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 585,1 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 489,6 тис. га, на перезволожені і заболочені ґрунти припадає 41,6 тис. га та на ґрунти важкого механічного складу 24,6 тис. га.

Лісостепова Правобережна провінція (ЛС₂). Загальна площа провінції становить 9895,4 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 7565,9 тис. га, рілля 6373,3 тис. га, перелоги 49,7 тис. га, багаторічні насадження 167,6 тис. га, сіножаті 332,7 тис. га, пасовища 642,5 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 1338,0 тис. га, забудовані землі 381,1 тис. га, відкриті заболочені землі 109,0 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 91,7 тис. га, води 227,5 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 356,8 тис. га, оздоровчого призначення 1,1 тис. га, рекреаційного призначення 2,1 тис. га, історико-культурного призначення 6,6 тис. га.

До неї належать центральні і південні частини Подільської та Придніпровської височин, приурочені до Українського щита. На докембрійських породах залягають палеогенові і неогенові відклади, перекриті товщею лесових утворень.

Значною розчленованістю характеризуються території вздовж Дніпра, Південного Бугу. Побужжя (басейн Південного Бугу) являє собою горбисту рівнину з давніми долинами. Південна частина провінції приурочена до схилу щита.

Для провінції характерний помірно континентальний клімат з достатнім зволоженням. Радіаційний баланс становить 40-45 ккал/см². Річна сума опадів змінюється від 400 до 560 мм. Протягом року вони розподіляються нерівномірно, 75 % річної суми їх випадає за період з позитивними температурами. Характерними є зливи. Тривалість існування снігового покриву 60-75 днів, на півдні провінції він не постійний.

В ґрунтовому покриві великі площі займають сірі і ясно-сірі опідзолені ґрунти, особливо на межиріччі Дністра і Південного Бугу. Ґрунти кислі, малогумусні, зазнають площинної ерозії. На Придніпровській височині велике поширення мають опідзолені чорноземи і темно-сірі ґрунти, а на плоских рівнинах - типові малогумусні чорноземи.

У Лісостеповій Правобережній провінції нараховується 2735,6 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 2060,9 тис. га загальнодержавного рівня і 674,7 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 1247,2 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 1054,1 тис. га, перезволожені і заболочені ґрунти 65,2 тис. га та ґрунти легкого механічного складу 64,0 тис. га.

Лісостепова Лівобережна провінція (ЛС₃). Загальна площа провінції становить 8523,1 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 6272,9 тис. га, рілля 5005,8 тис. га, перелоги 61,3 тис. га, багаторічні

насадження 107,0 тис. га, сіножаті 514,9 тис. га, пасовища 584,0 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 1141,2 тис. га, забудовані землі 335,8 тис. га, відкриті заболочені землі 214,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 51,4 тис. га, води 340,9 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 202,4 тис. га, оздоровчого призначення 1,2 тис. га, рекреаційного призначення 1,9 тис. га, історико-культурного призначення 10,6 тис. га.

Провінція приурочена до східної частини південно-західного борту Дніпровсько-Донецької западини, якій в рельєфі відповідає акумулятивна терасова рівнина Середнього Дніпра, а також до середньої та південно-східної частини центрального грабена, яким в рельєфі відповідає пластово-ярусна нахилена Полтавська рівнина, а також знижені відроги Середньоросійської височини.

В долині Дніпра добре виражені різновікові терасові рівні: сучасний, поліський, дніпровський.

Кліматичні умови характеризуються наростанням континентальності і зменшенням кількості атмосферних опадів. Коефіцієнт зволоження змінюється від 1,9 на півночі до 1,3 на півдні провінції. Величина сумарної сонячної радіації становить 105-110 ккал/см², сума температур з температурами вище 10° становить 2600-2800°. Річна сума опадів з півночі на південь змінюється від 550 до 430 мм, дві третини їх випадає під час вегетації рослин.

Ґрунтовий покрив має складну структуру. Основний фон утворюють чорноземи типові малогумусні з вмістом гумусу 5,0-5,5 %, поширені вони на вододілах. У північній частині провінції досить часто зустрічаються лучно-чорноземні содово-солончакуваті ґрунти. На терасах поширені солонцюваті чорноземи, зустрічаються солончакуваті солонці і хлоридно-сульфатні солончаки. Особливо засолені пониззя Псла, межиріччя Орелі і Ворскли. Засолення ґрунтів пов'язують з високим вмістом солей у ґрунтових водах, які стікають з Роменських соляних куполів. Вздовж

високих правих берегів приток Дніпра поширені чорноземи опідзолені та темно-сірі опідзолені ґрунти та розвинені чорноземи глибокі.

У Лісостеповій Лівобережній провінції нараховується 2101,6 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 1934,3 тис. га загальнодержавного рівня і 167,3 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 494,5 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 254,0 тис. га, ґрунти легкого механічного складу займають 132,7 тис. га та засолені ґрунти 55,5 тис. га.

Природно-сільськогосподарська зона Степу (С).

Степова Придунайська провінція (С₁). Загальна площа провінції становить 681,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 560,3 тис. га, рілля 444,6 тис. га, перелоги 0,7 тис. га, багаторічні насадження 35,3 тис. га, сіножаті 5,0 тис. га, пасовища 74,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 29,9 тис. га, забудовані землі 33,3 тис. га, відкриті заболочені землі 5,7 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 5,9 тис. га, води 32,1 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 0,1 тис. га, рекреаційного призначення 0,1 тис. га.

Степова Придунайська провінція займає південні відроги Молдавської, Подільської та Придніпровської височин. Вона характеризується добре вираженими рисами північно-степових ландшафтів. Долинні та яружно-балкові комплекси, що поширені серед цих ландшафтів, мають неоднаковий характер врізу: в межах Подільської височини вони врізані переважно в товщу балтських відкладів, а в межах Придніпровської — в докембрійські породи.

Положення на заході степу, південні експозиції схилів зумовлюють найбільшу забезпеченість тепловими ресурсами у зоні. Безморозний період триває 195 днів, вегетаційний - 230-235 днів, сума активних температур становить 3100-3300°; річна сума опадів 400-430 мм.

Серед зональних ґрунтів поширені чорноземи звичайні міцелярно-карбонатні, а також змиті відміни їх. Фоновими ландшафтами є дуже розчленовані схили лесових височин з ярами і балками, врізаними в неогенову товщу, чорноземами звичайними середньогумусними і малогумусними, фрагментами лісів з дуба звичайного та пухнатого (гирнищеві діброви).

У Степовій Придунайській провінції нараховується 102,0 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 97,4 тис. га загальнодержавного рівня і 4,6 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає лише 74,4 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 47,8 тис. га, ґрунти важкого механічного складу 13,8 тис. га та засолені ґрунти 6,4 тис. га.

Степова Правобережна провінція (С₂). Загальна площа провінції становить 4625,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 3908,4 тис. га, рілля 3271,2 тис. га, перелоги 8,1 тис. га, багаторічні насадження 65,4 тис. га, сіножаті 27,4 тис. га, пасовища 536,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 256,3 тис. га, забудовані землі 172,2 тис. га, відкриті заболочені землі 26,2 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 38,3 тис. га, води 125,1 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 22,9 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 1,1 тис. га, історико-культурного призначення 0,2 тис. га.

Провінція займає межиріччя Дністра, Південного Бугу і Дніпра. Приурочена до центральної частини Українського щита, поверхня якого залягає на висоті 100-200 м і позначається на сучасному рельєфі і структурі ландшафтів. Докембрійські породи перекриті палеогеновими відкладами. В товщі лесових порід є водно-льодовикові піски, а в придніпровській частині - також суглинки і морена.

В долинах річок широкі ділянки чергуються з каньйоноподібними, в руслах зустрічаються перепади. Для відслонень характерні наскельні

дїброви з дуба звичайного, клена польового, липи, груші, чагарникових заростей з клену татарського, глоду, гордовини, скумпії. Днища балок вкриті різнотравно-пирієвими та солончакуватими луками.

Зональний фон утворюють такі основні види ландшафтів: 1) розчленовані лесові височини з чорноземами звичайними середньогумусними; 2) виположені схили височин з чорноземами звичайними малогумусними. Перші утворюють північну смугу, яка в напрямку на північний схід звужується, а другі - південну смугу, яка в цьому ж напрямку, навпаки, розширюється. Обидві смуги перетинаються долинними та яружно-балковими місцевостями з лучно-чорноземними солонцюватими ґрунтами, плямами солончаків (на заплавах). Долинні та яружно-балкові комплекси, поширені серед згаданих видів ландшафтів, мають неоднаковий характер врізу: в межах Подільської височини вони врізані переважно в товщу балтських відкладів, а в межах Придніпровської - в докембрійські породи.

У Степовій Правобережній провінції нараховується 928,9 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 922,3 тис. га загальнодержавного рівня і 6,6 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 692,6 тис. га, з них припадає найбільші площі на змиті ґрунти 612,9 тис. га, на ґрунти важкого механічного складу 31,1 тис. га та на засолені ґрунти 20,2 тис. га.

Степова Лівобережна провінція (С₃). Загальна площа провінції становить 10078,1 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 7842,6 тис. га, рілля 6205,1 тис. га, перелоги 13,4 тис. га, багаторічні насадження 157,0 тис. га, сіножаті 237,8 тис. га, пасовища 1229,3 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 900,9 тис. га, забудовані землі 502,7 тис. га, відкриті заболочені землі 74,4 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 339,5 тис. га, води 217,1 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 146,0 тис. га, оздоровчого

призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 17,3 тис. га, історико-культурного призначення 3,0 тис. га.

Степова Лівобережна провінція займає південь Придніпровської низовини, Донецьку і Приазовську височини.

Кліматичні умови характеризуються дальшим наростанням континентальності, зменшенням впливу атлантичних повітряних мас і збільшенням ролі континентальних східних, коротшим безморозним періодом. Середньомісячні температури липня коливаються в межах +22,5-33,5°, а січня -4,0-5,5°. Безморозний період триває 185-200 днів, вегетаційний 210-215 днів. Річна сума активних температур 3000-3200°. За рік випадає 425-450 мм опадів. Зима коротка і малосніжна, середня висота снігового покриву становить 10 см.

Відмінності в ландшафтній структурі провінції пов'язані з її геоморфологічними особливостями. В західній частині поширені слаборозчленовані низовинні рівнини з чорноземами звичайними середньогумусними. Видові відмінності ландшафтів східної частини провінції полягають у вищому гіпсометричному положенні, а південної - в поширенні малогумусних чорноземів. На крайньому заході провінції виділяються терасові лесові рівнини з чорноземами середньогумусними у поєднанні з лучно-чорноземними солонцюватими ґрунтами і солонцями. В долинах річок менші площі займають терасові піщані рівнини з чорноземами на пісках і дерновими ґрунтами, борами і суборами. Заплавні ландшафти Орелі, Самари, Конки характеризуються поширенням різнотравно-злакових лук.

Ґрунтовий покрив характеризується одноманітністю зональних типів ґрунтів.

У Степовій Лівобережній провінції нараховується 2101,6 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь загальнодержавного рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 1509,8 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 1122,3 тис. га, на ґрунти важкого механічного складу припадає 92,6 тис. га та на засолені ґрунти 83,2 тис. га.

Степова Посушлива природно-сільськогосподарська зона (СП).

Степова посушлива Придунайська провінція (СП₁). Загальна площа провінції становить 637,6 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 411,8 тис. га, рілля 358,9 тис. га, перелоги 0,5 тис. га, багаторічні насадження 23,8 тис. га, сіножаті 2,0 тис. га, пасовища 26,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 19,7 тис. га, забудовані землі 20,6 тис. га, відкриті заболочені землі 44,5 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 7,0 тис. га, води 120,5 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 4,1 тис. га, оздоровчого призначення 0,03 тис. га, рекреаційного призначення 0,1 тис. га.

Основні риси геолого-геоморфологічної будови провінції визначаються положенням переважно в межах Добруджинської смуги герцинської складчастості та частково на західному краї Причорноморської западини. Поверхня має загальний похил на південь, такий самий напрямок мають течії річок. Вище місцевого базису ерозії залягають неогенові відклади (меотичні, понтійські, куюльницькі) і тільки на межиріччі Кагул-Ялпуг відслонюються тріас-юрські мармуровидні вапняки, пісковики, мергелі. В атропогеновому покриві поряд з лесовими породами поширені алювіальні, лиманно-морські і морські піщано-глинисті утворення.

Провінція являє собою акумулятивну рівнину, розчленовану долинами і балками. Глибина ерозійного розчленування змінюється від 80-90 м у північно-західній частині до 20-50 м у придунайській і приморській смугах.

Провінція виділяється теплішою зимою (середні січні температури $-1,5-2,0^{\circ}$). Безморозний період триває понад 200 днів, а вегетаційний 235-245 днів. Сума активних температур становить $3400-3600^{\circ}$. За рік випадає 350-400 мм опадів, а випаровуваність досягає 800-900 мм.

Більшу частину займають лесові дренавані рівнини з розораними чорноземами південними міцелярно-карбонатними малогумусними. Незначне поширення тут мають яружно-балкові місцевості з еродованими схилами, лучно-чорноземними та лучними солончакуватими ґрунтами, дигресивними типчаковими формаціями на схилах та з пирія повзучого на днищах балок. У нижній течії Дунаю сформувались своєрідні дельтово-плавневі ландшафти, в яких поєднуються осоково-очеретові плавні, заплава з піщаною та лучно-солончакуватою рослинністю, зарості верби на піщаних терасах. Характерною особливістю ландшафтної структури є значні за площею озерні комплекси, а в приморській частині – піщано-черепашкові пересипи з полином, солонцевими асоціаціями.

У Степовій посушливій Придунайській провінції нараховується 194,0 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 1,6 тис. га загальнодержавного рівня і 192,4 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає лише 53,4 тис. га, з них змиті ґрунти займають 20,0 тис. га, солонцюваті ґрунти 20,0 тис. га, перезволожені та заболочені ґрунти 10,6 тис. га.

Степова посушлива Правобережна провінція (СП₂). Загальна площа провінції становить 2135,9 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1662,0 тис. га, рілля 1432,9 тис. га, перелоги 5,7 тис. га, багаторічні насадження 46,3 тис. га, сіножаті 4,7 тис. га, пасовища 172,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 91,7 тис. га, забудовані землі 143,2 тис. га, відкриті заболочені землі 20,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 31,2 тис. га, води 138,0 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 12,3 тис. га, оздоровчого

призначення 0,5 тис. га, рекреаційного призначення 1,4 тис. га, історико-культурного призначення 0,2 тис. га.

Це низовинна рівнина з малопомітним похилом на південь, яка в тектонічному відношенні відповідає північному схилу Причорноморської западини. В долинах річок на півночі області відслонюються неогенові піски, глини, частково вапняки. Вище залягають червоно-бурі глини. Лесові породи, що перекривають глини, мають потужність на вододілах 20 м і більше.

Долини річок і балки розчленовують низовину на платоподібні межиріччя і міжбалкові простори. Глибина ерозійного врізу на півночі значна – 50-80 м; річкові долини і балки заглиблюються в корінні породи, мають асиметричну будову, еродовані схили. У долинах Південного Бугу, Інгулу та Інгульця добре виражені терасові лесові місцевості, переважно розорані. Відносні висоти змінюються від 50-75 м на півночі до 20-30 м на півдні.

Клімат посушливий. Середня річна сума опадів становить 360-400 мм. Кліматичні умови характеризуються тривалим теплим літом, короткою малосніжною зимою, недостатнім зволоженням, відносно частою повторюваністю посух і суховіїв. Малі річки мають епізодичний стік.

Переважають вододільні лесові рівнини з чорноземами південними та солонцюватими, з подами, в лучній рослинності яких типовими є асоціації пирію подового з гірчаком і хріном.

Ґрунтовий покрив в південному напрямку змінюється, що зумовлено збільшенням питомої ваги солонцюватих відмін чорноземів і солонцюватих ґрунтів, лучно-чорноземних і лучних солончакуватих ґрунтів на заплавах і низьких терасах Дністра, Кучургана, Малого Куяльника, Великого Куяльника, Тилігула. Основні площі зайняті вододільними хвилястими місцевостями, які є високопродуктивними земельними угіддями, особливо при зрошенні.

У Степовій посушливій Правобережній провінції нараховується 783,2 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 23,5 тис. га загальнодержавного рівня і 759,7 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 242,2 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 157,6 тис. га, засолені ґрунти 62,6 тис. га та солонцюваті ґрунти 8,4 тис. га.

Степова посушлива Лівобережна провінція (СП₃). Загальна площа провінції становить 1587,0 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1315,5 тис. га, рілля 1186,8 тис. га, багаторічні насадження 19,5 тис. га, сіножаті 23,9 тис. га, пасовища 85,3 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 53,4 тис. га, забудовані землі 43,2 тис. га, відкриті заболочені землі 3,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 14,5 тис. га, води 121,0 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 22,8 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 0,08 тис. га, історико-культурного призначення 0,2 тис. га.

В тектонічному відношенні відповідає північно-східному краю Причорноморської западини, де поверхня кристалічних порід поступово знижується в південно-західному напрямку. В цьому напрямку збільшується потужність осадної товщі. На схилах долин Дніпра і Молочної відслонюються неогенові відклади: вапняки, пісковики, мергелі, піски. Понтичні відклади перекриті червоно-бурими глинами (15-25 м) і лесовими породами загальною потужністю 20-25 м.

Поверхня низовинної рівнини має незначне розчленування; прирічкові території порізані балками та ярами, в прибережній смузі водосховища розвиваються зсувні процеси. Рівнинність вододільних плато порушується подами, плоскодонними балками-роздолами, які відкриваються до великих подів Присивашся.

Клімат посушливий, сума активних температур становить 3200°. Річна сума опадів дорівнює 425 мм. Дещо зменшуються теплові ресурси, тривалість безморозного і вегетаційного періодів, зростають континентальність клімату і повторюваність суховіїв.

Дніпровсько-Молочанське межиріччя є однією з найбільших безстічних областей України. Поверхневий стік відбувається тільки в поди. Великі балки мають стік весною і на початку літа. Вододільні рівнини відзначаються великою кількістю подів з тонконоговими, осоковими, лисохвостовими, осоковими асоціаціями. Природні типчаково-ковилієві степи трансформовані в сільськогосподарські вгіддя. Невеликі ділянки їх зустрічаються в долині р. Молочної (як пасовища використовуються тонконогово-полинові і молочайні угруповання). У північно-західній частині області вододільні місцевості чергуються з яружно-балковими.

У ландшафтній структурі провідну роль відіграють вододільні лесові рівнини з чорноземами південними малогумусними, значною мірою еродованими. На вододілах зустрічаються денудаційні останці, перекриті тонким шаром антропогенових відкладів, пасма з скелястими вершинами (гора Могила-Корсак, 132 м). В південній частині області простяглась смуга лесових рівнин, розчленованих балками. На Молочанській акумулятивній рівнині виділяються терасові лесові місцевості з чорноземами південними малогумусними і солонцюватими.

У Степовій посушливій Лівобережній провінції нараховується 637,3 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 149,9 тис. га загальнодержавного рівня і 487,4 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 171,5 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 120,3 тис. га, дефльовані ґрунти 43,0 тис. га та солонцюваті ґрунти 3,0 тис. га.

Степова посушлива Північно-Кримська провінція (СП₄). Загальна площа провінції становить 1330,5 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1079,2 тис. га, рілля 726,7 тис. га, перелоги

21,1 тис. га, багаторічні насадження 41,4 тис. га, сіножаті 0,4 тис. га, пасовища 289,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 40,3 тис. га, забудовані землі 51,9 тис. га, відкриті заболочені землі 2,9 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 49,7 тис. га, води 75,5 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 5,0 тис. га, оздоровчого призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 0,9 тис. га, історико-культурного призначення 1,2 тис. га.

Провінція являє собою нахилену низовинну рівнину, яка поступово знижується від передгір'їв Кримських гір до Присивашся (від 120-100 м до 50-40 м). Ландшафтоутворююче значення мають континентальні бурі глини, лесовидні суглинки, облесовані пролювіально-делювіальні відклади з гірською галькою. В річкових долинах галечниковий алювій має потужність до 20 м. Його перекриває незначна (3-5 м) товща алювіально-делювіальних продуктів вивітрювання.

Сворерідністю природних умов виділяється Тарханкутська область, що являє собою хвилясту рівнину з абсолютними висотами 120-170 м та Керченська область, яка являє собою пасмово-горбисту рівнину.

Клімат помірно теплий, з короткою вологою зимою, жарким посушливим літом. Опадів 350-435 мм на рік. Природна рослинність збереглася мало.

Ландшафтну структуру утворюють такі основні види ландшафтів: 1) лесові рівнини з чорноземами малогумусними карбонатними; 2) акумулятивно-денудаційні рівнини з чорноземами південними на елювіально-делювіальних відкладах; 3) лесові слабо розчленовані рівнини з чорноземами південними і темно-каштановими солонцюватими ґрунтами. В західній частині структура ландшафтів ускладнюється долинно-балковими, приморсько-терасовими та лиманно-солончаковими місцевостями.

Степовій посушливій Північно-Кримській провінції нараховується 279,6 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 183,4 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 44,0 тис. га, скелітні ґрунти 40,1 тис. га та солонцюваті ґрунти 34,0 тис. га.

Сухостепова природно-сільськогосподарська зона (СС).

Сухостепова Присиваська провінція (СС₁). Загальна площа провінції становить 2938,1 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1874,6 тис. га, рілля 1586,5 тис. га, перелоги 5,1 тис. га, багаторічні насадження 44,2 тис. га, сіножаті 12,6 тис. га, пасовища 226,2 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 143,7 тис. га, забудовані землі 84,1 тис. га, відкриті заболочені землі 31,8 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 131,7 тис. га, води 595,6 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 192,6 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 1,9 тис. га, історико-культурного призначення 0,6 тис. га.

Територія являє собою акумулятивну терасово-дельтову рівнину і є однією з найбільш знижених територій країни. Узбережжя Азовського моря і Сиваша піднімається над рівнем моря лише 5-10 м. Геологічну основу сучасних ландшафтів утворюють піщані відклади, лесовидні супіски і суглинки. Піщано-суглинкова товща алювіальних відкладів залягає на вапнякових та піщано-глинистих неогенових породах.

Річна сума опадів не перевищує 350 мм, а випаровуваність становить 750-800 мм. Стік майже повністю підземний, тому постійних водотоків тут нема. Вплив Чорного і Азовського морів проявляється у послабленні морозів, зменшенні висоти снігового покриву.

Ландшафти провінції представлені: 1) терасовими піщано-лесовими рівнинами з темно-каштановими і каштановими солонцюватими ґрунтами,

солонцями, лучними солончаками і осолоділими глейовими ґрунтами западин (переважають у південно-східній частині області); 2) терасовими і давнodelьтовими горбистими піщаними рівнинами з дерновими та чорноземними слабо гумусованими ґрунтами, дубово-березовими і березовими деревно-чагарниковими асоціаціями; 3) заплавними лучними з плавнями, остеповілими і солонцюватими солончаковими луками. Характерним елементом ландшафтної структури є піщані арени - масиви еолових піщаних горбів і дефляційних западин між ними.

У Сухостеповій Присивашській провінції нараховується 618,5 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 470,3 тис. га, з них найбільші площі займають солонцюваті ґрунти 326,0 тис. га, засолені ґрунти 40,1 тис. га та ґрунти легкого механічного складу 38,0 тис. га.

Карпатська гірська область (ГК).

Провінція Передкарпаття (ГК₁). Загальна площа провінції становить 1190,9 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 630,5 тис. га, рілля 424,9 тис. га, перелоги 1,5 тис. га, багаторічні насадження 20,2 тис. га, сіножаті 69,4 тис. га, пасовища 114,6 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 438,0 тис. га, забудовані землі 60,5 тис. га, відкриті заболочені землі 1,9 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 20,8 тис. га, води 25,2 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 39,5 тис. га, оздоровчого призначення 0,3 тис. га, рекреаційного призначення 0,5 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

Передкарпатський крайовий прогин складений потужною товщею неогенових відкладів. Потужність їх у зовнішній зоні прогину досягає 2000-3000 м. Це соленосні глини, пісковики, конгломерати, сланці. Вони перекриваються антропогеновими водно-льодовиковими, алювіально-

делювіальними, алювіальними, озерно-алювіальними відкладами, лесовидними суглинками.

У формуванні сучасного рельєфу значну роль відіграла ерозія, внаслідок якої височини є глибоко розчленованими. В передгірній частині їхні висоти досягають 500-550 м.

Клімат помірно теплий, з надмірним зволоженням. Вегетаційний період триває 210-215 днів. Річна сума опадів становить 600-750 мм. ліси займають до 25 % території, луки і болота – 10 %.

Основні види ландшафтів у Передкарпатті такі: 1) низькотерасові слабо дреновані рівнини з глейовими дерновими і дерново-підзолистими поверхнево-оглеєними ґрунтами, дубовими та дубово-грабовими лісами; 2) високотерасові рівнини відрізняються глибшим розчленуванням і поширенням дернових опідзолених ґрунтів; 3) у передгірній смузі розвинулись ландшафти глибоко розчленованих височин з дерново-середньоопідзоленими ґрунтами, грабово-буковими дібровами; 4) на півдні значні площі займають денудаційні увалисто-грядові височини з сірими опідзоленими ґрунтами, дубовими і дубово-грабовими лісами. Лучні ландшафти займають 5 % території. Вони розвинені в заплавах і на низьких терасах приток Дністра і Пруту, на луках переважають формації з костриці лучної, щучника, мітлиці собачої, осок, заростей вільхи та верби. Рідко, але трапляються трав'яні і трав'яно-мохові болота. На північному заході невелике поширення мають зандрові рівнини, значною мірою розорані.

У провінції Передкарпаття нараховується 95,3 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 85,5 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 49,0 тис. га, ґрунти важкого механічного складу 13,0 тис. га, перезволожені і заболочені ґрунти 11,9 тис. га.

Провінція Карпати (ГК₂). Загальна площа провінції становить 1880,6 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 544,5 тис. га, рілля 193,5 тис. га, перелоги 0,03 тис. га, багаторічні насадження 15,5 тис. га, сіножаті 147,0 тис. га, пасовища 188,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 1237,9 тис. га, забудовані землі 42,2 тис. га, відкриті заболочені землі 1,2 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 25,8 тис. га, води 17,4 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 221,6 тис. га, оздоровчого призначення 0,3 тис. га, рекреаційного призначення 2,2 тис. га, історико-культурного призначення 0,04 тис. га.

В Зовнішніх Карпатах переважають низько - та середньогірські ландшафти. Територія ця складена флішовими породами крейдового і палеогенового віку: чорними глинистими і крем'янистими сланцями, масивними пісковиками, тонкошаруватими аргілітами і алевролітами. Асиметричні гірські пасма відповідають тектонічним скибам. Найвищий хребет піднімається вище 1800 м (гора Сивуля Велика, 1836 м, гора Сивуля Мала, 1818 м). Від Передкарпаття відділяється уступом в 200-400 м. Середньовисотні скибові хребти Горган мають гострі гребені, круті схили з кам'яними осипищами, розчленовані глибокими добре терасованими долинами. Відносні висоти досягають 800-950 м. Покутсько-Буковинські Карпати досягають висоти 900-1000 м, мають пологі схили, куполоподібні вершини, перетинаються долинами Пруту, Черемоша, Серета, Рибниці та ін. Клімат прохолодний, вологий; в низькогір'ях випадає 700-800 мм опадів, а в Горганах 1000-1100 мм за рік.

В Покутсько-Буковинських Карпатах ростуть буково-дубово-смерекові ліси з грабом, кленом, ясенем. У передгорганському круто- і пологосхиловому низькогір'ї великі площі займають похідні смерічники, грабняки, бучняки, березняки, вільшняки.

Верхньодністровські і Сколівські Бескиди вкриті смереково-ялиново-буковими лісами. Для середньогірських ландшафтів на крутосхилах

Горган типовими є ярус смерекових лісів на буроземних і буроземно-підзолистих ґрунтах, з сосною і модриною; криволісся із гірської сосни, ялівцю, зеленої вільхи; субальпійські луки на гірськолучних та оторфованих ґрунтах; гострі гребені і кам'яні розсипища з розрідженим трав'янистим покривом і мохами, циркоподібні водозбірні басейни на схилах вершин.

Вододільно-Верховинська область характеризується структурно-ерозійними пологосхиловими низькогірними ландшафтами з дерново-буроземними і бурими ґрунтами під ялиново-смерековими, смереково-буковими лісами та переважно вторинними (післялісовими) луками. Територія області складена потужною товщею олігоценових чорних менілітових сланців, вапнистих пісковиків, аргілітів. У Центральній синклінальній (Кросненській) зоні структури другого порядку - антикліналі - виражені хребтами, а синкліналі - поздовжніми долинами. В середній частині синклінорію, під час підняття Карпат, утворились середньовисотні Привододільні Горгани з висотами 1600-1700 м.

Клімат провінції помірний, прохолодний. Середні температури січня $-5-8,5^{\circ}$, а липня $+13-17^{\circ}$. Річна сума опадів змінюється від 760 мм у низкогір'ї до 1300-1500 мм у середньогір'ї.

Субальпійські лучні ландшафти найбільші площі займають у межах висот 1500-1800 м. На елювії і елюво-делювії флішевих порід сформувались гірсько-лучні, гірсько-дернові і торф'яністі ґрунти. В рослинному покриві в основному переважають листяні вічно-і літньозелені чагарники, щільно-дернисті, високотравні та різнотравні луки, осоки, сфагново-мохові угруповання.

Альпійський пояс найкраще розвинений на Чорногорському масиві - найвищому гірському вузлі Українських Карпат. Тут ростуть щільнодернисті злаки, осоково-ситникові, чагарникові та рододендрові формації.

У ландшафтній структурі провінції домінують різко розчленовані середньогір'я з буроземними опідзоленими щебенюватими ґрунтами під смерековими та смереково-ялиновими лісами, вторинними (післялісовими) луками на верхній межі лісу. Від неї до 1700- 1800 м сягає пояс із гірської сосни, зеленої вільхи, ялівцю сибірського.

У ландшафтній структурі Солотвинської улоговини виділяються пологосхилові низькогір'я і терасово-рівнинні ландшафти з дубово-буковими і буковими лісами. В долинах Тиси, Тересви, Терєблі і Ріки, що перетинають улоговину, сформувались заплавні ландшафти з дерновими глейовими ґрунтами, вторинними лісо-лучними угрупованнями.

Ґрунти - бурі лісові під буковими лісами на схилах та лучні глейові, зайняті сільськогосподарськими угіддями. Орні землі займають 20 % території.

У провінції Карпати нараховується 43,3 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 70,3 тис. га, з них змиті ґрунти становлять 28,0 тис. га, скелетні ґрунти - 26,5 тис. га, перезволожені і заболочені ґрунти 15,8 тис. га.

Провінція Закарпаття (ГКз). Загальна площа провінції становить 450,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 244,9 тис. га, рілля 144,6 тис. га, багаторічні насадження 18,8 тис. га, сіножаті 22,2 тис. га, пасовища 59,2 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 152,4 тис. га, забудовані землі 26,5 тис. га, відкриті заболочені землі 0,8 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 3,9 тис. га, води 10,7 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 10,5 тис. га, оздоровчого призначення 0,7 тис. га, рекреаційного призначення 4,4 тис. га, історико-культурного призначення 0,02 тис. га.

Територія складена алювіальними суглинками, пісками, галькою, озерно-алювіальними глинами, галечниками з шарами гравію і піску. Формування низовини пов'язано з інтенсивними опусканнями в

антропогені. Поверхня її слабо похилена на південний захід, абсолютні висоти зменшуються з 120-116 м біля передгір'їв до 105 м на заході. Більшу частину рівнини утворюють тераси Тиси.

Клімат теплий і вологий. Вегетаційний період триває 234 дні, сума активних температур за рік становить 2900-3100°. Середня температура липня +20°, а січня -3°. За рік випадає 620-700 мм опадів. Переважають ландшафти низькотерасових слабо дренажованих рівнин з дерновими опідзоленими глейовими, лучно-болотними і болотними ґрунтами під дубовими та чорновільховими лісами, вторинні остепнені луки, в яких домінують костриця, лисохвіст, мітлиця, тонконіг. Менш поширені ландшафти острівного горбогір'я з буроземно-підзолистими ґрунтами, залишками дубових лісів і виноградниками. Закарпатська низовина після осушення заболочених земель значно розорана (50 %).

У провінції Закарпаття нараховується 63,7 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 7,5 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 5,5 тис. га.

Кримська гірська область (ГКр).

Провінція Кримські гори і передгір'я (ГКр₁). Загальна площа провінції становить 635,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 307,2 тис. га, рілля 167,2 тис. га, перелоги 6,1 тис. га, багаторічні насадження 41,9 тис. га, сіножаті 1,3 тис. га, пасовища 90,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 215,6 тис. га, забудовані землі 27,9 тис. га, відкриті заболочені землі 0,8 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 49,4 тис. га, води 19,4 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 44,9 тис. га, оздоровчого призначення 0,7 тис. га, рекреаційного призначення 1,3 тис. га, історико-культурного призначення 1,7 тис. га.

Провінція охоплює Головне, Внутрішнє і Зовнішнє куєстові пасма і збігається з поширенням лісостепових передгірних ландшафтів.

Головне пасмо простяглося від Каранських висот (316 м) до горбистих височин мису Іллі (310 м). Південний схил пасма короткий, крутий, місцями прямовисний; північний - пологий. Його центральна частина складена з поверхні твердими вехньоюрськими вапняками і є найбільш піднятою. Головне пасмо розчленоване на окремі плосковершинні масиви – яйли. На Головному пасмі буває від 1000 мм (на заході) до 600-700 мм (на сході) опадів, причому 50- 60 % у вигляді снігу. Клімат яйлинських плато прохолодний. Середні температури липня +15-16°, січня -4°. Характерні сильні вітри, ожеледь, часті тумани. На схилах до висоти 450 м зима м'яка, літо тепле, середні температури липня +20-21°. Сума активних температур становить 3100-3300°. На схилах до 700 м вона зменшується до 2700°, а у верхньому гірському поясі дорівнює 2700-1500°.

Внутрішнє пасмо простяглося від Інкерманських висот (на заході) до гори Агармиш (739 м) на сході. В західній частині Внутрішнє пасмо роздвоюється, розчленоване тектонічно-ерозійною крутосхиловою долиною. На поверхні пасма виділяються вапнякові денудаційні гори-останці: Чуфут-Кале, Маїгуп-Кале, Тепе-Кермен, Ескі-Кермен. Відносні висоти пасма змінюються від 10-15 м у середній частині до 200-250 м на заході.

Зовнішнє пасмо починається біля мису Фіолент і закінчується на північ від гори Агармиш. На схід від Сімферополя пасмо виположується. Воно складене еоцен-пліоценовими вапняками, мергелями і глинами. Відносні висоти цього пасма 100-120 м на заході, на сході воно менше виражене в рельєфі. В рельєфі виражені долини, балки, яри; останні розвинуті і на схилах передгірних пасом.

Вегетаційний період триває 8-9 місяців, сума активних температур становить 3000 - 3450°. Річна сума опадів 550 мм. Передгір'я розчленовує

досить густа мережа річок (Індол, Салгир з притоками, Альма, Кача, Бельбек, Чорна).

У провінції Кримські гори і передгір'я нараховується 72,3 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь, у тому числі 2,2 тис. га загальнодержавного рівня і 70,1 тис. га регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає 67,4 тис. га, з них найбільші площі займають змиті ґрунти 51,4 тис. га та скелетні ґрунти 10,4 тис. га.

Провінція Південний берег Криму (ГКр₂). Загальна площа провінції становить 62,0 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 14,7 тис. га, рілля 3,7 тис. га, багаторічні насадження 3,1 тис. га, сіножаті 0,1 тис. га, пасовища 7,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 31,6 тис. га, забудовані землі 3,6 тис. га, відкриті заболочені землі 0,2 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 9,8 тис. га, води 0,5 тис. га. З усіх земель природоохоронного призначення 12,4 тис. га, оздоровчого призначення 0,4 тис. га, рекреаційного призначення 0,5 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

Охоплює прибережну смугу та південний схил Головного пасма і тягнеться від мису Айя до Планерського. Територія складена верхньотріасовими і нижньоюрськими сланцями, верхньоюрськими вапняками. Серед осадових відкладів фрагментарне поширення мають діорити, діабазы, порфірити, спіліти, кератофіри, дацити, андезити. Малопотужні антропогенові відклади складаються з грубоуламкового делювію та алювію.

Територія досить густо порізана дрібними річковими долинами і ярами. Поверхня її ускладнена вапняковими брилами, яких багато у річкових долинах та балках. Відроги вапнякових яйлинських масивів іноді опускаються до моря: мис Айя, хребет Ільяс-Кая з мисом Ласпі, хребет і мис Ай-Тодор, Нікітська яйла та ін.

За кліматичними умовами провінція є найтеплішою в країні. Вона характеризується позитивними середньомісячними температурами взимку (+2,0-4,5°) і високими літніми (+23,5-24°) в липні. Вплив Чорного моря на клімат найбільш помітний восени, коли море віддає суші нагромаджене за літо тепло, та навесні, коли відчувається вплив охолодженого за коротку зиму моря. Суми активних температур найбільші на Україні і становлять 3700-4100°. Атмосферних опадів мало: мис Сарич - 309 мм, Ялта - 557, Алушта - 430, Судак - 323 мм. Суми опадів по роках часто змінюються; максимум їх припадає на осінньо-зимовий період.

Більшість річок невеликі, їх багато. Влітку більшість річок пересихає, однак під час злив у їхніх долинах бувають короткочасні селі.

Видові відмінності окультурених і освоєних сучасних ландшафтів пов'язані з висотним положенням їх, характером розчленування, літологією порід, особливостями розвитку сучасних фізико-географічних процесів, поясною ґрунтово-рослинного покриву. Верхній ландшафтний пояс утворюють урвисті і круті схили з бурими та дерново-буроземними ґрунтами під буково-сосновими лісами. Поширені також ліси з сосни Палласа, дуба пухнатого, ялівцю високого. Своєрідності ландшафтам надають вулканічні низькогір'я з коричневими щебенюватими ґрунтами, ксерофітними розрідженими ялівцево-грабинниковими та дубовими лісами. Найповніше вони представлені на вулканічному Карадазькому масиві, для якого властиві значна відсолоненість різних порід і різноманітність форм вивітрювання лав у вигляді ступінчастих скель, стовпів, прямовисних скель, воріт та ін. В умовах посушливого клімату на продуктах вивітрювання вулканічних порід з глинистих сланців тут розвинулись малопотужні щебенюваті ґрунти, значною мірою еродовані. Найбільш характерними для цієї провінції є амфітеатроподібні прибережні зсувні схили з коричневими щебенюватими ґрунтами, приморськими чагарниками і ялівцево-дубовими лісами, лісопарками, виноградниками, садами субтропічних культур.

У провінції Південний берег Криму нараховується 6,0 тис. га особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь регіонального рівня.

Площа деградованих і малопродуктивних земель складає лише 1,4 тис. га, з них змиті ґрунти становлять 1,2 тис. га.

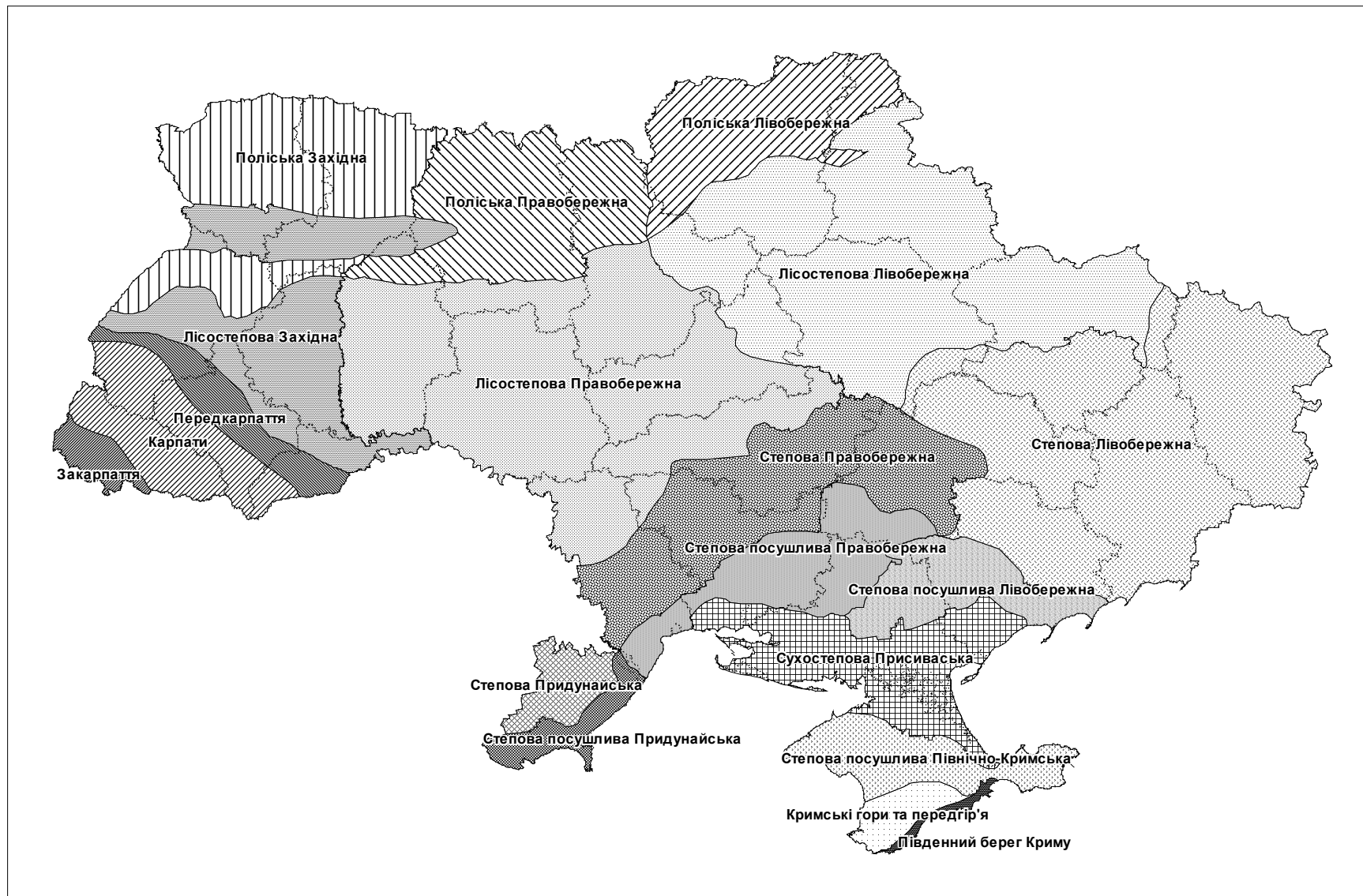

Рис.3.2. – Природно-сільськогосподарські провінції України

3.6. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські округи.

Природно-сільськогосподарський округ – частина провінції, яка відрізняється геоморфологічними та гідрологічними особливостями, характером ґрунтоутворюючих порід, макро- і мезокліматом, а також контурністю сільськогосподарських угідь і небезпекою прояву ерозійних та інших деградаційних процесів. Округи виділяються головним чином за узагальненим типом рельєфу і характером ґрунтоутворюючих порід. Таким чином, межі природно-сільськогосподарських округів, які відзначаються перш за все, специфікою будови поверхні, складом і характером ґрунтоутворюючих порід, встановлено з урахуванням геоморфологічного районування, яке базується на цих показниках.

У межах дев'ятнадцяти природно-сільськогосподарських провінцій України обґрунтовано виділено тридцять три природно-сільськогосподарські округи, у тому числі один підокруг, та уточнена їх назва. Назва округів відображає перш за все їх географічне положення. Ієрархічна підпорядкованість природно-сільськогосподарських таксонів України представлена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Ієрархія природно-сільськогосподарських таксонів України

Зона	Провінція	Округ
Полісся	Поліська Західна	Прип'ятсько-Поліський Західно-Поліський Мало-Поліський
	Поліська Правобережна	Житомирсько-Поліський Правобережно-Поліський
	Поліська Лівобережна	Чернігівсько-Поліський
Лісостепу	Лісостепова Західна	Рівненсько-Луцький Новоград-Волинський підокруг Дністровсько-Західнобузький Опільський Середньо-Дністровський
	Лісостепова Правобережна	Придністровсько-Подільський Бузький-Середньо-Дніпровський Придніпровський

	Лісостепова Лівобережна	Середньо-Дніпровсько-Сеймський Ворскло-Сульський Харківсько-Оскольський
Степу	Степова Придунайська	Задністровський
	Степова Правобережна	Південно-Бузько-Інгульський
	Степова Лівобережна	Донецько-Дніпровський Оскольсько-Айдарський Донецький
Степова посушлива	Степова посушлива Придунайська	Дунайсько-Дністровський
	Степова посушлива Правобережна	Дністровсько-Нижньо-Дніпровський
	Степова посушлива Лівобережна	Дніпровсько-Приазовський
	Степова посушлива Північно-Кримська	Кримський
Сухостепова	Сухостепова Присивашська	Присивашський
Карпатська гірська область	Передкарпаття	Верхньо-Дністровський Черемошсько-Серетський
	Карпати	Карпатський гірсько-лісовий
	Закарпаття	Закарпатський
Кримська гірська область	Кримські гори та передгір'я	Кримський гірсько-передгірський
	Південний берег Криму	Кримський південнобережний Низькогірський

Схема розташування природно-сільськогосподарських округів показана на наведеному рисунку 3.3.

Еколого-господарська характеристика природно-сільськогосподарських округів.

Прип'ятсько-Поліський округ. Прип'ятсько-Поліський округ включає землі Волинської та Рівненської адміністративних областей.

Загальна площа Прип'ятсько-Поліського округу становить 876,7 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 316,7 тис. га, рілля 161,3 тис. га, перелоги 1,8 тис. га, багаторічні насадження 2,1 тис. га, сіножаті 70,8 тис. га, пасовища 80,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 402,1 тис. га, забудовані землі 15,3 тис. га, відкриті заболочені землі 89,9 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 9,6 тис. га, води

29,3 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 68,6 тис. га, оздоровчого призначення 0,02 тис. га, рекреаційного призначення 0,01 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться в межах Волино-Подільської плити. У будові глибинного фундаменту беруть участь докембрійські кристалічні породи, а також палеозойські відклади. Останні трансгресивно перекриті крейдовими осадками, які представлені крейдою і мергелями верхньокрейдового (сантон-турон) віку. Крейдові відклади перекриті глинами харківського ярусу. Антропогенові відклади здебільшого представлені водно-льодовиковими пісками.

У геоморфологічному відношенні це рівнина, основну роль у формуванні рельєфу якої має акумулятивна діяльність Прип'яті та її приток, другорядне значення - моренна акумуляція. Остання створює нерівності у рельєфі лише у верхів'ях р. Прип'яті, на вододілі Прип'яті-Бугу.

На ділянці моренної акумуляції рельєф слабохвилястий. Невисокі, округлі горби з пологими схилами чергуються з широкими западинами, виповненими болотами та озерами. Горби складені моренними суглинками з валунами. Поширені також піщані утворення. У верхів'ях Прип'яті і на межиріччі Прип'яті і Вижівки вони досягають іноді 20 м відносної висоти.

Західно-Поліський округ. Західно-Поліський округ включає землі центральної частини Волинської та Рівненської адміністративних областей.

Загальна площа Західно-Поліського округу становить 2113,7 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 942,4 тис. га, рілля 573,8 тис. га, перелоги 10,9 тис. га, багаторічні насадження 8,7 тис. га, сіножаті 158,4 тис. га, пасовища 190,6 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 904,3 тис. га, забудовані землі 51,1 тис. га, відкриті заболочені землі 108,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 32,2 тис. га, води 40,4 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 200,1 тис. га,

оздоровчого призначення 4,9 тис. га, рекреаційного призначення 0,5 тис. га, історико-культурного призначення 0,3 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться у межах Волино-Подільської плити. У будові фундаменту беруть участь докембрійські кристалічні породи, що перекриті палеозойськими відкладами. Останні трансгресивно перекриті крейдовими осадками, які представлені крейдою і мергелями верхньокрейдового (сантон-турон) віку.

Антропогенні відклади представлені різними генетичними типами. З них найбільш поширені моренні утворення двох зледенінь та піщані і глинисто-піщані водно-льодовикові відклади. Останні відзначаються вираженою шаруватістю, відсутністю валунів, і, як правило, рівнинним плоским рельєфом. Ці відклади приурочені до знижених і слабохвилястих межиріч, а потужність їх дуже різноманітна, від 1-1,5 до 12-15 м.

Значне розповсюдження мають торфоболотні відклади, досить великої потужності (3-5 м, а місцями і більше 10 м) і часто на великих площах.

У південно-західній та південно-східній частинах округу на припіднятих хвилястих межиріччях в багатьох місцях льодовикові, моренні та водно-льодовикові відклади повністю змиті, і на денну поверхню виступає елювіально-делювіальна кора вивітрювання крейдових мергелів. Остання слугує материнською основою для утворення дерново-карбонатних ґрунтів.

Морфологічно округ являє собою обширну одноманітну рівнину, що простягається на північ від Волинської височини. Абсолютні висоти знижуються до 150 м, а висоти понад 200 м зустрічаються поблизу краю Волинської височини. Загальне зниження має північно-східний напрямок. Одноманітність піщаної рівнини порушується невисокими піщаними горбами і пасмами, що зустрічаються серед заболочених ділянок.

В районі Любомля і на межиріччі Стохід-Стир залягає моренне пасмо, яке внаслідок водного розмиву втратило свої характерні риси. Воно складається з окремих валів, дуг, горбів. Ширина пасом досягає 1 км, довжина 10-12 км. Абсолютні висоти пасом досягають 200-210 м, а відносні

висоти - 30-40 м. Рельєф пасма значно розчленований, і форми поверхні тут вираховуються більш контрастно. Форми ці явно акумулятивно-насіпні, накладені на підняття крейдової поверхні.

На південь від Ковеля наявний озовий ландшафт.

В цілому для округу характерні карстові форми рельєфу, що представлені лійкоподібними і озерними западинами

Мало-Поліський округ. Мало-Поліський округ включає землі Львівської, Рівненської та Тернопільської адміністративних областей.

Загальна площа Мало-Поліського округу становить 867,4 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 549,2 тис. га, рілля 389,7 тис. га, перелоги 0,9 тис. га, багаторічні насадження 8,1 тис. га, сіножаті 57,3 тис. га, пасовища 93,2 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 221,7 тис. га, забудовані землі 38,3 тис. га, відкриті заболочені землі 6,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 23,2 тис. га, води 16,5 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 19,9 тис. га, оздоровчого призначення 0,1 тис. га, рекреаційного призначення 0,3 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

Найбільш розповсюдженими породами, які виходять на денну поверхню, є верхньокрейдові мергелі зелено-сірого кольору. На корінних породах залягають антропогенові утворення різного генезису, літологічного складу і потужності. Вони суцільним шаром вкривають поверхню, надаючи їй вигляду однорідної рівнини. Із антропогенових відкладів найбільш розповсюджені шаруваті переважно дрібнозернисті і суглинисті піски. У північно-східній частині округу в їх товщі зустрічаються уламки кристалічних порід (валуни). Місцями ці піски перевіяні вітром і утворюють параболічні дюни.

Це внутрішня знижена акумулятивно-денудаційна рівнина, яка обмежена на півночі Волинською височиною, на південному-заході - Розточчям, а на півдні – Гологоро-Кременецьким припіднятим краєм

Подільської височини. На сході рівнина через Острозько-Славутську низовинну рівнину з'єднується з Житомирським Поліссям.

У межах округу поєднуються ландшафти лісостепового і поліського типів. Так, у західній його частині значні площі займають моренно-зандрові і зандрові рівнини. В центральній найбільш підвищеній частині округу у формуванні ґрунтового покриву суттєву роль відіграють крейдові мергелі, на яких утворилися дернові карбонатні ґрунти. Для східної частини округу характерним є наявність високих останців розмиву, що піднімаються у вигляді стіжків, часто ідеальної конічної форми.

У південній частині округу, у так званому Пасмовому Побужжі, характерною є наявність лесового покриву, на якому сформувалися сірі опідзолені ґрунти і чорноземи опідзолені, що надає їй досить такі виражені риси лісостепового ландшафту.

Житомирсько-Поліський округ. Житомирсько-Поліський округ включає землі Житомирської, Рівненської та Хмельницької адміністративних областей.

Загальна площа Житомирсько-Поліського округу становить 2519,5 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1098,6 тис. га, рілля 725,4 тис. га, перелоги 63,4 тис. га, багаторічні насадження 19,4 тис. га, сіножаті 131,1 тис. га, пасовища 159,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 1030,7 тис. га, забудовані землі 76,9 тис. га, відкриті заболочені землі 66,4 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 28,6 тис. га, води 97,4 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 61,2 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 0,6 тис. га, історико-культурного призначення 0,06 тис. га.

У геологічній будові округу головну роль відіграють докембрійські кристалічні породи і антропогенові відклади. Кристалічні породи на більшій частині території залягають безпосередньо під антропогеновими відкладами і відслонюються не тільки в долинах річок, але і на вододілах. Майже всі

великі нерівності поверхні кристалічних порід знаходять пряме відображення у сучасному рельєфі.

Діяльність льодовикових вод призвела до утворення обширних зандрових рівнин, поверхня яких ускладнена еоловими формами рельєфу – дюни, пасма, горби, вали. З діяльністю льодовика і його вод зв'язано походження озів і камів, особливо багато яких на межиріччі Тетерева і Ірші, Ужа і Жерева.

У межах округу часто зустрічаються лесові останці – лесові острови. Найбільший з них - Словечансько-Овруцький - є одним із найеродованих не тільки на Поліссі, але і в Україні взагалі. Значно менші за розмірами лесові острови розповсюджені на лівобережжі Тетерева в Коростишівському та Радомишльському районах Житомирської області та в деяких інших місцях.

Правобережно-Поліський округ. Правобережно-Поліський округ включає землі Київської адміністративної області.

Загальна площа Правобережно-Поліського округу становить 860,6 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 375,2 тис. га, рілля 247,8 тис. га, перелоги 21,6 тис. га, багаторічні насадження 6,6 тис. га, сіножаті 44,8 тис. га, пасовища 54,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 352,0 тис. га, забудовані землі 26,2 тис. га, відкриті заболочені землі 22,7 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 9,8 тис. га, води 33,3 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 20,9 тис. га, оздоровчого призначення 0,1 тис. га, рекреаційного призначення 0,2 тис. га, історико-культурного призначення 0,04 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ розташований у межах північно-східного схилу Українського кристалічного масиву до Дніпровсько-Донецької западини. Кристалічні породи тут перекриті товщею осадових порід і ніде не відслонюються. Глибина їх залягання в цілому поступово збільшується в напрямку на схід. З поверхні осадові відклади мезозой-кайнозою перекриті суцільним покривом водно-льодовикових пісків

потужністю 20-30 м. Останні часто перевіваються вітром. Фрагментарно залягає морена, особливо на межиріччях. Заплави річок складені сучасним алювієм.

Поверхня округу являє собою акумулятивну рівнину, з загальним ухилом на північний схід та схід. Річкові долини менш глибокі і більш широкі, порівняно з долинами річок Житомирсько-Поліського округу. Річкові долини мають заплаву і надзаплавні тераси, що досягають значної ширини. Надзаплавні тераси складені пісками, що піддаються еоловій обробці.

Тут зустрічаються невеликі лесові острови. Найбільш значні з них – Ново-Петрівсько-Вишгородський, Димерський, Горностайпільський, Білогородський, Вишгородський, Гореницький, Шпитківський, Васильківський, Фастівський, Жорнівський, Мотовилівський та ін. Невеликі лесові острови відмічаються біля Народичів, Іванкова, Бородянки, більшість з них тяжіє до межі моренно-зандрової рівнини з лесовим плато.

Чернігівсько-Поліський округ. Чернігівсько-Поліський округ включає землі Київської, Чернігівської та Сумської адміністративних областей.

Загальна площа Чернігівсько-Поліського округу становить 2562,7 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1561,4 тис. га, рілля 903,6 тис. га, перелоги 75,8 тис. га, багаторічні насадження 20,3 тис. га, сіножаті 311,6 тис. га, пасовища 250,1 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 709,6 тис. га, забудовані землі 81,1 тис. га, відкриті заболочені землі 86,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 21,0 тис. га, води 60,9 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 61,6 тис. га, оздоровчого призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 2,8 тис. га, історико-культурного призначення 10,8 тис. га.

Геоструктурно округ знаходиться у межах Дніпровсько-Донецької западини, а крайня його північно-східна частина - у межах Вороніжського

кристалічного масиву. Кристалічний фундамент залягає на глибині близько 2000 м. Антропогеновий покрив виключно різномірний. Він представлений алювіальними, водно-льодовиковими, лесовидними, делювіальними, органогенними генетичними типами відкладів. Загальна потужність антропогенового покриву змінюється від 10-15 м на вододілах до 20-25 м в долинах великих річок.

Геоморфологічно округ являє собою низовинну моренно-зандрову слабохвилясту рівнину з лесовими островами, яка розчленована на декілька ділянок прохідними долинами і сучасними долинами Дніпра, Десни та ін. Значні площі займають болота і заплавні озера.

Особливостями рельєфу округу є: 1. Розвиток лесових островів з ерозійними формами рельєфу (Рогівський, Новгород-Сіверський, Понорницький, Михайло-Коцюбинський та ін.); 2. Наявність великих річкових долин Дніпра і Десни з широкими акумулятивними терасами; 3. Розповсюдження реліктових долин, зокрема, Замглай та ін.; 4. Наявність карстових форм рельєфу у межах Новгород-Сіверського Полісся.

Рівненсько-Луцький округ. Рівненсько-Луцький округ включає землі Волинської та Рівненської адміністративних областей.

Загальна площа Рівненсько-Луцького округу становить 995,9 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 717,4 тис. га, рілля 571,9 тис. га, перелоги 4,8 тис. га, багаторічні насадження 12,5 тис. га, сіножаті 53,6 тис. га, пасовища 74,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 166,8 тис. га, забудовані землі 46,4 тис. га, відкриті заболочені землі 20,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 6,4 тис. га, води 18,5 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 17,4 тис. га, оздоровчого призначення 6,2 тис. га, рекреаційного призначення 0,2 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

Геоморфологічно це Волинська височина, основу якої становлять верхньокрейдові відклади, в зниженнях яких збереглися піски, піскуваті

глини і вапняки нижнього сармату, а зверху їх суцільно вкриває товща великопилюватих карбонатних лесовидних суглинків. Своєрідністю геологічної будови є значна піднятність крейдових порід, що пояснюють розмиванням суміжних областей і підняттями в пліоцен-антропогені. В західній частині округу і на західному схилі щита під антропогеновим покривом залягають відклади верхньої крейди та неогену (сарматського і тортонського ярусів).

Волинська височина відзначається досить виразними орографічними межами. На півночі вона утворює уступ до Поліської низовини. На півдні піднімається над рівнинами Малого Полісся в середньому на 30-50 м.

У західній частині округу, на межиріччі Західного Бугу і Стиру, переважає пасмовий (увалистий) рельєф. Найбільш ясно виражене Сокальське пасмо, де виявлені рештки кінцевоморенних утворень (скупчення валунів).

На межиріччі Стиру та Ікви у морфології рельєфу знаходять відображення Повчанські дислокації девонських порід. Абсолютні висоти тут перевищують 320 м.

Найбільш високою частиною округу є Мізоцький кряж, що розташований між Дубно та Острогом. Розчленований притоками Горині, Мізоцький кряж місцями набуває досить різких скульптурних форм і має вигляд низькогір'я.

На окремих ділянках інтенсивно проявляються процеси водної ерозії.

Новоград-Волинський під округ. Новоград-Волинський підокруг розташований у західній частині Житомирської області у середній течії р. Случ.

Загальна площа Новоград-Волинського підокругу становить 55,8 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 39,0 тис. га, рілля 31,1 тис. га, багаторічні насадження 0,8 тис. га, сіножаті 2,3 тис. га, пасовища 4,8 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 12,9 тис. га, забудовані землі 1,5 тис. га,

відкриті заболочені землі 0,3 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 0,7 тис. га, води 0,6 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 0,2 тис. га.

Підокруг розглядається як значно розмита східна окраїна Волинської височини. Характерною рисою його геоморфології є високо піднята поверхня докембрійських порід – гранітів і гнейсів, а також розвиток великої кількості лесових островів (Новоград-Волинського, Ярунського, Гульського, Марушівського та ін.). Припідняті ділянки покриті лесовими відкладами, які часто чергуються з широкими витягнутими зниженнями, що слугували долинами стоку льодовикових вод. На лесових островах розвиваються процеси водної ерозії.

Річка Случ глибоко врізана в кристалічні породи і місцями утворює проривні ділянки.

Дністровсько-Західнобузький округ. Дністровсько-Західнобузький округ включає землі Львівської та Тернопільської адміністративних областей.

Загальна площа Дністровсько-Західнобузького округу становить 1517,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1116,6 тис. га, рілля 852,1 тис. га, перелоги 9,0 тис. га, багаторічні насадження 18,5 тис. га, сіножаті 80,6 тис. га, пасовища 156,5 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 249,3 тис. га, забудовані землі 79,1 тис. га, відкриті заболочені землі 6,3 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 14,7 тис. га, води 25,3 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 42,8 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 1,1 тис. га, історико-культурного призначення 0,4 тис. га.

У геоструктурному відношенні західна частина Дністровсько-Західнобузького округу знаходиться у межах осьової зони Галицько-Волинської западини, у смузі її переходу до Передкарпатського прогину, а східна частина – у межах Волино-Подільської плити. Товща осадових

відкладів представлена головним чином різнорідними вапняками, мергелями, пісковиками, стійкими проти вивітрювання. Відслонюючись у долинах річок, вони утворюють скали і круті обриви. Корінні породи перекриті малопотужним шаром антропогенових відкладів, представлених лесовидними суглинками, давнім і сучасним алювієм і продуктами вивітрювання корінних порід. Лесовидні суглинки покривають межиріччя і відлогі схили долин та балок. У лесовій товщі місцями відмічаються 1-2 горизонти похованих ґрунтів.

Найбільш розповсюдженими формами рельєфу є горби, які утворюють цілі пасма у західній частині округу. Найбільших висот ці горбогір'я досягають вздовж східного краю Розточчя, яке круто знижується до рівнини Малого Полісся, утворюючи різко виражені уступи. Розточчя утворює вододіл між басейнами Дністра, Сану і Західного Бугу. На захід і південь ці горбогір'я знижуються дуже повільно і поступово переходять у злегка горбисті і хвилясті рівнини.

Східна частина Дністровсько-Західнобузького округу знаходиться у межах Тернопільської рівнини. У рельєфі переважають плоскі, іноді злегка хвилясті межиріччя і широкі, пологі річкові долини. На крутих схилах долин часто відслонюються щільні крейдові мергелі чи міоценові вапняки. Поєднання плоских межиріч з глибокими каньоноподібними долинами надає території вигляду плато, що складаються із ряду паралельних смуг, витягнутих з півночі на південь відповідно до напрямку річок. Найбільш складною будовою поверхні виділяється північна припіднята горбиста окраїна плато, відома під назвою "Вороняки", та Товтровий кряж, що заходить на територію округу у північно-східній частині.

Із негативних процесів розвиваються водно-ерозійні, місцями – зсувні. На плоских межиріччях відмічається оглеєння ґрунтів.

Опільський округ. Опільський округ включає землі Івано-Франківської та Тернопільської адміністративних областей.

Загальна площа Опільського округу становить 302,0 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 205,3 тис. га, рілля 153,4 тис. га, перелоги 1,9 тис. га, багаторічні насадження 2,8 тис. га, сіножаті 11,2 тис. га, пасовища 36,0 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 67,9 тис. га, забудовані землі 12,4 тис. га, відкриті заболочені землі 0,7 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 4,4 тис. га, води 6,2 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 13,1 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться в осьовій зоні Галицько-Волинської западини, у смузі її переходу до Передкарпатського прогину. Галицько-Волинська западина являє собою глибокий прогин (кристалічний фундамент знаходиться на глибині 4-5 тис. м), заповнений потужною товщею осадових відкладів силура, девона, карбона, юри, верхньої крейди, неогенового і антропогенового періодів.

Докрейдові відклади відомі переважно із свердловин, а також відслонюються в долині Дністра. Крейдові і неогенові відклади, відслонюються майже у всіх долинах Опілля, приймають безпосередню участь в утворенні рельєфу округу.

Антропогенові відклади представлені лесовидними суглинками, водно-льодовиковими супісками, елювієм крейдових мергелів і сучасним алювієм. Лесовидні суглинки покривають суцільним плащем межиріччя, а також підніжжя схилів і тераси в горбистих частинах Опілля. Потужність лесовидних суглинків на горбах невелика, біля підніжжя горбів і на терасах – їх потужність зростає, механічний склад стає більш легким.

Опільський округ являє собою інтенсивно розчленовану частину Подільської височини. Рельєф - горбасті пасма і горби. Горбасті пасма мають типовий напрямок з північного заходу на південний схід. Вершини пасом і окремих горбів заокруглені, переважно без різких форм. Характерна також асиметрія схилів пасом і горбів: західні і північно-західні схили їх більш

круті, східні і південно-східні більш пологі і мають відроги. Східній частині округу властива терасованість схилів пасом і горбів.

Середньо-Дністровський округ. Середньо-Дністровський округ включає землі Тернопільської та Чернівецької адміністративних областей.

Загальна площа Середньо-Дністровського округу становить 867,8 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 642,6 тис. га, рілля 525,2 тис. га, перелоги 0,5 тис. га, багаторічні насадження 24,5 тис. га, сіножаті 20,5 тис. га, пасовища 71,9 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 124,8 тис. га, забудовані землі 51,9 тис. га, відкриті заболочені землі 1,7 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 11,7 тис. га, води 19,8 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 26,0 тис. га, оздоровчого призначення 0,1 тис. га, рекреаційного призначення 0,2 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться у межах Галицько-Волинської западини, яка виповнена потужною товщею ордовицьких, девонських, крейдових і неогенових відкладів (вапняки, мергелі, пісковики та ін.). Потужність осадових відкладів зростає зі сходу на захід, від 1000 м біля Збруча до 3000 м біля Стрипи. Корінні породи перекриваються малопотужним шаром антропогенових відкладів, представлених лесовидними суглинками і продуктами вивітрювання корінних порід. Лесовидні суглинки вкривають межиріччя і відлогі схили долин та балок.

Рельєф Середньо-Дністровського округу має характерні риси ступінчатої рівнини, яка розчленована глибокими долинами приток Дністра – Стрипи, Дуби, Серета, Нічлави та ін. Ступінчастість поверхні обумовлена наявністю шести терас Дністра. У загальному вигляді територія являє хвилясті межиріччя з каньоноподібними долинами меридіональних річок. Глибокі долини річок характеризуються поєднанням прирічкового яружно-балкового і долинного надзаплавно-терасового і заплавного типів

рельєфу. Виключну особливість ландшафтної структури створюють круті схили долин з відслоненням давніх порід.

У крайній північно-східній частині округу відмічається Товтрове пасмо (Медобори). Це відпрепарований бар'єрний риф, що утворений колоніальними організмами (літотамнієві водорості, мшанки, корали) з чисельними боковими відгалуженнями. Над оточуючим плато товтрові горби піднімаються на 40-60 м. Головне товтрове пасмо має плоску вершину і досить круті схили. На вершині часто залягає малопотужний шар суглинків.

В окремих частинах округу розвиваються інтенсивні ерозійні процеси.

Придністровсько-Подільський округ. Придністровсько-Подільський округ включає землі Вінницької, Одеської та Хмельницької адміністративних областей.

Загальна площа Придністровсько-Подільського округу становить 2817,1 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 2140,6 тис. га, рілля 1757,8 тис. га, перелоги 4,2 тис. га, багаторічні насадження 64,9 тис. га, сіножаті 87,8 тис. га, пасовища 225,8 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 419,1 тис. га, забудовані землі 98,3 тис. га, відкриті заболочені землі 21,4 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 45,6 тис. га, води 37,2 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 277,3 тис. га, оздоровчого призначення 0,5 тис. га, рекреаційного призначення 0,2 тис. га, історико-культурного призначення 1,4 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ являє собою південний край Побузького антиклінорія Українського кристалічного масиву з симетрично побудованими крилами, які занурюються в сторону Галицько-Волинської і Причорноморської западин. На нерівній поверхні кристалічного фундаменту залягають нижньокембрійські сірі аркозові пісковики і строкаті піщано-глинисті сланці, які відслонюються в долині Дністра і низов'ях його лівобережних приток. У південній частині округу у долині Дністра

відслонюються крейдові відклади. Широко розповсюджені балтські глини, що перекриті червоно-бурими глинами та лесовидними суглинками антропогену. У долинах річок і балках антропогенний покрив представлений алювіальними та делювіальними відкладами.

У геоморфологічному відношенні округ займає південно-східну частину Подільської височини з глибиною розчленування 150-200 м, яка зменшується до 100-150 м у крайній південній частині округу.

В результаті інтенсивного ерозійного розчленування територія округу по суті втратила риси плато. Межіріччя являють собою меридіонально витягнуті останці з хвилястою поверхнею, часто гребеневої форми, з крутизною схилів 5-8°, які поблизу річкових долин стають ще крутішими, а після переходять в обриви.

У рельєфі Придністров'я спостерігається чітко виражена ступінчастість, що обумовлена серією широких терас долини Дністра, кількість яких складає сім. Верхні тераси сильно розмиті і розчленовані долинами і балками. Рельєф має горбистий характер. Нижні тераси представлені досить плоскими ділянками. Загальною же рисою рельєфу Придністров'я є виключно велике розповсюдження скелястих ущелин з крутими схилами, що тягнуться на багато кілометрів вздовж Дністра.

Низьке положення місцевого базису ерозії обумовлює особливо руйнівну діяльність зливових і талих вод, що стікають з вододільних просторів через балки і яри в Дністер. Ґрунти на крутосхилах долин сильно еродовані, часто відслонюються корінні породи.

На тих ділянках долин, де відслонюються крейдові і неогенові глинисто-піщані відклади, утворюються чисельні зсуви.

Бузько-Середньо-Дніпровський округ. Бузько-Середньо-Дніпровський округ включає землі Вінницької, Житомирської, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Черкаської та Хмельницької адміністративних областей.

Загальна площа Бузько-Середньо-Дніпровського округу становить 6427,8 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 5053,5 тис. га, рілля 4327,5 тис. га, перелоги 39,5 тис. га, багаторічні насадження 94,8 тис. га, сіножаті 219,8 тис. га, пасовища 372,0 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 759,7 тис. га, забудовані землі 257,7 тис. га, відкриті заболочені землі 81,5 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 39,1 тис. га, води 117,7 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 59,5 тис. га, оздоровчого призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 1,6 тис. га, історико-культурного призначення 4,2 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться у межах Українського кристалічного масиву, а крайня північно-східна частина округу – у межах північно-східного схилу Українського кристалічного масиву до Дніпровсько-Донецької западини.

Для Українського кристалічного масиву характерне неглибоке залягання кристалічної основи, яка перекрита відносно малопотужною товщею порід осадочного комплексу крейди, палеогену, неогену та антропогену. Потужність осадочного чохла нерівномірна і змінюється в середньому від 30 до 50 м, за виключенням окремих блоково-структурних западин (Бовтишська, Ротмистрівська та ін.) у кристалічному фундаменті, де вона різко зростає.

У межах північно-східного схилу Українського кристалічного масиву докембрійський кристалічний фундамент заглиблений на 400 м. Осадочний комплекс, утворюючи верхній структурний поверх даної території, складений породами від пермського до антропогенового віку. Для цих відкладів характерне моноклінальне залягання і в цілому збільшення їх потужності з заходу та південного-заходу на схід та північний-схід в сторону осової частини Дніпровсько-Донецької западини.

Антропогенові відклади мають суцільний розвиток, за виключенням ділянок на яких кристалічні породи виходять на денну поверхню. Серед них виділяються два типи континентальних осадочних формацій - лесова та

льодовикова - які мають виключне значення у формування ґрунтів та розвитку ерозійних, особливо яружних, процесів.

У геоморфологічному відношенні округ знаходиться у межах Придніпровської височини. Це горбиста поверхня зі сплосченими межирічними та плоско-увалистими слабохвилястими придолинними рівнинами. Основні риси її гіпсометрії визначаються наявністю цоколя кристалічних порід докембрію, які залягають вище місцевих базисів ерозії, перекритих переважно кайнозойським осадочним чохлам невеликої потужності.

Значне розчленування території сприяє розвитку ерозійних процесів. На окремих ділянках, зокрема у верхів'ї Гнилого Тікича, розвиваються зсувні процеси.

Придніпровський округ. Придніпровський округ простягається досить вузькою смугою вздовж правого берега Дніпра від Києва до межі Степової зони і включає землі Київської, Кіровоградської та Черкаської адміністративних областей.

Загальна площа Придніпровського округу становить 543,9 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 314,9 тис. га, рілля 252,9 тис. га, перелоги 2,5 тис. га, багаторічні насадження 6,8 тис. га, сіножаті 19,5 тис. га, пасовища 33,2 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 119,7 тис. га, забудовані землі 21,4 тис. га, відкриті заболочені землі 4,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 5,5 тис. га, води 70,9 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 17,8 тис. га, оздоровчого призначення 0,04 тис. га, рекреаційного призначення 0,2 тис. га, історико-культурного призначення 1,0 тис. га.

У геоструктурному відношенні північно-західна частина округу знаходиться в межах північно-східного схилу Українського кристалічного масиву до Дніпровсько-Донецької западини, а південно-східна частина – у межах Українського кристалічного масиву.

У геологічній будові північно-східного схилу Українського кристалічного масиву приймають участь юрські, крейдові, палеогенові, неогенові і антропогенові відклади. Потужність антропогенових відкладів поступово збільшується на схід, в сторону Дніпровсько-Донецької западини. Виключенням є Канівський дислокований район, який характеризується складною геологічною будовою та наявністю антропогенових дислокацій рихлих мезо-кайнозойських порід. Вище місцевих базисів ерозії залягають тут юрські глини, сеноманські піски та пісковики крейди, канівські та бучацькі піски палеогену і піщано-глинисті породи антропогену. Дислокаціями охоплені породи юри, крейди, палеогену і нижньочетвертинні алювіальні відклади.

Антропогенові відклади мають суцільний розвиток, за виключенням ділянок, на яких кристалічні породи виходять на денну поверхню. Відклади льодовикової формації представлені мореною та перекриваючих її водно-льодовикових пісків, лесової формації – суглинками легкого і середнього механічного складу. Потужність лесових відкладів на вододілах досягає 4-5 м, збільшуючись на схилах долин до 6-7 м, а в еродованій придніпровській смузі зменшується до 1,5-2 м.

У геоморфологічному відношенні округ знаходиться в межах найбільш розчленованої частини Придніпровської височини. Біля самої долини Дніпра плато підноситься над її дном на 100 м та більше і обривається крутим уступом правого берега. На прилеглих ділянках розчленованість території різко зростає. Ділянки плато стають все менших розмірів, набуваючи вигляду останцево-вододільної горбистої рівнини. У придніпровській частині переважають яружно-балкові місцевості. Завдяки наявності строкатих глин і київських мергелів утворюються ступінчато-зсувні схили.

Горбистий ерозійний рельєф Придніпровського округу сприяє інтенсивному стоку і створює умови для розвитку ерозійних процесів. На розораних схилах розвиваються процеси змиву, на схилах долин і балок – яружна ерозія. Округ є одним із найбільш уражених процесами водної ерозії

у межах всієї України. Тут знаходяться одні із найбільших в Україні яружно-балкові системи – Ржищівська, Росавська, Канівська.

Схили Дніпра відзначаються давніми та сучасними зсуваними процесами. Також зсувні процеси активно проявляється в районі Канівських дислокацій. Тут відмічається поєднання ерозійних і зсувних процесів.

Середньо-Дніпровсько-Сеймський округ. Середньо-Дніпровсько-Сеймський округ включає землі Київської, Полтавської, Сумської та Чернігівської адміністративних областей.

Загальна площа Середньо-Дніпровсько-Сеймського округу становить 3133,6 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 2253,4 тис. га, рілля 1816,4 тис. га, перелоги 22,0 тис. га, багаторічні насадження 35,0 тис. га, сіножаті 185,2 тис. га, пасовища 194,8 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 759,7 тис. га, забудовані землі 123,1 тис. га, відкриті заболочені землі 81,5 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 39,1 тис. га, води 117,7 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 59,5 тис. га, оздоровчого призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 1,6 тис. га, історико-культурного призначення 4,2 тис. га.

У геоструктурному відношенні це бортовий схил Дніпровсько-Донецької западини, для якої характерне ступінчате опускання фундаменту. Останній залягає на глибинах більше 1000 м.

Антропогенні відклади залягають на осадових утвореннях еоцена або олігоцену і представлені алювіальними та водно-льодовиковими відкладами. На найбільш високій давній терасі присутня морена та розповсюджені відклади лесових порід. Горизонти леса розділені похованими ґрунтами.

Середньо-Дніпровсько-Сеймський округ розташований у межах Придніпровської терасової рівнини, що являє собою алювіальну терасову рівнину, що складається із серії різновікових терас. У межах округу виділяється дві його частини: 1) вузька низовинна смуга, прилегла до Дніпра, з “поліським ландшафтом” (включає заплаву, а також першу і другу

надзаплавні тераси) і 2) значно більш піднята і широка “степова” частина (що включає третю, четверту і п’яту надзаплавні тераси).

Низовинна частина округу розширюється на правобережжі в районі Трипілля, в низов’ях Росі і Вільшанки, а також у низов’ях р. Тясміна (Ірдино-Тясмінська низовина) і між Табурищем і Крюковим (Білицьківська низовина). Характерними елементами рельєфу є староріччя, озерні западини і дюнні утворення. Останні особливо розвинені в межах Вільшанської та Ірдино-Тясмінської низовини.

“Степова”, височинна частина округу утворює до низовинної смуги уступ висотою 20-25 м. Поверхня розчленована слабо, яружно-балкові форми зустрічаються рідко. Річкові долини неглибокі, однак мають значну ширину і заболочені, з ясно вираженою правобережною асиметрією.

Ворскло-Сульський округ. Ворскло-Сульський включає землі Полтавської, Сумської і Чернігівської областей.

Загальна площа Ворскло-Сульського округу становить 3200,1 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 2441,7 тис. га, рілля 1936,4 тис. га, перелоги 39,2 тис. га, багаторічні насадження 33,8 тис. га, сіножаті 223,4 тис. га, пасовища 208,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 417,3 тис. га, забудовані землі 117,5 тис. га, відкриті заболочені землі 91,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 13,9 тис. га, води 55,0 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 68,0 тис. га, оздоровчого призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 1,0 тис. га, історико-культурного призначення 3,3 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться у межах Дніпровсько-Донецької западини, де потужність осадової товщі досягає 2-3 км. Кристалічний фундамент западини занурюється в південно-західному напрямку. Корінну літогенну основу утворюють відклади палеогену і неогену. У межах плато відклади полтавської серії перекриті ярусом строкатих глин, на яких в деяких місцях залягають червоно-бурі глини.

Антропогенний комплекс відкладів представлений дніпровською мореною, підморенними і надморенними водно-льодовиковими утвореннями. Сучасну поверхню плато, пліоценових терас і високих антропогенних терас утворюють леси, що розділені похованими ґрунтами на декілька горизонтів.

За характером рельєфу в межах округу виділяються дві частини. Північна, яка зайнята переважно ділянками неогенових плато (висотою до 200 м), пліоценових терас (150-180 м). Вона відзначається глибокими долинами, вузькими крутосхилувими балками і ярами. Верхів'я балок нерідко наближені між собою, відмічаються ерозійні перехвати. Рельєф в цілому має увалисто-балковий вигляд.

Південна частина округу, де панують пліоценові тераси Дніпра, має менші висоти (100-130 м). Вона характеризується м'якими, плавними положисто-хвилястими рисами рельєфу. Поверхня розчленована досить сформованими асиметричними долинами річок Сули, Хорола, Псла і Ворскли, широкими балками, чисельними прохідними долинами. Річкові долини мають добре розвинену заплаву, чітко виражену борову терасу і обширні пологі чи полого-хвилясті лесові тераси.

Внаслідок розчленування високих берегів Сули, Псла і Ворскли ярами, балками і зсувами утворився своєрідний яружно-зсувний “шишацький” рельєф.

Іноді в рельєфі у деяких місцях мають чітке відображення соляно-купольні структури.

Харківсько-Оскольський округ

Харківсько-Оскольський округ включає землі Сумської та Харківської адміністративних областей.

Загальна площа Харківсько-Оскольського округу становить 2189,4 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1577,8 тис. га, рілля 1253,0 тис. га, багаторічні насадження 38,2 тис. га, сіножаті 106,2 тис. га, пасовища 180,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 383,6 тис. га, забудовані землі 95,3 тис.

га, відкриті заболочені землі 32,8 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 23,4 тис. га, води 35,5 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 60,6 тис. га, оздоровчого призначення 0,5 тис. га, рекреаційного призначення 0,3 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ розташований на схилі Воронежського кристалічного масиву та в бортовій частині Дніпровсько-Донецької западини. Осадочна товща представлена відкладами девона, карбона, пермі, тріасу, юри, крейди, палеогену, неогену і антропогену. Із доантропогенових відкладів вище місцевого базису ерозії залягають породи крейдової, палеогенової і неогенової систем. Антропогенові відклади генетично різноманітні. Вододіли і високі тераси повсюдно вкриті лесовими породами. В долинах річок і балках широко представлені алювіальні та озерні піски і суглинки, делювіальні утворення. На борових терасах – еолові піски.

Геоморфологічно округ знаходиться в межах південно-західних відрогів Середньо-Російської височини. Остання чисельними долинами розчленовується на окремі вододільні хвилясті плато. Глибина долин досягає 50-100 м. Долини асиметричні, мають високий, крутий правий берег і низький, пологий, як правило, терасований – лівий. Вузкою смугою вздовж річок розвивається яружно-балкова мережа з сильнозмитими ґрунтами. Подекуди зустрічаються зсувні цирки та степові блюдця. Значне місце в рельєфі займають тераси Сіверського Донця.

Задністровський округ. Задністровський округ включає землі Одеської адміністративної області.

Загальна площа Задністровського округу становить 681,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 560,3 тис. га, рілля 444,6 тис. га, перелоги 0,7 тис. га, багаторічні насадження 35,3 тис. га, сіножаті 5,0 тис. га, пасовища 74,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 29,9 тис. га, забудовані землі 33,3

тис. га, відкриті заболочені землі 5,7 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 5,9 тис. га, води 32,1 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 0,1 тис. га, рекреаційного призначення 0,1 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ являє собою задністровську частину південно-західного схилу Українського кристалічного масиву з зануренням кристалічного фундаменту від 500 до 1500 м, яку виділяють під назвою Бессарабської плити. Ця плита поступово переходить у Причорноморську западину.

Осадочна товща представлена відкладами палеозойської, мезозойської та кайнозойської груп. Із корінних відкладів у формуванні і розвитку сучасних ландшафтів приймають участь утворення неогену – сарматського, меотичного і понтичного ярусів. На вододільних схилах відклади понтичного ярусу поступово переходять у червоно-бурі глини континентального походження. Вони підстеляють товщу лесових порід з трьома горизонтами викопних ґрунтів. У долинах річок відклади меотису і понту розмиті, антропогенна товща алювіальних відкладів залягає на відкладах сармату.

У геоморфологічному відношенні територія округу знаходиться у межах південних відрогів Молдавської височини, які відомі ще під назвою Буджак. Західна припрутська частина Буджаку виділяється як Баймаклейські висоти. Максимальні абсолютні висоти наближаються до 300 м.

Плоскі вододіли тут збереглися мало. Більшість вузьких вододілів являють собою ували, які витягнуті паралельно річкам з півночі на південь. Характерною особливістю будови поверхні округу є різко виражена асиметрія поперечних профілів вододілів, долин і давніх балок. Вододільні лінії межиріч завжди зміщені до правих берегів річок. Праві схили долин круті і короткі, ліві – пологі, терасовані. На правобережних крутосхилах розвиваються короткі яри та зсуви. Дуже часто в балках спостерігаються донні яри, у річкових долинах – врізані меандри.

Південно-Бузько-Інгульський округ. Південно-Бузько-Інгульський округ включає землі Дніпропетровської, Миколаївської та Одеської адміністративних областей.

Загальна площа Південно-Бузько-Інгульського округу становить 4625,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 3908,4 тис. га, рілля 3271,2 тис. га, перелоги 8,1 тис. га, багаторічні насадження 65,4 тис. га, сіножаті 27,4 тис. га, пасовища 536,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 256,3 тис. га, забудовані землі 172,2 тис. га, відкриті заболочені землі 26,2 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 38,3 тис. га, води 125,1 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 22,7 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 1,1 тис. га, історико-культурного призначення 0,2 тис. га.

На схилах глибоко врізаних річкових долин нерідко розкриваються корінні породи: середньо- і верхньосарматські глинисто-мергелісті відклади з прошарками вапняків, меотичні глини, утворення балтського ярусу, а також червоно-бурі глини. На межиріччях корінні породи перекриваються лесами і лесовидними суглинками. В долинах річок і давніх балках (особливо у східній частині округу) відклади палеогену і неогену розмиті, і докембрійські породи утворюють відслонення або перекриті антропогеновими відкладами.

Округ простягається широкою смугою між Дністром і Дніпром і у геоморфологічному відношенні округ знаходиться в межах південних відрогів Подільської та Придніпровської височин. За характером рельєфу являє собою хвилясту рівнину, що перерізається консеквентними річковими долинами південно-південно-східного напрямку. Характерною рисою є наявність чисельних ділянок річкових долин і балок, що врізані в поверхню докембрійського фундаменту.

Найбільшим розчленуванням характеризується придніпровська частина округу, де в рельєфі переважають вузькі звивисті вододіли і глибокі короткі балки. Характерними для округу є процеси водної ерозії.

Донецько-Дніпровський округ. Донецько-Дніпровський округ включає землі Запорізької, Дніпропетровської, Донецької та Полтавської адміністративних областей.

Загальна площа Донецько-Дніпровського округу становить 5749,9 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 4747,2 тис. га, рілля 3917,1 тис. га, перелоги 4,5 тис. га, багаторічні насадження 81,8 тис. га, сіножаті 139,4 тис. га, пасовища 604,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 374,8 тис. га, забудовані землі 228,5 тис. га, відкриті заболочені землі 49,5 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 64,3 тис. га, води 162,0 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 44,4 тис. га, оздоровчого призначення 0,3 тис. га, рекреаційного призначення 9,9 тис. га, історико-культурного призначення 2,3 тис. га.

Особливості геологічної будови округу зв'язані з його розташуванням у смузі причленування Дніпровсько-Донецької западини до приазовської частини Українського кристалічного масиву та Донецької складчастої області. У межах Донецько-Дніпровської западини кристалічний фундамент опущений на глибину до 1000 м і більше. У південній частині округу кристалічні породи відслонюються тільки в глибоких долинах річок. Значна роль у геологічній будові належить палеогеновим і неогеновим відкладам. Вище місцевого базису ерозії тут залягають глинисто-піщані відклади харківської і полтавської світ. Ця товща завершується строкатими глинами.

Антропогеновий покрив округу має свої характерні риси, обумовлені тим, що в його формуванні значна роль належить відкладам льодовикових вод і продуктів вивітрювання твердих порід, винесених поверхневими водами з Приазовської та Донецької височин. У геологічній будові плато приймають участь червоно-бурі глини і трьох-п'ятиярусна серія лесів. Товща лесових порід досягає 20-25 м.

Геоморфологічно округ виділяється як південна частина Придніпровської низовини, що прилягає до північних відрогів Приазовської височини і західних схилів Донецького кряжу. Це одноманітна підвищена

вододільна рівнина з ледь помітним ухилом на південний-захід. Найбільш припіднята поверхня округу розташована на північному сході, де висоти досягають 200 м. Максимальна абсолютна відмітка поверхні на Орільсько-Сіверськодонецькому вододілі складає 213 м. Найнижчі відмітки поверхні відмічаються на південному-заході округу, в долині Дніпра, висота заплави якого змінюється вниз за течією від 65 до 50 м.

До Дніпра прилягає терасова рівнина, ширина якої поступово звужується від 20 до 15-10 км. У районі Дніпропетровська, де починається ділянка прориву Дніпра через кристалічні породи, акумулятивні алювіальні тераси зовсім звужуються.

Оскольсько-Айдарський округ. Оскольсько-Айдарський округ включає землі Донецької, Луганської та Харківської адміністративних областей.

Загальна площа Оскольсько-Айдарського округу становить 2466,3 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1882,9 тис. га, рілля 1389,3 тис. га, перелоги 0,7 тис. га, багаторічні насадження 27,0 тис. га, сіножаті 81,5 тис. га, пасовища 384,5 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 318,2 тис. га, забудовані землі 82,9 тис. га, відкриті заболочені землі 18,9 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 80,5 тис. га, води 35,6 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 84,2 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 1,3 тис. га, історико-культурного призначення 0,3 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться на стику трьох геологічних структур: схилу Воронежського кристалічного масиву, Донецького прогину, південно-східної окраїни Дніпровсько-Донецької западини. Кристалічний фундамент перекритий осадовими відкладами, потужністю від 300 м до декількох кілометрів. Антропогенові породи майже суцільним чохлам вкривають всю територію округу. Серед них найбільш широко представлені леси та лесовидні суглинки і алювіальні відклади.

Геоморфологічно округ знаходиться в межах південних відрогів Середньо-Російської височини - Старобельського плато. Це підвищена хвиляста рівнина, що сильно розчленована ярами і балками. Рівнина найбільш припіднята у північній частині (абсолютні відмітки досягають 235 м), звідки знижується на південь. У тому ж напрямку течуть всі основні ліві притоки Сіверського Донця: Жеребець, Червона, Борова, Айдар, Деренкул та ін., які розрізають плато на ряд вузьких вододільних смуг. Долини річок добре розроблені, мають глибокий вріз і значну ширину, а також добре виражену асиметрію схилів. Тут майже зовсім відсутні плоскі поверхні. Правобережжя річок порізано ярами і балками, які мають незначну довжину, але велику глибину і круті схили. Верхів'я деяких сусідніх ярів і балок з'єднуються, відчленовуючи ділянки корінного схилу утворюючи острівні гори, які різко підвищуються над дном річкових долин. Зокрема такою є Городищенська гора в долині р. Деренкул. Поверхня гори зовсім плоска, як і суміжної ділянки плато, від якого вона відокремилася. Більш спокійний рельєф мають лівобережжя. Балки, які їх розчленують видовжені, неглибокі, пологосхилові і більш менш паралельні одна іншій. В деяких з них добре виражені тераси.

Південна частина округу знаходиться в межах акумулятивних терас Сіверського Донця.

Територія округу характеризується розвитком процесів водної ерозії, суховіями і пиловими бурями, а в північній частині – розвитком карстових процесів з утворенням лійкоподібних западин.

Донецький округ. Донецький округ включає землі Донецької та Луганської адміністративних областей.

Загальна площа Донецького округу становить 1861,9 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1212,5 тис. га, рілля 898,7 тис. га, перелоги 8,3 тис. га, багаторічні насадження 48,1 тис. га, сіножаті 16,9 тис. га, пасовища 240,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 207,9 тис. га, забудовані землі

191,2 тис. га, відкриті заболочені землі 6,0 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 194,7 тис. га, води 19,5 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 17,4 тис. га, оздоровчого призначення 0,1 тис. га, рекреаційного призначення 6,1 тис. га, історико-культурного призначення 0,4 тис. га.

У геологічній будові приймають участь відклади докембрійського, палеозойського, мезозойського і кайнозойського віків. З них найбільш потужною є товща карбону (до 12 км). Вона представлена пісковиками, сланцями, вугіллям (близько 250 шарів). Ці відклади часто виступають суцільними полями на денну поверхню, складаючи останцеві форми рельєфу.

Антропогенний покрив відзначається складною будовою. Найбільш широко розповсюджені хрящуваті суглинкові і глинисті елювіально-делювіальні утворення, леси і лесовидні суглинки, піщано-глинистий алювій.

Геоморфологічно округ виділяється як височина, найбільш припіднята частина якої відома під назвою Донецький кряж. Донецький кряж звичайно розглядають як типовий пенеплен, що виник на місці гірської країни. В орографічному відношенні це своєрідна височина з рівнинними межирічними просторами і долинами, що мають гірський характер. Головним елементом є вододіл між басейном Сіверського Донця і ріками, що впадають у Азовське море. Вододіл простягається у вигляді вузької підвищеної смуги із заходу на схід. Поверхня вододілу нерівна, на ній здіймаються денудаційні останці, приурочені до більш стійких порід. До долини Сіверського Донця Донецький кряж обривається круто і схил його розчленований глибокими ярами.

Характерним елементом рельєфу є Головний Донецький вододіл, який протягається смугою з північного-заходу на південний-схід (шириною 6-15 км). Тут знаходяться найбільш підвищені частини Донецького кряжу. Вододіл слабо розчленований верхів'ями річок і являє собою найбільш рівнинну місцевість Донецького кряжу. Від Головного Донецького вододілу,

в напрямку до півдня і південного-заходу поверхня Донецького кряжа, різко знижуючись, зливається з прилеглими рівнинами.

У південній частині округу, зокрема у долинах річок Сухої і Мокрої Волновахи, розвинені карстові форми рельєфу (лійки, шрати, джерела). Характерним елементом є “зникаючі” ріки, наприклад Суха Волноваха зникає на протязі 2,5 км. На схилах долин поверхня кам'яновугільних вапняків порізана мікрокарстовими формами – типовими карами.

Характерними для округу є яружно-балкові форми рельєфу. В басейні Лугані у крейдових відкладах утворилися глибокі яри з крутими схилами. Крутоспадні яри і балки виникли і в крейдових відкладах басейну р. Кринки. Яри західної частини округу мають напівциркові верхів'я, круті схили. Тут також інтенсивно протікають процеси змиву ґрунтів та дефляції.

На території Донецького округу знаходиться велика кількість техногенних форм рельєфу – терикони, відвали, залізничні насипи та виїмки, кар'єри та ін.

Дунайсько-Дністровський округ. Дунайсько-Дністровський округ включає землі Одеської адміністративної області.

Загальна площа Дунайсько-Дністровського округу становить 637,6 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 411,8 тис. га, рілля 358,9 тис. га, перелоги 0,5 тис. га, багаторічні насадження 23,8 тис. га, сіножаті 2,0 тис. га, пасовища 26,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 19,7 тис. га, забудовані землі 20,6 тис. га, відкриті заболочені землі 44,5 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 7,0 тис. га, води 120,5 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 4,1 тис. га, оздоровчого призначення 0,1 тис. га, рекреаційного призначення 0,1 тис. га.

Геоструктурно округ відноситься до смуги причленування західної частини Причорноморської западини до Добруджинської складчастої області. Кристалічний фундамент тут залягає на глибині 4-5 км. У будові поверхні безпосередньо беруть участь відклади неогену і антропогенні утворення.

Особливістю антропогенного покриву округу є те, що поряд з широким розвитком лесових порід вододілів велике місце займають алювіально-делювіальні відклади долин і балок, лиманно-морські і морські глинисто-піщані утворення.

У геоморфологічному відношенні округ являє собою акумулятивну приморську низовинну рівнину, що розчленована долинами і балками. Максимальні абсолютні відмітки поверхні не перевищують 140 м.

Своєрідністю виділяється долина Дунаю, з численними рукавами і вигинами та шириною дельти до 20 км. Лівобережні тераси долини Дунаю морфологічно виражені слабо, до того ж вони видозмінені і завуальовані ерозійно-акумулятивною діяльністю лівобережних приток.

Характерними для округу є прісні лимани і солоні озера-лимани.

Дністровсько-Нижньо-Дніпровський округ. Дністровсько-Нижньо-Дніпровський округ включає землі Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської та Херсонської адміністративних областей.

Загальна площа Дністровсько-Нижньо-Дніпровського округу становить 2135,9 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1662,0 тис. га, рілля 1432,9 тис. га, перелоги 5,7 тис. га, багаторічні насадження 46,3 тис. га, сіножаті 4,7 тис. га, пасовища 172,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 91,7 тис. га, забудовані землі 143,2 тис. га, відкриті заболочені землі 20,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 31,2 тис. га, води 138,0 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 12,3 тис. га, оздоровчого призначення 0,5 тис. га, рекреаційного призначення 1,4 тис. га, історико-культурного призначення 0,2 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться на північному крилі Причорноморської западини. Докембрійський кристалічний фундамент залягає на глибині 100-250 м у північній частині і на 500-1000 м у південній. Антропогенні відклади плато залягають на червоно-бурих глинах і представлені лесеми з 2-3 горизонтами похованих ґрунтів, а також

алювіальними наносами річкових долин і відкладів піщано-ракушечнякових кос і пересипів лиманів. Потужність лесових відкладів досягає 20-30 м.

Геоморфологічно округ знаходиться в межах Причорноморської низовини. Це рівнина, що має ледве помітний нахил у напрямку до Чорного моря. Всі річки і балкові системи західної частини мають загальний напрямок з північного-заходу на південний-схід, у східній частині річки мають меридіональний напрямок чи північно-східний.

Ближче до моря поверхня округу характеризується більш рідким і менш глибоким долинно-балковим розчленуванням. Плоскі і порівняно широкі межиріччя і міжбалкові простори чергуються тут з неглибоко розробленими річковими долинами і балками, передгірлові ділянки яких перепоглиблені, підтоплені морем і зайняті видовженими звивистими заливами – лиманами. Від моря вони частково чи повністю відділені піщано-ракушняковими пересипами. Платоподібні вододільні простори, що розташовані між лиманами, обриваються до моря крутими уступами. Ознаки активної абразії спостерігаються майже на всьому узбережжі, з інтенсивністю до 0,6-0,7 м/рік. Берегові обриви часто супроводжуються зсувами і глибами відчленованих порід, що відкололися від масиву.

Інтенсивно проявляються процеси водної ерозії, з утворенням середньо- і сильнозмитих ґрунтів. Яроутворення значно поширено на узбережжі Каховського водосховища. Тут берегові яри та балки врізані в неогенову товщу вапняків. Берегові обриви піддані інтенсивним абразійним процесам.

Дніпровсько-Приазовський округ. Дніпровсько-Приазовський округ включає землі Запорізької та Херсонської адміністративних областей.

Загальна площа Дніпровсько-Приазовського округу становить 1587,0 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1315,5 тис. га, рілля 1186,8 тис. га, багаторічні насадження 19,5 тис. га, сіножаті 23,9 тис. га, пасовища 85,3 тис.

га, ліси та інші лісовкриті площі 53,4 тис. га, забудовані землі 43,2 тис. га, відкриті заболочені землі 3,1 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 14,5 тис. га, води 121,0 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 22,8 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 0,1 тис. га, історико-культурного призначення 0,2 тис. га.

У геоструктурному відношенні це північно-східна частина Причорноморської западини, де поверхня кристалічного фундаменту поступово знижується у південно-західному напрямку, в сторону осьової частини западини. Антропогеновий покрив представлений лесами, алювіальними і алювіально-делювіальними утвореннями. Загальна потужність лесів 20-25 м.

У геоморфологічному відношенні округ представляє собою низовинну рівнину. Поверхня її плоска і характеризується слабким ерозійним розчленуванням. Тільки прирічкові території розчленовані ярами і балками, а на вододільних плато ідеальну рівнинність порушують замкнуті зі слабо вираженими схилами зниження – поди. Поди зустрічаються переважно великими групами, приуроченими до обширних розпливчастих замкнутих знижень поверхні. Весною днища подів заливаються талими водами, часто поди перетворюються на тимчасові озера і під час інтенсивних дощів. Це обумовлює оглеєння лесової товщі.

У південній частині округу відмічається повільне зниження поверхні на південь. Цей пологий схил низовинної рівнини до Присивашся розчленований мілкими плоскодонними балками – роздолами. Вони мають в основному меридіональний напрямок і відкриваються у великі поди.

На окремих ділянках зустрічаються лівобережні надзаплавні тераси Дніпра, зокрема Каменський під. Останній представляє собою піщаний масив, що піднімається до 30-33 м над рівнем моря. Перевищення його на

заплавою Дніпра складає 15-20 м. Тут інтенсивно протікають процеси дефляції з утворенням котловин видування глибиною 3-5 м.

Східна частина округу знаходиться у межах західних схилів Приазовської височини. Тут подекуди можна відмічати виходи докембрійських кристалічних порід на денну поверхню на вододілах. Найбільш рельєфно виступає кам'яне пасмо у верхів'ях річки Корсак. Найвища скеляста вершина пасма Корсак-Могила має абсолютну висоту 132 м. Над пануючою місцевістю вона піднімається на 50 м. Верхів'я річок, що дренують західні схили Приазовської височини, характеризуються обривчастими схилами долин з відслоненням кристалічних порід. Крутосхили долин порізані короткими береговими ярами з донними перепадами.

Кримський округ. Кримський округ займає північну частину Кримського півострова. Загальна площа округу становить 1330,5 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1079,2 тис. га, рілля 726,6 тис. га, перелоги 21,1 тис. га, багаторічні насадження 41,4 тис. га, сіножаті 0,4 тис. га, пасовища 289,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 40,3 тис. га, забудовані землі 51,9 тис. га, відкриті заболочені землі 2,9 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 49,7 тис. га, води 75,5 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 5,0 тис. га, оздоровчого призначення 0,6 тис. га, рекреаційного призначення 0,9 тис. га, історико-культурного призначення 1,2 тис. га.

Кримський округ приурочений до південної частини Причорноморської і західної частини Азово-Кубанської западини, які відділяють Гірський Крим від Українського кристалічного масиву. Із доантропогенових порід у формуванні і розвитку сучасних ландшафтів основну роль відіграють неогенові вапняки і червоно-бурі глини, а у південно-західній частині Керченського півострова – майкопські глини.

Антропогенні відклади представлені пролювіально-делювіальними жовтими та жовто-бурими глинами і лесовидними суглинками.

У геоморфологічному відношенні західна частина Кримського округу знаходиться у межах Тарханкутської підвищеної рівнини, центральна - у межах Рівнинного Криму, а східна – на Керченському півострові.

У характері рельєфу Тарханкутської рівнини добре виражена залежність від тектоніки, літологічного складу порід, ерозійної діяльності текучих вод і абразійної роботи моря. У західній частині Тарханкутської рівнини ували розділені глибокими котловинами, у східному напрямку – рельєф виположується і спрощується. В даний час активно проявляється морська абразія, ерозійна діяльність текучих вод і вітрова ерозія. Найбільш розчленовані ярами і балками північна і західна частина півострова, глибина ярів подекуди досягає 60 м.

У Центральнокримській рівнині панує спокійний хвилясто-лощинний рельєф. Розчленованість території збільшується до південного-сходу і південного-заходу. Найбільш розчленована ділянка знаходяться між озером Сакі і передгір'ям, де зустрічаються невеликі балки.

Керченський півострів за морфологічною будовою рельєфу являє пасмово-увалисті рівнини, за виключенням південно-західної частини, що характеризується майже плоским рельєфом. З поверхні рівнина покрита лесовидними суглинками та продуктами розмиву складчастих форм. У північно-східній частині Керченського півострова лесовидні суглинки підстеляються міоцен-пліоценовими вапняками та мергелями. В деяких місцях Чорноморського узбережжя лесовидні суглинки утворюють прямовисті кручі висотою до 20 м.

Серед пасмово-увалистих рівнин Керченського півострова розташовані грязьові вулкани. Виражені вони або сопками конусоподібної форми висотою 30-45 м, або плащем грязьокам'яного матеріалу, що злегка підвищується над оточуючою рівниною.

Присивашський округ. Присивашський округ включає землі АР Крим та Херсонської адміністративної області.

Загальна площа Присивашського округу становить 2938,1 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 1874,6 тис. га, рілля 1586,5 тис. га, перелоги 5,1 тис. га, багаторічні насадження 44,2 тис. га, сіножаті 12,6 тис. га, пасовища 226,2 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 143,7 тис. га, забудовані землі 84,1 тис. га, відкриті заболочені землі 31,8 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 131,7 тис. га, води 595,6 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 192,6 тис. га, оздоровчого призначення 0,2 тис. га, рекреаційного призначення 1,9 тис. га, історико-культурного призначення 0,6 тис. га.

Присивашський округ займає північну приосьову частину Причорноморської западини, яка виповнена потужною товщею палеозойських, мезозойських і кайнозойських відкладів. Комплекс антропогенових відкладів представлений лесами і лесовидними суглинками, алювіальними, морськими і озерно-морськими суглинками, і піщано-ракушняковими утвореннями.

Геоморфологічно округ являє собою морську акумулятивну терасову рівнину, яка сформувалася в умовах невеликих амплітуд тектонічних коливань при загальній тенденції території до опускання. Поверхня рівнини усіяна численними великими і малими подами. У приазовській частині вона розчленована долинами невеликих річок і балок. По краях абразивних ділянок Азовського моря розвиваються короткі берегові яри. Як своєрідні форми рельєфу виділяються сивашські лимани, піщано-ракушнякові коси і пересипи.

Західна частина округу знаходиться в межах Дніпровської терасово-дельтової рівнини. На лівобережжі Дніпра виділяється широка заплавна тераса (висотою над урізом Дніпра 1-2 м і шириною до 10-12 км) та перша

надзаплавна тераса (Олешківські піски). Остання представлена сімома великими горбистими піщаними масивами, що відділені один від другого вузькими долиноподібними зниженнями. Коливання відносних висот на невеликих відстанях досягає 15-20 м. На даний час Олешківські піски залісені.

Узбережжя Чорного моря виділяється своєрідними приморськими низовинно-аккумулятивними місцевостями (прибережні вали, аккумулятивні острови, коси, пересипи).

Верхньо-Дністровський округ. Верхньо-Дністровський округ включає землі Івано-Франківської та Львівської адміністративних областей.

Загальна площа Верхньо-Дністровського округу становить 853,7 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 442,7 тис. га, рілля 287,9 тис. га, перелоги 1,5 тис. га, багаторічні насадження 12,0 тис. га, сіножаті 56,2 тис. га, пасовища 85,1 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 319,4 тис. га, забудовані землі 46,5 тис. га, відкриті заболочені землі 1,6 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 15,5 тис. га, води 17,9 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 13,8 тис. га, оздоровчого призначення 0,3 тис. га, рекреаційного призначення 0,5 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

У геоструктурному відношенні округ знаходиться в межах Передкарпатського прогину, який заповнений потужною товщею горизонтально залягаючих чи слабо дислокованих осадочних порід міоцену. Дані породи представлені соленосними глинами, пісковиками, конгломератами, сірими і строкатими сланцями, різнокольоровими мергелями і покутськими глинами. Міоценові відклади перекриті товщею антропогенових осадків алювіального, алювіально-делювіального і водно-льодовикового походження. За літологічним складом вони досить різноманітні. Їх потужність коливається від декількох до десятків метрів. На поверхні

вододілів і терасованих схилах широко розповсюджені суглинки, які іноді мають лесовидний характер. Їх потужність досягає 15-20 м.

Геоморфологічно це Передкарпатська височина, що являє собою досить розчленовану територію зі значними амплітудами висот. Найбільші амплітуди приурочені до передгірської частини, де висоти досягають 500-550 м, а окремі останці піднімаються до 600-700 м над рівнем моря. Найменші абсолютні відмітки знаходяться в долині Дністра і Прута (близько 200 м).

Черемошсько-Серетський округ. Черемошсько-Серетський округ включає землі Чернівецької адміністративної області.

Загальна площа Черемошсько-Серетського округу становить 337,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 187,8 тис. га, рілля 137,0 тис. га, багаторічні насадження 8,2 тис. га, сіножаті 13,2 тис. га, пасовища 29,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 118,5 тис. га, забудовані землі 14,1 тис. га, відкриті заболочені землі 0,3 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 5,3 тис. га, води 7,3 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 25,7 тис. га.

Геологічна будова округу аналогічна будові Верхньо-Дністровського округу, за виключенням того, що більша частина території вкрита лесовидними суглинками.

Межиріччя Черемоша і Серета являє собою височину, багато вершин якої досягає 450-500 м висоти. Височина характеризується відсутністю рівнинної вододільної поверхні. Вона густо розчленована мережею долин, улоговин і балок. Вододіли вузькі, їх гребені представляють цілий ряд останцевих заокруглених горбів. Особливо густо розчленована передгірська частина округу. На верхніх ділянках схилів тут розвиваються зсуви, які створюють западинно-бугорковий рельєф. Нижня частина схилів характеризується ступінчастою поверхнею, що розчленована поперечними долинами, балками і ярами.

Карпатський гірсько-лісовий округ. Карпатський гірсько-лісовий округ включає землі Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької адміністративних областей.

Загальна площа Карпатського гірсько-лісового округу становить 1880,6 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 544,5 тис. га, рілля 193,5 тис. га, багаторічні насадження 15,5 тис. га, сіножаті 147,0 тис. га, пасовища 188,4 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 1237,9 тис. га, забудовані землі 42,2 тис. га, відкриті заболочені землі 1,2 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 25,8 тис. га, води 17,4 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 221,6 тис. га, оздоровчого призначення 0,3 тис. га, рекреаційного призначення 2,2 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

У геологічній будові округу приймають участь протерозойські гнейси і сланці, палеозойські вапняки, філіти і кварцити, тріасові та юрські конгломерати, доломіти, яшма. Вулканічний хребет складений андезитами, андезито-базальтами, трахітами, туфами міоценового віку. З антропогенових відкладів поширені алювіальні, алювіально-озерні, льодовикові, водно-льодовикові, елювіальні, делювіальні, пролювіальні, вулканічні.

Українські Карпати представляють собою типові середньовисокі гори, які складаються з декількох паралельних кулісоподібних гірських ланцюгів, що простягаються з північного-заходу на південний-схід на 250-275 км при загальній ширині гірської смуги 75-110 км.

Центральний гірський ланцюг складається із Головного вододільного хребта, Скибової зони Карпат і Полонинського хребта. Середні висоти Головного вододільного хребта 800-1200 м, найбільші не перевищують 1500 м над рівнем моря, висоти окремих вершин у межах Скибової зони Карпат і Полонинського хребта нерідко досягають 1600-1800 м, а в межах південно-східного продовження Полонинського хребта так званих Чорних горах абсолютні відмітки найбільш високих вершин перевищують 2000 м.

Найбільші висоти крайнього південно-західного вулканогенного Вигорлат-Гутинського хребта знаходяться у межах 1000 м над рівнем моря. Головний вододільний хребет відрізняється значною звивистістю вісі, сплосченими вершинами і пологими опуклими схилами. У межах Скибового, Полонинського, Вигорлат-Гутинського хребтів і Чорних гір переважають круті обривчасті схили.

У зв'язку з висхідними неотектонічними рухами інтенсивно проявляються процеси глибинної ерозії та розвиток зсувів.

Закарпатський округ. Закарпатський округ включає землі Закарпатської адміністративної області.

Загальна площа Закарпатського округу становить 450,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 244,9 тис. га, рілля 144,6 тис. га, багаторічні насадження 18,8 тис. га, сіножаті 22,2 тис. га, пасовища 59,2 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 152,4 тис. га, забудовані землі 26,5 тис. га, відкриті заболочені землі 0,8 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 3,9 тис. га, води 10,7 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 10,5 тис. га, оздоровчого призначення 0,7 тис. га, рекреаційного призначення 4,4 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

Закарпатський округ майже весь розташований на правобережжі р. Тиси, тільки на південь від Виноградова він частково розповсюджується і на лівобережжя річки. У геоморфологічному відношенні це монотонна рівнина, яка в цілому слабо нахилена від гір в сторону Тиси і одночасно зі сходу на захід. Рівнина складена алювіальними відкладами – суглинками, пісками, галькою.

На фоні рівнини піднімаються острівні вулканічні гори, серед яких найбільший масив утворює Берегівське горбогір'я. Останнє складене переважно липаритами і утворює масивний цоколь, над яким здіймаються

заокруглені горби. Ширина смуги горбогір'я 2-7 км при довжині з заходу на схід 10 км.

Кримський гірсько-передгірський округ. Загальна площа Кримського гірсько-передгірського округу становить 635,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 307,2 тис. га, рілля 167,2 тис. га, перелоги 6,0 тис. га, багаторічні насадження 41,9 тис. га, сіножаті 1,3 тис. га, пасовища 90,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 215,6 тис. га, забудовані землі 27,9 тис. га, відкриті заболочені землі 0,8 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 49,4 тис. га, води 19,4 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 44,9 тис. га, оздоровчого призначення 0,7 тис. га, рекреаційного призначення 1,3 тис. га, історико-культурного призначення 1,7 тис. га.

Великі геологічні структури Гірського Криму складені породами таврійського флішу - глинистими сланцями і пісковиками верхнього тріасу і нижньої юри. Вони відслонюються на підняттях. В синкліноріях на цих породах, залягають середньо- та верхньоюрські вапняки, крейдові вапняки, мергелі і глини. Качинський антиклінорій (верхів'я рік Бельбеку, Качі та Альми), Південнобережний (мис Форос-Ялта), Туакський (Гурзуф-Судак) складені вулканічними породами - лавами, туфітами, туфобрекчіями, великими напівлаколітами (Аюдаг, Кастель, Плакка) та ін. Судацько-Карадазька складчаста система розбита на окремі блоки, характеризується численними насувами.

Гірська споруда Криму являє собою північну частину мегантиклінорію, південне крило якого по тектонічних розломах опустилось під рівень Чорного моря. Орографічно тут чітко виділяються три гірські пасма: Головне (найвище), Внутрішнє, Зовнішнє і поздовжні зниження між ними. Максимальні висоти Головного пасма досягають 1545 м (гора Роман-Кош), 1540 м (гора Демір-Капу), 1525 м (гора Еклізі-Бурун). До Південного берега

Криму Головне пасмо обривається стрімкими вапняковими схилами. Внутрішнє і Зовнішнє пасма поступово знижуються в північному напрямку. Утворення пасом і міжпасмових знижень зумовлено ступінчастим підняттям Гірського Криму, інтенсивним ерозійним розчленуванням в антропогені.

Гірські передгірні пасма Криму являють собою куести з характерною для них асиметрією схилів: південні урвисті, скелясті, з гребенеподібними вершинами, а північні - пологі, розчленовані річковими долинами. Середні висоти Внутрішнього пасма (куести) 500 м, Зовнішнього - 250 м. Міжпасмові зниження мають неоднакову ширину: між Головним і Внутрішнім ця ширина змінюється від 2-3 до 15-20 км, між Внутрішнім і Зовнішнім пасмами - 3-5 км.

Річкові долини в передгір'ях каньйоноподібні, а в міжпасмових зниженнях широкі і терасовані.

Кримський південнобережний низькогірський округ. Територія Кримського південнобережного низькогірного округу включає прибережну смугу південного схилу Головного пасма шириною від 1-2 до 6-8 км. Вона простягається від мису Айя на заході до вулканічного масиву Кара-Даг на сході (с. Планерське).

Загальна площа Кримського південнобережного низькогірського округу становить 62,0 тис. га, з них сільськогосподарських угідь 14,7 тис. га, рілля 3,7 тис. га, багаторічні насадження 3,1 тис. га, сіножаті 0,1 тис. га, пасовища 7,7 тис. га, ліси та інші лісовкриті площі 31,6 тис. га, забудовані землі 3,6 тис. га, відкриті заболочені землі 0,2 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 9,8 тис. га, води 0,5 тис. га. З усіх земель - природоохоронного призначення 12,4 тис. га, оздоровчого призначення 0,4 тис. га, рекреаційного призначення 0,5 тис. га, історико-культурного призначення 0,1 тис. га.

Південне побережжя Криму складене переважно глинистими сланцями верхнього тріасу і нижньої юри і частково верхньоюрськими вапняками. У товщу мезозойських відкладів в різних місцях імпантовані магматичні породи, які утворюють жили, штоки і лаколіти. Наявні також ефузивні породи. Корінні породи перекриваються плащем антропогенових утворень, що представлені змішаним уламково-щебенястим делювієм і алювієм.

До півдня схил Головного пасма утворює смугу Південного узбережжя Криму, де переважають порівняно пологі, східчасті схили. Гірський рельєф ускладнений чисельними вапняковими глибами, які загромождають річкові долини та яри і усівають вододільні простори. Характерні яри і балки, а також терасовані річкові долини. У західній частині округу добре виражені ерозійні амфітеатри (Ялтинський, Гурзуфський, Алуштинський та ін.). Широко розвинені зсувні процеси. Зсувні явища спостерігаються найчастіше вздовж берега, але іноді і на схилах долин, головним чином складених глинистими “шиферними” сланцями. На деяких ділянках характерні селі.

У західній частині округу морський берег має абразійно-бухтовий характер, у східній – абразійний вирівняний. Берег супроводжується піщано-гравійно-галечними пляжами.

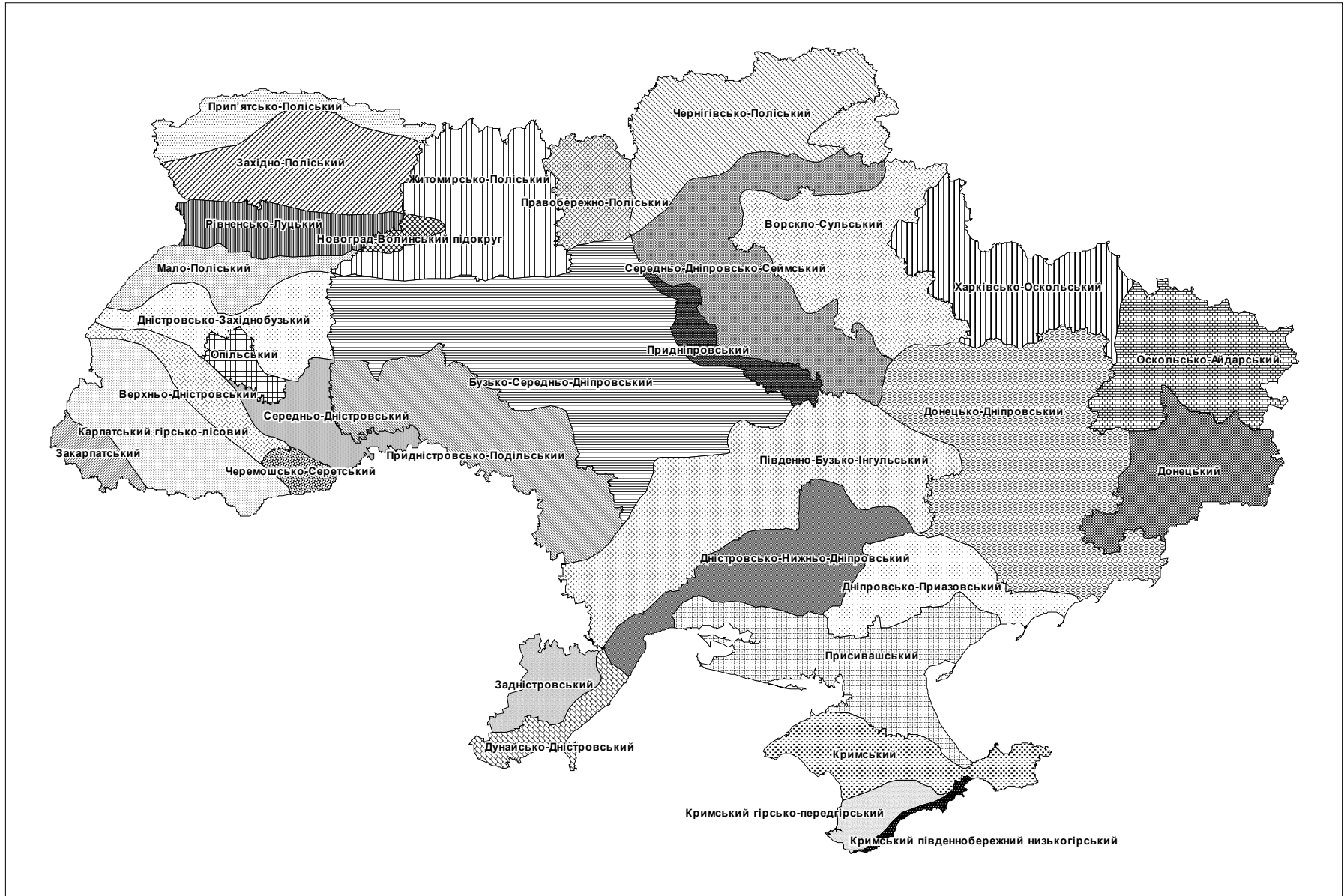

Рис 3.3. Схема розташування природно-сільськогосподарських округів

3.7. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські райони.

Природно-сільськогосподарський район - територіальний комплекс у межах адміністративної області, який є частиною природно-сільськогосподарського округу і характеризується відносно однорідними ґрунтово-кліматичними умовами, подібністю розчленованості й дренажності та інших показників, що впливають на продуктивність земель.

Природно-сільськогосподарський район розглядається як складова частина округу, яка характеризується подібністю основних генетичних властивостей ґрунтів, специфічною структурою ґрунтового покриву, сукупністю кліматичних, гідрологічних, геоморфологічних умов, відповідним співвідношенням меліорованих земель, тобто факторами, які кардинально впливають на продуктивність земель і ефективність сільськогосподарського виробництва. Виділення районів проводиться в межах області, приймаючи землекористування, його ґрунтовий покрив, за елементарну одиницю районування.

Відомо, що зміна різних природних елементів на місцевості проходять переважно поступово, тому встановлення і зображення на карті меж природно-сільськогосподарських районів в узгодженні з межами землекористувань дозволяє наблизити до природних рубежів також межі округів, провінцій і зон.

Виділення природно-сільськогосподарських районів передбачає дотримання таких вимог: границі районів повинні співпадати з межами землекористувань; в межах районів кожна окрема агровиробнича група ґрунтів повинна характеризуватися подібністю процесів ґрунтоутворення, обумовлених генетичною однорідністю, механічним складом, змитістю і дефльованістю ґрунтів, ступенем їх окультуреності тощо, а також динамікою гідрологічного режиму в зонах зрошення і осушення; кількість господарств, які входять в район.

Схема розташування та довідник до карти природно-сільськогосподарського районування України приведена на рис. 3.4. [9]

Рис. 3.4. Схема (карта) природно-сільськогосподарського районування України

РОЗДІЛ 4
ВНУТРІШНЬООБЛАСНЕ ПРИРОДНО
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ РАЙОНУВАННЯ

4.1. РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

Відповідно до уточненої схеми природно-сільськогосподарського районування у межах Рівненської області виділяються дві природно-сільськогосподарські зони: Полісся і Лісостепу (схема 2, див. вклейку). Ієрархічну підпорядкованість природно-сільськогосподарських таксонів області наведено в таблиці 5.

На території області природно-сільськогосподарські зони розміщуються з півночі на південь у вищезазначеному переліку. В цьому ж напрямку наростає ксероморфність клімату,

5. Ієрархія природно-сільськогосподарських таксонів Рівненської області

Зона	Провінція	Округ	Район
Полісся	Поліська Західна	Прип'ятсько- Поліський	Зарічненський Старосільський
		Західнополіський	Володимирецький Костопільсько-Сарненський
		Малополіський	Радивилівський Башарівсько- Вербський Плосківсько-
Лісостепу	Лісостепова Західна	Рівненсько- Луцький	Рівненський Корецький

змінюються структура ґрунтового покриву, а також ландшафтний устрій, що зумовлює й обов'язкову диференціацію ґрунтозахисних заходів.

ЗОНА ПОЛІССЯ

Північна, середня і крайня південна частини Рівненської області розташовані в зоні Полісся, зокрема у **Поліській Західній провінції**. Ця зона відзначається низовинним рельєфом, широкими заболоченими річковими долинами, позитивним балансом вологи, домінуванням дерново-підзолистих і болотних ґрунтів, які сформувалися переважно на піщаному субстраті, високим рівнем ґрунтових вод, значним поширенням соснових лісів із домішкою широколистих порід.

Абсолютні її висоти не перевищують 200 м. Характерною рисою орографії є слабкий нахил поверхні в бік Прип'яті й неглибоке ерозійне розчленування. У рельєфі Поліської низовини головну роль відіграють річкові долини, зандрові, моренно-зандрові та моренні рівнини, частково — моренно горбистий рельєф і денудаційні форми на корінних (докембрійських та крейдових) відкладах. Низовина із півночі й півдня обмежена височинами, з яких до Прип'яті стікається велика кількість приток. Такий рельєф разом із гідрогеологічними і гідрологічними особливостями та кліматичними умовами сприяють значному заболоченню й зволоженню Полісся.

Неоднорідна геологічна основа зони. Вона розташована у межах різних геоструктурних областей Східноєвропейської платформи. Зокрема, на заході займає частину Галицько-Волинської западини, а в східній частині Рівненської області лежить у межах схилу Українського щита.

Клімат Полісся помірно континентальний із теплим і вологим літом та м'якою хмарною зимою. Сумарна сонячна радіація досягає 411—425 кДж/см², річний радіаційний баланс — 167—189 кДж/см², що великою мірою визначає температурний режим зони. Сонячне сяяння становить 1500—1800 год і зростає із заходу на схід. Середні температури най-холоднішого місяця — січня змінюються із заходу на схід від —4,5—5 до —7—8°C. Січневі ізотерми проходять у субмеридіальному напрямку. Середні температури найтеплішого місяця — липня коливаються від +17 до +19°C. Від цих середніх багаторічних показників в окремі роки можуть бути значні відхилення. Найнижчі температури спостерігаються у січні чи лютому -32—

39°C, найвищі — в липні—серпні — +33— 39°C. Період із середньодобовими температурами понад 0°C триває 240—260 днів, а вегетаційний — від другої декади квітня до третьої декади жовтня. Середні дати весняних заморозків на ґрунті — 5—15 травня, найпізніше вони бувають у першій половині червня. Осінні заморозки починаються в кінці вересня — на початку жовтня. Безморозний період триває від 170 до 180 днів.

Зона Полісся — найбільш зволожена атмосферними опадами серед рівнинних територій України. У середньому за рік тут випадає 600—700 мм (або 6000—7000 т води на 1га). В окремі роки зафіксовано значні відхилення від середньої кількості опадів (коли місцями випадало близько 1000 мм або лише 300 мм). Більшість опадів буває в теплий період року (квітень—жовтень). Максимальна кількість їх — у червні й липні, коли йдуть рясні дощі, а інколи зливи. Для Полісся характерні малі дощі. Майже половина днів року буває з опадами, які випадають іноді протягом кількох днів підряд із невеликими перервами.

Сталий сніговий покрив найчастіше встановлюється в другій декаді грудня і тримається 90—100 днів. Висота снігового покриву коливається від 13—15 см на заході до 30—35 см на сході. Ґрунт у середньому промерзає на глибину 40—50 см, що залежить не тільки від температури і товщини снігового покриву, але й від характеру ґрунту. Так, болота, особливо неосушені, промерзають значно менше (на 15—20 см), а деякі зовсім не промерзають.

Відносна вологість найвища взимку і восени, коли вона о 13-й год досягає 80—85%. Найнижчий цей показник спостерігається в травні (48—54%). Днів із відносною вологістю нижче 30% (посушливі) у середньому за рік буває 13—20, із них більшість припадає на травень.

Зволоженість території визначається не тільки кількістю опадів, значною мірою вона залежить від випаровування. Останнє з поверхні ґрунту та рослин становить близько 450 мм. Кількість опадів перевищує природне

випаровування, тому Полісся має позитивний баланс вологи. Коефіцієнт зволоження — 2,4—2,6. Проте тут не виключена можливість періодичних ґрунтових посух, зумовлених властивостями піщаних ґрунтів, які погано затримують вологу й не нагромаджують її.

У зоні панують вітри західних напрямків із середньомісячною швидкістю 3—5 м/с. Інколи вони бувають великої сили і руйнують споруди, ламають дерева, піднімають воду з озер.

Кожна пора року характеризується своїми позитивними і негативними погодними й агрокліматичними умовами. Перехід від однієї пори року до іншої, як правило, відбувається поступово.

Весна затяжна, нестійка, з частою зміною холодної та теплої погоди. У березні ще холодно, часто добові температури бувають від'ємними, а в окремі роки знижуються до -20 — -25°C , Початком весни вважають дату стійкого переходу середньодобової температури через 0°C , що спостерігається у кінці другої або на початку третьої декади березня, В квітні й травні при і швидкому підвищенні температури іноді вона помітно знижується, що негативно впливає на сільськогосподарські культури. Через значну лісиетість сніг на Поліссі тоне повільно. Вода довго стоїть у зниженнях, наповнює річки, які заливають заплави долин. У північних районах в кінці березня великі площі покриті водою. Середня тривалість сніготанення — 15—20 днів, З переходом у кінці квітня до сталих середньодобових температур понад $+10^{\circ}\text{C}$ пов'язані інтенсивний ріст більшості рослин, а також середні строки сівби теплолюбних сільськогосподарських культур.

Літо тепле, але нежарке, дощове. Характерним явищем є грози, які в цю пору бувають тут 5—7 разів на місяць й інколи супроводжуються градом. Перехід від літа до осені поступовий, із частим поверненням теплої погоди. Перша половина осені суха і тепла. Хмарна дощова погода настає у кінці жовтня, В листопаді починає випадати сніг,

Зима м'яка, хмарна, з частими відлигами, при яких тоне сніг, іноді повністю. Але через деякий час сніговий докрив встановлюється знову. В

окремі зими таке може повторюватися кілька разів. Унаслідок цього інколи на поверхні ґрунту утворюється льодова кірка.

У цілому кліматичні умови поліської зони сприятливі для господарської діяльності людини, зокрема для сільського господарства. Вони разом із рельєфом зумовлюють значну обводненість території. Тут густа річкова мережа, багато боліт, великі запаси підземних вод. Середня густина річкової мережі становить $0,29 \text{ км/км}^2$. Найбільша вона в басейні р. Горині ($0,50 \text{ км/км}^2$). Середній модуль стоку — $3,5 \text{ л/с-км}^2$ із відхиленням у деяких районах від $2,8$ до $4,5 \text{ л/с-км}^2$.

Заболоченість Полісся пов'язана з характером рельєфу, геологічною будовою, кліматичними умовами, гідрогеологічними особливостями та гідрологічним режимом. Найпоширеніші низинні болота, які живляться річковими водами (переважно навесні, коли річки розливаються).

Особливістю ґрунтового покриву зони є значна строкатість, зумовлена рельєфом, характером ґрунтоутворювальних порід і глибиною залягання ґрунтових вод. Ґрунти сформувалися переважно на безкарбонатних піщаних та супіщаних відкладах легкого гранулометричного складу, в умовах посиленого зволоження, під мішаними лісами з густим трав'янистим покривом. При цьому утворилися дерново-підзолисті ґрунти різного гранулометричного складу, ступеня оглеєності й підзолистості, а також болотні. На лесових островах трапляються сірі та темно-сірі лісові ґрунти.

Серед дерново-підзолистих ґрунтів найпоширеніші дерново-слабопідзолисті й дерново-середньопідзолисті. Дерново-слабопідзолисті характерні для річкових терас і зандрових рівнин. Тому вони мають високу водопроникність та низьку водозатримну здатність. Гумусу в них $1\text{—}2\%$, а глибина гумусового горизонту становить $15\text{—}20 \text{ см}$. Значні площі їх зайняті лісом, частину використовують для вирощування маловибагливих до ґрунтів сільськогосподарських культур. Дерново-середньопідзолисті ґрунти займають переважно вододільні простори, складені супіщаними водно-льодовиковими та льодовиковими відкладами. Вони відзначаються кращими

водно-фізичними властивостями і більш родючі, ніж слабопідзолисті. Негативною властивістю їх є підвищена кислотність. Іноді серед дерново-середньопідзолистих плямами трапляються сильнопідзолисті ґрунти.

На Поліссі розвинуті також дерново-підзолисті глеюваті й глейові ґрунти. Оглеєння відбувається в умовах надмірного підґрунтового зволоження. Навесні та восени на цих ґрунтах застоюється вода й озимі посіви часто вимокають, а ранні ярі не можна вчасно посіяти. Ділянки з такими ґрунтами, зокрема на заплавах, використовують під сіножаті.

Важливу роль у ґрунтовому покриві відіграють болотні ґрунти. В природному стані вони малоприсадибні для використання, але після проведення меліоративних робіт стають родючішими, і на них вирощують високі й сталі врожаї. Родючими є дернові карбонатні, сірі лісові та опідзолені чорноземи. Дернові карбонатні ґрунти поширені у південній частині на продуктах вивітрювання крейдових мергелів і крейди. В них міститься від 3—6 до 8—12% гумусу.

Природну рослинність зони становлять лісові, лучні та болотні види, яких налічується понад 1500. У лісовому фонді Українського Полісся переважає сосна, що становить 64% укритої лісом площі. Є також береза — 11,7%, дуб — 10,7, вільха — 7,6, осика — 1,6, граб — 0,4% площі лісів. З інших деревних порід трапляються ясен, липа, клен гостролистий, в'яз, берест, штучно насаджені модрина європейська, бархат амурський, горіх волоський і маньчжурський.

На більшій частині домінують сосново-дубові ліси (субори) з орляково-злаково-різнотравним та орляково-чорничним покривом. Вони займають родючі ґрунти піщаного і супіщаного, зрідка суглинкового складу з близьким заляганням до поверхні морени або крейдових відкладів. Дубово-грабові ліси (груди) ростуть на дерново-підзолистих суглинкових чи сірих опідзолених ґрунтах, мають добре розвинутий підлісок.

Вільшняки займають знижені вологі та сірі ділянки з дерново-підзолисто-глейовими ґрунтами. Найпоширеніші чисті вільхові або березово-

вільхові ліси, рідше трапляються ялиново-вільхові, ясенєво-вільхові, дубово-грабово-вільхові.

Луки розміщені на значних площах і є важливими природними кормовими вгіддями. Багато так званих материкових лук вторинного походження, які розвинулися на місці вирубаних лісів. Із них суходільні луки не займають великих площ і низькопродуктивні. Низинні луки розташовані на знижених, добре зволжених ділянках. Тут основні угруповання — щучникові, молінієві, дрібноосокові з переважанням осок. Низинні луки характеризуються вищою врожайністю й дещо вищою кормовою цінністю.

Заплавні луки займають великі площі в заплавах приток Прип'яті. У заплавах менших річок домінують болота. На цих луках переважають різнотравно-злакові, різнотравно-дрібноосоково-злакові та бобово-різнотравно-злакові угруповання.

Характерним елементом природи Полісся є болота. Середня заболоченість становить 8%, а заторфованість (тобто відношення торфових площ із глибиною торфу не менше 0,5 м до площі всієї території) коливається від 11 до 12%.

Серед торфових боліт превалюють низинні, трапляються перехідні й частково верхові. Поширення верхових і перехідних боліт та наявність межирічних різного типу різко відрізняють Полісся від Лісостепу.

Територія Рівненської області у межах поліської зони включає три природно-сільськогосподарських округи: Прип'ятсько-Поліський, Західнополіський і Малополіський.

Гірші 'ятпсько-Поліський природно-сільськогосподарський округ

До Прип'ятсько-Поліського природно-сільськогосподарського округу входить крайня північна частина Рівненської області. Геоморфологічно округ являє собою Верхньопри-п'ятську акумулятивну рівнину, яка в східній частині з'єднується із Сарненською акумулятивною низовиною. Домінуючі місцевості — помірно та погано дреновані надзаплавно-терасові рівнини з

постійно перезволоженими і заболоченими землями, покритими сосняками, березовими й вільховими лісами. Особливо заболочена східна частина округу. Саме тут поширені не тільки гіпноосокові, але й сфагнові, верхові болота. Трапляються і великі болотні масиви, такі як Мо-рочне площею понад 10 тис. га, Кремінне — більше 35, Чи-мерище — до 6 тис. га та ін. В окрузі є борові місцевості, які найбільш освоєні й заселені. Багато також озер як карстового, так і заплавного походження.

Агрокліматичні умови характеризуються такими даними: період активної вегетації триває 153—155 днів із сумами температур від 2300 (на сході округу) до 2430° (на заході) із сумами опадів за цей період 330—350 мм. Не вистачає вологи у піщаних дерново-підзолистих ґрунтах. Весни затяжні, з пізніми заморозками, а літо триває близько 95 днів.

Округ складається із двох природно-сільськогосподарських районів — Зарічненського (ПСГР-01) і Старосільсько-го (ПСГР-07).

Зарічненський природно-сільськогосподарський район (**ПСГР-01**) розташований у крайній північно-західній частині Рівненської області й включає землі північної частини Зарічненського та Дубровицького адміністративних районів. Загальна площа Зарічненського ПСГР становить 139,3 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 46,6 тис. га, із них — рілля 22,7 тис. га, багаторічні насадження — 0,6, сіножаті — 13,5, пасовища — 9,8 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 61,3 тис. га, забудовані землі — 2,1, відкриті заболочені землі — 17, води — 5,5 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають торфоболотні ґрунти й торфовища — 12,8 тис. га (27,5%), дерново-підзолисті — 12,3 тис. га (26,4%), дернові — 11,3 тис. га (24,2%) і лучні та лучно-болотні ґрунти — 9,6 тис. га (20,5%). На орних угіддях домінують дерново-підзолисті ґрунти, які займають 9,8 тис. га (43,3%), та дернові — 6,7 тис. га (29,3%). Питома вага інших ґрунтів менша, із них найбільші площі припадають на торфоболотні ґрунти і торфовища та лучно-болотні ґрунти. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 0,8 тис. га, або

3,5%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 16 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 5,2 тис. грн. Деградо-ваних і малородючих ґрунтів орних земель — 11,5 тис. га (50,9%), із них найбільше представлені болотні мінеральні та органічні ґрунти — 4,3 тис. га (36,8%), перезволожені й заболочені — 4,1 тис. га (35,4%) та ґрунти легкого гранулометричного складу — 3,1 тис. га (26,4%).

Оптимізація землекористування пов'язана, насамперед, із забезпеченням екологічно доцільного використання болотних мінеральних та органічних ґрунтів, а також перезволожених і заболочених ґрунтів орних угідь. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, їхня площа становитиме: сільськогосподарських угідь — 43,3 тис. га (31,1%), із них рілля — 11,2 тис. га (8%); ліси та інші лісовкриті площі — 64,5 тис. га (46,3%).

Старосільський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-07) розташований у північно-східній частині Рівненської області й складається із земель північної частини Рокитнівського та Дубровицького адміністративних районів. Загальна площа Старосільського ПСГР становить 193,8 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 28,9 тис. га, із них рілля — 14,8 тис. га, багаторічні насадження — 0,1, сіножаті — 8,9, пасовища — 4,4 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 117,7 тис. га, забудовані землі — 2, відкриті заболочені землі — 38, води — 3 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають торфоболотні ґрунти й торфовища, які займають 11,6 тис. га (41,2%), дерново-підзолисті ґрунти — 6,6 тис. га (23,5%), дернові — 4 тис. га (14,3%) і лучні та лучно-болотні — 3,9 тис. га (13,9%). На орних угіддях домінують торфоболотні ґрунти й торфовища, на які припадає 5,5 тис. га (36,9%), дерново-підзолисті ґрунти — 5 тис. га.

(33,9%), дернові — 2,3 тис. га (15,4%) та лучно-болотні — 1,8 тис. га (12,2%). Питома вага інших ґрунтів незначна. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 1,3 тис. га, або 8,7%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 13 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 4,3 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 9,9 тис. га (66,7%), із них найбільше представлені перезволожені заболочені ґрунти — 4,1 тис. га (41,8%), болотні мінеральні й органічні — 2,8 тис. га (28,6%) і ґрунти легкого гранулометричного складу — 2,9 тис. га (29%).

Оптимізація землекористування пов'язана, передусім, із забезпеченням екологічно доцільного використання перезволожених та заболочених ґрунтів, а також болотних мінеральних й органічних ґрунтів орних угідь. Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду і, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, їхня площа становитиме: сільськогосподарських угідь — 24,1 тис. га (12,4%), із них рілля — 4,9 тис. га (2,5%); ліси та інші лісо-вкриті площі — 120,5 тис. га (62,2%).

Західнополіський природно-сільськогосподарський округ

Центральна частина Рівненської області розташована у межах Західнополіського природно-сільськогосподарського округу. За ландшафтними особливостями його північно-західна частина знаходиться в межах Волинського Полісся, а північно-східна — у межах Житомирського Полісся.

Для Волинського Полісся характерний ряд фізико-географічних особливостей, які відрізняють його як область. Насамперед, вони зумовлені геологічною будовою, головну роль в якій відіграють крейдові відклади. На більшій частині території вони є основою для антропогенових відкладів, а у деяких місцях і відслонюються. Тільки в північній та північно-східній

частинах області крейдові відклади перекриваються палеогеновими пісками і глинами. Своєрідність антропогенових відкладів полягає у тому, що переважна більшість їх представлена пісками. Навіть льодовикові відклади мають в основному піщаний склад. Місцями трапляються кінцево-моренні відклади, із них складені пасма. Великі площі займають алювіальні та озерні, а також торфоболотні відклади. На Волинському Поліссі відсутні лесові острови, які є у решти областей Українського Полісся.

Основні геоморфологічні особливості області — значне поширення алювіальних рівнин, інтенсивний розвиток горбисто-моренного рельєфу, наявність денудаційних форм рельєфу на крейдовій основі та розвиток карсту.

Клімат відрізняється меншою континентальністю, тривалим безморозним періодом і значнішою кількістю опадів. Коефіцієнт зволоження на всій території тут перевищує 2,4. У цій місцевості найбільше на Поліссі випадає опадів (550—650 мм), безморозний період триває 165—180 днів і найменше днів із сніговим покривом (65—75). На Волинському Поліссі найгустіша річкова мережа (0,4 км/км²). Річки мають повільну течію, малі похили русел. Характерною рисою є велика кількість озер.

Волинське Полісся — найбільш заболочене в поліській зоні. Болота й заболочені землі становлять у середньому 10—20%, а в північних районах — до 40% території. Поряд із домінуючими дерново-підзолистими ґрунтами на півдні області розвинуті дерново-карбонатні ґрунти, яких в інших областях Полісся майже немає. Ґрунтовий покрив відзначається мікрокомплексністю, з чим пов'язана строкатість земельних угідь.

Для Волинського Полісся характерна і значна залісненість. На ліси й чагарники припадає 35—40% території, а у північних районах — 50%, тоді як на південному заході вона зменшується до 5—10%. Основні масиви займають соснові та сосново-дубові ліси, невеликі площі — грабово-соснові, грабово-дубові й дубові, березові та чорновільхові. До 20% території становлять луки (в північній частині області — 30-40%).

Волинське Полісся відзначається різноманітністю ландшафтної структури. На півночі області великі площі займають заплавні лучно-болотні ландшафти. Тут на заплавах переважають дерново-глейові й болотні ґрунти, вкриті лучною, болотною та чагарниковою рослинністю. Під час весняної повені вони заливаються водою, яка довго не сходить і спричиняє заболочування.

Другий ландшафтний рівень утворюють терасові піщані рівнини з дерново-підзолистими ґрунтами під борами й суборами. Серед болотних комплексів переважають низинні болота, поширені в сучасних і давніх річкових долинах. Площа перехідних та верхових боліт значно менша.

У центральній і південній частинах Волинського Полісся в ландшафтній структурі домінують денудаційні рівнини з переважанням дернових слабо- й середньопідзолистих ґрунтів під суборовими та сугрудковими лісами. Антропогенний варіант цих ландшафтів представлений сільськогосподарськими угіддями.

У середній частині Волинського Полісся превалюють моренно-торбисті ландшафти з дерново-підзолистими, дерново-глейовими і лучними ґрунтами, які зайняті суборами, луками та сільськогосподарськими угіддями. Високоякісними є землі, на яких близько до поверхні залягають крейдові відклади, що підвищують родючість ґрунтів. На окремих ділянках, де морена виходить на поверхню* поширені щебенюваті ґрунти з валунами граніту, кварциту, кременю, пісковика тощо.

На півдні Волинського Полісся серед зандрової та зандрово-моренної рівнин наявні хвилясто-горбисті межиріччя з дерновими карбонатними ґрунтами на крейдових породах. Це межиріччя Стир—Горинь—Случ. Більшість межиріччя мають родючі землі, на яких іноді трапляються дубово-грабові ліси. У цих же районах розвивається карст.

Житомирське Полісся розташоване в межах північно-західної частини Українського щита і характеризується вищим гіпсометричним положенням, важливою роллю кристалічних докембрійських порід у будові сучасного

рельєфу, широким розвитком вузьких і досить глибоко врізаних річкових долин, наявністю лесових островів і значно меншою заболоченістю.

У геологічній будові Житомирського Полісся головне місце займають докембрійські породи, перекриті антропогеновими відкладами. На крайньому північному заході основними є магматичні породи — рожеві, рожево-сірі й сірі сосницькі та клесівські граніти. На півночі із заходу на схід простягається масив осадово-метаморфічних порід — овруцьких кварцитів і пісковиків та пірофілітових сланців. На докембрійських породах островами залягають каоліни й осадові відклади крейдового (піски з кременем) та палеогенового й неогенового (пісковики, піски, глини) віків. Антропогенові відклади дуже поширені, але мають незначну потужність (здебільшого 4-8 м).

Клімат Житомирського Полісся за своїми особливостями займає проміжне положення між більш вологим і теплим кліматом Волинського Полісся й континентальнішим кліматом східних областей України. Річки відрізняються від інших поліських річок швидкою течією, а на окремих ділянках перекатами й порогами, вищим підняттям води під час повені. Рослинний покрив тут зберігся менше, розораність території змінюється від 15—30% у північно-західній частині до 50—70% у східній і центральній. Загальна площа торфових боліт становить лише 2,9% території. Великі болотні масиви поширені тільки на північному заході й півночі.

У ландшафтній структурі Житомирського Полісся значні площі займають зандрові рівнини на кристалічній основі з переважанням дерново-слабопідзолистих ґрунтів і лісів борового та суборового типів. У північно-західних районах домінують зандрові заболочені низовини з превалюванням дерново-слабопідзолистих і болотних ґрунтів. Тут є своєрідні денудаційні горбисті рівнини на кристалічних породах з дерново-слабопідзолистими щебенюватими ґрунтами. Останні трапляються в західній частині, де кристалічні породи вихо

дять на денну поверхню, утворюючи горби, пасма, кам'яні поля.

При загальній спільності природних умов Західнополіського природно-сільськогосподарського округу його окремим частинам притаманні певні особливості. Зокрема, це видно з геоморфологічного опису, що віддзеркалюється в ґрунтовому покриві й зумовлює характер сільськогосподарського використання земель у межах кожного з трьох ПСГР, які входять до складу округу, — Володимирецького (ПСГР-02), Костопільсько-Сарненського (ПСГР-03) і Рокитнівського (ПСГР-08). **Володимирецький природно-сільськогосподарський район (ПСГР-02)** розташований у північно-західній частині округу. До нього входять землі південної частини Заріченського, північно-західної Володимирецького та південно-західної частини Дубровицького адміністративних районів. Загальна площа його становить 188 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 56,4 тис. га, із них рілля — 30,4 тис. га, багаторічні насадження — 0,5, сіножаті — 13,6, пасовища — 9,7, перелоги — 2,2 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 103,7 тис. га, забудовані землі — 3,3, відкриті заболочені землі — 13,3; "води — 4,8 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють дерново-підзолисті Ґрунти, на які припадає 19,4 тис. га (35,7%), торфоболотні ґрунти й торфовища — 13,2 тис. га (24,4%), дернові - 11,8 тис. га (21,7%) і лучні та лучно-болотні ґрунти — 5,6 тис. га (10,4%). На орних угіддях переважають дерново-підзолисті Ґрунти, що займають 15,5 тис. га (51%), дернові — 6,4 тис. га (21,1%) і торфоболотні ґрунти й торфовища — 5,8 тис. га (19%). Питома вага інших ґрунтів значно менша, із них найбільші площі припадають на лучно-болотні. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 1,4 тис. га, або 4,6%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 15 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 4,9 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 14,3 тис. га (47%), із них найбільше

представлені ґрунти легкого гранулометричного складу — 5,9 тис. га (41,4%), перезволожені та заболочені — 4,9 тис. га (34,3%) і болотні мінеральні й органічні ґрунти — 3,5 тис. га (24,3%).

Оптимізація землекористування пов'язана, насамперед, із забезпеченням екологічно доцільного використання ґрунтів легкого гранулометричного складу, перезволожених та заболочених і болотних мінеральних та органічних ґрунтів орних угідь. Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 47,4 тис. га (25,2%), із них рілля — 16,1 тис. га (8,6%); ліси та інші лісовкриті площі — 109,4 тис. га (58,2%).

Костопільсько-Сарненський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-03) розташований у центральній частині Рівненської області. До нього входять землі Костопільського, західної частини Березнівського і Сарненського, південної частини Дубровицького та північної Рівненського, Гощанського й Корецького адміністративних районів. Загальна площа його становить 585,3 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 271,7 тис. га, із них рілля — 162,2 тис. га, багаторічні насадження — 2,6, сіножаті — 47,7, пасовища — 54,1, перелоги — 5,1 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 248 тис. га, забудовані землі — 13,7, відкриті заболочені землі — 11, води — 13,2 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють дерново-підзолисті ґрунти, на які припадає 130,8 тис. га (49,1%), і дернові — 63,9 тис. га (24%). На орних угіддях переважають дерново-підзолисті ґрунти, що займають 107 тис. га (66%), та дернові — 31,5 тис. га (19,4%). Питома вага інших ґрунтів не перевищує 5%. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 6,3 тис. га, або 3,9%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 18 балів, нормативна грошова оцінка

1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 5,9 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 51,1 тис. га (31,5%), із них найбільше представлені ґрунти легкого гранулометричного складу — 20 тис. га (39,3%), болотні мінеральні та органічні — 16,7 тис. га (32,7%) і перезволожені й заболочені ґрунти — 8,7 тис. га (17,1%).

Оптимізація землекористування пов'язана, передусім, із забезпеченням екологічно доцільного використання ґрунтів легкого гранулометричного складу, перезволожених і заболочених та болотних мінеральним і органічних ґрунтів орних угідь. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 240,8 тис. га (41,1%), із них рілля — 111,1 тис. га (19%); ліси та інші лісовкриті площі — 270,8 тис. га (46,3%).

Рокитнівський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-08) розташований у східній частині Рівненської області. До нього входять землі південної частини Рокитнівського, східної Березнівського і Сарненського та південно-східної частини Дубровицького адміністративних районів. Загальна площа його становить 236,5 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 47,5 тис. га, із них рілля — 22,8 тис. га, багаторічні насадження — 0,4, сіножаті — 13, пасовища — 9, перелоги — 2,3 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 157,2 тис. га, забудовані землі — 4,8, відкриті заболочені землі — 19,8, води — 4,1 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють дернові ґрунти, на які припадає 18,2 тис. га (40,4%), дерново-підзолисті — 12,4 тис. га (27,4%) і торфоболотні ґрунти й торфовища — 7,6 тис. га (16,7%). На орних угіддях переважають дернові ґрунти, які займають 9,8 тис. га (42,7%), дерново-підзолисті — 8 тис. га (34,9%) і торфоболотні ґрунти та торфовища — 2,8 тис. га (12,4%). Питома вага інших ґрунтів менша, із них

найбільші площі припадають на чорноземи щепенюваті й лучно-болотні ґрунти. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 0,9 тис. га, або 3,8%. Орні угіддя ПСГР приймають середній показник бонітування ґрунтів 15 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 4,9 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 10,6 тис. га (46,3%), із них найбільше представлені перезволожені та заболочені ґрунти — 2,4 тис. га (22,3%), болотні мінеральні й органічні — 2,3 тис. га (21,6%) та ґрунти легкого гранулометричного складу — 2 тис. га (18,9%).

Оптимізація землекористування пов'язана, насамперед, із забезпеченням екологічно доцільного використання перезволожених і заболочених ґрунтів та болотних мінеральних і органічних ґрунтів орних угідь, а також ґрунтів легкого гранулометричного складу. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 42,9 тис. га (18,1%), із них рілля — 12,3 тис. га (5,2%); ліси та інші лісовкриті площі — 159,4 тис. га (67,4%).

Малополіський природно-сільськогосподарський округ

Крайня південна частина Рівненської області знаходиться у межах Малого Полісся, яке розташоване між Волинською височиною на півночі й Подільською на півдні. Південна межа з Гологоро-Кременецьким пасмом має вигляд крутого уступу заввишки 150—200 м, північна межа також має вигляд уступу заввишки 40—60 м.

Характерними рисами природних умов Малого Полісся, які відрізняють його від суміжних областей, є рівнинність території, незначне коливання відносних висот, відсутність палеогенових і неогенових відкладів, значне поширення пісків у складі поверхневих відкладів, слабоврізані річки, які повільно течуть серед заболочених заплаव, переважання підзолистих та

лучно-болотних ґрунтів, залишки степової рослинності, борів і суборів. Корінними породами на Малому Поліссі є мергелі й крейда, які здебільшого перекриті антропогеновими пісками і суглинками, а в деяких місцях відслонюються. Нерівна поверхня крейдових відкладів, що утворилася внаслідок тривалого розмивання, впливає на сучасний рельєф. Із нею пов'язані найбільш підвищені ділянки області (розташовані на крейді, яка високо залягає). Антропогенові відклади мають потужність від 1—2 до 20—30 м.

Для Малого Полісся характерні деякі відміни і кліматичних умов. Тут випадає багато опадів, особливо на південній його межі, біля підніжжя Подільського уступу, зокрема, в Острозі — 620 мм опадів. Велика кількість опадів і рівнинний рельєф сприяють формуванню густої річкової мережі й заболоченню Малого Полісся. Його пересікають такі річки, як Іква, Вілія, Горинь та ін.

У ґрунтовому покриві переважають дерново-підзолисті ґрунти; По долинах річок розвинуті лучно-чорноземні, лучні й торфоболотні. На елювії крейдових відкладів поширені дернові карбонатні ґрунти, а на островах лесовидних суглинків — сірі лісові. Домінує лісова, лучна і болотна рослинність. Ліси становлять 20—39, луки — 17—27% території. Ліси збереглися на ділянках із найменш родючими слабопідзолистими ґрунтами, а луки — на торфоболотних ґрунтах. У лісах ростуть сосна, дуб, береза, осика, іноді — граб, їхній флористичний склад багатший, ніж аналогічних лісів Полісся.

У ландшафтній структурі Малого Полісся превалюють природні комплекси мішано-лісового і лісостепового типів. Переважають зандрові рівнини з дерново-підзолистими ґрунтами під сосновими, дубово-сосновими, грабово-дубово-сосновими лісами. Є також денудаційні рівнини з дерновими карбонатними ґрунтами під дубово-сосновими, дубовими та грабово-дубовими лісами, заплавні лучно-болотні ландшафти.

Кліматичні умови відповідають атлантико-континентальному типу — високе зволоження, м'які зими з частими відлигами й помірно тепле без посух літо. Річна сума опадів становить 650 мм, а за даними деяких метеостанцій — 700 мм. Середня температура січня -5°C . Безморозний період триває 140 днів. Сума температур повітря понад 10°C — 2500°.

Тут виділяються три природно-сільськогосподарських райони: Радивилівський (ПСГР-04), Башарівсько-Вербський (ПСГР-05), Плосківсько-Будеразький (ПСГР-06).

Радивилівський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-04) розташований у крайній південно-західній частині Рівненської області. До нього входять землі Радивилівського адміністративного району. Загальна площа його становить 12,3 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 6,6 тис. га, із них рілля — 5,7 тис. га, багаторічні насадження — 0,1, сіножаті — 0,5, пасовища — 0,3 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 4 тис. га, забудовані землі — 0,8, відкриті заболочені землі — 0,2, води — 0,3 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють чорноземи щебенюваті, на які припадає 3,5 тис. га (52,6%), ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 1,2 тис. га (17,5%) та дерново-підзолисті ґрунти — 1 тис. га (14,6%). На орних угіддях переважають також ці самі ґрунти: чорноземи щебенюваті — 3А-тис. га (60,8%), ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 1,1 тис. га (19,9%) та дерново-підзолисті ґрунти — 0,9 тис. га (15,8%). Питома вага інших ґрунтів незначна, із них найбільші площі займають дернові. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 0,2 тис. га, або 2,8%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 22 бали, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 7,2 тис. грн. Деградо-ваних і малородючих ґрунтів орних земель — 3,8 тис. га (67,9%), із них найбільше представлені змиті ґрунти — 3,5 тис. га (89,5%) та ґрунти легкого гранулометричного складу — 0,3 тис. га (9%).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу гідротехнічних, фітомеліоративних і агротехнічних протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 4,1 тис. га (33,3%), із них рілля — 1,8 тис. га (14,6%); ліси та інші лісовкриті площі — 4,4 тис. га (35,8%).

Башарівсько - Вербський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-05) розташований у південно-західній частині Рівненської області. До нього входять землі більшої частини Радивилівського та південно-західної частини Дубенського адміністративних районів. Загальна площа його становить 69 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 53,2 тис. га, із них рілля — 44,7 тис. га, багаторічні насадження — 0,5, сіножаті — 1,7, пасовища — 4,9, перелоги — 1,4 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 10,2 тис. га, забудовані землі — 2, відкриті заболочені землі — 0,8, води — 1 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють чорноземи щебенюваті, на які припадає 27,9 тис. га (54%), ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 12,4 тис. га (23,9%) та дерново-підзолисті ґрунти — 4,6 тис. га (8,8%). На орних угіддях переважають також ці ґрунти: чорноземи щебенюваті — 27 тис. га (60,5%), ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 11,1 тис. га (24,8%) та дерново-підзолисті ґрунти — 4 тис. га (8,9%). Питома вага інших ґрунтів менша, із них найбільші площі займають темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 7,4 тис. га, або 16,5%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 31 бал, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 10,2 тис. грн. Деградованих і

малородючих ґрунтів орних земель — 28,3 тис. га (63,3%), із них найбільше представлені змиті ґрунти — 27,2 тис. га (96,1%) та ґрунти легкого гранулометричного складу — 0,7 тис. га (2,5%).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу гідротехнічних, фітомеліоративних і агротехнічних протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 27,1 тис. га (39,3%), із них рілля — 16,4 тис. га (23,8%); ліси та інші лісовкриті площі — 10,9 тис. га (15,8%).

Плосківсько-Будеразький (ПСГР-06) розташований у південній частині Рівненської області. До нього входять землі південної частини Дубенського, Здолбунівського та Острозького адміністративних районів. Загальна площа його становить 23,8 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 9,5 тис. га, із них рілля — 4,6 тис. га, багаторічні насадження — 0,1, сіножаті — 2,4, пасовища — 2,2, перелоги — 0,2 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 12,2 тис. га, забудовані землі — 0,9, відкриті заболочені землі — 0,4, води — 0,4 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють дерново-підзолисті ґрунти, на які припадає 1,9 тис. га (20,4%), торфоболотні ґрунти і торфовища — 1,7 тис. га (18,2%), лучно-болотні ґрунти — 1,5 тис. га (16,1%), чорноземи щебенюваті — 1,2 тис. га (12,1%), ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 1,1 тис. га (12%) та дернові глейові ґрунти — 1 тис. га (5,8%). На орних угіддях переважають також ці самі ґрунти: дерново-підзолисті — 1,4 тис. га (30,3%), чорноземи щебенюваті — 1 (22,1%) та ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 0,9 тис. га (21%). Питома вага інших ґрунтів менша, із них найбільші площі займають темно-сірі опідзолені та чорноземи

опідзолені — 0,6 тис. га (13%), значно менше дернові ґрунти — 0,1 тис. га (2,9%). Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 1,1 тис. га, або 23,7%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 18 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 5,9 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 1,6 тис. га (35,7%), із них найбільше представлені змиті ґрунти — 1,2 тис. га (73,4%) та ґрунти легкого гранулометричного складу — 0,3 тис. га (16,3%).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу гідротехнічних, фітомеліоративних і агротехнічних протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 8 тис. га (33,6%), із них рілля — 2,9 тис. га (12,2%); ліси та інші лісовкриті площі — 12,5 тис. га (52,5%).

ЗОНА ЛІСОСТЕПУ

Південна частина Рівненської області (за винятком крайнього півдня) віднесена до зони Лісостепу й знаходиться у **Лісостеповій Західній провінції**. Геоморфологічно ця частина Рівненської області охоплює Волинську височину, яку виділяють за лісостеповими ландшафтами між Волинським та Малим Поліссям. Волинська височина — слабо нахилена рівнина з висотами 250—300 м і більше, з окремими трохи піднятими ділянками денудаційних рівнин. Серед них орографічно виділяються Повчанські та Мізоцькі висоти (понад 300 м).

Основу Волинської височини становлять верхньокрейдові відклади, в пониззях яких збереглися піски, піскуваті глини й вапняки нижнього сармату, а зверху їх суцільно вкриває товща великопилюватих карбонатних лесовидних суглинків. Своєрідністю геологічної будови є значна піднятість крейдових порід,

що пояснюється розмиванням суміжних областей і підняттям у пліоцен-антропогені. В західній частині зони й на західному схилі щита під антропогеновим покривом залягають відклади верхньої крейди та неогену (сарматського і тортоньського ярусів).

Поверхня розчленована численними річками, які входять до басейнів Прип'яті, до глибини від 50—100 до 150—200 м. Долинами Стиру та Горині Волинська височина розділена на кілька частин, що різняться абсолютними висотами й характером рельєфу. В долинах річок створюється своєрідний мікроклімат, який проявляється у добових температурах і вологості повітря, швидкості й напрямку вітру тощо. Звивистість річкового русла і глибокі долини на всіх річках сприяють утворенню ділянок, де протягом теплого періоду спостерігаються підвищені температури, що дає змогу вирощувати тут теплолюбні культури.

Територія одержує за рік 419—461 кДж/см² сонячної радіації, з яких тільки 197—210 кДж/см² поглинаються земною поверхнею й витрачаються нею на турбулентний теплообмін між ґрунтом і атмосферою та на випаровування вологи.

Із заходу на схід зростають річні амплітуди температури повітря й ґрунту (як середні, так і абсолютні), що є результатом підвищення у цьому напрямку літніх температур та зниження зимових. Суми температур за період із температурами понад + 10°C змінюються від 2400 до 2500°. Наявність схилів різної крутості та експозиції, підвищень і знижень призводить до відчутних температурних контрастів як на поверхні ґрунту, так і в повітрі, а також спричиняє значні відмінності у розподілі атмосферних опадів.

Клімат вологий, чим зумовлено пом'якшення зимових температур (-4—5°C) та зниження літніх (+17—18°C). Річна сума опадів — 600—620 мм. Коефіцієнт зволоження становить 2,4—2,8. Влітку опади мають вигляд злив, добові суми яких можуть перевищувати 100 мм, досягаючи в окремих місцях 170—180 мм. Узимку атмосферні опади випадають у вигляді снігу й дощу. При снігопадах висота снігового покриву на захищених ділянках зростає на 10—15 см за добу.

Спостерігаються значні контрасти в розподілі снігу на навітряних і підвітряних схилах, а також на плато й у долинах, лісах і на безлісих ділянках.

Протягом теплого періоду на території буває 30—37 гроз, з яких 2—3 із градом. У деякі роки кількість гроз може збільшуватися до 60 або зменшуватися до 20, а кількість днів із градом змінюватися від 4 до 0. Град завдає великих збитків сільському господарству, тому тепер ведуться інтенсивні розробки методів захисту від градобіїв активним впливом на грозові хмари.

Зона Лісостепу в цілому має сприятливі умови для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур. Проте негативною рисою клімату є нестійкість зволоження внаслідок чергування вологих і посушливих років, причому отупінь посушливості та її ймовірність зростають із заходу на схід.

Грунтовий покрив дуже строкатий: переважають сірі лісові ґрунти, які розвинулися під широколистяними лісами; чорноземи займають вирівняні ділянки, Сірі й світло-сірі лісові ґрунти містять мало гумусу (2—3%) і мають невисоку кислотність. У річкових долинах поширені болотні, дернові, глеюваті та глейові ґрунти.

Рослинний покрив лісостепової зони представлений залишками остепнених лук і степів на плакорах, масивів дубових та дубово-грабових лісів. За історичний період лісистість зменшилася від 50 до 11%. Для свіжих дубово-грабових лісів характерна така структура; перший ярус у них утворює дуб із домішкою ясена, в другому ярусі переважає граб із домішкою клена гостролистого або явора. Підлісок складається з ліщини, бруслини, глоду, свидини. Трав'янистий покрив розвинутий добре. У заплавах річок ростуть ліси з дуба, ясена, в'яза, осокара і верб. На піщаних терасах поширені бори, субори та судіброви. Соснові ліси трапляються на торфових болотах, виходах крейди й значно рідше гранітів.

Заплавні луки, які поділяються на сухі, свіжі, вологі та заболочені, мають своєрідний видовий склад. На сухих луках ростуть костриця борозниста, стоколос безостий, конюшина гірська, деревій звичайний. На свіжих луках спостерігається значна різноманітність видів, але найбагатші на рослинність вологі луки, де поширені різні види мітлиці, костриці, конюшини тощо.

Ландшафтна структура характеризується розчленованими лесовими височинами із сірими і темно-сірими лісовими ґрунтами та залишками похідних грабових дібров, а також денудаційними хвилястими рівнинами з опідзоленими ґрунтами й малогумусними чорноземами.

У межах лісостепової зони виділено два природно-сільськогосподарських райони: Рівненський (ПСГР-09) і Корецький (ПСГР-10), які входять до Рівненсько-Луцького природно-сільськогосподарського округу.

Рівненський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-09) розташований у південній частині Рівненської області. До нього входять землі Млинівського, Дубенського, Здолбунівського, південної частини Рівненського, Гощан-ського та північної частини Острозького адміністративних районів. Загальна площа його становить 509,3 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 372,3 тис. га, із них рілля — 302 тис. га, багаторічні насадження — 6,5, сіножаті — 26,8, пасовища — 36,6, перелоги — 0,4 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 82,2 тис. га, забудовані землі — 24,3, відкриті заболочені землі — 6,4, води — 9,5 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, на які припадає 148,4 тис. га (39,9%), і ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 91,5 тис. га (24,6%). На орних угіддях переважають також ці самі ґрунти: темно-сірі опідзолені й чорноземи опідзолені — 140,3 тис. га (46,5%) та ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 85 тис. га (28,1%). Питома вага інших ґрунтів менша, із них найбільшу площу займають чорноземи типові — 40,3 Тис. га (13,3%). Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 68,6 тис. га, або 22,7%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 39 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 12,8 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 75,9 тис. га (25,1%), із них найбільше представлені змиті ґрунти — 68,5 тис. га (90,2%) та ґрунти легкого гранулометричного складу — 4,2 тис. га (5,5%).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу гідротехнічних, фітомеліоративних і агротехнічних протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 327,8 тис. га (64,4%), із них рілля — 226,1 тис. га (44,4%); ліси та інші лісовкриті площі — 86,4 тис. га (17%).

Корецький природно-сільськогосподарський район (ПСГР-10)

розташований у південно-східній частині Рівненської області. До нього входять землі південної частини Корецького і східної частини Гощанського адміністративних районів. Загальна площа його становить 47,7 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 43,2 тис. га, із них рілля — 37,5 тис. га, багаторічні насадження — 0,5, сіножаті — 0,7, пасовища — 3,5, перелоги — 1 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 0,7 тис. га, забудовані землі — 1,6, відкриті заболочені землі — 0,1, води — 0,8 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, на які припадає 13,9 тис. га (32,8%), ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 13,8 тис. га (32,7%) та лучні — 6 тис. га (14,1%). На орних угіддях переважають також ці самі ґрунти: ясно-сірі й сірі опідзолені — 13,3 тис. га (35,5%) і темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені — 13,2 тис. га (35,2%). Питома вага інших ґрунтів менша, із них найбільшу площу займають лучні ґрунти і чорноземи типові. Особливо цінні ґрунти орних угідь становлять 8,9 тис. га, або 23,6%. Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 29 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 9,5 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних

земель — 1,6 тис. га (4,3%), із них найбільше представлені змиті ґрунти — 1 тис. га (60,6%), перезволожені та заболочені — 0,3 тис. га (21,8%) і болотні мінеральні й органічні ґрунти — 0,2 тис. га (15,9%).

Оптимізація землекористування пов'язана з наданням екологічно доцільного напрямку використання еродованим, перезволеним і заболоченим ґрунтам та болотним мінеральним і органічним ґрунтам орних угідь. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 41,5 тис. га (87%), із них рілля — 35,9 тис. га (75,3%); ліси та інші лісовкриті площі — 0,9 тис. га (1,2%).

4.2. ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

Відповідно до уточненої схеми природно-сільськогосподарського районування у межах Черкаської області виділяється Лісостепова природно-сільськогосподарська зона. Ієрархічну підпорядкованість природно-сільськогосподарських таксонів області наведено в таблиці 6.

6. Ієрархія природно-сільськогосподарських таксонів Черкаської області

Зона	Провінція	Округ	Район
Лісостепу	Лісостепова	Середньодніпровсько	Драбівський
	Лівобережна	-Сеймський	Черкаський
	Лісостепова Правобережна	Придніпровський	Канівсько- Чигиринський
		Бузькосередньо- дніпровський	Шполянський Звенигородський

Природно-сільськогосподарське районування території Черкаської області представлено на схемі 3 (див. вклейку).

ЗОНА ЛІСОСТЕПУ. ЛІВОБЕРЕЖНА ЛІСОСТЕПОВА ПРОВІНЦІЯ

Провінція розташована в межах Дніпровсько-Донецької западини, яка виповнена потужною товщею осадових відкладів. Докембрійський фундамент залягає на глибинах від 1000 до 5000 м і більше. Територія приурочена до східної частини південно-західного борту Дніпровсько-Донецької западини, якій у рельєфі відповідає акумулятивна терасова рівнина Середнього Дніпра, а також до середньої та південно-східної частин центрального грабена, яким у рельєфі відповідає пластово-ярусна нахилена Полтавська рівнина. Центральна частина Дніпровсько-Донецької западини характеризується тектонічною активністю окремих структур. Вплив останніх проявляється в плані річкової мережі, деформаціях поздовжніх профілів русел і терас, морфології долин. На формування рельєфу впливали талі води дніпровського льодовика й подальша ерозійно-акумулятивна діяльність руслових потоків Дніпра та його приток. У долині Дніпра добре виражені різновікові терасові рівні: сучасний, поліський, дніпровський. Лісові тераси мають плоску поверхню, висоти їх досягають 140—150 м. На поверхні багато блюдць - западин, є широкі прохідні долини. Висота борової тераси — 120—128 м. На ній поширені піщані форми: гряди, кучугури. Заплава Дніпра тепер утворює дно Канівського та Кременчуцького водосховищ.

Кліматичні умови відзначаються наростанням континентальності й зменшенням кількості атмосферних опадів.

Коефіцієнт зволоження коливається від 1,9 на півночі до 1,3 на півдні області. Сумарна сонячна радіація становить 440—461 кДж/см², сума температур із температурами понад 10°C сягає 2600—2800°. Річна сума опадів із півночі на південь змінюється від 550 до 480 мм, дві третини їх випадає під час вегетації рослин.

Річки належать до басейну Дніпра: Супій із притокою Коврай, Золотоношка, Чумгак. Рівнинна поверхня характеризується відносно меншою дренажістю, густота річкової мережі — 0,15 км/км². У водному режимі річок головну роль відіграє дощове та снігове живлення. Основний стік припадає на весну, на цей же час припадає і 35% твердого стоку.

Ґрунтовий покрив має складну структуру. Основний фон утворюють чорноземи типові малогумусні з вмістом гумусу 4,5—5,5%, вони поширені на вододілах. У північній частині провінції сформувалися лучно-чорноземні, подекуди содово-солончакуваті ґрунти. На терасах поширені солонцюваті чорноземи, трапляються солончакуваті солонці й хлорид-но-сульфатні солончаки. Засолення ґрунтів пов'язано з високим рівнем солей у ґрунтових водах, які стікають із Роменських соляних куполів. Уздовж високих правих берегів приток Дніпра сформувалися чорноземи опідзолені та ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти.

На борових терасах у минулому росли широколисті ліси. На решті території переважали лучні степи з ковилами пірчастою, волосистою, типчаком, тонконогом вузьколистим, мітлицею Сирейщикова, вівсюнцем пухнатим, осокою низькою та ін.

У межах провінції домінують лісостепові ландшафти низовинного підкласу. Значна протяжність території з півночі на південь зумовлює також північні й південні підзональні відмінності ландшафтів. З урахуванням цього і геолого-геоморфологічних особливостей провінцію поділяють на два природно-сільськогосподарських райони: Драбівський (ПСГР-01) і Черкаський (ПСГР-02), які входять до Середньодніпровсько-Сеймського округу.

Середньодніпровсько-Сейліський природно-сільськогосподарський округ

Драбівський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-01) розташований у крайній східній частині Черкаської області. До нього входять землі Драбівського і Черно-баївського (за винятком незначних земельних масивів у західній частині) й північно-східної частини Золотоніського адміністративних районів. Загальна площа його становить 397,4 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 292,6 тис. га, із них рілля — 264,8 тис. га, багаторічні насадження — 4,2, сіножаті — 10,9, пасовища — 12,5, перелоги — 0,2 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 25,4 тис. га,

забудовані землі — 12,1, відкриті заболочені землі — 5,1, води — 51,8 тис. га.

Геоморфологічно — це терасове межиріччя Супою і Сули. В основі тераси залягають давньоалювіальні та водно-льодовикові піски, які підстилають товщі морени. Лесовидні відклади вкривають поверхню тераси і визначають родючість типових малогумусних чорноземів, що сформувалися на них. Потужність лесових відкладів залежить від умов рельєфу і коливається від 3 до 8 м.

Абсолютна висота тераси — 120—130 м. її поверхня плоскорівнинна, в цілому слабодренована. У зв'язку з цим поширені суфозійні западини. Кількість їх місцями досягає 15—20 на 1 га. Весною в них часто застоюється вода, що нерідко призводить до вимокання озимих культур. Густота річкової мережі становить 0,16 км/км².

Відмічаються недостатня забезпеченість вологою, значні теплові ресурси, а також вплив посух і суховіїв. Середня температура січня —6,6, липня +20,3°C. Сума активних температур понад 10°C сягає 2680°, період із температурою вище 10°C триває 165 днів. У середньому за рік випадає 500 мм опадів.

Ландшафтно-типологічна структура району характеризується переважанням плоскорівнинних слабодренованих дрібнозападинних лесово-терасових місцевостей.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають чорноземи типові, які займають 255,9 тис. га (87,5%). Питома вага інших ґрунтів незначна, зокрема, болотні займають 12,8 тис. га, що становить 4,4% загальної площі сільськогосподарських угідь. На орних угіддях також превалюють чорноземи типові — 248,6 тис. га (93,9%). Особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь — 104,2 тис. га (35,6%), орних угідь — 103,2 тис. га (39%). Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 60 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 13,2 тис. грн. Деградованих і ма-

лородючих ґрунтів орних земель — 8,8 тис. га (3,3%), із них найбільше представлені змиті — 5,3 тис. га (60,6% площі деградованих ґрунтів), солонцюваті — 2,1 тис. га (24,4%) та болотні мінеральні й органічні неглибокі осушені ґрунти — 0,7 тис. га (7,9%).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 289,9 тис. га (72,9%), із них рілля — 256 тис. га (64,4%); ліси та інші лісовкриті площі — 26,1 тис. га (6,6%).

Черкаський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-02) розташований, головним чином, у межах першої надзаплавної тераси Дніпра. До нього входять землі Черкаського, південно-західної частини Золотоніського, окремі земельні масиви Чорнобаївського і Корсунь-Шевченківського адміністративних районів. Загальна площа його становить 292,6 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 113,3 тис. га, із них рілля — 88,3 тис. га, багаторічні насадження — 3,5, сіножаті — 10,3, пасовища — 10,7, перелоги — 0,5 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 92,4 тис. га, забудовані землі — 14,9, відкриті заболочені землі — 6,8, води — 57,4 тис. га.

Геоморфологічно — це давня долина Дніпра, де розвинуті заплава, перша і друга надзаплавні тераси. На правобережжі терасова рівнина відокремлена від корінного берега давньо-русловим зниженням, яке зайнято річками Тясмин та Ірдинь. Північна частина терасової рівнини відокремлена від південної підвищенням Мошногірським кряжем, що являє собою крайову частину льодовиково-тектонічних утворень. На лівобережжі район займає заплаву й першу надзаплавну терасу Дніпра. Тут характерне закономірне

чергування двох видів ландшафтів — заплавного і заплавно-борового. Генетично ці ландшафти пов'язані між собою, хоча й відрізняються за віком і складовими місцевостями.

За характером та інтенсивністю заплавних процесів ландшафт заплави розчленовується на кілька місцевостей різного віку і ступеня сформованості й також відрізняється за висотою і ступенем зволоження. Ландшафт борової тераси представлений окремими масивами, які розділені давньорусловими зниженнями заплавного характеру. Місцевості мають горбисту поверхню. Біля підніжжя підвищених пасом і горбів розміщені широкі котли видування. Горбистість рельєфу борової тераси особливо добре виражена на південь від села Ліплявого, де горби утворюють окремі масиви. Нижче від Ірклієва піски борової тераси затоплені водами водосховища. Рослинність борової тераси порівняно однорідна. Найпоширеніші сухі бори на бідних дерново-слабопідзолистих ґрунтах. Продуктивність місцевостей борової тераси при сільськогосподарському використанні дуже низька.

Гідрографічна мережа представлена нижньою течією Росі, Золотоношки, Супою та їхніми притоками. Густота річкової мережі на лівобережній частині району становить 0,14, на правобережжі — 0,32 км/км².

Район характеризується значними тепловими ресурсами. Середня температура січня -5,9, липня +19,5°C. Сума активних температур становить 2820°. Період з температурою вище 10°C триває 167 днів. Опадів випадає 490—512 мм За рік.

Найбільші площі займають місцевості лесової тераси з чорноземами типовими. Монотонність її рівнинного рельєфу порушується неглибокими улоговинами стоків і пологими балками. Схил тераси до водосховища прорізаний мілкими крутими ярками. У межиріччі Росі й Вільшанки борова тераса має полого-хвилясту поверхню і піщані дерново-підзолисті ґрунти. Найвища цінність місцевостей борової тераси в лісових масивах. Загальна площа їх — понад 40% усієї площі району. Ліси — бори і субори. До заплави приурочені низинні болота, зокрема Ірдинське, де є значні поклади торфу, що розробляються. Води

Кременчуцького водосховища затопили великі простори заплавної тераси, утворюючи смуги мілководдя, особливо на лівому березі.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають чорноземи топові, які займають 49,8 тис. га (44,2%), лучні та чорноземно-лучні ґрунти — 14,3 тис. га (12,7%), темно-сірі опідзолені ґрунти і чорноземи опідзолені — 12,1 тис. га (10,7%). На орних угіддях також домінують чорноземи типові — 47,2 тис. га (53,4%) і лучні та чорноземно-лучні ґрунти — 11,8 тис. га (13,3%). Особливо цінні ґрунти сільськогосподарських угідь становлять 2,2 тис. га (2%), орних угідь — 2,2 тис. га (2,5%). Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 44 бали, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 9,6 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 7,7 тис. га (8,7%), із них найбільше представлені ґрунти легкого гранулометричного складу — 2,8 тис. га (36,1% площі деградованих ґрунтів) та змиті — 2,1 тис. га (27,3%).

Оптимізація землекористування пов'язана, насамперед, із забезпеченням екологічно доцільного використання ґрунтів легкого гранулометричного складу й змитих ґрунтів. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських

угідь — 108 тис. га (36,9%), із них рілля — 80,6 тис. га (27,5%); ліси та інші лісовкриті площі — 95,9 тис. га (32,8%).

ЛІСОСТЕПОВА ПРАВОБЕРЕЖНА ПРОВІНЦІЯ

Геоморфологічно провінція включає центральну частину Придніпровської височини, приурочену до Українського щита. Простежується зв'язок сучасного рельєфу з тектонічними структурами і поверхнею докембрійських порід: ерозійні форми приурочені до давніх розломів, вододіли — до підвищених блоків. Вплив блокових рухів щита проявляється у розподілі осадових відкладів.

Докембрійські породи відслонюються в річкових долинах і на схилах балок. На них залягають палеогенові й неогенові відклади, антропогенові валунні суглинки і піски, лесові породи потужністю від 3—4 (у межиріччях) до 25—30 м (в улоговинах).

Хвилястий і горбистий рельєф відбиває нерівності поверхні докембрійських порід фундаменту. Максимальні абсолютні відмітки спостерігаються на вододілі Росі та Гнилого Тікичу (273 м). Відносні висоти досягають 160 м, а густота розчленування поверхні — 3 км/км². Значною розчленованістю характеризуються території вздовж правобережжя Дніпра. Територія дронується Дніпром, Россю, Тясмином, Великою Виссю, Гнилим і Гірським Тікичем, Ятранню, Синицею та іншими річками. Середня густота річкової мережі становить 0,3 км/км².

У доагрокультурний період тут переважали остепнені луки з асоціаціями типчака і мітлиці. На Придніпровській височині значно поширені опідзолені чорноземи й темно-сірі опідзолені ґрунти, а на плоских рівнинах — чорноземи типові малогумусні.

Серед сучасних ландшафтів домінують розчленовані лесові рівнини з морфоструктурною диференціацією ґрунтового покриву, майже суцільно розорані. Широко представлені горбисті лесові та моренно-зандрові рівнини з чорноземами опідзоленими і темно-сірими й сірими опідзоленими ґрунтами. Вододільно-останцеві місцевості поєднуються з долинно-балковими, де є залишки дубових і дубово-грабових лісів.

Провінція відзначається помірно континентальним кліматом із достатнім зволоженням. Радіаційний баланс становить 168—189 кДж/см². Річна сума опадів змінюється від 400 до 560 мм. Протягом року вони розподіляються нерівномірно, 75% річної кількості їх випадає за період з позитивними температурами. Характерними є зливи. Сніговий покрив триває 60—75 днів. Живлення річок змішане. Основна частина стоку припадає на весну. Модуль стоку змінюється від 72 до 102 л/с-км².

У межах провінції виділяються Придніпровський природно-сільськогосподарський округ, що включає Канівсько-Чигиринський природно-сільськогосподарський район і Бузько-Середньодніпровський природно-сільськогосподарський округ, до якого входять Шполянський, Звенигородський, Жашківський, Маньківський і Тальнівський природно-сільськогосподарські райони.

Придніпровський природно-сільськогосподарський округ

Канівсько-Чигиринський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-03) розташований у крайній східній правобережній частині Черкаської області. До нього входять землі Канівського, східної частини Корсунь-Шевченківського, Городищенського, Смілянського, західної частини Чигиринського й окремі земельні масиви Кам'янського адміністративних районів. Загальна площа його становить 297,1 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 170,6 тис. га, із них рілля — 125,3 тис. га, багаторічні насадження — 4,3, сіножаті — 15,5, пасовища — 20,6, перелоги — 4,9 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 93,2 тис. га, забудовані землі — 12,5, відкриті заболочені землі — 2,5, води — 8,8 тис. га.

ПСГР знаходиться на східній окраїні Придніпровської височини в межах канівських льодовиково-тектонічних дислокацій. Останні найяскравіше проявляються у Канівському районі за характером горбистих вододільних просторів та розвитком яружно-балкової мережі. Горбистий ерозійний рельєф сприяє інтенсивному стоку і створює умови для розвитку ерозійних процесів. Тут спостерігається, головним чином, лінійна ерозія. Район — один із найбільш уражених яружною ерозією не тільки в межах провінції, але й усієї України. Гідрографічна мережа представлена річками Рось, Росава, Вільшанка, Тясмин та їхніми притоками. Густота річкової мережі становить 0,33 км/км².

Складні умови рельєфу визначають мозаїчність у розподілі ґрунтово-рослинних комплексів. Переважають ясно-сірі й сірі середньо- та

сильнозмиті ґрунти на схилах балок і підвищених пасом, горбів та останцевих ділянок лесового плато. У хвилястих межиріччях і на пологих схилах поширені сірі й темно-сірі опідзолені слабозмиті ґрунти, на ділянках плато — чорноземи типові та опідзолені. Середня температура січня —5,4, липня +19, ГС. Опадів випадає за рік 519 мм. Період із температурою понад 10°C триває 170 днів.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають чорноземи типові, які займають 65,6 тис. га (39,6%), темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені — 49,5 тис. га (29,9%) і ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти у- 21,8 тис. га (13,2%). На орних угіддях також превалюють ці ґрунти. Особливо цінні ґрунти сільськогосподарських угідь становлять 33,4 тис. га (19,6%), орних угідь — 32,6 тис. га (26%). Орні угіддя мають середній показник бонітування ґрунтів 39 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 8,6 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 34 тис. га (27,1%), із них найбільше представлені змиті ґрунти — 31,6 тис. га (92,9% площі деградованих ґрунтів).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оп-тимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 144,4 тис. га (48,6%), із них рілля — 91,3 тис. га (30,7%); ліси та інші лісовкриті площі — 93,9 тис. га (31,6%).

Бузько-Середньодніпровський природно-сільськогосподарський округ

Шполянський природно-сільськогосподарський район

(ПСГР-04) розташований на півдні центральної частини Черкаської області. До нього входять землі Шполянського, Смілянського, Кам'янського та південно-західної частини Городищенського адміністративних районів. Загальна площа його становить 247,1 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 191,7 тис. га, із них рілля — 172,4 тис. га, багаторічні насадження—3,5, сіножаті — 6,4, пасовища — 9,2, перелоги — 0,2 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 35 тис. га, забудовані землі — 8,7, відкриті заболочені землі — 2,5, води — 3,1 тис. га.

ПСГР знаходиться в окраїнній льодовиковій смузі й являє собою порушені льодовиково-тектонічними дислокаціями масиви мезокайнозойських порід, які дуже чітко виражені у рельєфі. Яри трапляються тут лише місцями по найглибших балках і найкрутіших схилах долин. Східна частина відзначається інтенсивним ерозійним розчленуванням. Гідрографічна мережа району представлена річками Тясмин, Сирий Ташлик, Гнилий Ташлик, Гнилий Толмач та їхніми притоками. Густота річкової мережі становить 0,37 км/км². Середня температура січня -5,6, липня +20,3°C. Опадів за рік випадає 457 мм. Період з температурою понад 10°C триває 164 дні.

У межах району переважають середньо- і сильнозмиті ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти. Характерна велика мозаїчність в розподілі ґрунтових відмін. У верхів'ях річки Тясмин і на її терасах поширені слабозмиті чорноземи. В центральній частині району (західніше від м. Сміли) більш розвинуті місцевості полого-горбистої лесової рівнини з типовими малогумусними чорноземами. Місцевості давніх водно-льодовикових прохідних долин із пологими схилами й широкими слабодренованими днищами вкриті лучно-чорноземними ґрунтами.

Таким чином, у структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь превалюють чорноземи типові, які займають 90,1 тис. га (47,1%) і темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені — 74,5 тис. га (38,9%). На орних угіддях також домінують ці ґрунти. Питома вага інших ґрунтів значно менша. Особливо цінні ґрунти сільськогосподарських угідь становлять 78,2 тис. га (40,8%), орних угідь —

77.3 тис. га (44,9%). Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 52 бали, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) —

11.3 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 20,5 тис. га (11,9%), із них найбільше представлені змиті ґрунти — 20,2 тис. га (98,7% площі деградованих ґрунтів).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу протиерозійних заходів у цьому ПСГР, як і в попередньому, є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську ос-военість і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 177,7 тис. га (71,9%), із них рілля - 151,9 тис. га (61,5%); ліси та інші лісовкриті площі — 35,1 тис. га (14,2%).

Звенигородський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-05) розташований на півночі центральної частини Черкаської області. До нього входять землі Звенигородського, південно-західної частини Корсунь-Шевченківського, південно-східної частини Лисянького й окремі земельні масиви Катеринопільського і Городищенського адміністративних районів. Загальна площа його становить 190,3 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 136,8 тис. га, із них рілля — 114,8 тис. га, багаторічні насадження — 3, сіножаті — 6,6, пасовища — 10,4, перелоги — 2 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 39,1 тис. га, забудовані землі — 5,8, відкриті заболочені землі — 1,6, води — 3,1 тис. га.

Поверхня району являє собою полого-хвилясту рівнину з широкими, майже плоскими межиріччями. Пологі довгі схили зумовлюють уповільнений стік і порівняно слабкий розвиток як площинного, так і особливо глибинного яружного розмиву. Коливання абсолютних висот вододільних просторів незначне. Найвищі ділянки зосереджені в межах правого підвищеного і розчленованого схилу долини

річки Гнилий Тікич. Молоді ерозійні форми поширені мало. Густота річкової мережі становить 0,42 км/км². Середня температура січня -5,9, липня +19,8°C. Опадів за рік випадає 471 мм. Період із температурою понад 10°C триває 164 дні.

У плосковершинних дренажних межиріччях розвинуті типові малогумусні чорноземи. В західній частині у межах горбисто-рівнинних місцевостей переважають сірі й темно-сірі опідзолені ґрунти. Балки і долини західної частини району мають більшу глибину, крутіші схили, сірі та ясно-сірі опідзолені ґрунти, як правило, середньо- й сильнозмиті. Тут знаходяться основні масиви широколистяних лісів.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, які займають 65,2 тис. га (48,4%), ясно-сірі й сірі опідзолені ґрунти — 35,9 тис. га (26,6%) і чорноземи типові — 21,7 тис. га (16,1%). На орних угіддях також домінують ці ґрунти. Питома вага інших ґрунтів незначна. Особливо цінні ґрунти сільськогосподарських угідь становлять 26,7 тис. га (19,5%), орних угідь — 26,1 тис. га (22,7%). Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 46 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 10,1 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 21,9 тис. га (19%), із них найбільше представлені змиті — 20,9 тис. га (95,7% площі деградованих ґрунтів).

Інтенсивний розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Як і в попередніх районах, виконання комплексу протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 120 тис. га (63,1%), із них рілля — 92,9 тис. га (48,8%); ліси та інші лісовкриті площі — 39,3 тис. га (20,7%).

Жашківський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-06)

розташований у крайній північно-західній частині Черкаської області. До нього входять землі північної частини Жашківського, північно-західної Лисянського й окремі земельні масиви північної частини Монастирищенського адміністративних районів. Загальна площа його становить

133,2 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь —

115,2 тис. га, із них рілля — 105,9 тис. га, багаторічні насадження — 1,4, сіножаті — 5,4, пасовища — 2,6 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 4,1 тис. га, забудовані землі — 4,3, відкриті заболочені землі — 3,2, води — 3 тис. га.

Горбиста поверхня району досягає найбільшої висоти у верхів'ях правих приток річки Росі (263 м) і знижується на схід до 200 м. Горбистість поверхні помітно збільшується у південно-західній частині ПСГР. Місцями у плоских межиріччях трапляються блюдцеподібні суфозійно-просідні западини. Гідрографічна мережа представлена річками Гірський та Гнилий Тікич. Густота річкової мережі становить 0,44 км/км². Середня температура січня -6,4, липня +19,ГС. Опадів за рік випадає 470 мм. Період із температурою понад 10°C триває 158 днів.

Найпоширеніший лісостеповий ландшафт — слабогорбиста рівнина з глибокими малогумусними чорноземами. Схили долин і балок вкриті їхніми еродованими відмінами, а також сірими та ясно-сірими опідзоленими ґрунтами.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають чорноземи типові, які займають 86,7 тис. га (75,2%) і темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені — 17 тис. га (14,8%), питома вага інших ґрунтів незначна. На орних угіддях також домінують ці ґрунти. Особливо цінні ґрунти сільськогосподарських угідь становлять 66 тис. га (57,2%), орних угідь — 65,3 тис. га (61,7%). Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів чи не найвищий в Україні — 71 бал, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 15,6 тис. грн. Деградованих і

малородючих ґрунтів орних земель — 10,4 тис. га (9,8%), із них найбільше представлені змиті — 7,9 тис. га (75,6% площі деградованих ґрунтів) та ґрунти легкого гранулометричного складу — 2,3 тис. га (22,3%).

Оптимізація землекористування також пов'язана із забезпеченням екологічно доцільного використання ґрунтів еродованих і легкого гранулометричного складу. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 106,8 тис. га (80,2%), із них рілля — 95,5 тис. га (71,7%); ліси та інші лісовкриті площі — 6,4 тис. га (4,8%).

Маньківський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-07) розташований у західній частині Черкаської області. До нього входять землі Маньківського, Христинівського, Монастирищенського, північної частини Уманського і північно-західної частини Тальнівського адміністративних районів. Загальна площа його становить 310,3 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 247,1 тис. га, із них рілля — 228,2 тис. га, багаторічні насадження — 4,9, сіножаті — 7,2, пасовища — 6,8 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 31 тис. га, забудовані землі — 14,4, відкриті заболочені землі — 5,1, води — 5,4 тис. га.

Територія району являє собою хвилясту рівнину, яка розчленована глибокими долинами річок (Гірський Тікич, Уманка, Ревуха, Сорока, Кіблич тощо), що врізані на десятки метрів у кристалічні породи фундаменту. Долини мають каньйоноподібний характер. Абсолютні відмітки вододільної рівнини — 240—260 м. Максимальна висота біля села Берестовець — 263 м. Гідрографічна мережа ПСГР представлена річками Гірський Тікич, Уманка, Синиця, Сорока, Удич та їхніми притоками. Густина річкової мережі становить 0,45 км/км². Середня температура січня -5,8, липня +19,5°C. Річна кількість опадів не перевищує 508 мм, за вегетаційний період їх випадає до 380 мм. Період із температурою понад 10°C триває 160 днів.

У ландшафтній структурі переважають місцевості вододільних пологохвилястих підвищених лесових рівнин на кристалічних породах із розвинутими глибокими малогумусними чорноземами, які мають найвищу господарську цінність. На пологих схилах поширені їхні вилугувані відміни й опідзолені чорноземи. Значні площі (до 35%) займають темно-сірі та сірі опідзолені ґрунти. Місцевості річкових долин і долинно-балкових схилів з еродованими опідзоленими темно-сірими ґрунтами й чорноземами зосереджені поблизу долини Гірського Тікичу.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь домінують темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, які займають 110,9 тис. га (44,9%) і чорноземи типові — 93,5 тис. га (37,8%), питома вага інших ґрунтів незначна. На орних угіддях також превалюють ці ґрунти. Особливо цінні ґрунти сільськогосподарських угідь становлять

12,9 тис. га (45,7%), орних угідь — 111 тис. га (48,7%). Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 58 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 12,7 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 18,4 тис. га (8,1%), із них найбільше представлені змиті — 18,2 тис. га (98,6% площі деградованих ґрунтів).

Розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу протиерозійних заходів є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 233,2 тис. га (75,2%), із них рілля - 209,7 тис. га (67,6%); ліси та інші лісовкриті площі — 31 тис. га (10%).

Тальнівський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-08) розташований на півдні західної частини Черкаської області. До нього входять землі Катеринопільського, більшої частини Тальнівського, південної частини Уманського й окремі земельні ділянки Шполянського адміністративних районів.

Загальна площа його становить 223,7 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 187,3 тис. га, із них рілля — 174,2 тис. га, багаторічні насадження — 2,7, сіножаті — 3,8, пасовища — 6,6 тис. га, Ліси та інші лісовкриті площі займають 17,2 тис. га, забудовані землі — 8,6, відкриті заболочені землі — 2,1, води — 3 тис. га.

Район знаходиться у межиріччі Південного Бугу та його приток — Синиці й Синюхи з Ятранню. Поверхня має висоти від 200 до 250—265 м. Річкові долини врізані на глибину 60—80 м. Гідрографічна мережа представлена нижніми течіями Гнилого і Гірського Тікичу, верхньою течією Синюхи, річками Ятрань, Синиця та їхніми притоками. Густота річкової мережі — 0,39 км/км². Середня температура січня —5,8, липня +19,5°С. Опадів за рік випадає 470 мм. Період із температурою понад 10°С триває 160 днів.

Характерною особливістю ландшафтної структури району є складне поєднання вододільних місцевостей із типовими чорноземами і сильнохвилястих місцевостей з опідзоленими чорноземами й темно-сірими опідзоленими ґрунтами. Схили вододільних просторів, річкових долин і балок, порізані промоїнами та діючими ярами. Яружно-балкові дуже еродовані місцевості становлять близько 25% площі району. Нерідко на схилах долин відслонюються кристалічні породи.

У структурі ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь переважають чорноземи типові, які займають 104 тис. га (55,5%) і темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені — 70,3 тис. га (37,5%). На орних угіддях також домінують ці ґрунти, питома вага інших ґрунтів незначна. Особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь — 114,7 тис. га (61,2%), орних угідь — 113,5 тис. га (65,2%). Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 57 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 12,5 тис. грн. Деградованих і малородючих ґрунтів орних земель — 11,4 тис. га (6,6%), із них найбільше представлені змиті — 10,7 тис. га (93,5% площі деградованих ґрунтів).

Розвиток ерозійних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Виконання комплексу протиерозійних Заходів є невідкладним першочерговим завданням. Реалізація заходів щодо консервації деградованих та малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність і розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Зокрема, площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 178 тис. га (79,6%), із них рілля — 162,8 тис. га (72,8%); ліси та інші лісовкриті площі — 17,7 тис. га (7,9%).

4.3. ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ

Відповідно до уточненої схеми природно-сільськогосподарського районування Запорізька область (схема 4, див. вклейку) розташована в межах трьох природно-сільськогосподарських зон — Степу, Степової посушливої та Сухостепової (табл. 7).

7. Ієрархія природно-сільськогосподарських таксонів Запорізької області

Зона	Провінція	Округ	Район
Степу	Степова	Донецько-	Куйбишевський
	Лівобережна	Дніпровський	Запорізький
Степова посушлива	Степова посушлива	Дніпровсько-Приазовський	Веселівський Приморський
	Сухостепова	Присиваський	Мелітопольський

На території області природно-сільськогосподарські зони розміщуються із півночі на південь у вищезазначеному переліку. В цьому ж напрямку наростає ксероморфність клімату, змінюються структура ґрунтового покриву, а також ландшафтний устрій, що зумовлює й обов'язкову диференціацію ґрунтозахисних заходів.

ЗОНА СТЕПУ

Донецько-Дніпровський округ

Північна частина Запорізької області розташована в межах Донецько-Дніпровського округу Степової Лівобережної провінції зони Степу. В цілому рельєф округу можна охарактеризувати як увалисту рівнину. Згідно з геоморфологічним районуванням більша (північна) частина округу належить до Запорізької внутрішньої рівнини. Найбільші висоти її на південно-східній окраїні у верхів'ях р. Гайчур. Тут вищі відмітки вододілів сягають 212—239 м. На західній межі рівнини на лівому березі Дніпра висоти значно нижчі — 106—128 м. Поверхня рівнини розчленована слабо.

Південно-східну частину округу займає Азовське плато. Найбільші висоти фіксуються у верхів'ях річок Токмак, Токмачка, Кінка, Берда: Токмак-Могила — 307, Бельмак-Могила — 326 м. В центральній частині вододіл знижується до 234—256 м. Загальний нахил поверхні — з півночі на південь. Поверхня плато дуже прорізана річковими долинами, балками та ярами. Особливо розчленований рельєф басейну р. Обитічної та верхньої течії р. Берди.

Південно-західна частина округу геоморфологічно представлена Причорноморською береговою рівниною. Поверхня в цілому розчленована слабо. Досить сильно розчленований високий лівий берег Дніпра між гирлами річок Карачокрак і Кінка. Важливим елементом рельєфу є широка долина Дніпра. Між селами Іванівка та Водяне надзаплавна тераса вкрита піщаними відкладами. Поверхня піщаних просторів горбкувата, піски часто скупчені й утворюють кучугури.

Кліматичні умови відзначаються наростанням континентальності з просуванням у східному напрямку, зменшенням впливу атлантичних повітряних мас і зростанням ролі континентальних східних, коротким безморозним періодом. Вегетаційний період триває 170—175 днів, річна сума активних температур становить 3000—3200°, а опадів — 400—440 мм.

Територія представлена чорноземами звичайними, площа яких збільшується й розширюється у східному напрямку, а в Приазов'ї вони виходять до берега моря. Чорноземи південні

займають низькі гіпсометричні рівні. Для різнотравно-типчаково-ковилових степів характерний зімкнутий покрив, у складі різнотрав'я переважають властиві лучним степам ме-зофільні види. Цілинні степи збереглися в заповіднику "Кам'яні могили". Невеликі площі займають байрачні, заплавні та борові ліси.

При загальній спільності природних умов Донецько-Дніпровського природно-сільськогосподарського округу його окремим частинам притаманні певні особливості. Зокрема, це видно з геоморфологічного опису, що віддзеркалюється в ґрунтовому покриві й зумовлює характер сільськогосподарського використання земель у межах кожного із трьох ПСГР, які входять до його складу, — Куйбишевського, Запорізького та Оріхівського.

Куйбишевський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-03) займає південно-східну частину Донецько-Дніпровського округу. До нього входять землі Куйбишевського, Пологівського, Розівського, Чернігівського, південної частини Гуляйпільського, північних частин Бердянського, Приморського та східної частини Оріхівського адміністративних районів. Загальна площа його становить 625,7 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 557,7 тис. га, із них рілля — 451,6, багаторічні насадження — 5,4, сіножаті — 35,2, пасовища — 65,5 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 30,1 тис. га.

Геоморфологічно ПСГР розташований у межах Приазовської височини, що виділяється як плато. Його поверхня значною мірою повторює рельєф докембрійського фундаменту. Височина складена докембрійськими породами (гнейси, мігматити, граніти, ніфелінові сієніти), має абсолютні відмітки 200—300 м. Ці породи виходять на денну поверхню в долинах річок, балках, на вододілах й утворюють своєрідні "кам'яні могили" (г. Бельмак-Могила, 326 м). Підняті частини докембрійського фундаменту вкриті антропогеновими лесовими породами. їхня потужність різна — від 1—3 до 20—25 м. На схилах поширені продукти вивітрювання кристалічних порід — каоліни, каолінізовані піски.

Приазовська височина має загальну субширотну протяжність і є вододілом між лівобережними притоками Дніпра та річками, що впадають в Азовське море. Вододільна лінія проходить від витоків річки Токмак через населені пункти Комиш—Зорю—Розівку. Ця вододільна лінія зміщена на північний край височини, тому її південний і північний спади характеризуються чітко вираженою асиметрією. Довжина північного спаду від вододільної лінії до лінії виходів к ристалічних порід — 3—5 км. Довжина південного спаду — 20—25 км.

Будова поверхні північного та південного спадів височини має суттєві відмінності, пов'язані з різною інтенсивністю розвитку ерозійних процесів. Глибина базису ерозії південного спаду становить близько 300 м. Базисом ерозії є Азовське море. Глибина місцевого базису ерозії північного спаду менша на 20—50 м. У зв'язку з різними глибинами і віддаленістю від місцевих базисів ерозії ступінь еродованості поверхні південного й північного спадів неоднаковий. На південному спаді кристалічний фундамент набагато більше експонований, у всіх межиріччях виступають скелясті "кам'яні могили", антропогеновий покрив переважно представлений тільки продуктами вивітрювання кристалічних порід. "Кам'яні могили" піднімаються над навколишньою місцевістю на 75—100 м. Долини річок південного спаду глибше врізані, іноді являють собою каньйони із скелястими крутосхилами. Акумулятивні тераси мають незначний розвиток і в рельєфі виражені слабо. Заплави річок вузькі.

Північний спад височини, незважаючи на велику крутість, характеризується розвитком потужних елювіально-делювіальних шлейфів, кристалічні породи відслонюються тільки у долинах річок. Останні менш глибокі, їхні схили більш пологі й терасовані. Потужність алювію терас значна.

Приазовська височина розчленована багатьма долинами і балками, густота долинно-балкової мережі — 0,6—0,8 км/км². Річки належать до трьох басейнів: Дніпра (Янчур, Гайчур, Суха Кінська, Мокра Кінська, Кам'янка), Молочної (Токмак, Курушан, Юшанли, Бегим-Чокрак), Азовського моря (Кільтиччя, Берда, Обитічна). Густота річкової мережі становить пересічно 0,3 км/км².

Грунтові води у центральній частині ПСГР приурочені до нижньо-верхньочетвертинних лесовидних суглинків, у східній та західній частинах — до докембрійських кристалічних порід і гідравлічно пов'язаних із ними еолово-делювіальних нижньо-верхньочетвертинних лесовидних суглинків. Глибина залягання ґрунтових вод — 5—14 м, мінералізація — 3—5 г/л.

Кліматичні умови району характеризуються такими показниками. Середньомісячні температури січня коливаються в межах —4—5,5, а липня — +22,5—33,5°C. Безморозний період триває 185—200 днів. Річна сума активних температур — 3000° і більше. Зима коротка й малосніжна, середня висота снігового покриву становить 10 см.

У ландшафтній структурі ПСГР головну роль відіграють лесові дуже розчленовані схили височин та височинні рівнини з чорноземами звичайними малогумусними, ярами і балками,

врізаними в кристалічні породи, та дуже розчленовані височини з чорноземами звичайними малогумусними, ярами й балками, врізаними у кристалічні породи, денудаційними останцями ("кам'яні могили").

Ґрунтовий покрив досить одноманітний: абсолютно домінують фонові для цієї зони ґрунти — чорноземи звичайні, переважно глинисті (шифри агрогруп ґрунтів 58, 60, 61, 64-469) — 468,5 тис. га (74,9% загальної площі району), в тому числі у складі ріллі — 403,7 тис. га (89,9%). При цьому в межах Приморського і південно-західної частини Куйбишевського адміністративних районів — це чорноземи звичайні малогумусні, а на більшій частині ПСГР — чорноземи звичайні малогумусні неглибокі.

Приуроченість району до Азовського плато з його ерозійно небезпечним рельєфом зумовила формування на значних площах змитих варіантів згаданих ґрунтів. У загальній площі чорноземів звичайних питома вага змитих варіантів становить 53,5%, а в складі ріллі — 48,9%. Крім того, спостерігається висока ураженість цих ґрунтів вітроерозійними процесами: дефльовані відміни (шифри 68—69) поширені на 20,9% загальної площі чорноземів звичайних і на 23% зайнятої ними ріллі.

У структурі ґрунтового покриву ПСГР виділяються також чорноземи на щільних глинах (шифри 82, 85, 86, 87, 90) — 36,6 тис. га (5,8% загальної площі району), головним чином, несолонцюваті й слабосолонцюваті. Вони представлені в основному змитими варіантами: 94,3% у складі загальної площі цих ґрунтів, 93,3% — у ріллі.

Великі площі припадають на чорноземи на елювії щільних порід (шифри 95-98, 103-104, 106) - 20 тис. га (3,2% загальної площі ПСГР), здебільшого некарбонатних, які також, як і вищеописані ґрунти, представлені виключно змитими варіантами — 97,5% загальної площі цих ґрунтів. Досить значні площі займають ґрунти гідроморфного ряду, що приурочені до річкових заплав, днищ балок, різних від'ємних елементів рельєфу: лучні й чорноземно-лучні переважно засолені та солонцюваті (шифри 133—135, 137) — 27,6 тис. га (4,4%), лучно-болотні й болотні мулуваті (шифри 141, 143) — 12,4 тис. га (2%).

З інших генетичних груп ґрунтів, які входять до структури ґрунтового покриву району, можна виділити утворювані в балках намиті ґрунти (шифри 209—210) — 13,8 тис. га (2,2%), що разом із змитими і дефльованими ґрунтами, які превалюють у ґрунтовому покриві сільськогосподарських угідь (68%), становлять двоєдиний показник загрозливого розвитку ерозійних процесів у регіоні. Деградованих та малородючих ґрунтів орних земель — 162,7 тис. га (36%), із них найбільше представлені змиті (108,2 тис. га) і дефльовані (35,8 тис. га) ґрунти, дещо меншу площу займають утворені на щільних глинах ґрунти важкого гранулометричного складу (16,3 тис. га).

Таким чином, екологічна стабілізація у Куйбишевському ПСГР полягає, передусім, у запобіганні ерозійним процесам. Одним з основних заходів має стати консервація середньо- і сильнозмитих, а також середньо- та сильнодефльованих ґрунтів. Це ж стосується й інших ґрунтів (середньо- і сильноза-солених, середньо- та сильносолонцюватих, вторинно-підтоплених, болотних), використання яких у складі орних земель економічно й екологічно невиправдане.

Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 37 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 10,2 тис. грн.

При сільськогосподарському використанні земель важливу роль відіграють агротехнічні та лісомеліоративні протиерозійні заходи. Землі прирічкових яружно-балкових місцевостей із великими скельними відслоненнями вздовж річок Обитічної, Кільтиччі, Берди, Каратюка доцільно використовувати під суцільне заліснення. Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію структури земельних угідь. Площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 433,3 тис. га (69,3%), із них рілля — 288,9 тис. га (46,2%); ліси та інші лісовкриті площі — 30,3 тис. га (4,8%).

Запорізький природно-сільськогосподарський район (ПСГР-04) займає всю північну частину Запорізької області. До нього входять землі Вільнянського, Новомиколаївського, більшої частини Запорізького (північ лівобережжя і все правобережжя), північних частин Оріхівського та Гуляйпільського адміністративних районів. Загальна площа його становить 485,1 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 385,3 тис. га, із них рілля — 323,7, багаторічні насадження — 10,5, сіножаті — 14,7, пасовища — 36,4 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 23 тис. га.

Геоморфологічно район знаходиться на північно-західній окраїні Причорноморської берегової рівнини, повністю займає Запорізьку внутрішню рівнину й південну частину Придніпровської низовини, приуроченої до перехідної смуги від Дніпровсько-Донецької западини до приазовської частини Українського щита і Донецької складчастої області. Ця частина називається Запорізько-Гуляйпільською фізико-географічною підобластю, що приурочена до Кінсько-Ялинської западини.

Корінну літогенну основу сучасних ландшафтів утворюють палеогенові та неогенові відклади. В долинах річок відслонюються піщано-глинисті товщі полтавської й харківської світ. У південній частині в товщі неогенових відкладів значно поширені прошарки і лінзи каолінів та грубоуламкового матеріалу кристалічних порід. Тут є продукти вивітрювання, які виносилися поверхневими водами з Донецької й Приазовської височин. Вододільні плато складені червоно-бурими глинами та лесовою товщею. Загальний нахил поверхні — до долини Дніпра. Абсолютні висоти зменшуються із сходу від 200—150 до 65—50 м у заплаві Дніпра.

Гідрографічна мережа належить басейну Дніпра і представлена річками Кінська, Гайчур, Янчур, Солона, Суха Сура, Вільнянка, Верхня Терса, Мокра Московка та ін. Вони мають розгалужену систему приток і розвинуті заплавні тераси. Ширина долини Дніпра звужена й становить усього 1—3 км. Велика глибина врізу річок при відносно густій системі приток зумовлює порівняно значну дренажність ПСГР. Безстічні межиріччя розташовані на 25—30% території району.

Грунтові води приурочені до нижньо-верхньочетвертинних лесовидних суглинків, в основі яких залягають сарматські глини. Глибина залягання ґрунтових вод пересічно сягає 4—7 м. За хімічним складом вони хлоридно-сульфатно-натрієво-кальцієві, з мінералізацією 3—10 г/л.

У центральній частині Запорізької області значно поширений водоносний горизонт нижньо-верхньочетвертинних лесовидних суглинків, що гідравлічно пов'язані з кристалічними докембрійськими утвореннями. Глибина залягання ґрунтових вод — 5—10 м. За хімічним складом вони також хлоридно-сульфатно-натрієво-кальцієві, з мінералізацією 3—10 г/л [3]. У долинах річок дуже розвинутий водоносний горизонт, який приурочений до сучасних, верхньо-, середньо-й нижньочетвертинних алювіальних відкладів.

Кліматичні умови характеризуються такими показниками: вегетаційний період триває 170 днів, річна сума активних температур становить 2900—

3100°, а опадів — 430—450 мм. Спостерігається помітне коливання кількості опадів по роках.

У ландшафтній структурі ПСГР значне місце займають лесові дуже розчленовані схили височин і височинні рівнини з чорноземами звичайними малогумусними, ярами та балками, врізаними в кристалічні породи. Своєрідності ландшафтам надають терасові, заплавні й придолинні яружно-балкові місцевості. На заплавах ландшафтах Кінки поширені різнотравно-злакові луки.

Домінантою в структурі ґрунтового покриву є чорноземи звичайні (шифри 59—62, 64—69), переважно важкосуглин-кового та легкоглинистого гранулометричного складу — 347,9 тис. га (71,7% загальної площі району). В складі орних земель їхня площа становить 298 тис. га (92,1%). У цій генетичній групі ґрунтів переважають чорноземи звичайні середньо- і малогумусні (шифр 60).

Спокійніший рельєф, більша вирівняність поверхні знайшли своє відображення в дещо нижчій ураженості водною ерозією чорноземів звичайних порівняно з Куйбишевським ПСГР: змитими є 47,8% загальної площі цих ґрунтів та 42,5% орних земель. Значно менше і дефльованих відмін: у складі загальної площі — 44,9 тис. га (9,3%), а в складі орних земель — 42,7 тис. га (13,2%).

За поширенням помітне місце займають чорноземи на щільних глинах (шифри 82—83, 85—87, 89) — 17,1 тис. га (3,5%), у складі ріллі їхня площа сягає 12,1 тис. га (3,7%). Але еродованість їх дуже висока — 88,7% загальної площі цих ґрунтів і 87,2% площі ріллі на цих ґрунтах. З інших ґрунтів, які становлять структуру ґрунтового покриву ПСГР, можна відзначити лучно-чорноземні (шифри 121—123, 125—126) — 11,6 тис. га (2,4% загальної площі), намиті (шифри 209—210) — 10,4 тис. га (2,1%), лучні й чорноземно-лучні засолені та солонцюваті (шифри 121—123, 125—126) — 8,8 тис. га (1,8%), лучно-болотні й болотні мулуваті ґрунти (шифри 141,143) — 7 тис. га (1,4%). Інші ґрунти займають незначну площу, з яких виділяються чорноземи

на пісках (шифри 92—93) — 3,4 тис. га (0,7%), сформовані на надзаплавній терасі Дніпра.

Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 40 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 11 тис. грн,

Загальна площа деградованих і малородючих ґрунтів орних земель становить 59,6 тис. га (18,4%), із них найбільше представлені змиті (41 тис. га) та утворені на щільних глинах ґрунти важкого гранулометричного складу (8,5 тис. га). На дефльовані ґрунти припадає дещо менша площа — 5,6 тис. га і засолені — 1,7 тис. га,

Незважаючи на дещо нижчу ерозійну ураженість території, екологічна стабілізація в Запорізькому ПСГР також пов'язана з необхідністю припинення, насамперед, водно- та вітроерозійних процесів. У придніпровській смузі, де вони ускладнюються розвитком зсувів на червоно-бурих глинах, питання боротьби з ерозійними і зсувними явищами набуває важливого державного значення. При розробці заходів щодо поліпшення використання земель надзаплавно-терасових місцевостей потрібно враховувати процеси оглеєння, засолення, просідності та раціонального використання западинних урочищ, які часто перетворюються в тимчасові озера. При цьому слід мати на увазі, що площа западин у деяких сільгосп підприємствах становить 10—15% загальної площі цього типу місцевості. Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію структури земельних угідь. Площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 338,9 тис. га (69,9%), із них рілля — 264,1 тис. га (54,4%); ліси та інші лісовкриті площі — 25,4 тис. га (5,2%).

Оріхівський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-05) займає південно-західну частину Донецько-Дніпровського природно-сільськогосподарського округу, яка геоморфологічно являє собою північно-

західний край Причорноморської берегової рівнини. ПСГР розташований у межиріччі Кінки і Токмака. До нього входять південні частини Орі-хівського й Запорізького та північні території Василівського і Токмацького адміністративних районів. Загальна площа його становить 270,2 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 222,5 тис. га, із них рілля — 183,8, багаторічні насадження — 4,3, сіножаті — 9,2, пасовища — 25,2 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 12,8 тис. га.

Особливості геолого-геоморфологічної будови ПСГР пов'язані з його положенням на південно-західному схилі приазовської частини Українського кристалічного щита. Кристалічні породи перекриті товщею осадових відкладів загальною потужністю 50—100 м, горішнім шаром яких є червоно-бурі глини і лесовидні суглинки.

Яри, балки, випуклі горбисті вододіли й прирічкові останці — основні природні урочища місцевості району. Південніше від села Кушугум у долину Дніпра відкриваються шість розгалужених балок — Дубова, Кушугумська, Суха, Іванівська Суха, Янчекрак, Кринична, Карачокрак. Північну частину ПСГР дринує лівобережна притока Дніпра річка Кінка, яка також має багато балок і ярів. Густота річкової мережі пересічно становить 0,25 км/км². На схилах долин Дніпра, Кінки та на схилах балок дуже розвинута яружна ерозія, причому берегові яри розчленовують і денудаційні тераси, що складені вапняками. Міжбалкові вододіли також дуже еродовані, Вони збереглися у вигляді ізольованих, то плоских, то куполоподібних, ділянок, віддалених одна від одної широкими сідловинами, утвореними в результаті перепилування вододілів вершинами яружно-балкової мережі. На всій протяжності лівобережжя Дніпра від Запоріжжя до Василівки й у гирлах балок спостерігаються великі зсуви, що утворюються на глинах сарматського ярусу.

Район глибоко розчленований яружно-балковими місцевостями, які вздовж Дніпра переходять у прирічковий ерозійно-останцево-зсувний тип місцевості. Грунтові води приурочені до нижньо-верхньочетвертинних

лесовидних суглинків, у їхній основі залягають сарматські глини. Глибина дзеркала ґрунтових вод пересічно становить 10—20 м. За хімічним складом вони хлоридно-сульфатно-натрієво-кальцієві, з мінералізацією 3—10 г/л.

У ландшафтній структурі ПСГР важливу роль відіграють лесові дуже розчленовані схили височин і височинні рівнини з чорноземами звичайними малогумусними, ярами та балками, врізаними в кристалічні породи. Ґрунтовий покрив дуже еродований. На крутосхилах поширені сильнозмиті ґрунти, у днищах балок — лучні й лучно-болотні на гумусованих алювіально-делювіальних відкладах. В долині річки Кінки розвинуті заплавні й надзаплавно-терасові місцевості з лучно-чорноземними солончаковими ґрунтами і чорноземами звичайними на легких лесовидних суглинках.

Фоновими ґрунтами є чорноземи звичайні (шифри 58-61, 63, 65-69) — 175,2 тис. га (64,8% загальної площі ПСГР), із них у складі орних земель — 154,2 тис. га (83,9% площі ріллі). Більша частина їх (74,4%) піддана водній (58,3%) та вітровій (16%) ерозіям.

Структура ґрунтового покриву істотно не відрізняється від двох попередніх районів, за винятком проникнення чорноземів південних Степу посушливого (шифри 71, 74—76), які займають незначну площу — 4,5 тис. га, у тому числі в складі ріллі — 3,2 тис. га, а також співвідношенням чорноземів звичайних за глибиною гумусового горизонту, тобто середньоглибоких і неглибоких.

Значне місце в ґрунтовому покриві ПСГР посідають чорноземи на щільних глинах (шифри 82, 85—87, 90) — 21,8 тис. га (8,1%), з яких 14,4 тис. га припадає на ріллю (7,8%). Практично вся площа цих ґрунтів представлена змитими варіантами (99,5%). З інших складових ґрунтового покриву району виділяються лучні й лучно-чорноземні засолені та солонцюваті ґрунти — 13,2 тис. га (4,9%), намиті — 8,6 тис. га (3,2%), болотні — 5 тис. га (1,9%), лучно-чорноземні — 4,2 тис. га (1,6%), чорноземи на пісках — 3,5 тис. га (1,3%) і чорноземи на елювії щільних порід, здебільшого карбонатних, — 3,2 тис. га.

Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 32 бали, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 8,8 тис. грн.

у Загальна площа деградованих та малородючих ґрунтів орних земель становить 73,2 тис. га (39,9%, із них найбільше представлені змиті (55,1 тис. га) та дефльовані (8,5 тис. га) ґрунти, дещо меншу площу займають сформовані на щільних глинах ґрунти важкого гранулометричного складу (5,6 тис. га).

Інтенсивний розвиток ерозійних і зсувних процесів завдає великих збитків сільському господарству. Здійснення комплексу гідротехнічних, фітомеліоративних й агротехнічних протиерозійних заходів у цьому ПСГР є невідкладним першочерговим завданням. Досвід заліснення яружно-зсувних урочищ підтверджує їхню високу протиерозійну ефективність, причому лісонасадження добре розвиваються. Дубові насадження, створені на околицях села Василівки, переконливо свідчать про це. Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію структури земельних угідь. Площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 178,6 тис. га (66,1%), із них рілля — 110,5 тис. га (40,9%); ліси та інші лісовкриті площі — 14,7 тис. га (5,4%).

СТЕПОВА ПОСУШЛИВА ЗОНА

Дніпровсько-Приазовський округ

Центральна частина Запорізької області розташована в межах Дніпровсько-Приазовського природно-сільськогосподарського округу Степової посушливої Лівобережної провінції Степової посушливої зони. Рельєф у цілому — підвищена рівнина. Визначним елементом рельєфу є долина р. Молочної. Ширина її — від 2 до 5 км. Правий берег крутий і піднімається над дном долини на 42—47 м, лівий дуже пологий. У долині

добре виражені надзаплавні тераси. Перша надзаплавна тераса збереглася лише місцями, друга тягнеться суцільною смугою завширшки 3—6 км.

Фоновими в Дніпровсько-Приазовському окрузі є зональні у цьому регіоні ґрунти — чорноземи південні. Вони розвинулися в умовах значного дефіциту вологи. Їхня особливість — наявність гіпсового горизонту. Південні чорноземи сформувалися під типчаково-ковилевими степами, які характеризуються незначною домішкою ксерофітного різнотрав'я. На плакорах природні лісові угруповання відсутні. До складу округу входять три природно-сільськогосподарських райони — Веселівський (ПСГР-01), Приморський (ПСГР-02) та Михайлівський (ПСГР-06). Веселівський і Михайлівський ПСГР приурочені в основному до Причорноморської берегової рівнини. Характерним елементом рельєфу західної частини округу є неглибокі плоскодонні западини — поди, які практично повністю зосереджені на території Веселівського і Михайлівського ПСГР. Утворення подів пов'язано з просідністю лесових порід у безстічних умовах.

Веселівський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-01) займає південно-західну частину Дніпровсько-Приазовського округу. До нього входять більша (південна) частина земель Веселівського, північно-західна Мелітопольського, окремі агроформування (південно-східної частини) Михайлівського та Токмацького (південно-західної частини) адміністративних районів. Загальна площа його становить 131,9 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — **119** тис. га, із них рілля — 106,8, багаторічні насадження — 2, сіножаті — 3,3, пасовища — 6,9 тис. га. Ліси та інші лісо-вкриті площі займають 5,6 тис. га.

ПСГР розташований на пологому схилі Причорноморської низовинної рівнини до Присиваської приморської (так званої куюльницької) терасової рівнини. Абсолютні висоти поверхні — 60—80 м. Його територія дронується верхів'ями балок Великого й Малеого Утлюка і Тащенака, що впадають в Утлюцький лиман та озеро Молочне. Густота річкової мережі пересічно сягає 0,18 км/км². Верхів'я балок згаданих річок розкинулися на схилі

Причорноморської низовинної рівнини трьома великими веєрами, розгалуження яких охоплюють майже всі вододільні простори. Глибина врізу цих балок змінюється від кількох метрів у верхів'ях до 15—20 м на півдні району. В межах села Новомиколаївки балка Ташенака врізається навіть у понтичні вапняки. Схили балок задерновані, сучасні яри не розвиваються. Проте під просапними культурами спостерігаються інтенсивний змив ґрунтів та утворення неглибоких розмивів. Ґрунтові води залягають на глибині 4—8 м і приурочені до нижньо-верхньочетвер-тинних лесовидних суглинків. Мінералізація їх становить до 10 г/л.

Ландшафтно-типологічно район характеризується рівнинно-роздольними й долинно-балковими місцевостями із сла-бозмитими чорноземами південними солонцюватими хвилястих вододілів і намитими лучно-чорноземними ґрунтами днищ роздолів та балок. Широкі плоскі міжроздольні вододіли з невеликими ухилами є другою групою урочищ. На схилах роздолів відбуваються інтенсивні процеси площинного змиву, а на крутіших схилах зливові потоки часто утворюють промивини. Чорноземи південні (шифри 71, 74—77) займають 86,2 тис. га (65,4% загальної площі ПСґР), із них рілля — 79,5 тис. га (74,4%).

Рівнинність поверхні, незначні амплітуди гіпсометричних рівнів не створюють передумов для широкого розвитку водної ерозії, яку здебільшого фіксують по бортах річкових долин. У зв'язку з цим еродованість чорноземів південних незначна: водній ерозії піддано 11,3 тис. га (13,1% загальної площі цих ґрунтів), дефляції — 4,8 тис. га (5,6%). Це стосується й інших ґрунтів плакорних умов залягання, які до того ж мають невелику питому вагу в структурі ґрунтового покриву природно-сільськогосподарського району, а саме: чорноземів звичайних (шифри 60—61, 65—67) — 7,3 тис. га (5,5% загальної площі ПСґР), із них змитих — 1,3 тис. га (17,8%), темно-каштанових ґрунтів (шифри 107—108, ПОПІ) — 6,8 тис. га (5,2% загальної площі ПСґР), із них змитих — 1,4 тис. га (20,6%). Інші автоморфні ґрунти поширені незначно: чорноземи на щільних глинах — 0,9 тис. га (0,7%

загальної площі ПСГР), чорноземи на елювії щільних порід, головним чином некарбонатних, — 1,6 тис. га (1,2%). Вони представлені виключно еродованими відмінами.

Вищезазначені особливості рельєфу території, зумовлюючи практичну безстічність більшої (центральної) її частини, при абсолютному домінуванні лесу як покривної породи сприяли виникненню великих площ подів, у яких сформовані подові ґрунти (шифри (165—166), що в структурі ґрунтового покриву ПСГР займають друге після чорноземів південних місце — 14,2 тис. га (10,8%), майже всі вони у складі ріллі (14,1 тис. га). Питома вага інших ґрунтів незначна, із них найбільші площі припадають на лучні та чорноземно-лучні, в тому числі засолені й солонцюваті ґрунти.

Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 40 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 11 тис. грн.

Загальна площа деградованих і малородючих ґрунтів орних земель становить 14,9 тис. га (14%), із них найбільше представлені перезволожені й заболочені (12,6 тис. га) та змиті ґрунти (9,7 тис. га).

Заходи щодо оптимізації землекористування пов'язані із наданням екологічно доцільного напрямку використання подових, засолених і змитих ґрунтів. Рівнинно-роздольний тип місцевості сприятливий для спорудження зрошувально-зволожувальних систем. Роздоли можуть бути успішно використані для створення системи ставів. Долинно-балкові місцевості менш сприятливі для організації сільськогосподарського використання земель в умовах зрошення. При його плануванні тут необхідно передбачити протиерозійні заходи.

Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію структури земельних угідь. Площа їх становитиме: сільськогос-

подарських угідь — 105,9 тис. га (80,3%), із них рілля — 91,9 тис. га (69,7%); ліси та інші лісовкриті площі — 5,8 тис. га (4,4%).

Приморський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-02) розташований на півдні Дніпровсько-Приазовського округу. До нього входять більша (південна) частина земель Приморського, південні частини Бердянського і Токмацького, північно-східні Приазовського та Михайлівського адміністративних районів. Загальна площа його становить 380,5 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 336,3 тис. га, із них рілля — 279,1, багаторічні насадження — 4,6, сіножаті — 14, пасовища — 38,6 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 16,3 тис. га.

Геоморфологічно — це Приазовська берегова рівнина. На півночі межує з південно-західними відрогами Приазовської височини. Із півдня омивається водами Азовського моря. Являє собою верхньопліоценову морську терасу, розчленовану річковими долинами Юшанли, Корсака, Лозуватки, Обитічної, Кільтиччі, Берди та ін. Густота річкової мережі пересічно сягає 0,21 км/км². Абсолютні висоти поверхні цієї приморської терасової рівнини — 30—40 м, її поверхня слабо нахилена з північного сходу на південний захід.

Корінну геологічну основу природних комплексів утворюють сарматські глинисті відклади, які залягають безпосередньо на докембрійських кристалічних породах, і верхньо-пліоценові піщано-глинисті утворення, що підстеляють антропогенову товщу. З поверхні тераса складена антропогеновими лесово-суглинковими відкладами потужністю 15— 25 м. Доантропогенові відклади у межах ПСГР залягають нижче від місцевого базису ерозії й ніде не піднімаються вище від рівня Азовського моря. При цьому вся товща неогенових відкладів представлена глинами і пісками, що містять уламковий матеріал кристалічних порід. Це пояснюється положенням району на північно-східному крилі Причорноморської западини, де осадконагромадження відбувалося в умовах прибережного мілководдя.

Північна частина ПСГР займає понижену західну й південно-західну частини Приазовської височини. Характерною особливістю природних умов цієї частини району є те, що у

розвитку сучасних фізико-географічних процесів важливу роль відіграють докембрійські кристалічні породи, які відслонюються не тільки по долинах і в балках, але й на вододілах. Вододільні урочища утворюють куполоподібні горби з малопотужним шаром антропогенових відкладів і кам'яні гряди. Найрельєфніше виступає кам'яна гряда у верхів'ях річки Корсак. Вона являє собою витягнутий із півночі на південь увал із чотирма скелястими вершинами по осі його простягання й п'ятою куполоподібною вершиною на деякій віддалі від увалу. Найвища скеляста вершина гряди Корсак-Могила має абсолютну висоту 132 м і піднімається над навколишньою місцевістю до 50 м.

У долинах річок Корсак, Лозуватка, Обитічна, Берда виділяються три терасових рівні. Загальна ширина їх коливається від 2,5 до 3 км. їхні заплави розширюються до 1,2—1,5, а заплава Берди — до 2—3 км. Надзаплавні тераси виявляються, головним чином, на лівому березі, підкреслюючи яскраво виражену нормальну асиметрію поперечного профілю долини. Тераси з поверхні складені лесовидними суглинками. Глибина врізу долин — від 15 до 25 м. Верхів'я цих річок характеризуються обривчастими схилами долин із відслоненням кристалічних порід. Крутосхили долин порізані короткими береговими ярами.

Уздовж узбережжя Азовського моря виділяються приморський абразійно-яружно-зсувний і приморський акумулятивний типи місцевості у вигляді кіс та пляжів. Абразивний тип берега з короткими береговими ярами і зсувними терасами найяскравіше виражений між Приморськом та Бердянськом. Зсуви утворюються на верхньопліоценових глинах. У межі ПСГР входить одна із великих кіс Азовського узбережжя — Бердянська. Вона примикає до гирла річки Берди. Має ширину в прибережній основі близько 5 км, на 20 км виступає в море. Складена середньо- і крупнозернистими піс-

ками та черепашиками. Вздовж східного краю коси тягнуться ланцюжок озер і лагун, які відгороджені прибережним валом. Озера оточені пишним бордюром комишевих заростей. Грунтові води приурочені до нижньо-верхньочетвер-тинних лесовидних суглинків. Глибина залягання — 6, у приморській частині — понад 20 м. Мінералізація вод не перевищує 10 г/л.

У ландшафтній структурі району важливу роль відіграють вододільні лесові рівнини з чорноземами південними мало-гумусними, значною мірою еродованими. В південній частині простяглася смуга лесових рівнин, розчленованих балками. Тут також виділяються терасові лесові місцевості з чорноземами південними малогумусними і солонцюватими. Домінуючими ґрунтами є чорноземи південні (шифри 71, 74-79, 81) - 218,8 тис. га (57,5% загальної площі ПСГР), які у складі ріллі займають 196,1 тис. га (89,6%). Значна площа припадає на чорноземи звичайні (шифри 60—61, 65—69) — відповідно 68,4 тис. га (18%) та 59,2 тис. га (21,2%). Інші плакорні ґрунти, насамперед темно-каштанові (шифри 107, 110—113), розташовані на площі 7 тис. га (1,8%), чорноземи на щільних глинах (шифри 82, 85—87) — 4,2 тис. га (1,1%), чорноземи на елювії щільних порід — 3,9 тис. га (1%). Усі ці ґрунти значною мірою піддані водній ерозії: змитість чорноземів південних становить 45,1%, чорноземів звичайних — 49,7, чорноземів на елювії щільних порід — 89,7, чорноземів на щільних глинах — 100%. Тільки темно-каштанові ґрунти менше уражуються водноерозійними процесами — 17,1%. Але як для цих ґрунтів, так і для чорноземів звичайних та південних характерна сильна дефльованість — відповідно 61,4; 33,2 і 34,6%. Помітні площі займають лучні та чорноземно-лучні засолені й солонцюваті ґрунти — 22,4 тис. га (5,9%), лучно-чорноземні засолені та солонцюваті — 13,7 тис. га (3,6%) і намиті ґрунти — 9,8 тис. га (2,6%). На відміну від Веселівського природно-сільськогосподарського району (ПСГР-01), тут у структурі ґрунтового покриву збільшується питома вага солонців і солончаків до 4,5 тис. га та болотних ґрунтів — до 2,6 тис. га.

Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 31 бал, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 8,5 тис. грн.

Загальна площа деградованих і малородючих ґрунтів орних земель становить 99,4 тис. га (35,6%), із них найбільше представлені змиті (54,2 тис. га) та дефльовані (36,4 тис. га) ґрунти, значно меншу площу займають скелетні (4,3 тис. га).

Таким чином, ґрунтова мозаїка в Приморському природно-сільськогосподарському районі більш строката і на великих площах представлена деградованими та малородючими ґрунтами, що потребує певних екологостабілізуючих заходів.

У 1846 році в районі вперше була зроблена спроба розведення лісу в Степу посушливому на ділянці сучасного Старобердянського лісництва площею 914 десятин. Тут почали вирощувати тополю, клена, береста, дуба, осіку, сосну, ялину, акацію та ін. Також практикували насадження лісосмуг із метою захисту наділів від вітрового висушування.

Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію структури земельних угідь. Площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 255,4 тис. га (67,1%), із них рілля — 179,7 тис. га (47,2%); ліси та інші лісовкриті площі — 17,2 тис. га (4,5%).

Михайлівський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-06) розташований на північно-західному краю Дніп-ровсько-Приазовського природно-сільськогосподарського округу. До нього входять Кам'янсько-Дніпровський, більша (північна) частина Михайлівського, північна Веселівського, південна Василівського та західна частини Токмацько-го адміністративних районів. Загальна площа його становить 440,4 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 328,8 тис. га, із них рілля — 301, багаторічні насадження — 5,9, сіножаті

— 3,6, пасовища — 18,3 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 14,8 тис. га.

ПСГР із півночі обмежений Каховським водосховищем, із сходу — річками Молочною та Карачокраком і тільки на півдні не має чіткої орографічної межі. Тектонічно район відповідає північно-східному краю Причорноморської западини, де поверхня кристалічних порід поступово знижується у південно-західному напрямку. В цьому напрямку збільшується потужність осадової товщі. На схилах долин Дніпра та Молочної відслонюються неогенові відклади: вапняки, пісковики, мергелі, піски. Понтичні відклади перекриті червоно-бурими глинами (15—25 м) і лесовими породами загальною потужністю 20—25 м.

Геоморфологічно ПСГР являє собою низовинну рівнину. Поверхня її має незначне розчленування; прирічкові території порізані балками та ярами, в прибережній смузі водосховища розвиваються зсувні процеси. Рівнинність вододільних плато порушується подами, плоскодонними балками-роздолами, які відкриваються до великих подів Присивашся. У районі Кам'янки-Дніпровської відмічається система лівобережних надзаплавних терас широтної ділянки долини Дніпра між селом Велика Знам'янка і західними околицями села Балки. Система терас витягнута із заходу на схід на 35—40 км, максимальна ширина її — близько 15 км. Вона складена піщаними відкладами. Спостерігаються піщані горби різних форм і замкнуті котловини видування. Відносна висота цих горбів досягає 6—8 м. Глибина котловин видування — 3—5 м. Максимальні абсолютні відмітки поверхні фіксуються в примолочанській частині — 108 м (біля села Богданівки), середні висоти коливаються від 75 до 90 м. Відзначається загальний нахил поверхні з північного сходу на південний захід.

Гідрологічно ПСГР характеризується повною відсутністю постійних водотоків. Це один із найбільших безстічних районів України. Поверхневий стік відбувається тільки в поди.

Великі балки мають стік лише весною і на початку літа. Густота річкової мережі пересічно становить 0,16 км/км².

Ґрунтові води на плато приурочені до нижньо-верхньо-четвертинних еолово-делювіальних суглинків лесовидних. Во-доупором для них є червоно-бурі глини. Глибина залягання ґрунтових вод — 10—12, у східній частині ПСГР — 2—3 м. Потужність обводненої товщі — 4—10, рідко — 15—20 м. Суглинки мають низьку водозбагаченність. Дебіти криниць не перевищують 0,3 л/с при зниженні рівня на 1—2 м. Води переважно мінералізовані, величина сухого залишку змінюється від 0,5 до 6—10 г/л. Ґрунтові води широко використовують для господарських потреб особистих селянських господарств і водопостачання дрібних скотарських ферм. Для централізованого водопостачання вони непридатні.

Кліматичні умови в цілому сприятливі для вирощування районованих сільськогосподарських культур, однак спостерігається зменшення тривалості безморозного та вегетаційного періодів, зростають континентальність клімату і повторюваність суховіїв.

У ландшафтній структурі ПСГР важливу роль відіграють лесові слабодреновані рівнини з чорноземами південними малогумусними в поєднанні з лучно-чорноземними, дерновими оглеєними ґрунтами і глеєсолодями подів. Останні на фоні розораних степових рівнин виділяються темно-зеленими плямами лучно-болотної рослинності. Їх використовують переважно як сіножаті та пасовища. Окремі поди розорюють.

Північно-східну частину ПСГР займають лесові рівнини з чорноземами звичайними малогумусними у поєднанні з лучно-чорноземними та дерновими глейовими ґрунтами подів. Тут виділяється Михайлівський адміністративний район із рівнинно-улоговинним типом місцевості з розкішним озелененням населених пунктів і прекрасним розвитком полезахисних лісосмуг.

У структурі ґрунтового покриву домінують чорноземи звичайні (шифри 58-61, 63, 65-69) - 191,7 тис. га (43,5%), з яких під ріллею знаходиться 169,4 тис. га (56,3% орних земель ПСГР). Питома вага чорноземів південних (шифри 71—72, 74—78) в загальній площі району сягає 18,6% (82 тис. га), у

складі ріллі — 25,5% (76,9 тис. га). У цьому ПСГР як водно-ерозійні, так і вітроерозійні процеси проявляються в помірній мірі: серед чорноземів звичайних питома вага змитих варіантів становить 17,1%, дефльованих — 8,8; у чорноземах південних — відповідно 11,3 та 12,7%.

Характерною особливістю ландшафтного устрою території є велика кількість подів. Загальна площа подових ґрунтів (шифри 165-167) - 46,5 тис. га (10,5%), у складі ріллі - 42,4 тис. га (14,1%). Превалююча частина цих ґрунтів представлена глейовими відмінами.

Значне місце в структурі ґрунтового покриву займають лучно-чорноземні засолені й солонцюваті ґрунти — 9 тис. га (2%), а також лучні та чорноземно-лучні засолені й солонцюваті — 3,5 тис. га (0,8%), намиті — 5,1 тис. га (1,2%). Інші ґрунти практично відсутні (максимальна площа їх — 0,4 тис. га — це чорноземи на щільних глинах).

Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 38 балів, нормативна грошова оцінка 1 га їх (про-індексована станом на 01.01.2006 р.) — 10,5 тис. грн.

Загальна площа деградованих і малородючих ґрунтів орних земель становить 57 тис. га (18,9%), із них найбільше представлені перезволожені та заболочені (41,9 тис. га) і змиті ґрунти (8,8 тис. га). Значно менша площа припадає на дефльовані (2,5 тис. га) та засолені (2,3 тис. га) ґрунти.

Оптимізація землекористування пов'язана, передусім, із наданням екологічно доцільного напрямку використання подових земель, а також із стабілізацією водно- та вітроерозійних процесів. Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 277,9 тис. га (63,1%), із них рілля — 244 тис. га (55,4%); ліси та інші лісовкриті площі — 15,5 тис. га (3,5%).

СУХОСТЕПОВА ЗОНА

Південна частина Запорізької області розташована в межах **Присиваського природно-сільськогосподарського округу**

Сухостепової Присиваської провінції Сухостепової зони. Межі її визначаються поширенням сухостепового підтипу ландшафтів із темно-каштановими і каштановими ґрунтами, що розвинулися під полиново-злаковими степами. У сухо-степових фітоценозах домінують ковили (волосиста), типчак, житняк гребінчастий, полини (кримський, австрійський), камфоросма. Понижзя зайняті угрупованнями на солонцях і солончаках, де поширені кермек, сарсазан, содник, покісниця та ін. Характерною особливістю каштанових ґрунтів є їхня солонцюватість, яка підвищується паралельно зростанню посушливості клімату.

Кліматичні умови зони відрізняються відносно високими літніми температурами повітря, довгою тривалістю безморозного і вегетаційного періодів, короткою зимою й різко вираженою посушливістю. Середня температура повітря в червні +23—24°C. У середині літа вона часто досягає +25—30°C, а максимальна — +38—40°C. Середня січнева температура повітря не буває нижчою —4°C. Безморозний період у середньому триває 190—200, а вегетаційний — 180—190 днів. Період із середньодобовою температурою понад 15°C становить 145—150 днів. Таким чином, за тепловими умовами зона — найперспективніша для вирощування теплолюбних плодово-ягідних і польових сільськогосподарських культур, у тому числі рису та ін.

Узимку на території зони відчувається помітний вплив Азовського моря, що проявляється в послабленні морозів, нестійкості та зменшенні товщини снігового покриву. Більш-менш стійкий сніговий покрив спостерігається 30—40 днів. Середня висота його із максимальних декадних висот за зиму — 5—10 см.

Важливою проблемою подальшого розвитку сільського господарства є зрошення і комплекс заходів щодо нагромадження і збереження атмосферної вологи у ґрунті. Зрошення практично здійснюється будівництвом

Каховського магістрального каналу. Джерело зрошення — Каховське водосховище, з якого вода самопливом подається по каналу.

Сухостепові ландшафти представлені низовинним рівнинно-приморським підкласом. Одноманітність їхньої структури порушується комплексами сучасних і давніх дельт, видові відмінності зумовлені ступенем дренаваності території, з чим пов'язаний розвиток процесів засолення.

У межах Сухостепової зони виділено Мелітопольський природно-сільськогосподарський район.

Мелітопольський природно-сільськогосподарський район (ПСГР-07).

До нього входять землі Якимівського, південної частини Мелітопольського та південно-західної Приазовського адміністративних районів. Загальна площа його становить 384,5 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь — 298,9 тис. га, із них рілля — 259,2, багаторічні насадження — 7,5, сіножаті — 3,3, пасовища — 28,9 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 13,9 тис. га.

Геоморфологічно ПСГР являє собою верхньопліоценову (так звану куюльницьку) морську терасу із плоскою поверхнею, розчленовану долинами річок Молочної, Корсака, Арабки, Домузли, Джегельної та ін. Густота річкової мережі пересічно сягає 0,15 км/км². Постійний стік мають річки, водозбори яких знаходяться на схилах Приазовської височини. Влітку річки живляться підземними водами. Штучна гідрографія представлена Каховським магістральним каналом.

Поверхня морської тераси слабо нахилена з північного сходу на південний захід. Абсолютні відмітки змінюються від 30—40 до 10—20 м. На узбережжі Азовського моря поверхня суші піднімається над рівнем моря всього на 5—10 м. У при-азовській частині району тераса розчленована долинами невеликих річок і балок. По краях абразійних ділянок Азовського узбережжя розвиваються короткі берегові яри. Винятковою своєрідністю будови поверхні виділяється правобережжя річки Молочної та Молочного лиману (озера). На всьому протязі від Мелітополя до Кирилівки місцевість

обривається крутим уступом до заплави річки Молочної й Молочного лиману. Висота уступу змінюється в межах 40—20 м на відрізку Мелітополь—Охримівка і 20—10 м від Охримівки до Азовського моря при крутості 10—30°. У долині р. Молочної, південніше від Мелітополя, гіпсометрично добре виділяються три тераси — заплавна та дві надзаплавні. Ширина заплави — 2,5—3 км. Глибина врізу долин — від 15 до 25 м.

У правобережній частині ПСГР розвинута система балок. Її поверхню дренують балки Великий і Малий Утлюк, що впадають в Азовське море, балка Тащенак, яка впадає у Молочний лиман, і балка Атманай, що відкривається до Белградського Сивашика. Ширина балок коливається від 1—1,5 до 2,5 км. Їхні днища вниз за течією розширюються до 700—1000 м. Русла, які пересихають, мають ширину від 10—15 до 25—50 м. Характерна нормальна асиметрія поперечного профілю балок: праві схили відносно короткі (100—300 м), їхні похили — 4—6°, ліві схили видовжені (до 1,5—2 км), виположені. Похили — від 1—2° до 3—4°. У пониженнях балок виділяються слабовиражені морфологічні тераси завширшки 100—500 м.

Своєрідними формами рельєфу є лимани, піщано-чере-пашникові коси, стрілки, пересипи. Намивна коса Бірючий острів витягнута на 25 км із північного сходу на південний захід. Максимальна ширина її — 5 км, площа — 5,6 тис. га. На острові закономірно чергуються плоскі піщано-черепашикові гряди з буйною степовою рослинністю і солончакові улоговини, напрямок простягання яких відображає загальне простягання острова. Утлюцький берег його заріс комишем. На острові багато невеликих озер. Він включений до складу Азовсько-Сиваського заповідно-мисливського господарства.

Береги Азовського моря мають, головним чином, абразійний характер. Висота берегових круч — від 5 до 10—15 м. Виняток — ділянка між Кирилівкою та Степанівкою. На цій ділянці в гирлі річки Молочної утворився піщано-черепашиковий пересип завдовжки близько 8 км і завширшки до 2,5 км. Морська тераса складена лесово-суглинковими

відкладами (потужність 15—25 м), які підстилаються верхньопліоце-новими піщаними і піщано-глинистими морськими утвореннями. На окремих ділянках виділяються піщані масиви. Один із них розташований на правобережжі річки Молочної від Мелітополя до села Шелюги на протязі 40 км. Поверхня складена піщаними і супіщаними відкладами. Ширина цієї піщаної смуги на околицях Мелітополя становить 3—4,5 км, південніше вона звужується до 1,5—2 км, а від села Шелюги до Кирилівки зовсім виклинюється, піски змінюються легкими лесовидними суглинками. Поверхня масиву дуже перетворена еоловими процесами, про що свідчить складна система піщаних горбів і котловин видування. Відносні висоти горбів над котловинами іноді досягають 10—15 м. Більша частина масиву заліснена (Радивонівська лісова дача). Значні площі супіщаних ґрунтів зайняті садами та виноградниками.

Другий великий піщаний масив розташований південніше від гирла Тащенака. Основна площа його також заліснена (Алтагирська лісова дача, 1899 р.). Усередині лісової дачі створено невеликі просічені плантації виноградників і абрикосові сади. Лісовий масив має вітрозахисне значення.

Ґрунтові води приурочені до нижньо-верхньочетвертин-них еолово-делювіальних лесовидних суглинків. Глибина залягання ґрунтових вод — 10—16 м, на правобережній частині ПСГР — 18—20 м. Потужність обводненої товщі — 4—10, рідко — 15—20 м. Дебіти криниць не перевищують 0,3 л/с при зниженні рівня на 1—2 м. Води переважно мінералізовані, величина сухого залишку змінюється від 0,5 до 6-10 г/л.

Для кліматичних умов характерні високі літні температури повітря, значна тривалість безморозного та вегетаційного періодів, коротка, дуже виражена посушливість. За теплий період випадає 210—260 мм опадів. Вплив Азовського моря проявляється у послабленні морозів, зменшенні товщини снігового покриву. Серед інших ПСГР цей виділяється найменшою кількістю опадів і найвищою випаровуваністю, найнижчою відносною вологістю повітря та найменшим поверхневим стоком.

У ландшафтній структурі району важливу роль відіграють лесові слабокислотні рівнини з темно-каштановими солонцюватими ґрунтами, значною кількістю великих і малих подів. Вони видовжені, добре виражені в рельєфі; глибина їх змінюється від 5 до 10 м. Крім подів, поширені блюдцеподібні неглибокі западини.

Найпоширеніші темно-каштанові та каштанові ґрунти (шифри 107—118) — 186,9 тис. га (48,6% загальної площі ПСГР), більша частина яких знаходиться під ріллею — 171,7 тис. га (66,2%). Значна питома вага у структурі ґрунтового покриву чорноземів південних (шифри 71, 74—79, 81) — 71,5 тис. га (18,3% загальної площі району) і в складі ріллі — 66,7 тис. га (25,7%). Помітні площі займають й інші ґрунти: чорноземи на пісках (шифри 92—94) — 15,1 тис. га (3,9%), солонці та солончаки (шифри 159—164) — 15,3 тис. га (4%), подові ґрунти — 10,2 тис. га (2,6%), лучно-чорноземні та лучно-каштанові засолені й солонцюваті — 9,2 тис. га (2,4%), лучні, чорноземно-лучні та каштаново-лучні засолені й солонцюваті — 9,5 тис. га (2,5%), намиті ґрунти — 3,5 тис. га (0,9%).

Деградаційні процеси у ґрунтовому покриві ПСГР пов'язані, насамперед, із водною та вітровою ерозіями. Остання в цьому районі є основним дестабілізуючим фактором. Так, змитість чорноземів південних становить 17,9, дефльо-ваність — 32,2%, темно-каштанових і каштанових ґрунтів — відповідно 12,3 і 21,2%. Крім того, структура ґрунтового покриву ПСГР на великих площах представлена легкими ґрунтами (чорноземи на пісках), засоленими й солонцюватими, солонцями і солончаками, подовими ґрунтами, використання яких у землеробстві потребує певної екологічної корекції, що передбачає зменшення антропогенного навантаження зміною напряму господарського використання.

Орні угіддя ПСГР мають середній показник бонітування ґрунтів 31 бал, нормативна грошова оцінка 1 га їх (проіндексована станом на 01.01.2006 р.) — 8,5 тис. грн.

Загальна площа деградованих і малородючих ґрунтів орних земель становить 32,3 тис. га (12,5%), із них найбільше представлені еродовані (16,3 тис. га), солонцюваті (5,8 тис. га) та ґрунти легкого гранулометричного складу (5,6 тис. га).

Лесові слабодреновані рівнини з темно-каштановими солонцюватими ґрунтами придатні для використання в богарних умовах і при зрошенні під зернові, кормові, овочеві культури й виноградники. Важливу роль у підвищенні родючості ґрунтів району відіграє гіпсування. Будова долин річок і балок сприятлива для створення системи невеликих руслових (лиманних) водосховищ площею до 10—20 га із глибинами 1,5—2,5 м. У боротьбі з суховіями та пиловими бурями велике значення мають полезахисні смугові посіви високо-стеблих культур.

Озеро Молочне можна використовувати як природну водойму для розведення водоплавної птиці.

Реалізація заходів щодо консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель дасть змогу зменшити сільськогосподарську освоєність та розораність земельного фонду й, таким чином, здійснити екологічну оптимізацію земельних угідь. Площа їх становитиме: сільськогосподарських угідь — 280,2 тис. га (72,9%, із них рілля — 226,9 тис. га (59%); ліси та інші лісовкриті площі — 19,3 тис. га (5%).

ВИСНОВКИ

Проведено аналіз природних умов території України, структури земельного фонду, його якісного й кількісного стану, структури ґрунтового покриву, наявності особливо цінних, а також деградованих і малородючих ґрунтів орних земель та інших показників. На цій інформаційній основі уточнено схему природно-сільськогосподарського районування України з виокремленням природно-сільськогосподарських зон, гірських областей, провінцій і округів.

Обґрунтовано виокремлено п'ять природно-сільськогосподарських зон (Полісся, Лісостеп, Степ, Степова посушлива, Сухостепова) й дві гірські області (Карпатська та Кримська).

На території України природно-сільськогосподарські зони розміщуються у меридіональному напрямку — з півночі на південь у вищезазначеному переліку. В цьому ж напрямку наростає ксероморфність клімату, змінюються структура ґрунтового покриву, а також ландшафтний устрій, що зумовлює й обов'язкову диференціацію технологічних заходів щодо використання та охорони земель.

Гірські області характеризуються висотною поясністю ландшафтів, де умови використання земель дуже відрізняються від умов на рівнині. Досить чіткі тектоніко-орографічні межі між рівниною й гірськими областями проявляються в зміні рівнинних ландшафтів на висотно-поясні гірські.

У межах природно-сільськогосподарських зон і гірських областей обґрунтовано виокремлено 19 провінцій та 33 округи. Наведено еколого-господарську характеристику природно-сільськогосподарських таксонів районування, зокрема геолого-геоморфологічну будову, фізико-географічні умови, структуру земельних угідь, у тому числі сільськогосподарську освоєність і розораність території, наявність деградованих та малородючих ґрунтів тощо.

Здійснено природно-сільськогосподарське районування Рівненської, Черкаської та Запорізької областей і дано еколого-господарську характеристику природно-сільськогосподарських районів.

ДОДАТКИ

**Довідник
до Схеми (карти) природно-сільськогосподарського районування України**

Найменування природно-сільськогосподарської зони (гірської області)	Найменування природно-сільськогосподарської провінції	Найменування природно-сільськогосподарського округу	Найменування адміністративно-територіального утворення (Автономної Республіки Крим, області, міста Київ та Севастополь)	Найменування та код природно-сільськогосподарського району	Найменування адміністративно-територіального утворення (району, міста)	Найменування сільських (селищних) рад та населених пунктів, що належать до природно-сільськогосподарського району в межах адміністративно-територіального утворення (району, міста)
1	2	3	4	5	6	7
Поліська	Поліська Західна	Прип'ятсько- Поліський	Волинська область	Шацький (01)	Любомльський район	Полапівська, Столинсько-Смолярська, смт Головне, Нудиженська, Бірківська, Гушанська, Заболоттівська, Забузька, Згоранська
					Ратнівський район	Здомишельська, Турська, Гутянська, Жиричівська, Заліська, смт Заболоття
					Шацький район	Грабівська, смт Шацьк, Піщанська, Прип'ятська, Пулимецька, Пульмівська, Ростанська, Самійличівська, Світязька
					Старовижівський район	Сереховичівська, Галиновольська, Соколищенська, Солов'ївська, Синівська, Буцинська, смт Стара Вижівка, Старогутівська, Седлищенська, Руднянська, Нововижвівська, Любохинська, Кримненська, Глухська, Дубечненська, Поліська
				Ратнівсько- Любешівський (02)	Ратнівський район	Кортеліська, Межитівська, Млинівська, Поступельська, Річицька, Щедрогірська, Замшанівська, Прохідська, Самари-Оріховська, Видраницька, Залухівська, Самарська, смт Ратне, Велимченська, Височненська, Гірниківська, Датиньська, Забродівська
					Камінь-Каширський район	Бузаківська, Добренська, Грудківська, Видричівська, Видертська, м Камінь- Каширський, Ворокомлівська, Черченська,

1	2	3	4	5	6	7
						Раково-Ліська, Мельнико-Мостищенська, Осівецька, Хотешівська
					Любешівський район	Великокурінська, Деревоцька, Гірківська, Ветлівська, Великоглушанська, Бихівська, Бірківська, Дольська, смт Любешів, Люб'язівська, Щитинська, Любешівсько-Волянська, Малоглушанська, Хоцуньська, Цирська, Залазівська, Зарудчівська
			Рівненська область	Зарічненський (01)	Зарічненський район	Кутинська, смт Зарічне, Дібрівська, Локницька, Морочненська, Сенчицька, Нобельська, Новорічицька, Омитська, Річицька, Серницька, Неньковицька, Вичівська
				Старосільський (07)	Рокитнівський район	Березівська, Кам'янська, Глиннівська, Вежицька, Блажівська, Біловізька, Старосільська, Томашгородська
					Дубровицький район	Туменська, Перебродівська, Залузька, Жаденська, Великоозерянська, Миляцька
		Західно-Поліський	Волинська область	Маневицький (03)	Маневицький район	Костюхнівська, Комарівська, Карасинська, Довжицька, Городоцька, Галузіївська, Великоосницька, Великоведмежківська, Будківська, смт Маневичі, Черевахська, Цмінівська, Красновольська, Троянівська, Чорнижівська, Старочорторійська, Серхівська, Куликовичівська, Оконська, Новорудська, Лишнівська, Лісівська, Прилісненська, Куклинська
					Камінь-Каширський район	Заліська, Гута-Боровенська, Броницька, Сошичненська, Великообзирська, Верхівська, Воєгощанська, Карасинська, Боровненська, Стобихівська, Полицівська, Тобольська, Качинська, Пнівненська, Піщанська, Олениненська, Нуйнівська, Новочервищанська, Личинівська, Клітицька
					Любешівський район	Березичівська, Залізницька, Седлищенська, Судченська
					Ковельський район	Доротищенська, Поворська, Пісочненська, Підрізька, Ситовичівська, Скулинська, Облапська, Козлиничівська, Кричевичівська, Уховецька, Гойкутська
				Турійсько-	Луцький район	Хорохоринська, смт Рокині

1	2	3	4	5	6	7
				Ковельський (04)		
					Любомльський район	Хворостівська, Машівська, Олеська, Підгородненська, Почапівська, Радехівська, Штуньська, Ладинська, Рівненська, Куснищанська, м Любомль, Вишнівська, Запіллянська, Зачернечанська
					Рожищенський район	Переспівська, Немирська, Топільненська, Тихотинська, Уляниківська, Мильська, Ясенівська, Залісцівська, Щуринська, Любченська, Літогощанська, Копачівська, Доросинівська, Городинівська, Ворончинська, Вічинівська, Береська, Березолукська, м Рожище, Кобченська, Рудко-Козинська
					Турійський район	Новосілківська, Боблинська, Дольська, Дулібинська, Ключька, Кульчинська, Купичівська, Маковичівська, Миляновичівська, смт Турійськ, Новодвірська, смт Луків, Овлочинська, Озерянська, Перевалівська, Ружинська, Селецька, Соловичівська, Соминська, Туличівська, Мокрецька, Гайківська
					Локачинський район	Зубильненська, Холопичівська, Озютичівська, Круханичівська, Колпитівська, Кисилінська, Білопільська
					Старовижівський район	Смідинська, Секунська, Мизіовська, Журавлинська
					Іваничівський район	Литовезька, Заставненська, Милятинська, Переславичівська, Мовниківська
					Горохівський район	Рачинська
					Володимир-Волинський район	Білинська, Красноставська, Зорянська, Галинівська, Льотничівська, Стенжаричівська, Оваднівська, Микитичівська
					Ковельський район	Мельницька, Велицька, Городищенська, Білашівська, смт Люблинець, Дрозднівська, смт Голоби, Білинська, Новомосирська, Дубовська, Мощенська, Поповичівська, Радошинська, Сільцовська, Колодяжненська, Старокошарівська, Зеленська, Любитівська, Майданська
				Ківерцівський (05)	Маневицький район	Годомичівська, Гораймівська, Копиллянська, Боровичівська, смт Колки, Старосільська,

1	2	3	4	5	6	7
						Рудниківська, Четвертнянська
					Рожищенський район	Руднянська, Навізька, Носачевичівська, Пожарківська, Соکیلська, Луківська, Кременецька, смт Дубище
					Ківерцівський район	м Ківерці, Сильненська, Озерцівська, Завітненська, Дернівська, Карпилівська, Липненська, Озерська, Журавичівська, Прилуцька, Холоневичівська, Тростянецька, Суська, Сокиричівська, Макаревичівська, Дубищенська, Грем'яченська, смт Цумань, Звірівська, Берестянська
			Рівненська область	Володимирецький (02)	Заріченський район	Борівська, Кухітсько-Вільська, Кухченська, Перекальська
					Дубровицький район	Сварицевицька, Лісівська
					Володимирецький район	Воронківська, Більсько-Вільська, Довговільська, Балаховицька, Великотелковицька, смт Рафалівка, смт Володимирець, Степангородська, Хиноцька, Старорафалівська, Біленська, Сопачівська, Собіщицька, Берестівська, Половлівська, Озерецька, Любахівська, Лозківська, Красносільська, Заболоттівська, Мульчицька
				Костопільсько-Сарненський (03)	Корецький район	Харалузька, Невірівська, Річецька, Морозівська, Устянська, Коловертівська, Щекичинська, Сторожівська, Великоклецьківська, Веснянська, Залізницька
					Костопільський район	Постійненська, Малостидинська, Мащанська, Мирненська, Пеньківська, Пісківська, Підлужненська, Маломидська, Звездівська, Яполотська, Головинська, Малолюбашанська, Золотолінська, м Костопіль, Великостидинська, Гутянська, Деражненська, Дюксинська, Злазненська, Великомидська
					Рівненський район	Кустинська, Жобринська, Олександрійська
					Сарненський район	Ремчицька, Стрільська, Туговицька, Гинненська, смт Степань, Немовицька, Кузьмівська, м Сарни, Люхчанська, Любиковицька, Зносицька, Великовербенська, Костянтинівська, Коростська, Кричильська

1	2	3	4	5	6	7
					Дубровицький район	Бережківська, Людинська, Удрицька, Трипутнянська, Соломівська, Селецька, Осівська, Нивецька, Мочулищенська, Лютинська, Колківська, Висоцька, Берестівська, Велюньська, Бережницька, м Дубровиця
					Березнівський район	Хмелівська, Яринівська, Голубненська, смт Березне, смт Соснове, Бронська, Білковська, Бистрицька, Великопільська, Вітковицька, Городищенська, Тишицька, Зірненська, Кам'янська, Малинська, Марининська, Моквинська, Поліська, Полянська, Прислуцька, Друхівська, Грушівська
					Володимирецький район	Антонівська, Городецька, Великоцепцевецька, Великожолудська, Полицька, Жовкинівська, Озерська, Новаківська, Кідрівська, Кононицька, Ромейківська
					Гощанський район	Малятинська, Садівська, Криничківська
				Рокитнівський (08)	Сарненський район	Селищенська, Чудельська, смт Клесів, Кам'яно-Случанська, Карасинська, Карпилівська, Вирівська
					Рокитнівський район	Карпилівська, Кисорицька, Борівська, смт Томашгород, смт Рокитне, Сновидовицька, Масевицька, Рокитнівська
					Березнівський район	Яцьковицька, Балашівська, Губківська
		Мало-Поліський	Львівська область	Яворівський (05)	Яворівський район	м Яворів, м Новояворівськ, смт Немирів, Мужилівчівська, Бірківська, Бунівська, Верблянська, Віжомлянська, Вороцівська, Домажирська, Дрогомишльська, Завадівська, Залузька, Калинівська, Кам'янобрідська, смт Краковець, Сарнівська, Ясницька, Чернильська, Терновицька, Старичівська, Смолинська, Лозинська, Свидницька, Мальчицівська, Рясне-Руська, Рогізненська, Прилбичівська, Порічанська, Нагачівська, смт Івано-Франкове, Середкевичівська, смт Шкло, Бердихівська
					Жовківський район	Замочківська, Десятирська, Забірська, м Рава-Руська, Артасівська, Замківська, Річківська, Потелицька, Підліська, Погариська, Липницька
					Мостиський район	Мостиська Друга, Арламівськоволянська,

1	2	3	4	5	6	7
						Берегівська, Гостинцівська, Дмитровицька, Малнівська, Соколянська, Твіржанська, Тщенецька, Чернівська, Шегинівська, Малнівськоволянська, Годинівська
					Городоцький район	Мшанська, Суховольська, Повітненська, Керницька, м Городок
					Яворівський район	Наконечнянська
					Городоцький район	Братковицька
				Кам'янсько-Бузький (06)	Сокальський район	м Великі Мости, Бутинська, Сілецька, Реклинецька, Хлівчанська, Ванівська, Домашівська, Карівська, Корчівська, м Угнів, Двірцівська
					Жовківський район	Глинська, Кам'яногірська, Добросинська, Деревнянська, Гійченська, Волицька, Воле-Висоцька, Бишківська, Боянецька, смт Магерів, Крехівська, м Жовква, Кулявська, Лавриківська, Малехівська, Любельська, Купичвольська, Туринківська, Кунинська, Новокам'янська
					Бродівський район	Шнирівська, Язлівчицька, м Броди, Станіславчицька, Смільненська
					Бузький район	Топорівська, Прибужанівська, Переволоченська, Соколівська, Тур'янська, Чанизька, Яблунівська, Соколянська, м Буськ, Боложинівська, Гумніська, Заводська, Купченська
					Кам'янка-Бузький район	Зубівмостівська, Незнанівська, Неслухівська, Полоничнівська, Прибужанівська, Стародобротвірська, Сілецька, Желдецька, смт Добротвір, Стрептівська, Батятицька, Дернівська, м Кам'янка-Бузька
				Радехівський (07)	Радехівський район	Середпільцівська, Синьківська, Розжалівська, Оглядівська, Пиратинська, Павлівська, Сморгівська, Увинська, Паздимирська, Станинська, Стремільченська, Нововитківська, Тетевчицька, Дмитрівська, Вузлівська, Хмільнівська, Яструбичівська, м Радехів, Сушнівська, Нивицька, Немилівська, Кустинська, Куликівська, Завидченська, Березівська, Барилівська, смт Лопатин, Миколаївська, Корчинська
					Сокальський район	Волицька, Воловинська, Межирічанська

1	2	3	4	5	6	7
					Бродівський район	Комарівська, Лешнівська
					Радехівський район	Кривецька, Половецька
				Золочівський (08)	Бродівський район	Заболотцівська, Пониквянська, Пониковицька, Гаївська, Підгорецька, Ражнівська, Суховільська, Ясенівська
					Буський район	Ожидівська, Утішківська, Сторонибаська, Кутівська, Балучинська, Куткірська, смт Красне, смт Олесько, Андріївська
					Золочівський район	Руда-Колтівська, Ясеновецька, Підгородненська, Перегноївська, Почапівська, Сасівська, Скварявська, Новосілківська, Великополюхівська, Червоненська, Білокамінська, м Золочів, Бортківська, Великовільшаницька, Гончарівська, Слиховицька, Княжівська
			Рівненська область	Радзивилівський (04)	Радивилівський район	Немирівська, Сестрятинська, Бугаївська, м Радивилів
					Дубенський район	Стовпецька, Берегівська
				Плосківсько-Будеразький (06)	Здолбунівський район	Будеразька
					Острозький район	Мощаницька, Межиріцька, Вільбівненська
					Дубенський район	Плосківська, смт Смига, Шепетинська
			Тернопільська область	Приіквинський (01)	Шумський район	Стіжоцька, Тилявська, Андрушівська, Залісцівська, Іловицька, Літовищенська
					Кременецький район	Гаївська, Великобережецька, Будківська, Білокриницька, Дунаївська, Шпиколосівська, Сапанівська, Старопочаївська, Жолобівська, Лідихівська, Крижівська, Колосівська
	Поліська Правобережна	Центрально-Поліський	Житомирська область	Олевський (01)	Олевський район	Тепеницька, Зольнянська, Стовпинська, Хочиневська, Сущанівська, Юровська, Кам'янська, смт Діброва, смт Дружба, смт Новоозерянка, смт Нові Білокорівці, смт Олевськ, Замисловицька, Зубковицька, Журжевицька, Комсомольська, Копищенська, Лопатицька, Майданська, Радовельська, Рудня-Бистрянська, Кишинська
					Новоград-Волинський район	Кленовська, Червоновільська, Броницькогутянська, смт Городниця
					Овруцький район	Колесниківська, Переїздівська, Кирданівська, Лучанківська, Руднянська, Слободська, Усовська,

1	2	3	4	5	6	7
						смт Першотравневе, Виступовицька
					Ємільчинський район	Великоглумчанська, Кочичинська
				Лугинський (02)	Лугинський район	Повчанська, Будо-Літківська, Остапівська, Липниківська, Літківська, Калинівська, Красноставська, Жеревцівська, Кременська, Путиловецька, Старосільська, Степанівська, Топільнянська, Червоноволицька, Великодивлинська, смт Жовтневе, смт Лугини, Бовсунівська
					Олевський район	смт Бучмани, Білоторовицька, Жовтнева, Жубровицька
					Овруцький район	Норинська, Бондарівська
					Ємільчинський район	Великоцвілянська, Березниківська, смт Ємільчине, Рудне-Іванівська, Середівська, Сергіївська, Підлубівська, Осівська, Миколаївська, Медведєвська, Малоглумчанська
					Коростенський район	Чигирінська, Кожухівська, Купищенська
				Овруцький (03)	Народицький район	Стародорогинська, Ласківська, Норинцівська, В'язівська, Селецька, Закусилівська, смт Народичі, Болотницька
					Овруцький район	Підруддянська, Заріччянська, Листвинська, Можарівська, Невгодівська, Нововелідниківська, Піщаницька, Левковицька, Покалівська, Раківщинська, Словечанська, Хлуплянська, Черевківська, Черепинська, Шоломківська, Городецька, м Овруч, Бігуньська, Великофоснянська, Великочернігівська, Великохайчанська, Гладковицька
				Малинський (04)	Малинський район	Малинівська, Слобідська, Пиріжківська, Нововороб'ївська, смт Гранітне, Морозівська, Любовицька, Гориньська, Іванівська, Дібрівська, Головкинська, Барвінківська, Українська, Устинівська, Федорівська, Шевченковська, Будо-Вороб'ївська, м Малин, Ворсівська, Старовороб'ївська, Лукинська
					Народицький район	Радчанська, Мотійківська, Межиліська, Розсохівська, Новодорогинська, Голубієвицька, Гуто-Мар'ятинська, Заліссівська

1	2	3	4	5	6	7
					Радомишльський район	Макалевицька, Облітківська, Новобудська, Мірчанська, Меньківська, Кримоцька, Кочеровська, смт Біла Криниця, Вепринська, Вишевицька, Гута-Потіївська, Забілоччанська, Іршанська, Раковицька
					Коростишівський район	м Коростишів, Шахворостівська, Вільнянківська, Квітнева, Здвижківська, Віленьківська
					Народицький район	зона відчуження
				Коростенський (05)	Малинський район	Вишівська, Скуратівська, смт Чоповичі, Ксаверівська, Йосипівська, Недашківська, Владівська
					Народицький район	Сухарівська, Базарська
					Овруцький район	Ігнатпільська, Гошівська
					Черняхівський район	Стиртівська, Андріївська, Видиборська, смт Черняхів, Горбулівська, Селецька, Селянщинська, Жадківська, Саливська, Пекарщинська, Очеретянська
					Володарсько-Волинський район	Топорищенська, Небізька, Фасовська, Рижанська, Поромівська, Кропивнянська, Добринська, смт Іршанськ, Ягодинська, Радицька, смт Володарськ-Волинський, смт Нова Борова
					Коростенський район	Стремигородська, Меленівська, Новаківська, Обиходівецька, Поліська, Веселівська, Сарновицька, Межиріцька, Ставищенська, Михайлівська, Ходаківська, Холосненська, Хотинівська, Шершнівська, Сингаївська, Каленська, Берестовецька, Бехівська, Васьковицька, Дідковицька, Калинівська, Ковалівська, Лісівщинська, Малозубівщинська, Щорсівська, Мединівська
				Красилівсько-Ушомирський (06)	Новоград-Волинський район	Наталівська, Малоцвілянська, Лучицька, Курчицька, Красилівська, Чижівська, Суховольська
					Володарсько-Волинський район	Суховольська, Краївщинська, Зубринська, Дашинська
					Ємільчинський район	Березівська, Великояблунецька, Варварівська, Будо-Бобрицька, Бобрицька, Барашівська, Андрієвицька, Симонівська, Зеленицька, смт Яблунець, Усолусівська, Тайківська, Степанівська, Сербо-Слобідська, Сербівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Сімаківська, Рихальська, Киянська, Неділищенська, Мокляківська, Кулішівська, Кривотинська, Рясненська
					Коростенський район	Ришавська, Сушківська, Ушомирська, Бондарівська, Вигівська, Горщиківська, Новинська, Білківська, Давидківська
				Баранівсько-Червоноармійський (07)	Новоград-Волинський район	Лебедівська, Несолоньська, Полянська, Кам'яномайданська, Брониківська, Тупальська, Федорівська, Барвинівська, Тернівська
					Червоноармійський район	Очеретянська, Тетірська, Старомайданська, Стрибівська, Соколівська, Теньківська, Новозаводська, Пулино-Гутська, Павлівська, Мартинівська, Курненська, Кошелівська, Ялинівська, Андріївська, Бабичівська, Великолугівська, В'юнківська, Зеленополянська, Івановицька, смт Червоноармійськ
					Чуднівський район	Дриглівська
					Житомирський район	Зарічанська, Рудне-Городищенська, Денишівська, Корчацька, Садківська, Тетерівська, Троянівська, Олівська, Високопичська, смт Новогуйвинське, Березівська, Буківська, Василівська, смт Гуйва, Глибочокська, Заможненська, Іванівська, Кам'янська
					Черняхівський район	Вільська, Зороківська
					Баранівський район	Жаривська, Ялишівська, Хижівська, Радулинська, Марківська, Кашперівська, Землянська, смт Баранівка, Дубрівська, Вірлянська, Берестівська, смт Полянка, смт Першотравенськ, смт Мар'янівка, смт Кам'яний Брід, смт Довбиш, Йосипівська
					Володарсько-Волинський район	Сколобівська, Дворищенська, Березівська, Грушківська, Давидівська
					Дзержинський район	Малокозарська, Ясногородська, Соболівська, Ольшанська, Нивнинська, Старочуднівськогутянська, Червонохатківська, Ягодинська, Годиська, Прутівська, Карвинівська, Садківська, смт Биківка, Великокозарська, Вільховська, смт Дзержинськ
					Смільчинський	Ганнопільська

1	2	3	4	5	6	7
					район	
					г Житомир	Богунський, Корольовський
					Житомирський район	Головенківська
				Черняхівський (08)	Радомишльський район	Осичківська, Межирічківська, Лутівська, Ленінська, Краснобірська, Котівська, Пилиповицька, Заньківська, Потіївська, м Радомишль, Борщівська, Великорачинська, Верлоцька, Заболотьська, Кічкірівська, Чайківська
					Житомирський район	Левківська, Вересівська
					Черняхівський район	Троковицька, Сліпчицька, Великогорбаська, смт Головине, Бежівська, Високівська, Городищенська, Дівочківська, Ксаверівська, Клітищенська, Забріддянська, Новопільська
					Коростишівський район	Кам'янобрідська, Минійківська, Харитонівська, Торчинська, Студеницька, Стрижівська, Старосільцівська, Гуменницька, Садовська, Козіївська, Городська, Бельковецька, Слобідська
					Брусилівський район	Ставищенська, Осівецька, Яструбеньківська, Лазарівська, Містечківська
					Коростишівський район	Кмитівська
			Київська область	Чорнобильсько-Бородянський (01)	Макарівський район	Грузьська, Забуяннська, Козичанська, Колонцинська, Комарівська, Копилівська, Гавронцинська, Юрівська, смт Макарів, Королівська, Вільненська, Великокарашинська, Борівська, смт Кодра, Ясногородська, Маковищенська, Андріївська, Мостищенська, Мотижинська, Червонослободська, Людвинівська, Лишнянська, Липівська, Наливайківська, Небелицька, Ніжиловицька, Соснівська, Опачицька, Пашківська, Плахтянська, Рожівська, Ситняківська, Мар'янівська, Фасовська
					Іванківський район	Сидоровицька, Розважівська, Прибірська, Пісківська, Оранська, Олизарівська, Старосоколівська, Термахівська, Тетерівська, Феневицька, Шпилівська, Ладичіцька,

1	2	3	4	5	6	7
						Мусійківська, Заруддянська, Димарська, Дитятківська, Горностайпільська, Варівська, Блідчанська, Макарівська, м Чорнобиль, Жміївська, Старохоліська, Кропивнянська, Кухарівська, Оливська, Обуховицька, смт Іванків
					Поліський район	Красятицька, Радинська, Рагівська, Млачівська, Мар'янівська, Максимовицька, Шкневська, Луговицька, Залишанська, Дубівська, Вовчківська, Володарська, смт Вільча, смт Поліське, Стещинська
					Вишгородський район	Любимівська, Рудне-Димерська, Сухолуччанська, Толокунська, Ровівська, Гаврилівська, Катюжанська, Вахівська, Богданівська, Абрамівська, смт Димер
					Бородянський район	Озерська, Здвизівська, смт Бородянка, Піліповицька, Новогребельська, Небрятська, Мирчанська, Микулицька, Мигалківська, Майданівська, Луб'янська, Новокорогодська, Жовтнева, Качалівська, смт Бабинці, смт Клавдієво-Тарасове, смт Пісківка, смт Немішасве, Блισταвицька, Дружнянська, Шибенська, Загальцівська, Козинцівська, Новозаліська
					Іванківський район	зона відчуження
					Поліський район	зона відчуження
				Вишгородський (02)	Кисво-Святошинський район	Дмитрівська, Мироцька, Білогородська, Бобрицька, Бузовська, Михайлівська-Рубежівська
					Вишгородський район	Синяківська, Лютізька, Нижчедубечанська, Новопетрівська, Новосілківська, Пірновська, Козаровічська, Сувідська, Хотянівська, Ясногородська, Старопетрівська, Литвинівська, Жукинська, Глібівська, Вищедубичанська, Воропаївська, м Вишгород, Лебедівська, Демидівська
					г Ірпінь	смт Коцюбинське, смт Гостомиль, смт Ворзель, смт Буча
					Броварський район	Зазим'янська, Семиполківська, Руднянська, Рожнівська, Рожівська, Погребська, Заворицька, смт Калита, Богданівська, Пухівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Леточківська, Летковська
					г Ірпінь	г Ірпінь
			Хмельницька область	Славутський (02)	Шепетівський район	Городнявська, Корчицька, Михайлюцька, Судилківська, Хролинська, Рилівська, Новичівська
					Славутський район	Варварівська, Хоровецька, Старокривинська, Полянська, Горицька, Цвітоська, Манятинська, Крупецька
					Полонський район	Котюржинецька, Буртинська, смт Понінка
					Ізяславський район	Кунівська, Дертківська, Білотинська, М'якотівська
			м Київ	Київ (01)	Подільський	смт Пуща-Водиця, Подільський
	Поліська Лівобережна	Чернігівсько- Поліський	Сумська область	Середино-Бузький (01)	Ямпільський район	Дорошівська, м Дружба, смт Свеса, Антонівська, Білицька, Степненська, Чуйківська, Шатрищенська
					Середино-Будський район	Великоберізківська, Очкинська, Чернацька, Уралівська, Стягайлівська, Старогутська, Ромашківська, м Середина-Буда, Пигарівська, смт Зноб-Новгородське, Нововасилівська, Кривоносівська, Кренидівська, Кам'янська, Зноб-Трубчевська, Жихівська, Голубівська, Рожковицька
					Шосткинський район	Вовнянська, Глазівська, Івотська, Коротченківська, Каліївська
				Шосткинський (02)	Ямпільський район	Паліївська, смт Ямпіль, Воздвиженська, Княжицька, Марчихино-Будська, Орлівська, Усоцька, Микитівська
					Кролевецький район	Реутинська, Гречкинська, Грузчанська, Добротівська, Обтівська, Білогривська, Алтинівська
					Шосткинський район	Ковтунівська, смт Вороніж, Богданівська, Гамаліївська, Маківська, Клишківська, Миронівська, Ображіївська, Собичівська, Собицька, Тиманівська, Чапліївська
					Конотопський район	Мельнянська, Присеймівська, Хижківська, Козацька, Вирівська
			Чернігівська область	Ріпкинсько- Корюківський (01)	Ріпкинський район	смт Замглай, Грабівська, Горностаївська, Новояриловицька, Губицька, смт Добрянка, смт Любеч, смт Ріпки, смт Радуль, Мохначівська, Пертрушівська, Малинівська, Ловинська,

1	2	3	4	5	6	7
						Клубівська, Задеріївська, Неданчинська, Олешнянська, Смолигівська, Тарасо-Шевченківська
					Чернігівський район	Андріївська, Пакульська, Іванівська, Ковпитська, Кархівська, Мньовська, Смолинська, смт Гончарівське, Слобідська, Слабинська, Жеведська, Дніпровська, Ведильцівська, Будинська, Боровиківська, Шестовицька
					Щорський район	Зарічанська, Займищенська, Гуто-Студенецька, м Щорс, Кучинівська, Великошимельська, Староруднянська, Смяцька, Рогізківська, Єлінська, Низківська, Сновська, Софіївська, Суничненська, Тихоновицька, Тур'янська, Чепелівська, Новомлинівська
					Сосницький район	Хлоп'яницька, Козляницька
					Семенівський район	Старогутківська, Орликівська, Погорільська, Радомська
					Корюківський район	Шишківська, Охрамієвицька, Перелюбська, Прибинська, Рейментарівська, Рибинська, Савинківська, Сядринська, Хотіївська, Будянська, Тютюнницька, Наумівська, Камківська, Домашлинська, Брецька, Білошицько-Слобідська, м Корюківка, Жуклянська
					Городнянський район	Хотівлянська, Моложавська, Кузничська, Дроздовицька, Гніздищенська
					Козелецький район	Короп'ївська, смт Десна, Карпилівська, Біликівська, Максимівська, Морівська, Олбинська, Пархимівська, Євминська, Крехаївська, Вовчківська, Косачівська
				Городнянсько-Семенівський (02)	Новгород-Сіверський район	Попівська, Печеногівська, Орлівська, Смяцька, Мехальчино-Слобідська, Чайкинська, Шептаківська, Лісконогівська, Будовороб'ївська, Вороб'ївська, Ларинівська, Грем'яцька, Бучківська, Блистівська, Біринська, Кам'янсько-Слобідська, Ковпинська, Березовогатська
					Ріпкинський район	Красківська, Павлівська, Гучинська, Пушкарівська, Виликозлівська
					Чернігівський район	смт Михайло-Коцюбинське, Радянсько-

1	2	3	4	5	6	7
						Слобідська, Новоселівська, Новобілоуська, Мохнатинська, Левковицька, Пльохівська, Кувечичська, Киселівська, Киїнська, Шибиринівська, Черниська, Пісківська, Старобілоуська, Рудківська, Жукотківська, Довжицька, Редьківська
					Щорський район	Клюсівська, Жовідська, Петрівська, Гірська, Стороборовицька, Хотуницька, Новоборовицька
					Семенівський район	Галаганівська, Іванівська, Чорнорізька, Олександрівська, Архипівська, м Семенівка, Хотіївська, Жовтнева, Карповицька, Костобобрівська, Машівська, Миколаївська, Тимоновицька, Жадівська
					Корюківський район	Козилівська, смт Холми
					Городнянський район	Переписька, Сеньківська, Хоробицька, Солонівська, Поліська, Перекурівська, Мощенська, Лемешівська, м Городня, Хрипівська, Ільмівська, Деревинська, Володимирівська, Ваганицька, Бутівська, Андріївська
					г Чернігів	Деснянський, Новозаводський
				Коропський (03)	Новгород-Сіверський район	Об'єднанська, Команська, Кудлаївська, Мамекинська, Дігтярівська, м Новгород-Сіверський, Кіровська, Горбівська
					Сосницький район	Авдіївська, Шаболтасівська
					Коропський район	Сохачівська, Мезинська, Оболонська, Покошицька, Пролетарська, Радичівська, Розльотівська, Райгородська, Лукновська, Свердловська, Червоненська, Риботинська, Атюшівська, смт Понорниця, Крисківська, Будищенська, Вільненська, Жовтнева, Карильська, Городищенська, Краснопільська, смт Короп, Вишеньківська
				Менський (04)	Менський район	Слобідська, Феськівська, Стольненська, Синявська, Волосківська, м Мена, смт Березна, смт Макошине, Бігацька, Чапаєвська, Величківська, Городищенська, Данилівська, Локнистенська, Дягівська, Ленінівська, Куковицька, Киселівська, Жовтнева

1	2	3	4	5	6	7
					Ріпкинський район	Голубицька, Вишнівська, Малолиственська, Новоукраїнська, Даницька, Вербичівська, Сиберізька, Великовська
					Чернігівський район	смт Седнів, Халявинська, Петрушинська, Роїщенська, Хмільницька, Терехівська, Боромиківська
					Сосницький район	Волинківська, Киріївська, Кудрівська, Лавська, Матвіївська, Вільшанська, Чорнотицька
					Корюківський район	Забарівська, Олександрівська
					Городнянський район	Конотопська, Тупичівська, Смичинська, Макишинська, Івашківська, Вихвостівська, Великолиственська, Великодирчинська, Бурівська, Куликівська
				Козелецько-Сосницький (05)	Менський район	Семенівська, Ушнянська, Блистівська, Осьмаківська, Бірківська, Миколаївська, Лісківська
					Ніжинський район	Черняхівська, Стодольська, Бурківська, Великокошелівська, Вертіївський, Дуболугівська, Заньківська, Колісниківська, Малокошелівська, Кукшинська
					Носівський район	Плосківська, Козарівська, Держанівська, Мринська, Іржавецька, Селищенська, Хотинівська, Лихачівська
					Куликівський район	смт Куликівка, Виблівська, Вершиново-Муравійська, Вересоцька, Горбівська, Авдіївська, Ковчинська, Бакланово-Муравійська, Грабівська, Дрімайлівська, Дроздівська, Кладьківська, Орлівська, Салтиково-Дивицька, Смолянська, Хибалівська, Жуківська
					Чернігівський район	Ладинська, Красненська, смт Олишівка, Серединська, Анисівська
					Сосницький район	Бутівська, Виликоустівська, смт Сосниця, Змітнівська, Конятинська, Спаська, Загребельська, Пекарівська
					Бахмацький район	Матіївська, Пальчиківська, смт Батурин, Обмачівська
					Бобровицький район	Пісківська, Соколівська, Марковецька
					Борзнянський район	Степанівська, Височанська, Головеньківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Тростянська, Новомлинівська, Носелівська, Прачівська, Ядутинська, Ховмівська
					Козелецький район	м Остер, Бірківська, Савинська, Хрещатенська, смт Козелець, Олексіїщинська, Білейківська, Берлозівська, Пилятинська, Бригинцівська, Булахівська, Данівська, Кіптівська, Озерненська, Лемешівська, Лихолітська, Надинівська, Нічогівська, Прогресівська, Одинцівська, Підлісненська, Омелянівська, Патютинська, Петрівська, Новошляхівська, Красилівська, Скрипчинська, Стависька, Сираївська, Чемерська
					Коропський район	Рижківська, Шабалинівська, Нехаївська, Вербівська
Лісостепова	Лісостепова Західна	Ровенсько- Луцький	Волинська область	Луцький (06)	Луцький район	Маяківська, Несвічівська, Одерадівська, Підгайцівська, Піддубцівська, Радомишльська, Романівська, Шепельська, Смолигівська, Чаруківська, Промінська, Лищенська, Садівська, Білостоцька, Ратнівська, Липинська, Баківцівська, Боратинська, Буянівська, Боголюбська, смт Торчин, Воютинська, Гіркополонківська, Городищенська, Заборольська, Коршівська, Лаврівська, Веселівська, Баївська
					Рожищенський район	Іванчицівська
					Локачинський район	Конюхівська, Старозагорівська, Привітненська, Козлівська, Шельвівська, смт Локачі, Затурцівська, Замличівська, Дорогоничівська, Війницька, Марковичівська, Бубнівська, Заячицівська
					Ківерцівський район	Хорлупівська, Жидичинська, смт Олика, Жорнищенська, Покащівська, Дідичівська, Борохівська
					Іваничівський район	смт Іваничі, Колонська, Завидівська, Заболотцівська, Жашковичівська, Грядівська, Бужанська, Соснинська, Луковичівська, Грибовицька, Старопорицька, Старолішнянська, Риковичівська, Тополищенська, Поромівська, Павлівська, Мишівська, Морозовичівська, Радовичівська

1	2	3	4	5	6	7
					Горохівський район	смт Мар'янівка, Губинська Перша, Лобачівська, Лемешівська, Колодеженська, Квасівська, Звиняченська, Жабченська, Журавниківська, Горішнянська, Галичанська, Ватинська, Бужанівська, Бранівська, Мирківська, смт Сенкевичівка, Мирненська, м Берестечко, Бережанська, Скриговська, Шклинська, Цегівська, Холонівська, Угринівська, Мервинська, Смолявська, м Горохів, Скобелківська, Скірченська, Підберезівська, Пірванченська, Печихвостівська, Пісківська, Перемильська, Вільхівська, Новосілківська, Михлинська, Пустомитівська, Терешківцівська
					Володимир-Волинський район	Зимневська, м Устилуг, Зарічанська, Бубнівська, Ласківська, Березовицька, Селецька, Хобултівська, Хотячівська, Рогожанська, П'ятиднівська, Лудинська, Хмелівківська
					г Нововолинськ	смт Жовтневе, г Нововолинськ
			Львівська область	Сокальський (01)	Радехівський район	Стоянівська, Бишівська
					Сокальський район	м Сокаль, м Белз, Перв'ятицька, Опільська, Переспівська, Поторицька, Хоробрівська, смт Жвирка, Свितязівська, Мурованська, Скоморохівська, Смиківська, Стенятинська, Тартаківська, Тудорковицька, Савчинська, Жужелянська, Бобятинська, Острівська, Варязька, Княжівська, Теляжська, Лучицька
					г Червоноград	смт Гірник, м Соснівка, г Червоноград
			Рівненська область	Рівненський (09)	Здолбунівський район	Дерманська Друга, Миротинська, Новосілківська, Півченська, П'ятигірська, Спасівська, Ступнівська, Уздецька, Маломишаницька, Урвенська, Копитківська, Дерманська Перша, Здовбицька, Глинська, Бушанська, смт Мізоч, Білашівська, Богдашівська, м Здолбунів
					Млинівський район	Вовницька, Малинська, Новоукраїнська, Новосілківська, Острожецька, Малодорогостаївська, Привітненська, Кораблищенська, Довгошиївська, Певжівська, Війницька, Підгаєцька, Владиславівська, Бокіймівська, Добрятинська, Перемилівська, Пітушківська, Підбрусинська, Миколаївська,

1	2	3	4	5	6	7
						Посниківська, Пугачівська, Сморгівська, Торговицька, Уздецька, Хорупанська, Ярославська, смт Млинів, Березівська, Радянська
					Острозький район	Грем'яцька, Новомалинська, Хорівська, Українська, Тесівська, Сіянецька, Розвазька, Почапківська, Плосківська, Верхівська, Новородчицька, Білашівська, Могилянська, Милятинська, Кутянківська, Вілійська, Бухарівська, Оженинська
					Рівненський район	Малошпаківська, Шпанівська, Корнинська, Шубківська, смт Квасилів, Тайкурська, Радухівська, Обарівська, Новоукраїнська, Зорянська, Заборольська, смт Оржів, Дядьковицька, смт Клевань, Білокриницька, Бронниківська, Грушвицька, Великоомелянська, Верхівська, Городищенська, Городецька, Великожитинська
					Радивилівський район	Пляшівська
					Гощанський район	Федорівська, Посягівська, Рясниківська, Симонівська, Тучинська, Дроздівська, Синівська, Горбаківська, Бочаницька, Воскодавська, Бабинська, Дулібська, смт Гоща, Красносільська, Курозванівська, Бугринська
					Демидівський район	Ільпибоцька, Хрінницька, Рудківська, Рогізенська, Княгининська, Вовковийська, Вербенська, Боремельська, смт Демидівка, Глибочодолинська, Малівська
					Дубенський район	Тараканівська, Повчанська, Привільненська, Птицька, Рачинська, Сатіївська, Семидубська, Сосновська, Іваннівська, Варковицька, Гірницька, Княгининська, Майданська, Малосадівська, Мильчанська, Мирогощанська, Озерянська, Молодавська, Вербська
					Здолбунівський район	Новомощаницька, Старомощаницька
					Млинівський район	Мальованська
				Корецький (10)	Корецький район	Новокорецька, Самострілівська, Сапожинська, Світанівська, Стовпинська, Великомежирицька, м

1	2	3	4	5	6	7
						Корець, Крилівська, Користівська, Гвіздівська, Даничівська, Жадківська, Іванівська, Головніцька, Бриківська
					Гоцанський район	Малинівська, Русивельська, Майківська, Жаврівська, Липківська
		Новоград-Волинський підокруг (а)	Хмельницька область	Ганнопільський (01)	Славутський район	Головлівська, Піддубцівська, Ганнопільська, Великоправутинська, Бачманівська, Берездівська, Великоскнитська, Хвоцівська, Улашанівська, Ставичанська, Сьомаківська, Марачівська, Хоняківська, Печиводська, Ногачівська, Мухарівська, Довжківська, Миньковецька, Малоскнитська, Іванівська, Малоправутинська, Жуківська, Лисиченська, Клепечівська, Киликиївська, Мирутинська, Д'яківська, Волицька
		Дністровсько-Західнобузький	Львівська область	Городоцький (02)	Яворівський район	Великопільська, Добростанівська
					Старосамбірський район	смт Нижанковичі, Боршовицька, Грушатицька, Міженецька, Новоміська, Дроздовицька
					Самбірський район	Підгайчиківська, Никловицька, Погірцівська, Містковицька, Роздільненська, Луківська, Садковицька, Сусолівська, Новосілко-Гостиннівська, Чайковицька, Верховецька, Воле-Бранецька, Михайлевицька, м Рудки, Корницька, Купновицька, Воцанцівська
					Пустомитівський район	Гуменецька, Містківська, смт Щирець, Пісківська
					Миколаївський район	Великогорожанська, Новосілко-Опарська, Колодрубівська
					Мостиський район	Крукеницька, м Судова Вишня, Гусаківська, Дидятицька, Довгомостиська, Золотковицька, Крисовицька, Липниківська, Маломокрянська, м Мостиська, Балицька, Мишлятицька, Пнікутська, Поповицька, Раденицька, Стоянцівська, Хлиплівська, Хідновицька, Зав'язанцівська
					Городоцький район	Коропузька, Монастирецька, Переможненська, Підзвіринецька, Мильчицька, Родатицька, Татаринівська, Кліцьківська, Угрівська, Шоломиничівська, Тучапська, Тулиголовська, Бартатівська, Речичанська, м Комарно,

1	2	3	4	5	6	7
						Новосільська, Бучалівська, Вишнянська, Галичанівська, Градівська, Грімненська, Добрянська, Долинянська, Дубаневицька, Завидовицька, смт Великий Любінь
					Мостиський район	Підлісківська
				Борщовицький (03)	Пустомитівський район	Миклашівська, Лисиничівська, Звенигородська, Гамаліївська, Винничківська, Верхньобілківська, Борщовицька, Миколаївська, Ямпільська, Чишківська, Чижиківська, Сороко-Львівська, Чорнушовицька, Пиколовичівська, Підберізіцівська
					Жовківський район	смт Куликів, Грядівська, Грибовицька, Зашківська, м Дубляни, Сопошинська, Староскварявська, Смереківська, Зіболківська, Новоскварявська, Надичівська, Мокротинська, Мацошинська
					Буський район	Милятинська, Полтв'янська, Новосілківська, Задвірська, Кізлівська
					Золочівський район	Заставнянська, Куровицька, м Глиняни
					Кам'янка-Бузький район	Старояричівська, Ременівська, Жовтанецька, Великосілківська, Убинівська, смт Запитів, Дідилівська, смт Новий Яричів, Банюнинська, Великоколоднівська, Вирівська
				Перемишлянський (04)	г Львів	смт Брюховичі, Залізничний, Галицький, Франківський, Личаківський, Шевченківський, смт Рудне, м Винники
					Пустомитівський район	Лапаївська, Кротошинська, Конопницька, Зубрянська, Жирівська, Давидівська, Годовицько-Басівська, Зимноводівська, м Пустомити, Дмитрівська, Ставчанська, Вовківська, Старосільська, Солонківська, Сокільницька, Пасіки-Зубрицька, Соколівська, Оброшинська, Скнилівська, Семенівська, Поршненська, Раковецька
					Перемишлянський район	Дусанівська, Дунаївська, Вовківська, Вишнівчицька, Великоглібовицька, Брюховицька, Білецька, Болотнянська, Добрянська, м Бібрка, Бачівська, Ушковичівська, Іванівська, Борщівська, Кореличівська, Коросненська, Ланівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Осталовицька, Подусівська, Подусільнянська, Романівська, Свірзька, Станмирська, Суходільська, Чемеринецька, м Перемишляни, Лагодівська, Стрілківська, Липовецька
					Миколаївський район	Стільська, м Миколаїв, м Новий Розділ, смт Розділ, Березинська, Бродківська, Веринська, Дроговизька, Гонятичівська, Горішненська, Березовецька, Станковецька, Крупська, Демнянська, Красівська, Тернопільська
					Бродівський район	Пеняківська, Паликоровівська, Наквашанська, Поповецька, Голубицька, Маркопільська, Вербівчицька, Батьківська, смт Підкамінь, Черницька
					Жидачівський район	Молодинчецька, Черноострівська, Отиневська, Соколівська, Баковецька, Кніселівська, м Ходорів, смт Нові Стрілища, Вибранівська, Грусятицька, Дев'ятниківська, Жирівська, Загірочківська, Вербицька
					Золочівський район	Полянська, Підлипецька, Підгайчиківська, Ремезівцівська, Словітська, Сновицька, Струтинська, Шпиколоська, смт Поморяни, Бібцанська, Коропецька, Гологірська, Жуківська, Колтівська, Вороняцька
			Тернопільська область	Заложцівсько-Кременецький (02)	Шумський район	Суразька, Рохманівська, Боложівська, Жолобківська, Людвигенська, Васьковецька, Угорська
					Лановецький район	Передмірська, Снігурівська, Чайчинецька
					Кременецький район	Горинська, Великогорянська, Башуківська, м Кременець, Устечківська, м Почаїв, Попівцівська, Чугалівська, Старотаразька, Староолексинецька, Ридомільська, Великоmlinівська, Плосківська, Млиновецька, Лосятинська, Лопушненська, Розтоцька
					Збарзький район	Бодаківська, Колодненська, Коханівська, Лозівська, Кобильська, Раковецька, Старовишнівецька, Шимковецька, Великокунінецька, Новиківська, смт Вишнівець, Бутинська, Великовікнинська, Гніздичненська, Дзвинячанська, Зарудянська, Іванчанська, Зарубинецька, Залісецька

1	2	3	4	5	6	7
					Зборівський район	Гарбузівська, Городищенська, Загір'янська, Гає-Розтоцька, смт Залізці, Вовчківська, Бзовицька, Білоголівська, Ратищівська, Чистопадівська, Тростянецька, Серетецька, Ренівська, Мильнівська, Панасівська, Олівська
				Тернопільський (03)	Чортківський район	Полівецька, Ромашівська, Ридодубівська, Базарська, Білобожницька, Палашівська, Косівська, Джуринська
					Тернопільський район	Миролюбівська, Настасівська, Івачеводолішнівська, Петриківська, Плотицька, Чистилівська, Почапинська, Стегниківська, Підгороднянська, Білецька, Буцнівська, Великолуцька, Лозівська, Довжанська, Домаморицька, Драганівська, Дубовецька, Ігровицька, Йосипівська, Шляхтинецька, Великоглибочецька
					Теребовлянський район	Заздрівська, Гвардійська, Лошнівська, Ласковецька, Ладичинська, Кровинківська, Надріченська, Довгенська, Дворічанська, Дарахівська, Котузівська, Соколівська, Вишнівчицька, Хмелівська, Могильницька, Сущинська, Струсівська, Маловодівська, Золотниківська, Семиківська, Різдв'янська, Романівська, Підгайчицька, Плебанівська, Острівецька, Соснівська, м Теревля, Вербовецька, Бурканівська, Багатківська, Бенівська, смт Дружба, Гайворонківська, смт Микулинці
					Підгаєцький район	Бронгалівська, м Підгайці, Галицька, Голгочанська, Юстинівська, Угринівська, Мозолівська, Білокриницька, Староміська, Мирненська, Мужилівська, Новосілківська, Вербівська, Поплавська, Сільцівська
					Монастирський район	Швейківська, Олешівська, Ковалівська, Доброводівська, Горішньослобідська, Григорівська
					Бережанський район	Куропатницька
					Бучацький район	Зеленська, Осовецька, Жизномирська, Жниборідська, Старопетликівська, Русилівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Язловецька, Берем'янська, Заривинецька, м Бучач, Бобулинська, Возилівська, Пилявська, Цвітівська, Космиринська, Добропільська, Ріпинецька, Дулібівська, Трибухівська, Киданівська, Медведівська, Озерянська, Миколаївська, Передмістянська, Підзамочківська, Переволоцька, Пишківська, Новопетликівська
					Збаразький район Козівський район	м Збараж, Доброводівська, Залужанська смт Козлів, Денисівська, Вів'янська, Городищенська, Глинська, Дибщенська, Вибудівська, Великоходачківська, Великоплавчанська, Будилівська, Августівська, смт Козова, Слобідківська, Золотослобідська, Бишківська, Таурівська, Малоплавчанська, Ішківська, Щепанівська, Яструбівська, Теофіпільська, Потікська, Покропивнянська, Плотичанська, Козівська, Олесинська, Купчинецька, Кривенська, Конюхівська, Ценівська, Кальненська
					Зборівський район	Годівська, Гукалівська, Кабарівецька, Погрібецька, Кальненська, Зарудянська, Гає-Зарудівська, Висиповецька, Вірлівська, Богданівська, м Зборів, Кобзарівська, Беримівська, Чернихівська, Перепельницька, Куровецька, Ярчовецька, Цебрівська, Славнівська, Розгадівська, Нестерівська, Ярославичька, Мшанецька, Остапівська, Озернянська, Пліснянська, Малашовецька, Млиновецька
					Козівський район	Вікторівська
					Теребовлянський район	Деренівська
					Козівський район	Геленківська
				Лановецько-Гримайлівський (04)	Шумський район	Піщатинська, Підгаєцька, Потуторівська, Садківська, Шумбарська, Темногаєцька, Мізюринська, Цеценівська, Великозагайцівська, Соснівська, Вілійська, Радошівська, Шкроботівська, Бриківська, Биковецька, Великодедеркальська, Матвіївська, смт Шумська,

1	2	3	4	5	6	7
						Кордишівська
					Тернопільський район	Романівська, Мишковицька, Острівська, Козівська, Скоморохівська, Смиковецька, Ступківська, Товстогузька, Чернелево-Руська, Грабовецька, смт Велика Березовиця, смт Великі Бірки, Баворівська, Байковецька, Великогаївська, Малоходачківська, Дичківська
					Теребовлянський район	Мщанецька, Іванівська, Глешавська, Сороцька, Великоговилівська, Ілавченська
					Лановецький район	Загірцівська, Краснолуцька, Юськовецька, Лопушненська, Печірянська, Якимівська, смт Ланівці, Верещаківська, Влащинецька, Гриньківська, Іванковецька, Карначівська, Москалівська, Бережанська, Вишгородоцька, Великокусковецька, Вербовецька, Молотківська, Буглівська, Ванжулівська, Борщівська, Малобілківська, Білозірська, Борсуківська
					Кременецький район	Катеринівська
					Гусятинський район	Перемилівська, Саджівецька, Товстенська, Увислівська, Хлопівська, Кльовинська, Глібівська, м Хоростків, смт Гримайлів, Вікнянська, Малолуцька, Зеленівська
					Збарзький район	Романовосільська, Красносільська, Кретівська, Нижчелуб'янська, Максимівська, Синявська, Старозбарзька, Стрівська, Черниховецька, Шилівська, Охримівецька, Базаринська, Киданецька, Вищелуб'янська, Добромірківська, Капустинська
					Підволочиський район	Пальчинська, Остапівська, Подільська, Новосільська, Терпилівська, Новосілківська, Мисловецька, Оріховецька, Рожиська, Скориківська, Староміщинська, Супранівська, Токівська, Турівська, Магдалівська, Зарубинцівська, Хмелиськівська, Чернилівська, Староскалатська, Воробіївська, м Скалат, Кам'янківська, Богданівська, Лисичанська, Галущинська, Гнилицька, Городницька, Жеребківська, Іванівська, Качанівська, Клебанівська, Колодіївська, Кошляківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Кривенська, Дорофіївська, смт Підволочиськ
					Тернопільський район	Гаї-Шевченківська
					Шумський район	Онишковецька
		Опільський	Івано-Франківська область	Рогатинський (01)	Рогатинський район	Васючинська, м Рогатин, смт Букачівці, Бабухівська, Світанківська, Підгороднянська, Потіцька, Підмихайлівська, Вербилівська, Підкамінська, Юнашківська, Пуківська, Підвинянська, Сарниківська, Помонятівська, Стратинська, Уїздівська, Фразька, Чагрівська, Чернівська, Черченська, Чесниківська, Явченська, Путятинська, Воскресинцівська, Верхньолипицька, Воронівська, Дегівська, Вишнівська, Нижньолипицька, Григорівська, Данильченська, Дичківська, Добринівська, Конюшківська, Виспянська, Долинянська, Луковець-Вишнівська, Лучинецька, Колоколинська, Козарівська, Княгиницька, Кліщівнянська, Заланівська, Жовчівська
					Галицький район	Новоскоморохівська, Тустаньська, Тумирська, Тенетниківська, Старомартинівська, Сапогівська, Межигірська, Озерянська, Подільська, Маринопільська, Насташинська, Нараївська, Медухівська, Кукільницька, Курівська, Бовшівська, Коростовичівська, Дем'янівська, Дитянинська, Дубівецька, Жалиборівська, Задністрянська, Залуквянська, Кінашівська, Яблунівська, Ланівська, Крилосівська, смт Більшівці, м Бурштин, м Галич, Деліївська, Демешківська, Кінчаківська
			Тернопільська область	Бережанський (05)	Підгаєцький район	Боківська, Гнильченська, Завалівська, Шумлянська, Литвинівська, Носівська
					Монастирський район	Садівська, Лазарівська, Красіївська, Комарівська, Тростянецька, Підліснянська, Усте-Зеленська, Чехівська, Завадівська, Лядська, Яргорівська, Велеснівська, Задарівська, Заставецька, м Монастирська, Криницька, Бертниківська, Дубенківська, Вербківська, Висоцька, Вістрянська, Гориглядівська, Горожанська, Гранітненська, Гончарівська, смт Коропець

1	2	3	4	5	6	7
					Бережанський район	Потурорська, Нараївська, Шибалинська, Урманська, Тростянецька, Слов'ятинська, Саранчуківська, Рибниківська, Рогачинська, Рекшинська, Божиківська, Підвисоцька, Вільховецька, м Бережани, Надрічнська, Мечищівська, Літятинська, Лапшинська, Курянівська, Котівська, Жуківська, Жовнівська, Вербівська, Біщівська, Посухівська
					Бучацький район	Порохівська, Скомороська, Сновидівська, Соколівська, Сороківська, Стінківська, смт Золотий Потік, Бариська, Костільницька, Ліщанецька, Зубрецька
		Середньо-Дністровський	Івано-Франківська область	Тлумацький (02)	Тисменицький район	Вільшаницька, Довгівська, Ганнусівська, Милуванівська, Поберезька, Узинська, Стриганецька, Рошнівська
					Коломийський район	Жукотинська
					Тлумацький район	Кутищенська, Тарасівська, Пужниківська, Петрівська, Олешівська, Олешанська, Озерянська, Прибилівська, Королівська, Колінцівська, Жуківська, Долинська, Живачівська, Нижнівська, Бортниківська, Остринська, Палагицька, Петрилівська, Підвербцівська, Братишівська, Будзинська, Грушківська, Гостівська, Гринівецька, Вікнянська, м Тлумач, Делівська
				Городенківський (03)	Коломийський район	Загайпільська, Корницька, смт Гвіздець, Джурківська, Ценявська, Старогвіздецька, Матеївецька, Підгайчиківська, Остапківцівська
					Тлумацький район	Хотимирська, смт Обертин, Яківська, Гавриляцька, Гарасимівська
					Снятинський район	Прутівська, Русівська, Стецівська, м Снятин, Задубрівська, Потічківська, Горішньозалучанська, Устянська, Хутір-Будилівська, Шевченківська, смт Заболотів, Будилівська, Балинцівська, Белелуївська, Борщівська, Видинівська, Княженська, Ганьківська, Завальська, Тулуківська, Тучапська, Красноставська, Кулачківська, Новоселицька, Олешківська, Підвисоцька, Вовчківська

1	2	3	4	5	6	7
					Городенківський район	Виноградська, Корнівська, Кунисівська, Копачинецька, Далешовська, Глушківська, Вербівцівська, Луківська, м Городенка, Городницька, Сороківська, Чортовецька, Ясенево-Пільнівська, Чернятинська, Тишківська, Торговицька, смт Чернелиця, Стрільченська, Слобідська, Серафинецька, Семаківська, Росохацька, Незвиська, Раковецька, Поточищенська, Острівецька, Вільхівецька, Олієво-Королівська, Михальченська, Вікнянська, Рашківська, Топорівська
			Тернопільська область	Чортківський (06)	Чортківський район	Товстенківська, Пробіжнянська, Росохацька, Сокиринська, Скородинська, Ягільницька, Тарнавська, Угринська, Улашківська, Великочорнокінецька, Чорнокінецько-Волянська, Швайківська, Шманьківська, Шманьківчицька, Сосулівська, Залісянська, м Чортків, смт Заводське, Білівська, Босирівська, Бичківська, Горішньовигнанська, Давидківська, Заболотівська, Звиняцька, Капустинська, Колиндянська, Коцюбинчицька, Кривеньківська, Малочорнокінецька, Милівецька, Пастушівська
					Теребовлянський район	Кобиловолоцька, Долинська, Буданівська
					Борщівський район	Стрільковецька, Бурдяківська, Озерянська, Пилатківська, Пищатинська, Циганська, Сков'ятинська, м Борщів, смт Скала-Подільська, Сапогівська, Вовковецька, Висічанська, Гуштинська, Мушкатівська, Іванківська, Жилинська, Королівська, Лановецька, Лосяцька
					Гусятинський район	Пізнанська, Суходільська, Самолусківська, Орішківська, Раштовецька, Вільхівчицька, Постолівська, Сидорівська, Старонижбірківська, Чабарівська, Сухоставська, Коцюбинська, Федорівська, Целіївська, Сороківська, м Копичинці, смт Гусятин, Васильковецька, Яблунівська, Жабинецька, Крогулецька, Калагарівська, Гадинківська, Котівська, Красненська, Городницька, Личковецька, Майданська, Малобірівська, Нижбірківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Лежанівська
				Заліщицький (07)	Чортківський район	Свидівська, Староягільницька, Шулганівська, Мухавська, Нагірянська
					Борщівський район	Шершенівська, Устянська, Панівецька, Пилипченська, Ниврянська, Більче-Золотецька, Турильченська, Урожайнівська, Худиківська, Шупарська, смт Мельниця-Подільська, Олексинська, Бабинецька, Дністровська, Верхняківська, Вигодська, Гермаківська, Глибочецька, Вільховецька, Заліська, Івано-Пустенська, Збручанська, Дзвиняцька, Кривченська, Кудринецька, Горошівська
					Заліщицький район	Литячівська, Синьківська, Кошилівська, Лисівська, Мишківська, Новосілівська, Нирківська, Подільська, Колодрібська, Слобідська, Касперівська, Солоненська, Торськівська, Угриньківська, Устечківська, Хмелівська, Шипівецька, Шутроминська, Садківська, Дзвиняцька, смт Товсте, Бедриківська, Блищанська, Буряківська, Винятинська, Ворвулинська, Кулаківська, Городоцька, м Заліщики, Добрівлянська, Дорогичівська, Дунівська, Дуплиська, Зеленогайська, Зозулинська, Івано-Золотівська, Головчинська
			Чернівецька область	Кицьмансько-Кельменецький (01)	Новоселицький район	Зеленогайська, Довжоцька, Чорнівська, Щербинецька, Тарасовецька, Костичанівська, Котелівська, Магальська, Малинівська, Мамалигівська, Маршинецька, Несволянська, Подвірненська, Припрутьська, Ракитненська, Рідківська, Рингацька, Ванчиковецька, Строїнецька, Черленівська, Жилівська, Драницька, Диновецька, Стальнівська, Боянська, Берестянська, Балковецька, м Новоселиця, Топорівська, Фороснянська, Слобідська
					Кіцманський район	Южинецька, Шишковоцька, Шипинецька, Білянська, м Кіцмань, смт Неполоківці, смт Лужани, Берегометська, Борівецька, Валявська, Давидівська, Дубовецька, Іванковоцька, Оршовецька, Киселівська, Суховерхівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Хлівищенська, Ошихлібська, Мамаївська, Малятинська, Лашківська, Кліводинська, Ставчанська
					Хотинський район	Ставчанська, Анадолська, Ярівська, м Хотин, Атакська, Біловецька, Бочковецька, Ворничанська, Гордівецька, Данковецька, Долинянська, Зарожанська, Каплівська, Керстенецька, Клішковецька, Колінковецька, Чепоніська, Грозинецька, Широовецька, Круглицька, Шиловецька, Санковецька, Рухотинська, Рукшинська, Рашківська, Пригородоцька, Полянська, Перебиковецька, Пашковецька, Недобоївська, Малинецька, Крутеньківська
					Заставнівський район	Бабинська, Звенячинська, Задубрівська, Дорошевецька, Горошовецька, Веренчанська, Вербоовецька, Васловівська, Василівська, Брідоцька, м Заставна, Баламутівська, Кадубовецька, смт Кострижівка, Добриновецька, Боянчуцька, Товтрівська, Хрещатицька, Шубранецька, Юрковецька, Горішньошеровецька, Чернопотіцька, Самушинська, Ржавинецька, Репужинецька, Прилипченська, Малокучурівська, Онутська, Вікнянська, Кулівецька, Митківська, Мусорівська, Погорілівська, Чуньківська
					Кельменецький район	Вороновицька, Вовчинецька, Вартиковецька, Бурдюзька, Бернівська, смт Кельменці, Росошанівська, Оселівська, Перковецька, Новоселицька, Лівинецька, Коновська, Подвір'ївська, Козирянська, Зеленівська, Ленковецька, Лукачівська, Мошанецька, Нелиповецька
					Сокирянський район	Олексіївська, Вашковецька, Гвіздовецька
	Лісостепова Правобережна	Новоград-Волинський підокруг (б)	Житомирська область	Новоград-Волинський (12)	Новоград-Волинський район	Гульська, Великогорбашанська, Великомолодківська, Майстрівська, Колодянська, Косенівська, Дідовицька, Жолобненська, Киянковська, Киковська, Токарівська, Яруньська, Піщівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Новороманівська, Суслинська, Стрийська, Середньодержанська, Повчинська, Пилиповицька, Орєпівська
					Баранівський район	Рогачівська, Суємецька, Смолдирівська, Мокренська
		Волино-Подільський	Вінницька область	Жмеринський (05)	Мурованокуриловецький район	Вищеольчедаївська, Морозівська, Котюжанівська, Галайковецька, Дерешівська, Долинянська, Жванська, Конищівська, Курашовецька, Лучинецька, Вербоєцька, Михайловецька, Снітківська, Наддністрянська, Немерченська, Обухівська, Лучинчицька, Плосківська, Попелюхівська, смт Муровані Курилівці, Рівненська, Степанківська, Петриманська, Бахтинська, Роздолівська
					Тульчинський район	Тарасівська, Юрківська, Шура-Копіївська, Суворовська, Сільницька, Печерська, Торківська, Крищинецька, Левківська, Копіївська, Заріченська, смт Шпиків, Журавлівська, Бортницька
					Томашпільський район	Олександрівська, Великорусавська, Горишківська
					Тиврівський район	Краснянська, Довгополівська, Шершнівська, Жахнівська, смт Тиврів, Бушинська, Василівська, Великозулизька, Ворошилівська, Черемошненська, Дзвониська, Уяринська, Іванковецька, Колохівська, Маловулизька, Новоміська, Рахно-Полівська, Слідянська, Строїнецька, Гришовецька
					Могилів-Подільський район	Серебринецька, Кукавська, Тропівська, Хоньковецька, Жеребилівська
					Шаргородський район	м Шаргород, Гибалівська, Голинчинецька, Дєребчинська, Садковецька, Калитинська, Івашковецька, Мурафська, Носиківська, Зведенівська, Слобода-Шаргородська, Юхимівська, Юліямпільська, Хоменківська, Федорівська, Пеньківська, Стрільницька, Руданська, Сапіжанська, Клекотинська, Козлівська, Плебанівська, Рахнівсько-Лісова, Політанківська, Писарівська, Конатковецька, Перепільчинецька, Пасинківська, Джуринська,

1	2	3	4	5	6	7
						Михайлівська, Лозівська, Копистиринська
					Барський район	Комаровецька, м Бар, Гаївська, Івановецька, Журавлівська, Гулівська, Гармаківська, Терешківська, Каришківська, Володіївецька, Войнашівська, Верхівська, Балківська, смт Копайгород, Ходацька, Чемериська, Ялтушківська, Луко-Барська, Антонівівська, Мигалівецька, Лісівська, Кузьминецька, Поповецька, Митківська, Матейківська, Маньковецька, Супівська, Мальчовецька, Підлісноялтушківська
					Жмеринський район	Слободо-Межирівська, Лисогірська, смт Браїлів, Олександрівська, Біликовецька, Демидівська, Дубівська, Жуковецька, Кам'яногірська, Кармалюківська, Кацмазівська, Коростівецька, Стодулецька, Леляцька, Чернятинська, Северинівська, Телелинецька, Тарасівська, Станіславчицька, Куриловецька, Сербинівська, Людавська, Рівська, Пултівецька, Почапинецька, Потоківська, Носковецька, Мовчанська, Луко-Мовчанська
				Могилів-Подільський (06)	Томашпільський район	Височанська, смт Томашпіль, смт Вапнярка, Антонівська, Вербівська, Гнатківська, Кислицька, Колоденська, Раківська, Стінянська, Вилянська, Рожнятівська, Комаргородська, Пилипо-Борівська, Пеньківська, Паланська, Марківська, Липівська, Жолоб'янська
					Чернівецький район	Сокільська, Березівська, Моївська, Мазурівська, Лозівська, Гонтівська, Володієвецька, Саїнська, Борівська, Білянська, Бабчинецька, смт Чернівці, Шендерівська, Вило-Ярузька
					Могилів-Подільський район	Кричанівська, Мервинецька, Немійська, Озаринецька, Пилипівська, Серебрійська, Конівська, Слідянська, Слободо-Яришівська, Суботівська, Сугаківська, Юрковецька, Карпівська, Яришівська, Козлівська, Ярузька, Кременська, Грушківська, Сказинецька, Бронницька, Бернашівська, Бандишівська, смт Вендичани
				Ямпільський (07)	Піщанський район	Болганська, Грабарівська, Дмитрашківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Кукулівська, Трибусівська
					Томашпільський район	Яланецька, Нетребівська
					Ямпільський район	Русавська, Михайлівська, Тростянецька, Слобода-Підлісівська, Северинівська, Цекинівська, Ратушська, Порогівська, Писарівська, Клембівська, Безводнівська, м Ямпіль, Петрашівська, Качківська, Довжоцька, Дзигівська, Гальжбіївська, Великокісницька, Бушанська
					Крижопільський район	Вільшанська, Джугастрянська, Дахталійська, Вербська
				Крижопільський (08)	Тульчинський район	Клебанська, Холодівська, Тиманівська, Калінінська, м Тульчин, Кинашівська, Дранська, смт Кирнасівка, Ганнопільська
					Піщанський район	Гонорівська, смт Піщанка, Городищенська, Миролобівська, Рудницька, Ставківська, Студенянська, Чорноминська, Яворівська, смт Рудниця
					Чечельницький район	Лузька, Бондурівська, Бритавська, Вербська, Куренівська, Червоногребельська, Каташинська
					Теплицький район	Шиманівська, Маломочульська, Великомочульська, Брідоцька, Соболівська, Побірська
					Бершадський район	П'ятківська, Флоринська, Яланецька, Сумівська, Осіївська, Бирлівська, Кошаринецька, м Бершадь, Баланівська, Поташнянська
					Тростянецький район	Савинецька, Будівська, Верхівська, Глибочанська, Гордіївська, Демидівська, Ілляшівська, Олександрівська, Летківська, Капустянська, Ободівська, Торканівська, Тростянчицька, Цибулівська, смт Тростянець, Новоободівська
					Гайсинський район	Грузька, Митківська, Ладижинсько-Хутірська, Губницька, Кіблицька, Зятковецька
					Крижопільський район	Крикливецька, Куницька, Павлівська, Шарапанівська, Соколівська, Тернівська, Красносільська, Голубеченська, Савчинська, Кісницька, Заболотненська, Жабокрицька, Городківська, Андріяшівська, смт Крижопіль,

1	2	3	4	5	6	7
						Гарячківська
			Одеська область	Балтський (01)	Кодимський район	Малослобідська, Шершенецька, Тимківська, Смолянська, Сербівська, Баштанківська, Пиріжненська, Олексіївська, Писарівська, Будиївська, Грабівська, Загнітківська, Крутівська, Лабушненська, Лисогірська, м Кодима, Петрівська, Івашківська, смт Слобідка
					Котовський район	Борщівська, Гоноратська, Великофонтанська, Любомирська
					Любашівський район	Ясенівська, Познанська
					Савранський район	смт Саврань, Бакшанська, Дубинівська, Кам'янська, Капустянська, Концебівська, Неділковська, Вільшанська, Осичківська, Полянецька
					Ананьївський район	Жеребківська, Байтальська
					Балтський район	Ухожанська, Переймівська, Пасицелівська, Перелітська, Піщанська, Плосківська, Пужайківська, Пасатська, Сінненська, Чернеченська, Саражинська, Оленівська, Обжильська, Миронівська, Лісничівська, Кармалюківська, с Казацька, Гербинська, Бендзарівська, Білинська, Борсуківська, м Балта, Шляхівська, Коритненська, Гольм'янська
					Савранський район	Байбузівська
				Красноокнянський (02)	Фрунзівський район	Василівська, Онилівська, Новозаріцька, Мар'янівська, Карабанівська, Йосипівська, смт Затиштя, Павлівська, Росіянівська, смт Фрунзівка, Перехрестівська
					Котовський район	Липецька, Олексіївська, Бочманівська, Качурівська, Климентівська, Куяльницька, Чапаєвська, Мардаровська, Нестоїтська, Новоселівська, Петрівська, Станіславська, Старокульнянська, Косівська
					Красноокнянський район	Маяківська, Новосамарська, Римарівська, Чорнянська, Цеханівська, Федосіївська, Ставрівська, Малаївська, Дубівська, Довжанська, Антонівська, смт Красні Окни, Гавиноська, Гулянська, Топалівська
					Любашівський	Агафіївська, Гвоздавська, смт Любашівка, смт

1	2	3	4	5	6	7
					район	Зеленогірське, Бобрицька, Іванівська, Кричунівська, Маловасилівська, Новокарбівська, Троїцька, Сергіївська, Новоселівська, Боківська, Покровська
					Ширяївський район	Чогодарівська, Малігонівська, Олександрівська, Бранкованівська
					Ананьівський район	Новогеоргіївська, Ананьівська Друга, Коханівська, Кохівська, Новоолександрівська, Гандрабурівська, Новоселівська, Точилівська, Долинська, Шимківська, Романівська, Ананьівська Перша, м Ананьїв
			Хмельницька область	Віньковецький (05)	Летичівський район	Майдано-Вербецька, Козачківська, Грушковецька, смт Летичів, Голенищівська, Руднянська, Снітівська, Ялинівська, Сахнівська
					Новоушицький район	Заміхівська, смт Нова Ушиця, Глібівська, Вахновецька, Бучайська, Зеленокуриловецька, Березівська, Кучанська, Браїлівська, Борсуківська, Івашковецька, Капустянська, Куражинська, Малостружківська, Вільховецька, Отроківська, Песецька, Пилипковецька, Пилипо-Хребтівська, Ставчанська, Струзька, Косиковецька
					Ярмолинецький район	Вербсько-Мурована, Вербецька
					Віньковецький район	Пилипо-Олександрівська, Дашковецька, Женишковецька, Зіньківська, Зорянська, Карачівецька, Майдано-Олександрівська, Нетечинецька, Осламівська, Петрашівська, Покутинецька, Грим'яцька, Охрімовецька, Великоолександрівська, Адамівська, смт Вінківці, Яснозірська, Говорівська
					Деражнянський район	Зяньковецька, Мазниківська, Яськовецька, Коричинецька, Коржовецька, Явтухівська, Кальнянська, Новосільська, Клопотовецька, Майдано-Чернелевецька, Маниковецька, м Деражня, Згароцька, Пилипівська, Радівецька, Шіїнецька, Шпичинецька, Яблунівська, Нижненська, смт Лозове, Гришковецька, Городищенська, Гатнянська, Галузинецька, Волоськівська, Божиковецька, смт Вовковинці,

1	2	3	4	5	6	7
						Загонецька
					Дунаєвецький район	Морозівська, Міцовецька, Миньковецька, Малопобіянська, Малокужелівська, Підлісномукарівська, Сокілецька, Малівецька, Рачинецька, Рахнівська, Сиворогівська, Лисецька, Ставищенська, Іванковецька, Великожванчицька, Великопобіянська, Голозубінецька, Гірчичнянська, Гуто-Яцьковецька, Держанівська, Воробіївська
				Чемеровський (06)	Ярмолинецький район	Савинецька, Соснівська, Ясенівська
					Чемеровецький район	Гуківська, Кормильчанська, Кочубіївська, Івахновецька, Зарічанська, Залучанська, Жердянська, Летавська, Гусятинська, Красноставська, Голенищівська, Вишнівчицька, Вівсянська, Бережанська, Більська, Андріївська, смт Закупне, смт Чемерівці, Жабинецька, Сокиринська, Кутковецька, Кугаєвецька, Вільховецька, Почапинецька, Пукляківська, П'ятничанська, Свіршковецька, Слобідсько-Смотрицька, Степанівська, Хропотівська, Ямпільчицька, Циківська, Чорнянська, Шидловецька, Юрковецька
					Кам'янець-Подільський район	Устянська, Ходоровецька, смт Стара Ушиця, Шустовецька, Чабанівська, Гринчуцька, Голосківська, Абрикосівська, Гуменецька, Приворотська, Великозаліснська, Грушківська, Супрунковецька, Врубловецька, Нігинська, Рихтівська, Соکیلська, Кам'янська, Китайгородська, Княжпільська, Колодіївська, Колибаївська, Крушанівська, Кульчівецька, Ластовецька, Калачковецька, Нефедівська, Орининська, Панівецька, Завальська, Слобідсько-Рихтівська, Слобідсько-Кульчівецька, Зіньковецька, Заліська Друга, Заліська, Підпилип'янська, Рудська, Жванецька, Кадіївська, Думанівська, Довжоцька, Дерев'янська, Подільська
					Городоцький район	Лісогірська, Лісоводська, Купинська, Кремінянська, Новопорічанська, Кузьминська,

1	2	3	4	5	6	7
						Остапковецька, Пільнолексинецька, Скіпченська, Клинівська, Хмелівська, Великояромірська, Чорниводська, Старопісочнянська, Іванковецька, Великокарабчіївська, Варовецька, Бедриковецька, смт Сатанів, м Городок, Жищинецька, Кам'янська
					Дунаєвецький район	Нестеровецька, Михайлівська, Малокарабчіївська, Лисогірська, Лошковецька, Старогутянська, Тернівська, Томашівська, Тинянська, Чаньківська, Чечельницька, Удріївська, Рудська, смт Смотрич, Маківська, смт Дунаївці, Ганнівська, Балинська, Вихрівська, Залісцівська, Дем'янковецька, м Дунаївці, Зеленченська, Січинецька
		Бугсько-Середньо-Дніпровський	Вінницька область	Хмельницько-Липовецький (01)	Погребищенський район	Мончинська
					Немирівський район	Обідненська, Воловодівська
					Хмельницький район	Терешпільська, Великоострожоцька, Великомитницька, Березнянська, Голодьківська, Крижанівська, Жданівська, Качанівська, Пустовійтівська, Рибчинська, Сальницька, Сьомаківська, Скаржинецька, Вишеньківська, Сулківська, Куманівецька, Порицька, Кустовецька, Лелітська, Соколівська, Лознянська, Петриківська, Маркушівська, Мар'янівська, Кропивнянська, Кривошіївська, Широкогребельська, Уланівська, Лип'ятинська
					Вінницький район	Оленівська, Малокрушлинецька, Писарівська, Побережненська, Степанівська, Стадницька, Вінницько-Хутірська, Жабелівська, Великокрушлинецька, Гавришівська, Гуменська
					Іллінецький район	Іллінецька, Якубівська, Павлівська, Тягунська
					Козятинський район	Йосипівська, Переможнянська, Сокілецька, Куманівська, Михайлинська, Вівсяницька, Пиковецька, Самгородоцька, Миколаївська, Безіменська, Кордишівська, Воскодавинецька, Журбинецька, Збаразька, Зозулинецька, Флоріанівська, Юрівська, Сестринівська

1	2	3	4	5	6	7
					Калинівський район	Пиківська, Котюжинецька, Лемешівська, Люлинецька, Нападівська, Павлівська, Комунарівська, Писарівська, Радівська, Черепашинецька, Новогребельська, Корделівська, Чернятинська, Кіровська, Заливанщинська, Уладівська, Жигалівська, Друженська, Дружелюбівська, Голубівська, Глинська, м Калинівка
					Липовецький район	Костянтинівська, Війтовецька, смт Липовець, смт Турбів, Білянська, Богданівська, Брицька, Вербівська, Зозівківська, Іванківська, Козінецька, Трощанська, Лозуватська, Струтинська, Вахнівська, Щасливська, Лукашовська, Староприлуцька, Славнянська, Скитківська, Росошанська, Попівська, Новоприлуцька, Нападівська
				Погребищенсько-Оратівський (02)	Оратівський район	Очитківська, Рожичнянська, Яблунівська, Юшковецька, Чернявська, Човновицька, Чагівська, Сологубівська, Угарівська, Стрижаківська, Осичнянська, Скоморошківська, Скальська, Фронтівська, Великоростівська, Оратівська, Лопатинська, Кошланівська, Кожанська, Підвисоцька, Животівська, Балабанівська, Якимівська, смт Оратів, Сабарівська, Медівська, Новоживотівська, Заруддянська
					Погребищенський район	Педосівська, Сніжнянська, Ширмівська, Черемошненська, Чапаївська, Старостинецька, Очеретнянська, Спичинецька, м Погребище, Саражинецька, Розкопанська, Плисківська, Павлівська, Новофастівська, Андрушівська, Станілівська, Адамівська, Морозівська, Бабінецька, Білашківська, Борщагівська, Гопчицька, Дзюньківська, Довгалівська, Збаржівська, Левківська
					Іллінецький район	Жаданівська, Бабинська, Городоцька, Китайгородська, Купчинецька, Леухівська, Росоховатська, Слободищенська, Кантелинська
					Козятинський район	Махаринецька, Непедівська, Комсомольська, Козятинська, Пляхівська, Поличинецька,

1	2	3	4	5	6	7
						Пузирківська, Кашперівська, Вовчинецька, смт Залізничне, смт Бродецьке, смт Глухівці, Вернигороцька, Тернівська, Дубовомахаринцівська, Жежелівська, Білопільська
				Вінницький (03)	Тиврівський район	Шендерівська, Яришевська, м Гнівань, смт Сутиски, Марківська, Пилявська, Селищенська, Тростянецька
					Хмільницький район	Лозівська
					Літинський район	Пеньківська, Шевченківська, Уладівська, Трибухівська, Тесівська, Селищенська, Осолінська, Микулинецька, Малинівська, Літинська, Кулизька, Кожухівська, Багриновецька, Соснівська, Івчанська, смт Літин, Бірківська, Вербівська, Горбовецька, Громадська, Дашковецька, Дяковецька, Журавненська
					Вінницький район	Майданська, Комарівська, Ксаверівська, Ільківська, Лаврівська, Луко-Мелешківська, Медвежо-Вушківська, Іванівська, Некрасовська, Бохоницька, Парпуровецька, Мізяківсько-Хутірська, смт Десна, Сокиринецька, Якушинецька, Широкогребельська, смт Вороновиця, смт Стрижавка, Агрономічна, Дорожненська, Сосонська
					г Вінниця	Староміський, Ленінський, Замостянський
					Калинівський район	Лісоволисівська, Мізяківська, Сальницька, Хомутинецька, Іванівська, Гушинецька, Байківська
					Липовецький район	Зозівська, Приборівська, Сиваковецька
				Немирівський (04)	Тульчинський район	Михайлівська, Білоусівська, Заозерненська
					Немирівський район	Головеньківська, Вовчоцька, смт Брацлав, смт Ситківці, Байраківська, Боблівська, Бондурівська, Бугаківська, м Немирів, Новообіходівська, Великобушинська, Коржівська, Криковецька, Кудлаївська, Марківська, Семенська, Кіровська, Мельниківська, Зяньковецька, Муховецька, Никифоровецька, Новоселівська, Ометинецька, Райгородська, Медвежанська, Чуківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Рубанська, Воробіївська, Вищекропивнянська, Вишковецька, Язвинківська, Ковалівська, Грабовецька, Стрільчинецька, Сподахівська, Сокілецька, Скрицька, Гриненківська, Джуринецька, Зарудинецька, Юрковецька
					Тростянецький район	Оляницька, Четвертинівська
					Гайсинський район	Степашківська, Ярмолинецька, Бубнівська, Харпацька, м Гайсин, Семиріцька, Носовецька, Мітлинецька, Кущинецька, Чечелівська, Кунянська, Бондуринська, Гунчанська, Жерденівська, Кузьминецька, Карбівська, Кунківська
					Іллінецький район	Копіївська, м Іллінці, смт Дашів, Білківська, Василівська, Жорнищинська, Кальницька, Красненьківська, Криштопівська, Паріївська, Хрнівська
					Немирівський район	Червонянська
				Теплицько-Чечельницький (09)	Чечельницький район	Білокамінська, смт Чечельник, Берізко-Чечельницька, Демівська, Тартацька, Любомирська, Ольгопільська, Рогізківська, Стратіївська
					Теплицький район	Веселівська, смт Теплик, Костюківська, Комарівська, Кивачівська, Завадівська, Стражгородська, Залузька, Орлівська, Петрашівська, Погорільська, Пологівська, Удицька, Сашанська, Бджільнянська, Сокирянська, Степанівська, Метанівська, Тополівська, Росошанська
					Бершадський район	Тирлівська, Серебрійська, Серединська, Ставківська, М'якохідська, Тернівська, Устянська, Чапаєвська, Чернятська, Шляхівська, Красносільська, Кидрасівська, Михайлівська, Манківська, Лісниченська, Дяківська, Джулинська, Голдашівська, Великокиріївська
					Гайсинський район	Нараївська, Михайлівська, Гранівська, Краснопільська
			Житомирська область	Чуднівський (09)	Любарський район	Новочорторийська, Громадська, Юрівська, Старочорторийська, Привітівська, Панасівська, Глезненська, Великобрталівська, Меленецька,

1	2	3	4	5	6	7
						Веселківська, Горопаївська, смт Любар, Коростківська, Липненська, Великодеревичівська
					Чуднівський район	смт Вакуленчук, Тютюнниківська, Турчинівська, Трощанська, Стовпівська, Рачківська, П'ятківська, Вільшанська, смт Чуднів, смт Іванопіль, Бабушківська, Маловолицька, Бейзимівська, Будичанівська, Бурківцецька, Галіївська, Дубищенська, Карповецька, Кілківська, Красногірська, Красносільська, смт Великі Коровинці
					Держинський район	Печанівська, Хижинецька, Колодяженська, смт Миропіль, Камінська, Романівська, Булдичівська, Врублівська, Гордіївська
				Андрушівський (10)	Попільнянський район	Ходорківська, Харліївська, Сокільчанська, смт Попільня, Попільнянська, Миролубівська, Великолісівецька, Василівська, Котлярська, Кривенська, Липківська
					Ружинський район	Чорнорудська, Малочернявська, Мовчанівська, Березянська
					Житомирський район	Ліщинська, Луківська, Миролубівська, Озерянківська, Коднянська, Сінгурівська, Туровецька, смт Озерне, Вертоківська
					Андрушівський район	смт Червоне, Забарська, Любимівська, Городківська, Глиновецька, Гальчинська, Волосівська, Антопільська, м Андрушівка, Бровківська, Мостівська, Зарубинецька, Волицька, Іванківська, Івницька, Каменівська, Крилівська, Лебединецька, Яроповицька, Степковська, Старокотельнянська, Великомошковецька, Нехворощанська, Міньковецька, Малоп'ятигірська, Маломошківецька, Павелківська
					Бердичівський район	Скаківська, Красівська, Слободищенська, Райківська, Райгородоцька, Радянська, Половецька, Осиковська, Озадівська, Никонівська, Мирославська, Малосілківська, Скраглівська, Гардишівська, Гальчинська, Великоп'ятигірська, Великонизгірецька, Буряківська, Андріяшівська, смт Гришківці, Старосолотвинська, Швайківська, Рейська

1	2	3	4	5	6	7
					Андрушівський район	Новокотельнянська
				Ружинський (11)	Любарський район	Стрижівська, Мотовилівська, Малобраталівська, Пединська, Гізівшинська, Вигнанська, Великоволицька, Бичівська, Березівська, Авратинська
					Попільнянський район	Почуйківська, Строківська, Ставищенська, Романівська, Парипсинська, Паволоцька, Новоселицька, Макарівська, Саверцівська, Андрушківська, Голуб'ятинська, Єрчиківська, Жовтнева, Кам'янська, Красногірська, Білківська
					Ружинський район	Зарудинецька, Топорівська, Голубівська, Рогачівська, Прибережненська, Плосківська, Жовтнева, Карабчійська, Княжиківська, Крилівська, Малонизігірецька, Дерганівська, Бистрївська, Городоцька, Вчорайшенська, Вільнопільська, Немиринецька, Вишневська, Верхівнянська, Роставицька, Бистрицька, Шпичинецька, Білилівська, смт Ружин, Ягнятинська, Огіївська, Вербівська
					Чуднівський район	Безпечненська, Стетківецька, Носівська, Молочківська, Жеребківська, Краснопільська
					Бердичівський район	Садківська, Іванківецька, Закутинецька, Бистрицька, Маркушівська, Тереховська, Хажинська
				Брусилівський (13)	Попільнянський район	Суцанська, Турбівська, Лисівська, смт Корнин, Лучинська
					Житомирський район	Пісківська, Станишівська, Глибочицька
					Коростишівський район	Щигліївська, Кропивнянська, Вільнянська
					Брусилівський район	Морозівська, Хомутецька, Соловійівська, Соболівська, Скочищенська, Романівська, Покришівська, Приворітська, Новоозерянська, Карабачинська, Дивинська, Водотіївська, смт Брусилів, Озерська
			Київська область	Фастівський (06)	Макарівський район	Бишівська, Яблунівська, Черногородська, Новосілківська
					Кієво-Святошинський	Малютянська, Лісниківська, Личанська, Музичинська, Петрушківська, Софіївсько-

1	2	3	4	5	6	7
					район	Борщагівська, Крюківщинська, Петропавлівсько-Борщагівська, Княжичська, Забір'янська, Горенська, Гореницька, Гатненська, Віта-Поштова, Тарасівська, Петрівська, смт Чабани, м Вишневе, м Боярка, Шпитківська, Хотівська, Ходосівська
					Обухівський район	Підгірцівська
					Фастівський район	Пришивальницька, Скригалівська, Томашівська, Волицька, Червономотовилівська, Малоснітинська, Кишинська, Дорогинська, Дідівщинська, Веприцька, Великогуляківська, смт Борова, Дмитрівська
					Васильківський район	Плесецька, Мархалівська, Малосолтанівська, Путрівська, Рославичівська, смт Глеваха, Іванковичівська, Крушинська, смт Калинівка, Здорівська, Дзвінковська, Дібровська, Данилівська, Гвоздівська
				Сквирський (07)	Таращанський район	Косяківська, Веселокутська, Великоберезянська, Володимирівська, Дубівська, Чапаська, Станишівська, Северинівська, Ріжківська, Плосківська, Петрівська, Великовожнянська, Криванська, Крутогорбівська, Лесовіцька
					Рокитнянський район	Синявська, Бирюківська, смт Рокитне, Насташківська, Острівська
					Ставищенський район	Станіславчицька, смт Ставище, Ясенівська, Розумницька, Попружнянська, Полковниченська, Брилівська, Красилівська, Іванівська, Журавльська, Антонівська, Гейсиська, Бесідська
					Тетіївський район	Одайпільська, Росішківська, Стадницька, Степівська, Тайницька, Михайлівка, Ненадихівська, Теліжинецька, Голодьківська, П'ятигорська, м Тетіїв, Горошківська, Деніхівська, Дзвеняцька, Дібрівська, Клюківська, Височанська
					Сквирський район	Шамраївська, Пустоварівська, Малоерчиківська, Ленінська, Малолисовецька, Мовчанівська, Оріховецька, Піщківська, Рогізнянська, Рудянська, Самгородоцька, Селезнівська, Чубинецька, Шаліївська, Шапіївська, Кам'яногребельська, Тхорівська, Буківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Кривошійська, Краснолісівська, Антонівська, Великоерчиківська, Великополовецька, Горобіївська, Домантівська, Дулицька, Каленнівська, м Сквир
					Володарський район	Пархомівська, Мармуліївська, Петрашівська, Капустинцівська, Косівська, Рогізнянська, Рубченківська, Тадіївська, Завадівська, Городище-Пустоварівська, Гайворонська, Березнянська, Біліївська, Рудосельська
					Богуславський район	Побережківська, Митаївська
					Білоцерківський район	Фесюрівська, Чупирянська, Шкарівська, Фурсівська, Яблунівська, Матюшівська, Маловільшанська, Фастівська, Биково-Гребельська, Коженицька, Сорочотязька, Пилипчанська, Поправська, Потіївська, Трушківська, Озернянська, Сухолісинська
				Білоцерківсько-Миронівський (08)	Миронівський район	Коритищенська, Козинська, Карапишівська, Зеленьківська, Ємчиська, Вікторівська, м Миронівка, Олександрівська, Владиславська, Яхнівська, Польовська, Потікська, Пустовітська, Росавська, Центральненська, Шандрівська, Юхнівська, Маслівська
					Кагарлицький район	Суцанська, Переселенська, Бендюгівська, Расавська, Буртівська, Слободська, Ставинська, Новоселківська, Жовтнева, Яблунівська, Мирівська, Липовецька, Ліщинська, Леонівська, м Кагарлик, Гороховська, Горохуватська, Кадомська, Шпендівська, Шубівська, Черняхівська
					Обухівський район	Краснолобідська, Маловільшанська, Перегонівська, Першотравенська, Красне Першевська, Семенівська, Копачівська, Долинська, Деремезнянська, Григорівська, м Обухів, Германівська
					Рокитнянський район	Маківська, Луб'янська, Ольшаницька, Бушевська, Житньогірська, Запруднянська, Телешівська, Савинцівська, Ромашківська, Шарківська
					Фастівський район	Паляничинська, Пилипівська, Триліська, Фастівецька, Червоненська, Оленівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Яхнівська, Мотовилівсько-Слобідська, Малополовецька, Великоснітинська, Бортниківська, смт Кожанка
					Богуславський район	Михайлівська, Іванівська
					Білоцерківський район	Храпачівська, Іванівська, Олійниково-Слободська, Михайлівська, Малоантонівська, Макіївська, Йосипівська, Острійківська, Дроздівська, Глушківська, Вільнотарасівська, Васиївська, смт Терезине, м Узин, Розаліївська, Сидорівська, Піщанська, Томилівська, Тарасівська
					Васильківський район	Погребівська, Вільшансько-Новоселицька, Пологівська, Соколівська, Луб'янська, Мар'янівська, Порадівська, Саливонківська, Тростинська, Тростинсько-Новоселицька, Устимівська, Лосятинська, Митницька, Шевченківська, Пшеничневська, Варовицька, Пінчукивська, Ксаверівська, Яцьківська, смт Гребінки, смт Дослідницьке, Барахтівська, Великобугаївська, Великовільшанська, Великосолтанівська, Кодаківська, Ковалівська, Вінницько-Ставська, Застугнянська
				Тетіївсько-Богуславський (10)	Таращанський район	Кирданівська, Кислівська, Ківшуватська, м Тараща, Лук'янівська, Чернинська, Степоківська, Салиська, Луканська
					Ставищенський район	Сніжківська, Розкішлянська, Юрківська, Торчицька, Стрижавська, Гостромогильська, Винарівська, Васіліхівська, Кривецька, Сухоярська
					Тетіївський район	Скибинецька, Черепинська, Бурковецька, Кошівська, Галайківська, Кашперівська
					Володарський район	Зрайківська, Ожегівська, Матвіївська, Логвинська, Лобачівська, Тарганська, Рачківська, Черевацька, смт Володарка
					Богуславський район	м Богуслав, Медвинська, Вільховецька, Щербашинецька, Шупиківська, Хохітвянська, Тептійська, Синицька, Саварська, Ісайківська, Бісвецька, Москаленківська, Мисайлівська, Киданівська, Дибинецька, Дмитренківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Бранопільська, Розкопанецька
			Кіровоградська область	Ульянівський (01)	Новоархангельський район	Розсохуватецька, Підвисоцька, Небелівська, Нерубайська, Кам'янецька, Копенкуватська
					Ульянівський район	Великотроянівська, Грушківська, Йосипівська, Кам'янобрідська, м Ульянівка, Новоселицька, Мечиславська, Вільхівська, Шамраївська, Синьківська, Кам'янокриничанська
					Гайворонський район	Долинівська, Могильненська, Хщуватська, Тополівська, Червоненська, Таужненська, Соломійвська, Мощенська, м Гайворон, Казавчинська, Солгутівська, Котовська, смт Завалля, смт Салькове, Бандурівська, Берестягівська, Жакчицька, Вікнянська
					Голованівський район	Семидубівська, Клинівська, смт Голованівськ, Вербівська, Грузька, Наливайківська, Перегонівська, Межирічківська, Лебединська, Крутеньківська
				Новоархангельсько-Олександрівський (02)	Маловисківський район	Нововознесенська, Ленінська, Березівська, Якимівська, смт Смоліне
					Новоархангельський район	Покровська, Свердликівська, Скалівська, Скалівсько-Хуторська, Торговицька, Тернівська, Ганнівська, Вільшанська, смт Новоархангельськ, Іванівська, Кальниболотська, Мартинівська, Мар'яновська, Надлацька
					Новомиргородський район	Рубаномостівська, Оситнянська, Туріянська, Тишківська, Листопадівська, Петроострівська, смт Капітанівка, Дібрівська, Коробчинська, Жовтнева, Йосипівська
					г Знамянка	смт Знамянка Друга
					Знамянський район	Іванковецька, Дмитрівська, Макарихська, Цибулівська
					Олександрівський район	Цвітненська, Підлісненська, Родниківська, Ставидлянська, Красносілська, Триліська, Михайлівська, Ясинівська, Соснівська, Староосотська, смт Єлизаветградка, Розумівська, смт Олександрівка, Красносілківська, Бірківська, Бовтиська, Букварська, Вищеверещаківська, Голиківська, Івангородська
					Добровеличківський	Марківська, Гаївська, Олександрівська

1	2	3	4	5	6	7
					й район	
					г Знамянка	г Знамянка
					Олександрівський район	Веселівська, Несватківська
				Добровеличківський (04)	Новоархангельський район	Ятранська, Покотилівська
					Ульянівський район	Луполівська, Данилово-Балківська, Богданівська, Лозуватська, Сабатинівська, Синицівська, Розношенська
					Вільшанський район	Дорожинська, Вівсяниківська, Чистопільська, Сухоташлицька, Плоско-Забузька, Коритно-Забузька, Березовобалківська, Добрянська, Бузникуватська, Йосипівська
					Гайворонський район	Чемерпільська
					Голованівський район	смт Побузьке, Ємилівська, Журавлинська, Капітанська, Шепилівська, Троянська, Свірнівська, Роздольська, Розкішненська, Красногірська, Молдовська, Люшнюватська, Липовеньківська, Пушківська
					Добровеличківський район	Новолутківська, Липнязька, Юр'ївська, Федорівська, Троянська, Тишківська, Тернівська, Карбівська, Дружелюбівська, смт Добровеличківка
				Маловисківський (05)	Маловисківський район	Розсохуватська, Новогригорівська, Оникіївська, Паліївська, Мар'янівська, Плетеноташлицька, Великовисківська, Первомайська, Мануйлівська, Лозуватська, Злинська, Хмелівська, м Мала Виска, Олександрівська, Кіровська
					Новомиргородський район	Мартоносська, Мар'ївська, Оситнязька, Панчівська, Пурпурівська, Шпаківська, м Новомиргород, Веселівська, Кам'янська, Канізька, Костянтинівська
					Новоукраїнський район	Сотницько-Балківська, Григорівська, Мар'янопільська, Семенастівська, Лісківська, Іванівська, Диминська, Глodosька, Захарівська
					Кіровоградський район	Могутненська
			Миколаївська область	Кривозерський (01)	Кривоозерський район	Багачівська, Ониськівська, Маломечетнянська, Мазурівська, Луканівська, Ленінська,

1	2	3	4	5	6	7
						Курячелозівська, Тридубівська, Кривоозерська, Красненська, Бурилівська, Березківська, смт Криве Озеро, Секретарська, Великомететнянська, Очеретнянська
					Врадіївський район	смт Владіївка, Сирівська, Гуляницька
					Первомайський район	Підгір'ївська, Синюхино-Брідська, Тарасівська, Чаусівська, Болеславчицька, Довгопристанська, смт Підгородна, Лукашівська, Первомайський р-н
			Хмельницька область	Ізяславський (03)	Шепетівський район	Вовковецька, Великорішнівська, Городищенська, Лотівська, Великошкарівська, Мокіївська, Серединецька, Рожичнянська, Пліщинська, Плеснянська
					Полонський район	Роговичівська, Котелянська, Прислуцька, Новоселицька, Новолабунська, Микулинська, Онацьковецька, м Полонне, Великокаленецька, Великоберезнянська, Бражинецька
					Ізяславський район	Білівська, Борисівська, Двірецька, Завадинецька, Клубівська, Лютарська, Мислятинська, Шекеринецька, Сошненська, Плужненська, Поліська, Радошівська
					Городоцький район	Юринецька
					Білогірський район	Залузька, Вікнинська, смт Білогір'я, Йосиповецька, Ставищанська, Великоборовицька, Коритнянська, Кур'янківська, Малоборовицька, Миклашівська, Вільшаницька, Перерослівська, Хорошівська, Юрівська
				Старокостянтинівський (04)	Шепетівський район	смт Гриців, Вербовецька, Коськівська, Ленковецька, Чотирбоківська, Старобейзимська
					Летичівський район	Суловецька, Кудинська, Горбасівська, Волосовецька, Голосківська, смт Меджибіж, Гречинецька, Требуховецька, Чаплянська, Шрубківська, Ярославська, Митковецька
					Полонський район	Сасанівська, Малошкарівська, Воробіївська, Білецька, Кустовецька
					Красилівський район	Терешківська, Волицька, Корчівська, Заставківська, Заслучненська, Западинська, Дружненська, Котюржинецька, Воскодавинська, Веселівська, Яворовецька, Великозозулинецька, Чернелівська, м Красилів, Глібківська, Чепелівська, Васьківчицька, Щиборівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Севрюківська, Росолівецька, Печеська, Митинецька, Михайловецька, Малоклітнянська, Манівецька, Криворудська
					Старокостянтинівський район	Стецьківська, Пеньківська, Самчиківська, Самчинецька, Сахновецька, Сербинівська, Чорнянська, Староостропільська, Губчанська, Немиринецька, Скородківська, Миролубненська, Ладигівська, Коржівська, Іршиківська, Ілляшівська, Огіївська, Волице-Керекешинська, Веснянська, Великомацевецька, Баглаївська, Вишнопільська, Радковецька
					Ярмолинецький район	Скаржинецька, Пасічнянська, Михайлівська, Виноградівська, Буйволовецька, Баламутівська, Монастироцька
					Теодіпольський район	Михиринецька, смт Базалія, Ординецька
					Старосинявський район	Адампільська, Новосинявська, смт Стара Синява, Залісянська, Заставецька, Івківська, Лисанівська, Мшанецька, Бабинська, Паплинецька, Пасічнянська, Пилявківська, Пилявська, Сьомаківська, Цимбалівська, Харковецька, Ожарівська
					Ізяславський район	м Ізяслав, Ліщанська, Михнівська, Топорівська, Щуровецька, Новосільська, Тишевицька, Христівська, Сахновецька, Теліжинецька, Тернавська, Ріпківська
					Хмельницький район	Тершовецька, Лісовогриновецька, Копистинська, Давидковецька, Гнатовецька, Бахматовецька, Аркадієвецька, Шумовецька, Ружичанська, Малиницька, Шаровечківська, Шпичинецька, Розсошанська, Стуфчинецька, Масівецька, Олешинська, Пархомовецька, Пашковецька, Печеськівська, Пироговецька
					Деражнянський район	Копачівська, Богдановецька
					Красилівський район	Великоорлинська
					Хмельницький район	Осташівська
					Старокостянтинівський район	Капустинська, Решнівська, Ворбородинська

1	2	3	4	5	6	7
					кий район	
				Теофіпольсько-Ярмолинецький (07)	Красилівський район	Гриценківська, Великомедведівська, Великосалиська, смт Антоніни, Кременчуківська, Ледянська, Лагодинецька, Кульчинківська, Кульчинівська, Кузьминська
					Старокостянтинівський район	Пашковецька, Великочернятинська, Березненська, Григорівська
					Ярмолинецький район	Кадіївська, Томашівська, Тарасівська, Сутковецька, Стріховецька, Солобковецька, Проскурівська, Правдівська, Москалівська, Шарівська, Жилинецька, Глушковецька, Боднарівська, Баранівська, Антоновецька, смт Ярмолинці, Соколівська
					Теофіпольський район	Борщівська, Великолазучинська, Волице-Польова, Волицька, Воронівецька, Гаврилівська, Гальчинецька, Карабіївська, смт Теофіполь, Святецька, Ільковецька, Новоставцівська, Олійницька, Поляхівська, Турівська, Човгузівська, Шибенська, Лідихівська, Кунчанська
					Ізяславський район	Великопузирківська, Білогородська
					Хмельницький район	Черепівківська, Захаровецька, Жучковецька, Грузевицька, Малашовецька, Гелетинецька, Водичківська, Везденецька, Антонівська, Андрійковецька, смт Чорний Острів, Гвардійська, Чабанівська, Ставчинецька, Рідкодубівська, Миколаївська, Райковецька, Педосівська
					Волочиський район	Купільська, Петриковецька, Пахутинецька, Павликовецька, Ожиговецька, Новогребельська, Шмирківська, Писарівська, Курилівська, Рябіївська, Криштопівська, Маначинецька, Полянська, Кривачинецька, Порохнянська, Соломнянська, Сарнівська, Тарнорудська, Федірківська, Холодецька, Чернявська, Чухелівська, Щаснівська, Яхновецька, Поповецька, Авратинська, Користовецька, Трительницька, м Волочиськ, смт Наркевичі, Богданівська, Бокиївська, Бронівська, Клининська, Гарнишівська, Завалійківська, Зайчиківська, Зеленівська, Бубнівська, смт

1	2	3	4	5	6	7
						Війтівці, Копачівська
					Городоцький район	Немиринецька, Курівська, Хоптинецька, Новосвітська, Підліснолексинецька, Радковицька, Веселецька, Бубнівська
					Білогірський район	Довгалівська, Денисівська, Гулівецька, В'язовецька, Воробіївська, смт Ямпіль, Квітнева, Мокровільська, Сивківська, Сушівецька, Семенівська
					Теопільський район	Михнівська, Бережинецька
					Ярмолинецький район	Косогірська
			Черкаська область	Шполянський (04)	Смілянський район	Ташлицька, Сердюківська, Санжариська, Самгородоцька, Ротмістрівська, Попівська, Пастирська, Мельниківська, Куцівська, Макіївська, Березняківська, Носачівська, Ковалиська
					Шполянський район	Товмацька, Сердегівська, Мар'янівська, Маслівська, Надточайська, Сигнаївська, Скотарівська, Соболівська, Лозуватська, Терешківська, Журавська, Топильнянська, Станіславчицька, Лебединська, Кримківська, Капустинська, Іскренська, Водянська, Васильківська, Буртівська, м Шпола, Кавунівська, Матусівська
					Городищенський район	Хлистунівська, смт Цвіткове, смт Вільшана, Вербівська, В'язівська, Дирдинська, Валявська, Воронівська, Петропавлівська, Зеленодобрівська, Калинівська, Ксаверівська, Товстівська
					Кам'янський район	Михайлівська, Юрчиська, Лузанівська, Лебедівська, Косарська, Катеринівська, Грушківська, Вербівська, м Кам'янка, Радиванівська, Ребедайлівська, Ревівська, Телепинська, Тимошівська, Райгородська, Баландинська, Коханівська
				Звенігородський (05)	Лисянський район	Яблунівська, Шубиноставська, Шестеринська, Хижинська, Тихонівська, Почапинська, Будищенська, смт Лисянка, Смільчинецька, Бужанська, Дібрівська, Жаб'янська, Журжинецька

1	2	3	4	5	6	7
					Корсунь-Шевченківський район	Селищенська, Шендерівська, Сухинівська, Сидорівська, Пішківська, Петрушківська, Дацьківська, Кошмаківська, Комарівська, смт Стеблів, Заріччанська, Квітчанська
					Городищенський район	Журавська, Петриківська
					Звенигородський район	Неморозька, Шевченківська, Чичиркозівська, Чижівська, Чемериська, Хлипнівська, Тарасівська, Стецівська, Стебнівська, Рижанівська, Ризинська, Попівська, Пединівська, Озірнянська, Юрківська, Моринська, Мизинівська, Кобиляцька, Княжицька, Козацька, Гусаківська, Гудзівська, Водяницька, Будищенська, Боровиківська, Богачівська, м Звенигородка, Вільховецька
				Жашківський (06)	Лисянський район	Рубаномостівська, Чаплинська, Федюківська, Семенівська, Ріпківська, Погиблякська, Писарівська, Боярська, Петрівсько-Попівська, Виноградська, Вотилівська, Кам'янобрідська, Мар'янівська, Дашуківська, Босівська
					Маньківський район	Русалівська
					Монастирищенський район	Лукашівська, Зюбринська, Зарубинецька, Івахнівська, Шарнопільська, Княже-Криницька, Долинківська
					Жашківський район	Вільшанська, Червонокутська, Сабадаська, Охматівська, Павлівська, Пугачівська, Острожанська, Скибинська, Сорокотязька, Тетерівська, Тихохутірська, Новогребельська, Баштечківська, Тинівська, Шуляківська, м Жашків, Олександрівська, Бузівська, Житницька, Нагірнянська, Кривчунська, Литвинівська, Марійківська, Леміщиська
				Маньківський (07)	Маньківський район	Чорнокам'янська, Молодецька, Нестерівська, Паланецька, Подібнянська, Попівська, Поташська, Крачківська, Харківська, Рогівська, Вікторівська, Кривецька, Кутівська, смт Буки, смт Маньківка, Березівська, Дзензелівська, Добрянська, Іваньківська, Кислинська, Кищенецька, Багвянська
					Монастирищенський	Халаїдівська, Попуднянська, Половинчицька,

1	2	3	4	5	6	7
					й район	Сарнівська, Петрівська, Сатанівська, Степівська, Тарнавська, Терлицька, Чапаєвська, Шабастівська, Теолинська, Леськівська, Коритнянська, Копюватська, Княжиківська, Дібрівська, Владиславчицька, Бачкуринська, смт Цибулів, м Монастирище, Жовтнева
					Тальнівський район	Романівська, Шаулихська, Потаська, Папужинська, Онопріївська, Мошурівська, Лісівська, Лащівська, Заліська, Кобринівська, Гордашівська, Кобриново-Гребельська
					Уманський район	Пугачівська, Полянецька, Паланська, Піковецька, Собківська, Старобабанівська, Танська, Родниківська, Громівська, Берестовецька, Гереженівська, Городецька, Дмитрушківська, Кочубеївська, Краснопільська, Кочержинська, Косенівська, Іванівська
					Христинівський район	Углуватська, Орадівська, Пеніжківська, Розсішківська, Синицька, Шельпахівська, Талалаївська, Христинівська, Шукайводська, Малосеvast'янівська, Ягубецька, Сичівська, Ботвинівська, Ліщинівська, Осітнянська, смт Верхнячка, Великосеvast'янівська, Вербуватська, Заячківська, Зорянська, Івангородська, Кузьмино-Гребельська, м Христинівка
					Жашківський район	Соколівська, Хижнянська, Зеленорізька, Безпечнівська, Конельська, Конельсько-Попівська, Конельсько-Хутірська, Вороненська
					Монастирищенський район	Аврамівська
				Тальнівський (08)	Тальнівський район	Соколівоцька, Павлівська, Майданецька, Лоташівська, Легедзинська, Кривоколінська, Білашківська, Тальянківська, Корсунська, м Тальне, Веселокутська, Вишнопільська, Глибочківська, Здобутківська, Зеленьківська, Колодистенська
					Уманський район	Острівецька, Рижавська, Рогівська, Посухівська, Вільшанська, Свинарська, Черповодська, Вільшано-Слобідська, Степківська, Сушківська, Текучанська, Фурманська, Шаринська, Юрківська, Ятранівська, Оксанинська,

1	2	3	4	5	6	7
						Томашівська, Ропотуська, смт Бабанка, Антонівська, Аполянська, Максимівська, Гродзівська, Доброводівська, Дубівська, Ладжинська, Городницька, Затишанська, Коржовослобідська, Коржовокутська, Колодистенська, Коржівська
					Шполянський район	Лип'янська, Веселокутська, Антонівська, Нечаєвська, Ярославська
					Катеринопільський район	Кайтанівська, Розсохуватська, Радчиська, Потоківська, Пальчиківська, Новоселицька, Мокрокалігирська, Стійківська, Киселівська, Петраківська, Єлизаветська, Гуляйпільська, Гончарівська, Вербовацька, Бродецька, смт Єрки, смт Катеринопіль, Лисичо-Балківська, Шостаківська, Вікнинська, Ярошівська, Ямпільська, Сухокалігирська, Ступичненська
		Придніпровський	Київська область	Трипільсько-Букринський (09)	Миронівський район	Македонська, Кип'ячківська, Грушівська, Піївська, Тулинська, Малобукринська
					Кагарлицький район	Півецька, Стрітівська, Стайківська, Кузминцівська, Зікрачівська, Демівщинська, Гребенівська, Балико-Щучинська, Халчанська, Великоприцьківська
					Обухівський район	Нещерівська, Старобезрадічівська, Жуківцівська, Трипільська, Холеп'янська, Щербанівська, Дерев'янська, Витачівська, Верем'яцька, Великодмитровицька, смт Козин, м Українка
			Кіровоградська область	Світловодський (03)	Світловодський район	Захарівська, Федірківська, Подорожненська, Павлівська, Озерська, Микільська, Миронівська, Іванівська, Григорівська, Глинська, Великоскельовська, Великоандрусівська
					г Світловодськ	смт Власівка
					Олександрійський район	Костянтинівська, Косівська
					г Світловодськ	г Світловодськ
			Черкаська область	Канівсько-Чигиринський (03)	Чигиринський район	Мельниківська, Суботівська, Стецівська, Новоселицька, Медведівська, Матвіївська, Іванівська, Зам'ятницька, Головківська, Вершацька, Галаганівська, м Чигирин
					Смілянський район	Сунківська, Плескачівська, Тернівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Малосмілянська, Костянтинівська, Залевківська, Голов'ятинська, Великояблунівська, Балакліївська
					Корсунь-Шевченківський район	Черепинська, Сахнівська, Нетеребська, Моринська, Виграївська, м Корсунь-Шевченківський, Сотницька, Бровахівська, Деренковецька, Завадівська, Кіровська, Кичинецька
					Городищенський район	Буда-Орловецька, Орловецька, м Городище, Старосільська, Мліївська
					Кам'янський район	Лубенецька, Жаботинська
					Канівський район	Степанецька, Горобіївська, Бобрицька, Беркозівська, Яблунівська, Чернишівська, Хмільнянська, Таганчанська, Григорівська, Курилівська, Копіюватська, Тростянецька, Попівська, Литвинецька, Мартинівська, Межиріцька, Мельниківська, Павлівська, Полствинська, Грищинецька, Потапцівська, Пшеничницька, Конончанська, Козарівська, Пекарівська
	Лісостепова Лівобережна	Середньо- Дніпровсько- Сеймський	Київська область	Бориспільський (03)	Баришівський район	смт Баришівка, Бзівська, Селичівська, Селищенська, Сезенківська, Волошинівська, Веселинівська, Дернівська, Коржівська, Масковіцька, Морозівська, Гостролуцька, Перемогівська
					Броварський район	Жердовська, Плосківська, Шевченковська, Требухівська, Світільнівська, Русанівська, Мокрецька, Бобрицька, Гоголівська, Калинівська, Княжицька, Красилівська, Кулажінська, Великодимерська
					Бориспільський район	Вороньківська, Кіровська, Сеньківська, Ревненська, Процівська, Іванківська, Дударківська, Горська, Глибоцька, Щасливська, Вишеньківська, Великоолександрівська, Гнідинська
					Баришівський район	Корніївська
					Згурівський район	Черевківська, Усівська, Великокрупільська, Войковська
					Переяслав-Хмельницький	Сомководолинська, Великокаратульська, Строковська, Соснівська, Помоклівська,

1	2	3	4	5	6	7
					район	Стовп'язька, Пологи-Вергунівська, Переяславська, Малокаратувська, Мазинська, Лецьківська, Козлівська, Пристромська, Вовчківська, Виповзківська, Гайшинська, Гланишівська, Дівичківська, Дем'янецька, Єрковецька, Жовтнева, Ковалинська, Хоцьківська, Циблівська
					Бориспільський район	Любарецька, Мирненська, Рогозівська, Сошниківська, Гологурівська, Старевська
				Яготинський (05)	Баришівський район	Яблунівська
					Згурівський район	Пасківщинська, смт Згурівка, Шевченковська, Турівська, Середівська, Новооржицька, Новоолександрівська, Малосупоївська, Аркадіївська, Старооржицька, Безуглівська, Малоберезанська, Жовтнева, Жуківська, Правожовтневська, Красненська, Лизогубово-Слобідська
					Переяслав-Хмельницький район	Світанковська, Ташаньська, Горбанівська, Денисівська, Шевченковська, Полого-Яненківська, Улянівська
					Яготинський район	Годунівська, Лемешівська, Фарбованська, м Яготин, Сулимівська, Сотниківська, Райківщинська, Панфілівська, Черняхівська, Лозовоярівська, Червоненська, Кулябівська, Капустінцівська, Засупоївська, Жоравська, Двірківщинська, Богданівська, Ничипорівська, Супоївська
			Полтавська область	Семенівсько-Кременчуцький (02)	Решетилівський район	Сухорабівська, М'якеньківська, Калениківська, Шилівська
					Семенівський район	Очеретуватська, Вереміївська, Худоліївська, Устимівська, Товстівська, Степанівська, Погребняківська, Оболонська, Наріжанська, Липнягівська, Пузирівська, Криворудська, Богданівська, смт Семенівка, Горошинська, Жовтнева, Іванівська
					Хорольський район	Трубайцівська, Тарасівська, Новоаврамівська, Вишняківська, Березняківська, Мусіївська
					Кременчуцький район	Бондарівська, Рокитненська, Потоківська, Піщанська, Салівська, Келебердянська, Кобелячківська, Запільська, Гориславська,

1	2	3	4	5	6	7
						Пришибська
					г Комсомольськ	Дмитрівська
					Великобагачанський район	Подільська, Білоцерківська, Бірківська
					Глобинський район	Святилівська, Броварківська, Бугаївська, Гриньківська
					Козельщинський район	Пісківська, Приліпська, Рибалківська, Солоницька, Лутовинівська, Хорішківська, Михайликівська, Говтвянська, Високовакулівська, Василівська, смт Нова Галещина, смт Козельщина, Мануйлівська
					г Кременчук	Автозаводський, Крюківський
					г Комсомольськ	г Комсомольськ
				Правобережний (03)	Кременчуцький район	Кам'янопотоківська, Білецьківська
				Гребінківський (04)	Лубенський район	Остапівська, Тарандинцівська, Духівська, Ісковецька
					Оржицький район	Плехівська, Онишківська, Чутівська, Черевківська, Чевельчанська, Староіржавецька, Селецька, Сазонівська, Райозерська, Яблунівська, смт Оржиця, смт Новооржицьке, Воронинцівська, Денисівська, Зарізька, Золотухинська, Круподеринська, Куйбишевська, Лазірівська, Лукімська, Савинська
					Пирятинський район	Березоворудська, Смотриківська, м Пирятин, Великокручанська, Теплівська, Сасинівська, Малютинська, Давидівська, Грабарівська, Вікторійська
					Гребінківський район	Тарасівська, Короваївська, Григорівська, Березівська, Олександрівська, м Гребінка, Тополівська, Кулажинська, Ульяновська, Мар'янівська, Наталівська, Овсюківська, Сербинівська, Стукалівська, Слободо-Петрівська, Рудківська, Майорщинська
					Пирятинський район	Олександрівська
				Глобинський (09)	Семенівський район	Василівська, Веселоподільська, Біляківська, Заїчинська
					Хорольський район	Ялосовецька
					Кременчуцький	Майгородівська, Демидівська, Омельницька

1	2	3	4	5	6	7
					район	Червонознам'янська, Максимівська, Недогарківська, Ялинцівська
					Глобинський район	Обознівська, Опришківська, Пирогівська, Погребівська, Пронозівська, Пузиківська, Пустовійтівська, Борисівська, м Глобино, Бабичівська, смт Градизьк, Жуківська, Землянківська, Горбівська
				Кобеляцький (10)	Кобеляцький район	Кунівська, Шенгурівська, Світлогірська, Підгорнянська, Комендантівська, Лучківська, Озерянська, Григоро-Бригадирівська, Кіровська, Золотарівська, Жуківська, Марківська, Бутенківська, м Кобеляки, Дрижиногребельська
					Козельщинський район	Пашківська, Пригарівська, Чапаєвська, Бреусівська, Оленівська
			Сумська область	Буринський (04)	Недригайлівський район	Гринівська, Маршалівська, Хоружівська
					Роменський район	Смілівська, Сулимівська
					Конотопський район	Сосновська, Малосамбірська, Шпотівська, Шевченківська, Юрівська, Шаповалівська, Тернівська, Салтиківська, Попівська, Пекарівська, Михайло-Ганнівська, смт Дубов'язівка, Красненська, Кузьківська, Карабутківська, Землянська, Жовтневська, Дептівська, Кошарівська, Гружчанська, Сахновська, В'язівська, Великосамбірська, Бочечківська, Духанівська
					г Конотоп	Підлипненська
					Білопільський район	Супрунівська, Шкуратівська, Сергіївська, Рижівська, Куянівська, Кальченківська, Іскрисківщинська, Воронівська, м Ворожба
					Буринський район	м Буринь, Жуківська, Черепівська, Червонослобідська, Хустянська, Успенська, Суховерхівська, Степанівська, Сніжківська, Слобідська, Чернечослобідська, Клепалівська, Пісківська, Дяківська, Гвинтівська, Воскресенська, Вознесенська, Верхньосагарівська, Буриківська, Олександрівська, Біжівська, Миколаївська, Михайлівська
					г Конотоп	г Конотоп

1	2	3	4	5	6	7
			Черкаська область	Драбівський (01)	Чигиринський район	Топилівська, Тинківська, Рацівська, Трушівська, Красносіська, Худолівська, Боровицька
					Чорнобаївський район	Тимченківська, Староковрайська, Ревбинська, Придніпровська, Новоукраїнська, Новожитівська, Мохнацька, Москаленківська, Малобурімська, Лящівська, Лукашівська, Франківська, Ленінська, Васютинська, Хрестителівська, Красенівська, Комінтернівська, Кліщинська, Іркліївська, Жовнинська, Веселохутірська, Вереміївська, Великоканівецька, Великобурімська, Богодучівська, Лихолітська, смт Чорнобай
					Золотоніський район	Гельмязівська, Синьооківська, Привітненська, Підставківська, Подільська, Плешканівська, Деньгівська, Вознесенська, Вільхівська, Броварківська, Богуславецька, Антипівська, Ковтунівська, Новодмитрівська, Лукашівська, Крупська, Кривonosівська, Скориківська, Коврайська Друга, Коврайська, Калениківська, Зорівська, Драбовецька, Кропивнянська, Богданівська
					Драбівський район	Вершино-Згарська, Безбородьківська, Рецюківщинська, Білоусівська, Безпальчівська, Бойківщинська, Бирлівська, Великохутірська, Ленінська, Яворівська, Степанівська, Свічківська, Рождественська, Погребівська, Остапівська, Нехайківська, Мойсівська, Михайлівська, Перервинцівська, Мехедівська, Демківська, Левченківська, Криштопівська, Кононівська, Коломицька, Ковалівська, Кантакузівська, Золотоношківська, Жорнокльовівська, Драбово-Барятинська, Митлашівська, смт Драбів, смт Шрамківка
					г Золотоноша	Згарська
					Чорнобаївський район	Першотравнева
					г Золотоноша	г Золотоноша
				Черкаський (02)	Смілянський район	Малостаросільська
					Чорнобаївський район	Крутьківська, Мельниківська

1	2	3	4	5	6	7
					Корсунь-Шевченківський район	Драбівська
					Черкаський район	Яснозірська, смт Ірдинь, Сагунівська, Мошнівська, Байбузівська, Будищенська, Вергунівська, Геронимівська, Дубіївська, Думанецька, Білозірська, Русько-Полянська, Чорнявська, Свидівоцька, Софіївська, Степанківська, Тубільцівська, Хацьківська, Худяківська, Хутірська, Червонослобідська, Леськівська, Кумейківська
					г Черкаси	Соснівський, Придніпровський
					Золотоніський район	Гладківщинська, Дмитрівська, Бубнівсько-Слобідська, Піщанська, Шабельниківська, Чапаєвська, Коробівська, Софіївська, Домантівська
					Канівський район	Ліпльавська, Озерищанська, Прохорівська, Келебердянська
			Чернігівська область	Ніжинсько-Бахмацький (06)	Ніжинський район	Переяслівська, Талалаївська, Безуглівська, Березанська, Григоро-Іванівська, Липоворізька, Кунашівська, Крутівська, Перебудівська
					Носівський район	м Носівка, Червонопартизанська
					Бахмацький район	Городищенська, Рубанківська, Красилівська, Халимонівська, Красненська, Курінська, Митченківська, Стрільницька, Тиницька, Пісківська, Бахмацька, Біловежевська, Фастовецька, Григорівська, м Бахмач
					Бобровицький район	Браницька, Сухинська, Рудківська
					Борзнянський район	Малозагорівська, м Борзна, Берестовецька, Великодочинська, Великозагорівська, Красносільська, Миколаївська, Оленівська, Омбиська, Петрівська, Печівська, Плисківська, Комарівська, Хорошеозерська, Прохорівська, Шаповалівська, Сиволозька
					Ічнянський район	Рожнівська, Мартинівська, Крупичпільська, смт Парафіївка, Бакаївська, Більмачівська, Івангородська, Дорогинська
					Борзнянський район	Смолязька
				Бобровицький (08)	Ніжинський район	Шняківська, Шатурська, Світанківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Сальненська, смт Лосинівка, Терешківська, Перемозька, Великодорізька, Вікторівська, Галицька, Данинська
					Носівський район	Ганнівська, Макіївська, Калинівська, Рівчак-Степанівська, Софіївська, Степовохутірська, Тертишницька
					Прилуцький район	Великодівицька, Знам'янська, Жовтнева, Білорічицька, смт Мала Дівиця, Рудівська, Піддубівська, Петрівська, Обичівська, Нетяжинська, Мазківська, Погребівська
					Бобровицький район	Вороньківська, Новобасанська, Бригинцівська, Веприцька, Білоцерківська, Ярославська, Щаснівська, Старобасанська, Свидовецька, Кобижчанська, Петрівська, Гаврилівська, Осокорівська, Озерянська, Новобиковська, Козацька, Горбачівська, Олександрівська, м Бобровиця
					Ічнянський район	Монастирищенська
		Ворскло-Сульський	Полтавська область	Карлівський (01)	Полтавський район	Куликовська, Кротенківська, Ковалівська, Заворсклянська, Черкасівська, Надержинщинська, Терешківська, Василівська, Степненська, Рунівщинська, Новоселівська, Микільська, Нестеренківська
					Машівський район	Сахнівщинська, смт Машівка, Базилівщинська, Дмитрівська, Кошманівська, Новотагамлицька, Селещинська, Старицьківська
					Чутівський район	Черняківська, Іскрівська, Чапаївська, Филенківська, Таверівська, Скибівська, Вільхуватська, Новокочубеївська, смт Артемівка, Зеленківська, Василівська, Войнівська, Вільницька, Гряківська, смт Чутове
					Котелевський район	Ковалевська, смт Котельва, Великорублівська, Козлівщинська, Сидоряченська, Милорадівська, Деревківська, Микілівська, Малорублівська
					Карлівський район	Білухівська, Федорівська, Попівська, Лип'янська, Голобородьківська, м Карлівка, Варварівська, Максимівська, Халтуринська, Верхньооланнівська
				Чорнухинський (05)	Лубенський район	Михнівська, Окіпська, Тишківська, Мгарська, Шеківська, Новаківська, Мацковецька, Бісвецька, Вищебулатецька, Жданівська, Калайдинцівська

1	2	3	4	5	6	7
					Пирятинський район	Білоцерківська, Харковецька, Каплинцівська, Дейманівська
					Чорнухинський район	Мелехівська, Білоусівська, Луговиківська, Постав-Муківська, Харсиківська, Куріньківська, Мокіївська, Кизлівська, Вороньківська, Хейлівщинська, смт Чорнухи, Гільцівська
					Лохвицький район	Бербеницька, Ісковецька, м Лохвиця, Безсалівська, Білогорільська, Васильківська, Яхниківська, Луценківська, Ригівська, Свиридівська, Сенчанська, Харковецька
					Чорнухинський район	Богодарівська
				Миргородський (06)	Лубенський район	Новооріхівська, Оріхівська, Снітинська, Засульська, Шершнівська, Вовчицька, Хорошківська, Войнихівська, Березівська, Литвяківська, Березотіцька
					Миргородський район	Солонцівська, Зуєвецька, Черкашанська, Шахворостівська, Черевківська, Хомутецька, Слобідська, Попівська, Полив'янська, Петрівцівська, Остапівська, Савинцівська, Кибинська, смт Комишня, Зубівська, Дібрівська, Гаркушинська, Вовнянська, Великосорочинська, Великообухівська, Великобайрацька, Біликівська, смт Ромодан, Ключниківська, Ярмаківська
					Хорольський район	Новачиська, Хильківська, Шишацька, Староаврамівська, Покровсько-Багачанська, Петрівська, Петракіївська, м Хорол, Андріївська, Штомпелівська, Грушинська, Клепачівська, Ковалівська
					Лохвицький район	м Червонозаводське, Бодаквянська, Гирявоісковецька, Корсунівська, Лучанська, Пісківська, Погарщинська, Токарівська, Вирішальненська
					Великобагачанський район	Кротівщинська, смт Велика Багачка, Устивицька, Степанівська, Рокитянська, Радивонівська, Михайлівська, Корнієнківська, Багачанська Перша, Балакліївська, Якимівська, смт Гоголеве, Широкодолинська, Остап'ївська, Матяшівська
					Гадяцький район	Римарівська, м Гадяч, Біленченківська, Ціпківська, Харковецька, Середняківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Сарівська, Ручківська, Розбишівська, Рашівська, Плішивецька, Петрівсько-Роменська, Великобудищанська, Березоволуцька, Сватківська, Гречанівська, Книшівська, Краснознаменська, Краснолуцька, Лисівська, Качанівська
					Глобинський район	Федорівська, Петрівська, Фрунзівська, Зубанівська, Манжеліївська, Кринківська, Куп'єватівська, Заможненська, Іваново-Селищенська
					Гадяцький район	Малопобиванська
				Зіньківсько-Решитилівський (07)	Полтавський район	Кіровська, Калашниківська, Валківська
					Новосанжарський район	Супротивнобалківська, Стовбино-Долинська, Великокобелячківська, Малокобелячківська
					Решетилівський район	Шевченківська, Жовтнева, Потічанська, Плосківська, Піщанська, Пашенківська, Федіївська, Лобачівська, Лиманська-Перша, Лиманська-Друга, Демидівська, смт Решетилівка, Новомихайлівська, Кукобівська, Малобакайська
					Шишацький район	Воскобійницька, смт Шишаки, Баранівська, Великоперевізька, Гоголівська, Жоржівська, Яреськівська, Ковалівська, Куйбишівська, Ковердинобалківська, Михайликівська, Федунська, Сагайдацька, Пришибська, Великобузівська
					Гадяцький район	Соснівська, Бобрицька, Мартинівська, Вельбівська, Веприцька, Лютенська
					Диканський район	Чапаська, Петро-Давидівська, Орданівська, Нелюбівська, Балянненська, Андріївська, Надеждинська
					Зіньківський район	Покровська, Шилівська, Човно-Федорівська, Удовиченківська, Тарасівська, Ставківська, Пишненківська, Першотравнева, Новоселівська, Лютенсько-Будищанська, Проценківська, м Зіньків, Кирило-Ганнівська, Артелярщинська, Бірківська, Високівська, Власівська, Дейкалівська, Загрунівська, Великопавлівська
				Диканський (08)	Полтавський район	Щербанівська, Гожулівська, Абазівська, Мачухівська, Бричківська, Супрунівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Чорноглазівська, Тростянецька, Судіївська, Тахтаулівська
					Новосанжарський район	Лелюхівська, Судівська, Старосанжарська, Полузівська, Кунцівська, смт Нові Санжари
					г Полтава	Октябрський, Ленінський, Київський
					Котелевський район	Більська
					Диканський район	Стасівська, Великобудищанська, Байрацька, смт Диканька, Водянобалківська, Великорудківська
					Зіньківський район	Попівська, Малобудищанська, смт Опішня, Батьківська
			Сумська область	Глухівський (03)	Путивльський район	Стрільниківська, Мачулищанська, Яцинська, Юр'ївська, Чорнобривкинська, Червоноозерська, Линівська, м Путивль, Бобинська, Бояро-Лежачівська, Бунякинська, Веселівська, Волокитинська, В'язенська, Зінівська, Сафонівська, Рудневська, Мазівська, Манухівська, Князівська, Новослобідська, Октябрська, Рев'якинська, Козаченська
					Кролевецький район	Ярославецька, Тулиголівська, Червоноранківська, Ярівська, Дубовицька, Майорівська, Бистрицька, Зазірківська, Ленінська, Локнянська, Мутинська, Камінська, Буйвалівська, м Кролевець, Литвиновицька
					Глухівський район	Уланівська, Семенівська, Слоутська, Сопицька, Соснівська, Стариківська, Студеноцька, Сварківська, Уздицька, Ходинська, Фотовизька, Кучерівська, Червневська, Шевченківська, Яструбщинська, Суходільська, Вільнослобідська, Землянківська, Іващенківська, Пустогородська, Горілівська, Березівська, Білокопитівська, Бачівська, Баницька, смт Червоне, Обложківська, Первомайська, Привільська, Полошківська, смт Шалигине, Перемозька, Дунаецька
				Недригайлівський (05)	Недригайлівський район	Засульська, смт Недригайлів, Іваницька, Коровинська, Курманівська, Рубанська, Томашівська, Кулішівська
					Роменський район	Рогинська, Миколаївська, Малобубнівська, Довгополівська, Коржівська, Дібрівська, Гришинська, Глинська, Галківська, Волошнівська, Великобубнівська, Ріпчанська,

1	2	3	4	5	6	7
						Ярошівська, Хоминцівська, Басівська, Артюхівська, Хмельівська, Плавинищенська, Новогребельська
				Липоводолинсько-Білопольський (06)	Лебединський район	Кам'янська, Гринцівська, Голубівська, Штепівська, Ворожбянська, Василівська, Пристайлівська, Катеринівська, Підпригорівська, Червленівська, Курганська, Павленківська, Михайлівська, Межиріцька
					Липоводолинський район	Подільківська, Яганівська, Кимличанська, Синівська, Семенівська, Саївська, Русанівська, Яснопільщинська, Підставська, Панасівська, Московська, Лучківська, Колядинецька, смт Липова Долина, Байрацька, Беївська, Берестівська, Калінінська, Капустинська
					Недригайлівський район	смт Терни, Деркачівська, Зеленківська, Козельненська, Вільшанська, Сакуниська, Червонослобідська, Великобудківська
					Роменський район	Погожокриницька, Зарудянська, Василівська, Бобрицька, Пустовійтівська, Біловодська, Андріяшівська, Андріївська, Анастасівська, Перекопівська, Перехрестівська
					Сумський район	смт Хотінь, Косівщинська, Великовільмівська, Садівська, Постольненська, Підліснівська, Новосуханівська, Миколаївська, Кровненська, Сульська, Кіндратівська, Кекинська, смт Степанівка, Олексіївська, Басівська, Біловодська, Яструбинська, Юнаківська, Шпилівська, Червоненська, Северинівська, Терешківська
					г Суми	Піщанська, Зарічний, Ковпаківський
					Білопільський район	Коршачинська, Гучненська, Товстянська, Терещенківська, Річківська, Павлівська, Ободівська, Нововирківська, Марківська, м Білопілля, Гуринівська, Горобівська, Вирівська, Верхосульська, Бобрицька, Ганнівсько-Вирівська, смт Улянівка, смт Жовтневе, Луциківська
			Чернігівська область	Варвинсько-Талалаєвський (07)	Талалаївський район	Липівська, Поповичківська, Рябухівська, Юрківцівська, Чернецька, Сильченківська, Понорівська, Харківська, Красноколядинська, Корінецька, Болотницька, Березівська, смт

1	2	3	4	5	6	7
						Талалаївка, Українська
					Срібнянський район	смт Срібне, смт Дігтярі, Олексинська, Васьковецька, Горобіївська, Гурбинська, Калужинська, Карпилівська, Подільська, Савинська, Сокиринська, Харитонівська, Гриціївська
					Прилуцький район	Сергіївська, Канівщинська, Дубовогаївська, Яблунівська, Даньківська, Ковтунівська, Валківська, Бубнівщинська, Богданівська, Білошапківська, смт Линовиця, смт Ладан, Дідовецька, Переволочнянська, Удайцівська, Смоська, Ряшківська, Івковецька, Охиньківська, Новогребельська, Малківська, Крутоярівська, Краслянська
					Бахмацький район	Гайворонська, смт Дмитрівка, Голінська, Крапивнянська
					Варвинський район	Дашенківська, Остапівська, Озерянська, Мармизівська, Макіївська, Леяківська, Кухарська, Журавська, Гнідинська, Брагинцівська, Богданівська, Антонівська, смт Варва, Світличненська, Калиновицька
					Ічнянський район	Южненська, Щурівська, Ступаківська, Тростянецька, Вільшанівська, Іржавецька, м Ічня, Бережівська, Іваницька, Петрушівська, Гмирянська, Городнянська, Гужівська, смт Дружба
				Прилуцький (09)	Прилуцький район	Сухополов'янська, Замостянська, Заїздська, Товкачівська, Колісниківська, Лісовосорочинська
					Ічнянський район	Заудайська, Хаєнківська, Сезьківська, Припутнівська, Бурімська, Андріївська, Будянська
		Харківсько-Оскольський	Сумська область	Тростянецький (07)	Лебединський район	Рябушківська, Калужненська, Гарбузівська, Боровеньківська, Великовисторопська, Бишкінська, Будильська, Московсько-Бобрицька, Маловисторопська
					Сумський район	Кияницька, Нижньосироватська, смт Низи, Стецьківська, Верхньосироватська, Великочернечинська, Бездрицька, Битицька, Могрицька, Токарівська
					Краснопільський	Тур'янська, Покровська, Рясненська,

1	2	3	4	5	6	7
					район	Самотоївська, Осоївська, Славгородська, Грабовська, Хмелівська, Сіннівська, Миропільська, Мезенівська, Запільська, Великобобрицька, Бранцівська, Чернечинська, смт Угроїди, смт Краснопілля, Малорибицька
					Великописарівський район	Вільненська, Катанська, Пожнянська, Попівська, Солдатська, Тарасівська
					Тростянецький район	Криничненська, Боромлянська, Буймерська, Гребениківська, Дернівська, Жигайлівська, Семереньківська, Кам'янська, Станівська, Люджанська, Мартинівська, Машанська, Ницахська, Печинська, Заріченська, Білківська, м Тростянець
					Охтирський район	Карпилівська, Староіванівська, Рибальська, Олешнянська, Малопавлівська, Лантратівська, Куземинська, Комишанська, Довжицька, Грунська, Грінченківська, Гнилицька, В'язівська, Бакирівська, смт Чупахівка
				Ахтирський (08)	Великописарівський район	Вищевеселівська, Добрянська, смт Кириківка, Дмитрівська, Іванівська, Розсошівська, Рябинівська, Яблучненська, Ямненська, смт Велика Писарівка
					Охтирський район	Соняченська, Хухрянська, Пологівська, Лутищенська, Кордашівська, Височанська, Чернечинська, Бугруватська
			Харківська область	Валківський (01)	Краснокутський район	В'язівська, Китченківська, Колонтаївська, Любівська, Мурафська, Рябоконицька, Каплунівська, Козіївська, Олексіївська, смт Костянтинівка, смт Краснокутськ, Пархомівська, Качалівська
					Золочівський район	Великорогозянська, Жовтнева, Довжицька, Лютівська, Малорогозянська, Одноробівська Перша, Одноробівська, Писарівська, Світличненська, Гур'іво-Козачанська, Олександрівська, смт Золочів, Феськівська, Удянська
					Коломацький район	Шляхівська, Шелестівська, Різуненківська, смт Коломак, Покровська
					Красноградський район	Октябрська, Микола-Комишуватська, Ленінська, Хрещищенська, Кирилівська

1	2	3	4	5	6	7
					Нововодолазький район	Сосонівська, Знам'янська, Староводолазька, Станиченська, Рокитненська, Просяньська, Охоченська, смт Бірки, Одринська, Мелихівська, Караванська, смт Нова Водолага, Ордівська, Старовірівська, Ватутінська
					Богодухівський район	Губарівська, Вінницько-Іванівська, Олександрівська, смт Шарівка, Червононивський, м Богодухів, Дмитрівська, Петропавлівська, смт Гути, Забродівська, Зарябинська, Івано-Шийчинська, Кленівська, Крисинська, Павлівська, Полково-Микитівська, Сазоно-Баланівська, Сіннянська, Сухининська, Степнянська, Улянівська, Хрущово-Микитівська, Куп'єваська
					Валківський район	Черемушніанська, Минківська, Шарівська, Кобзарівська, м Валки, смт Ков'яги, смт Старий Мерчик, Олександрівська, Баранівська, Благодатненська, Високопільська, Огульцівська, Заміська, Сніжківська, Костівська, Мельниківська, Новомерчицька, Перекіпська, Сидоренківська, Гонтово-Ярська
				Харківський (02)	Чугуївський район	смт Кочеток, Базаліївська, смт Есхар, смт Чкаловське, смт Новопокровка, смт Малинівка, Волохово-Ярська, смт Введенка, Старопокровська, Юрченківська, Леб'язька, Коробочкинська, Іванівська, Граківська
					Первомайський район	Берецька, Верхньобишкінська
					Дергачівський район	Черкасько-Лозівська, смт Прудянка, Протопопівська, Безруківська, смт Солоницівка, смт Слатине, Проходівська, смт Пересічна, смт Вільшани, смт Мала Данилівка, м Дергачі, Токарівська, Русько-Лозівська, смт Козача Лопань
					Харківський район	Глибоцька, Веселівська, Яковлівська, Циркунівська, Тернівська, Вільхівська, Русько-Тишківська, Пономаренківська, Малороганська, Лук'янцівська, Липецька, Лизогубівська, Комунарська, смт Хорошеве, смт Високий, м Мерефа, смт Утківка, смт Рогань, смт

1	2	3	4	5	6	7
						Покотилівка, смт Пісочин, смт Манченки, смт Коротич, смт Васищево, смт Буди, смт Березівка, смт Безлюдівка, смт Бабаї, м Південне, Жовтнева, смт Кулиничі
					Печенізький район	Новобурлуцька, смт Печеніги, Артемівська, Борщівська, Мартівська
					г Харків	Фрунзенський, Червонозаводський, Жовтневий, Московський, Ленінський, Комінтернівський, Київський, Держинський, Орджонікідзевський
					Зміївський район	смт Комсомольське, Чемужівська, Тимченківська, Таранівська, Соколівська, Скрипаївська, Нижньобишкінська, Лиманська, Задонецька, Геніївська, Великогомільшанська, Бірківська, смт Зідьки, м Зміїв, Шелудьківська, Борівська
					Вовчанський район	Хотімлянська, Старосалтівська, Верхньосалтівська
					Дергачівський район	Полівська
				Великобурлуцький (03)	Чугуївський район	Виликобаччанська, Старогнилицька, Мосьпанівська, Кам'яноярузька, Зарожненська
					Красноградський район	Володимирівська, Соснівська, Попівська, Піщанська, Петрівська, Наталинська, Мартинівська, м Красноград, Кобзівська
					Куп'янський район	Вишнівська, Моначинівська, Смородьківська, Сеньківська, Пристінська, Петрівська, Нечволодівська, Лісностінківська, Гусинська, Просянська, Грушівська, Кіндрашівська
					Шевченківський район	Петрівська, Петропільська, Семенівська, Сподобівська, Аркадівська, Безмятеженська, Березівська, смт Шевченкове, Новомиколаївська, Нижньобурлуцька, Гетьманівська, Волосько-Балаклійська, Великохутірська, Старовірівська, Борівська, Василенківська
					Дворічанський район	Колодязненська, Петро-Іванівська, Рідкодубівська, Кам'янська, смт Дворічна, Кутьківська
					Великобурлуцький район	Григорівська, Шипуватська, Гнилицька, смт Великий Бурлук, Малобурлуцька, Андріївська, Чорненська, Гнилицька Перша, Катеринівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Міловська, Вільхуватська, Підсереднянська, Рубленська, Федорівська, Хатненська, Червонохвильська, Новоолександрівська, смт Приколотне
					Вовчанський район	Червоноармійська Перша, Нестернянська, Новоолександрівська, Охрімівська, Петропавлівська, Пільнянська, Революційна, Різниківська, Червоноармійська, Молодівська, Рубіжненська, Старицька, м Вовчанськ, Котівська, Юрченківська, смт Білий Колодязь, смт Вільча, Волохівська, Гатищенська, Гонтарівська, Жовтнева Друга, Землянська, Вовчансько-Хутірська, Іванівська, Шестаківська
Степова	Степова Придунайська	Задністровський	Одеська область	Арцизький (06)	Саратський район	Світлодолинська, Ройлянська, Розівська, смт Сарата, Ярославська, Фараонівська, Успенівська, Старосільська, Плахтївська, Петропавлівська, Новоселівська, Зорянська, Надеждинська, Михайлівська, Мирнопільська, Введенська, Міняйлівська, Кривобалківська, Кулевчанська, Миколаївсько-Новоросійська, Долинська
					Татарбунарський район	Борисівська, м Татарбунари, Баштанська, Глибоцька, Дмитрівська
					Тарутинський район	Петрівська Друга, Юр'ївська, Рівненська, Ярівська, Підгірненська, Петросталівська, смт Тарутине, смт Березине, смт Бородіно, смт Серпневе, Олександрівська, Веселодолинська, Вознесенська-Друга, Вільненська, Красненська, Височанська, Ганновська, Євгенівська, Виноградівська, Калачівська, Перемогівська, Ламбровська, Лісненська, Малоярословецька Друга, Надрічненська, Миколаївська, Новотарутинська
					Арцизький район	Павлівська, Новокапланівська, Надеждівська, Прямобалківська, Новоіванівська, Деленська, Теплицька, Мирнопільська, Кам'янська, Долинівська, Главанська, Вознесенська Перша, Виноградівська, Веселокутська, м Арциз, Задунайська
					Білгород-Дністровський	Руськоіванівська, Удобенська, Староцаричанська, Старокозацька, Семенівська,

1	2	3	4	5	6	7
					район	Андріївська, Підгірненська, Новоцаричанська, Володимирівська, Монашівська, Маразліївська, Краснокосянська, Карналіївська, Козацька, Крутоярівська, Петрівська
					Болградський район	Залізничненська, Новотроянівська, Орхіївська, Червоноармійська, Жовтнева, Табаківська, Баннівська, Калчівська, Дмитрівська, Олександрівська, Виноградненська, Голицька, Городненська, м Болград
					Саратський район	Забарівська
	Степова Правобережна	Південно-Бузько- Інгільський	Дніпропетровська область	Верхньодніпровськи й (06)	П'ятихатський район	смт Лихівка, Холодіївська, Троїцька, Біленщинська
					Криничанський район	Українська, Семенівська, Новоселівська, смт Аули
					г Дніпродзержинськ	Баглійський, Дніпровський, смт Карнаухівка, Заводський
					Дніпропетровський район	Долинська, Миколаївська, Новоолександрівська, Сурсько-Литовська, Волоська, Орджонікідзевська, Новомиколаївська, Степнянська, Шевченківська
					Верхньодніпровськ ий район	Водянська, Мишурино-Різька, м Верхівцеве, смт Дніпровське, смт Новомиколаївка, Ганнівська, Боровківська, Бородаївська, Дніпровокам'янська, Малоолександрівська, м Верхньодніпровськ, Першотравенська, Пушкарівська, Зарічанська
					Дніпропетровський район	Горьківська
				П'ятихатський (07)	П'ятихатський район	Лозуватська, смт Вишневе, Виноградівська, Саксаганська, Саївська, Савровська, Мар'янівська, Комісарівська, Івашинівська, Жовтянська, Пальмирівська, Грушуватська, м П'ятихатки, Зорянська, Богдано-Надеждівська
					Солонянський район	смт Новопокровка, Павлівська, Письмечевська, Наталівська, Привільненська, Мопрівська, Сурсько-Михайлівська, Широчанська, Новомар'ївська, Військова, Василівська, Березнуватівська, смт Солоне, Башмачанська, Єлізарівська
					Софіївський район	Ордо-Василівська, Першотравненська, Запорізька
					Криничанський	Покровська, Червоноіванівська,

1	2	3	4	5	6	7
					район	Червонопроміньська, Преображенська, Затишнянська, Маломихайлівська, Кудашівська, Болтишківський, Жовтневська, Катеринопільська, Биковська, Дружбівська, Світлогірська, Адамівська, смт Щорськ, смт Кринички, Гуляйпольська
					Верхньодніпровський район	Дмитрівська
					Солонянський район	Промінська
				Софіївсько-Томаківський (08)	Нікопольський район	смт Червоногригорівка, Криничуватська, Дмитрівська, Новоіванівська, Першотравенська, Придніпровська, Чкаловська, Менжинська
					Широківський район	Зеленобалківська
					Солонянський район	Микільська, Малозахаринська, Держинівська, Олександропільська
					Софіївський район	Миколаївська, Новоюлівська, смт Софіївка, Мар'є-Дмитрівська, Девладовська, Кам'янська
					Томаківський район	Зорянська, Китайгородська, Вищитарасівська, Виводовська, Володимирівська, Зеленогайська, смт Томаківка, Мирівська, Михайлівська, Преображенська, Чумаківська, Кисличуватська, Новокиївська
					г Марганець	смт Мар'ївка
					Криворізький район	Гейківська, Красінська, Новопільська, Недайводська, Червоненська, Чкалівська, Широківська, Орджонікідзевська, Лозуватська, Надєждівська, Кіровська, Златоустівська, Грузька, Глеюватська, Вільненська, Валівська, смт Христофорівка, смт Радушне
					г Кривий Ріг	Центрально-Міський, смт Залізничне, Держинський, Довгинцівський, Жовтневий, Інгулецький, Саксаганський, Тернівський, м Інгулець, смт Суворове, смт Зелене, смт Мирівське, смт Рахманівка, смт Калініне
					г Марганець	г Марганець
					Софіївський район	Новоолексіївська
				Апостоловський (09)	Нікопольський район	Лошкарівська, Новософіївська, Кіровська, Павлопільська, Південна, Покровська,

1	2	3	4	5	6	7
						Шолоховська
					Широківський район	Андріївська, смт Широке, смт Миколаївка, Олександрівська, Червоненська, Степова, Розилуксембурзька, Новоселівська, Запорізька, Шестірнянська
					Софіївський район	Жовтнева, Нововасилівська
					Криворізький район	Веселівська
					г Орджонікідзе	смт Чортотлик, смт Гірницьке
					Апостолівський район	м Зеленодольськ, м Апостолове, Володимирівська, Вільнянська, Кам'янська, Ленінська, Мар'янська, Михайлівська, Ниво-Трудівська, Токівська, Великокостромська, Першотравенська
					г Орджонікідзе	г Орджонікідзе
					Нікопольський район	Шевченківська
			Кіровоградська область	Кіровоградський (06)	Компаніївський район	Нечаївська, Губівська, Софіївська, Сасівська, Полтавська, Петрівська, Першотравенська, Червоновершківська, Гарманівська, Водянська, Виноградівська, смт Компаніївка, Мар'ївська
					Новгородківський район	Митрофанівська
					Новоукраїнський район	Фурмановська, Малопомічнянська, Рівнянська, Приютівська, Помічнянська, Новомиколаївська, Кропивницька, Комишуватська, Ганнівська, м Новоукраїнка, Новогорівська, Шишкинська, Малотимошівська
					Кіровоградський район	Вишняківська, Аджамська, Олексіївська, Бережинська, Федорівська, Веселівська, Володимирівська, Вільненська, Високобайрацька, Гаївська, Грузьківська, Іванівська, Івано-Благодатненська, Калинівська, Первозванівська, Великосеверинівська, Клишківська, Соколівська, Степова, Покровська, Червоноярська, Оситнязька, Овсяниківська, Обознівська, Новоолександрівська, Миколаївська, Назарівська, Крупська, Созанівська
					Вільшанський район	Станкуватська, Маловільшанська, Котовська, Добрівська, смт Вільшанка

1	2	3	4	5	6	7
					Знам'янський район	Петрівська, Суботцівська, Пантазіївська, Мошоринська, Казарнянська, Диківська, Трепівська, Володимирівська, Богданівська
					г Олександрія	смт Дмитрове, смт Пантаївка, Звенигородська
					Олександрійський район	Бандурівська, Добронадіївська, Недогарська, Михайлівська, Лікарівська, Куколівська, Протопопівська, Дівоче-Пільська, Войнівська, Головківська, Андріївська, Олександрівська, смт Приютівка, смт Нова Прага, Ізмайлівська, Щасливська, Ульяновська, Червонокам'янська, Шарівська, Світлопільська, Комінтернівська
					Бобринецький район	Чарівненська, Павлогірківська, Червонодолинська, Федіївська, Микола-Бабанська, Червонозорівська, Тарасівська, Бобринківська, Куйбишевська, Мар'янівська, Новоградівська, Витязівська, м Бобринець
					Добровеличківський район	Червонополянська, Перчунівська, Любомирська, м Помічна, Гнатівська, Глинянська, Братолюбівська, Олексіївська, Миколаївська
					г Кіровоград	Ленінський, смт Нове, Кіровський
					г Олександрія	г Олександрія
				Онуфрієвський (07)	Онуфріївський район	Камбурліївська, Куцеволівська, Мар'ївська, Млинківська, Зибківська, Омельницька, Успенська, смт Онуфріївка, смт Павлиш, Василівська, Вишнівцівська, Деріївська, Попівська
					Олександрійський район	Пролетарська, Попельнастівська, Долинська
					Добровеличківський район	Піщанобрідська
				Новгородківський (08)	Компаніївський район	Червонослобідська, Коротяцька, Голубівівечевська, Лозуватська
					Новгородківський район	Петрокорбівська, Спасівська, Новомиколаївська, Новоандріївська, Інгуло-Кам'янська, Вершино-Кам'янська, Верблюзька, смт Новгородка, Куцівська, Тарасівська
					Устинівський район	Степанівська, Дмитровська, Брусівська, Жовтнева
					Петрівський район	Малинівська, Богданівська, Зеленська, Іванівська, Новостародубська, Водянська, Петрівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Чечелівська, смт Балахівка, смт Петрове
					Бобринецький район	Свердловська, Солонцюватська, Сугоклівська, Олексіївська, Василівська, Верхньоінгульська, Кетрисанівська
					Долинський район	Іванівська, Суходільська, Березівська, Новогригорівська Перша, Лаврівська, м Долинська, Василівська, Варварівська, Братолюбівська, смт Молодіжне, Маловодянська
				Устинівський (09)	Устинівський район	Сонцівська, Седнівська, Інгульська, Криничуватська, Докучаєвська, Березівська, Ганно-Требинівська, Ганно-Леонтовичівська, смт Устинівка, Криничненська, Олександрівська
					Петрівський район	Луганська, Ганнівська, Іскрівська, Червонокостянтинівська
					Бобринецький район	Рошахівська, Костомарівська, Новомиколаївська, Буховецька, Веселівська, Володимиро-Іллінська
					Долинський район	Кіровська, Пишненська, Першотравнева, Новогригорівська Друга, Новоолександрівська, Гурівська, Богданівська, Олександрівська
			Миколаївська область	Доманівсько-Арбузинський (02)	Доманівський район	Сухобалківська, Царедарівська, Щасливська, Прибузька, Маринівська, Козубівська, Володимирівська, Богданівська, Олександрівська, Акмечетська, смт Доманівка, Зеленоярська, Фрунзенська
					Врадіївський район	Жовтнева, Іванівська, Адамівська, Великовеселівська, Доброжанівська, Новопавлівська, Нововасилівська, Кумарівська, Краснопільська
					Первомайський район	Софіївська, Ленінська, Лисогірська, Мигіївська, Полтавська, Кумарівська, Степківська, Романово-Балківська, Кінецьпільська, Кодимська, Кам'яномостівська, Кам'янобалківська, Грушівська, Кримківська
					Арбузинський район	Кавунівська, Любоіванівська, Семенівська, Садівська, Рябокониївська, Новоселівська, Новогригорівська, смт Арбузинка, Воеводська, Новокрасненська, Благодатненська, смт Костянтинівка, Іванівська
					Братський район	Миролобівська, Улянівська, Сергіївська, Новомар'ївська, Костуватська, Кам'яно-

1	2	3	4	5	6	7
						Костуватська, Григорівська, Ганнівська, смт Братське, Новоолександрівська, Кривопустоська
				Вознесенський (03)	Доманівський район	Мостівська
					Вознесенський район	Білоусівська, смт Олександрівка, Бузька, Вознесенська, Воронівська, Григорівська, Дмитрівська, Дорошівська, Новогригорівська, Новосілківська, Прибужанівська, Таборівська, Тімірязівська, Трикратівська, Щербанівська, Мічуринська, Яструбинівська
					Арбузинський район	Агрономійська
					Веселинівський район	Луб'янська, Широколанівська, Ставківська, Поріччанська, Покровська, Подільська, Миколаївська, Катеринівська, Зеленівська, Варюшинська, смт Кудрявцівка, смт Веселинове, Новосвітлівська
				Сланецько-Казанський (04)	Сланецький район	смт Сланець, Ольгопільська, Нововасилівська, Малоукраїнська, Малодворянська, Калинівська, Возсіятська, Великовеселівська, Ясногородська, Маложенівська, Водяно-Лоринська, Куйбишевська
					Казанківський район	Михайлівська, Веселобалківська, Новолазарівська, Червонознам'янська, Троїцько-Сафонівська, Скобелевська, Новофедорівська, Миколо-Гулаківська, Миколаївська, Новоданилівська, Каширівська, Дмитрівська, Великоолександрівська, смт Казанка, Лагодівська, Дмитро-Білівська
					Новоодеський район	Димівська, Антонівська, Бузька, Новосафонівська, Підлісненська, Дільнична
					Новобузький район	Новоюр'ївська, Розанівська, Софіївська, Вільнозапорізька, Новомиколаївська, Березнегуватська, Кам'янська, Новомихайлівська, м Новий Буг, Баратівська
					Братський район	Петропавлівська, Новоколянтинівська, Шевченківська, Миколаївська, Іллічівська
			Одеська область	Великомихайлівсько-Миколаївський (03)	Фрунзівський район	Ленінська, Войничівська
					Миколаївський район	Стрюківська, Улянівська, Шабельницька, Петрівська, Скосарівська, Левадівська, смт

1	2	3	4	5	6	7
						Миколаївка, Олексіївська, Андрієво-Іванівська, Антонюківська, Ісаєвська, Новопетрівська, Настасіївська
					Ширяївський район	Макарівська, Старомаяківська, Саханська, Осинівська, Орджонікідзевська, Новоселизаветівська, Миколаївська, Червонокутська, Новосвітівська, Катерино-Платонівська, Жовтнева, Вікторівська, смт Ширяєве, Мар'янівська, Новоандріївська
					Березівський район	Яснопільська, Шевченківська, Червоноволодимирівська, Ставківська, Розквітівська, м Березівка, Заводівська, Демидівська, Вікторівська, Анатолівська, Михайло-Олександрівська
					Великомихайлівський район	Юрківська, Полезненська, Першотравнева, Петрівська, Соше-Острівська, Стоянівська, Чапаєвська, Цибулівська, Тростянецька, смт Велика Михайлівка, смт Цебрикове, Великозименівська, Великокомарівська, Кіровська, Комарівська, Новопетрівська, Новоолександрівська, Новоборисівська
				Роздільнянський (04)	Роздільнянський район	Старостинська, Кошарська, Новоукраїнська, м Роздільна, Яковлівська, Щербанська, Степанівська, Степова, Понятівська, Кучурганська, Кіровська, Кам'янська, Єреміївська, Єгорівська, Гаївська, Виноградарська, Буцинівська, Бецилівська, смт Лиманське, Марківська
					Біляївський район	Секретарівська, Майорівська, Троїцька, Кам'янська, Василівська, Вигодянська, Граденицька, Кагарлицька
					Великомихайлівський район	Новоселівська, Слов'яносербська, Новосавицька, Гребениківська, Мигаївська, Великопосківська
					Іванівський район	Баранівська, Червонознам'янська, Білчанська, смт Радісне, смт Іванівка
				Комінтернівський (05)	Комінтернівський район	Сербківська, Шомполівська, смт Комінтернівське, Кіровська, Новомиколаївська, Петрівська
					Березівський район	Новоселівська, Червоноармійська, Степанівська, Маринівська, Гуляївська, Виноградненська

1	2	3	4	5	6	7
					Іванівський район	Северинівська, Бузинівська, Павлинська, Михайлопільська, Коноплянська, Калинівська, смт Петрівка, Благоевська
	Степова Лівобережна	Донецько- Дніпровський	Запорізька область	Куйбишевський (03)	Чернігівський район	Панфілівська, Новоополтавська, Обіточненська, Широкоярська, смт Чернігівка, Богданівська, Стульневська, Верхньотокмацька, Просторівська, Владівська, Новомихайлівська, Новоказанкуватська
					Куйбишевський район	смт Куйбишеве, Благовіщенська, Новоукраїнська, смт Комиш-Зоря, Білоцерківська, Більманська, Шевченківська, Вершинська, Зразківська, Гусарківська, Мар'янівська, Титовська, Смілівська, Смирновська, Ланцівська
					Пологівський район	Кінсько-Роздорівська, Пологівська, Григорівська, м Пологи, Чапаєвська, Семенівська, Чубарівська, Костянтинівська, Новоселівська, Інженерненська, Вербівська, Басаньська, Тарасівська
					Приморський район	Єлисеївська, Гюнівська, Зеленівська
					Розівський район	смт Розівка, Пролетарська, Новомлинівська, Кузнецівська, Карло-Лібкнехтівська, Вишньоватська, Азовська, Солодководненська
					Бердянський район	Миколаївська, Карло-Марксівська, Берестівська, смт Андріївка, Червонопільська
					Гуляйпільський район	Червоненська, Темирівська, Приютненська, Новозлатопільська, Полтавська, Мирненська, Дорожнянська, Комсомольська, Любимівська, Малинівська
				Запорізький (04)	Новомиколаївський район	смт Новомиколаївка, Барвінівська, Веселогаївська, Зеленівська, Любицька, Новоіванківська, Підгірненська, Різдвянська, Самійлівська, Сторчівська, Трудова, Терсянська, смт Тернувате, Софіївська
					Запорізький район	Лисогірська, Володимирівська, Новоолександрівська, Веселівська, Мар'ївська, Розумівська, Степенська, Сонячна, Широківська, Лукашівська, Наталівська, Біленьківська, Августинівська, Долинська, Миколай-Пільська
					Оріхівський район	Щасливська, Яснополянська, Новотавричеська, Омельницька, Новотроїцька, Новоіванівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Микільська, Вільнянська
					г Запоріжжя	Заводський, Жовтневий, Комунарський, Ленінський, Орджонікідзевський, Хортицький, Шевченківський, смт Тепличне
					Вільнянський район	Купріянівська, Любимівська, Солоненська, Привільненська, Петро-Михайлівська, Павлівська, Новогупалівська, Московська, Михайло-Лукашівська, Тернівська, Матвіївська, Максимівська, Дружелюбівська, Дніпровська, Гнаровська, Антонівська, смт Кам'яне, м Вільнянськ, Люцернянська, Михайлівська, Кіровська
					Гуляйпільський район	Новомиколаївська, Успенівська, м Гуляйполе, Рівнопільська, Петрівська, Долинська, смт Залізничне, Верхньотерсянська, Добропільська, Воздвижівська
				Оріхівський (05)	Токмацький район	Новопркопівська, Очеретуватська, Остриківська, Новенська
					Запорізький район	смт Малокатеринівка, смт Кушугум, смт Балабине, Григорівська
					Оріхівський район	Преображенська, Юрківська, Білогір'ївська, м Оріхів, смт Комишуваха, Новояковлівська, Новоселівська, Новоданилівська, Новопавлівська, Новоандріївська, Нестерянська, Мирненська, Малотокмачанська, Копанівська, Кіровська, Дмитрівська
					Василівський район	Лугівська, П'ятихатська, Приморська, Підгірненська, Широківська, м Василівка, смт Степногірськ, Кам'янська, Верхньокринчанська
			Полтавська область	Приорельський (11)	Машівський район	Коновалівська, Абрамівська, Андріївська, Кустолово-Суходільська, Малонехворощанська, Михайлівська, Рясківська, Павлівська
					Новосанжарський район	Соколово-Балківська, Нехворощанська, Маячківська, Сухомаячківська, Лівенська, Кустолівська, Крутобалківська, Богданівська, Галуциногребельська, Драбинівська
					Карлівський район	Нижньоланнівська, Климівська, Ланнівська
					Новосанжарський район	Зачепилівська
					Кобеляцький район	Чорбівська, Червоноквітівська, Сухинівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Радянська, Орлицька, Вільхуватська, Канавська, Іванівська, Дашківська, Красненська, Василівська, Бродщинська, смт Білики
			Харківська область	Зачепилівсько-Близнюківський (04)	Зачепилівський район	Миколаївська, Чернечинська, Сомівська, Рунівщинська, Новомажарівська, Леб'язька, Бердянська, смт Зачепилівка, Малоорчицька, Забаринська
					Кегичівський район	Парасковіївська, смт Кегичівка, Розсохуватська, Шляхівська, Павлівська, Новопарафіївська, Медведівська, Мажарська, Лозовська, Красненська, Вовківська, Власівська, Бесарабівська, Андріївська, смт Чапаєве, Рояківська
					Лозівський район	Новоіванівська, Смирнівська, Тихопільська, Яковлівська, Садовська, Царедарівська, Плисівська, Перемозька, Павлівська Друга, Шатівська, смт Орілька, Чернігівська, Миколаївська, смт Краснопавлівка, Артільна, Бунаківська, Домахська, Єлизаветівська, Катеринівська, Комсомольська, Кінненська, Надеждівська
					Первомайський район	Киселівська, Ржавчицька, Роздольська, Правденська, Одрадівська, Михайлівська, Красненська, Суданська, Миронівська, Картамиська, Олексіївська, Верхньоорільська, Грушинська, Дмитрівська, Єфремівська, Закутнівська
					Сахновщинський район	Лебедівська, Тавежнянська, Олійниківська, Огіївська, Новочернечинська, Лигівська, Дубовогрядська, Катеринівська, Дар-Надеждинська, Великобучківська, Багаточернечинська, Аполлонівська, смт Сахновщина, Новоолександрівська, Шевченківська, Володимирівська
					г Лозова	смт Панютине
					Близнюківський район	Софіївська, Уплатнівська, Надеждинська, смт Близнюки, Новоукраїнська, Семенівська, Башилівська, Алісівська, Олексіївська, Берестівська, Бурбулатівська, Верхньосамарська, Острівщинська, Кіровська, Криштопівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Лукашівська, Новонадеждинська, Добровільська, Самійлівська, Радгоспівська
					г Лозова	г Лозова
				Балаклійський (05)	Ізюмський район	Червонооскільська, Чистоводівська, Бригадирівська, Куньєвська, Комарівська, Левківська, Капитолівська, Кам'янська, Іванчуківська, Заводська, Бражківська, Бугаївська, Вірнопільська, Довгеньківська, Малокомишуваська, Студеноцька, Олександрівська
					Барвінківський район	Великокомишуваська, Богодарівська, Гаврилівська, Григорівська, Грушуваська, Гусарівська, Іванівська, Іванівська Друга, Іллічівська, Мечебилівська, Новомиколаївська, Подолівська, м Барвінкове
					Балаклійський район	Лозовеньківська, Вишнівська, Вербівська, Бригадирівська, Борщівська, Асіївська, смт Червоний Донець, смт Савинці, м Балаклія, Залиманська, смт Андріївка, Шебелинська, Яковенківська, Червоногусарівська, Чепільська, Веселівська, П'ятигірська, Пришибська, Петрівська, Морозівська, Міловська, Гусарівська, Протопопівська, Шевелівська
		Оскольсько-Айдарський	Донецька область	Слов'янський (01)	Артемівський район	Званівська, Опитненська, Никифорівська, Мінківська, Красненська, м Сіверськ, Калінінська, Роздолівська, Дронівська, Володимирівська, Верхньокам'янська, Васюківська, Берестовська, Бахмутська, смт Луганське, Клиновська, Різниківська, Сребрянська, Яковлівська, Покровська, Парасковіївська
					Краснолиманський район	Шандриголівська, смт Дробишеве, Яцьківська, Рубцівська, Рідкодубівська, Криволуцька, смт Ярова, смт Ямпіль, смт Новоселівка, смт Кіровськ, Коровоярська, Тернівська
					г Слав'янськ	м Слов'яногірськ, смт Миколаївка
					Слов'янський район	Дмитрівська, Сергіївська, Рай-Олександрівська, Привільська, Прелесненська, Мирненська, Долинська, Андріївська, Олександрівська, смт Черкаське, смт Райгородок, смт Донецьке, смт

1	2	3	4	5	6	7
						Билбасівка, смт Андріївка, Хрещищенська, Малинівська, Маяківська
					г Артемівськ	смт Дворіччя, смт Сіль, м Часів Яр, м Соледар, смт Красна Гора
					г Краматорськ	смт Шабельківка, смт Ясногірка, смт Ясна Поляна, смт Софіївка, смт Молотаранівка, смт Красноторка, смт Біленьке, смт Олександрівка, смт Комишуваха
					г Слав'янськ	г Слав'янськ
					г Артемівськ	г Артемівськ
					г Краматорськ	г Краматорськ
				Шахтарський (03)	г Харцизьк	смт Войкове, смт Шахтне, м Зугрес, смт Широке, смт Зуївка, м Іловайськ, смт Гірне, смт Троїцько-Харцизьк, смт Покровка, смт Миколаївка
					Амвросіївський район	Успенківська, Артемівська, Олексіївська
					Артемівський район	Новолуганська, Новогригорівська, Комунівська, Кодемська, Зайцевська
					г Шахтарськ	смт Сердите, смт Московське, смт Контарне, смт Стіжківське
					Старобешевський район	Олександрівська, смт Новий Світ
					Шахтарський район	Степанівська, Великошишівська, Грабовська, Дмитрівська, Золотарівська, Малоорлівська, Мануйлівська, Нікішинська, Орлово-Іванівська, Петропавлівська, Розсипненська, Садовська, Розівська
					Ясинуватський район	смт Керамік, смт Верхньоторецьке
					г Горлівка	смт Зайцеве, смт Пантелеймонівка, смт Гольмовське, Центрально-Міський, Микитівський, Калінінський, Озерянівська
					г Донецьк	Куйбишевський, Київський, м Моспине, Будьоннівський, Калінінський, Кіровський, смт Ларине, смт Горбачево-Михайлівка, Пролетарський, Ленінський, Ворошиловський, Петровський
					г Торез	смт Пелагіївка, смт Розсипне
					г Дебальцеве	м Світлодарське, смт Миронівський
					г Єнакіє	смт Ольховатка, смт Оленівка, смт

1	2	3	4	5	6	7
						Олександрівське, смт Булавинське, смт Дружне, смт Карло-Марксове, м Вуглегірськ, смт Корсунь, смт Прибережне, м Юнокомунарівськ
					г Жданівка	смт Вільхівка
					г Сніжне	смт Лиманчук, смт Бражине, смт Гірницьке, смт Залісне, смт Первомайський, смт Первомайське, смт Победа, смт Сєверне, смт Никифорове, смт Андріївка
					г Макіївка	смт Велике Оріхове, смт Пролетарське, смт Межове, смт Колосникове, смт Гусельське, смт Грузько-Ломівка, смт Грузько-Зорянське, смт Вугляр, смт Кринична, смт Красний Октябр, смт Свердлове, смт Нижня Кринка, смт Високе, смт Ясинівка, смт Землянки, Червоногвардійський, Центрально-Міський, Советський, Кіровський, Гірницький, смт Лісне, Верхньокринська, смт Маяк
					г Харцизьк	г Харцизьк
					г Шахтарськ	г Шахтарськ
					г Торез	г Торез
					г Дебальцеве	г Дебальцеве
					г Єнакіїве	г Єнакіїве
					г Жданівка	г Жданівка
					г Сніжне	г Сніжне
				Волновахський (04)	Волновахський район	смт Ольгінка, Іванівська, Златоустівська, Зачатівська, Єгорівська, Дмитрівська, м Волноваха, Анадольська, Краснівська, смт Оленівка, смт Новотроїцьке, смт Комсомольський, смт Донське, смт Володимирівка, смт Благодатне, Валер'янівська, Октябрська, Хлібодарівська, Степненська, Свободненська, Рибинська, Рівнопільська, Прохорівська, Калінінська, Петрівська, Кіровська, Новоандріївська, Новоолексіївська, Микільська, Миколаївська, Любівська, Бугаська, Андріївська, Привільненська, Вільненська
					г Докучаївськ	г Докучаївськ
				Старобешівський (05)	Амвросіївський район	смт Кутейникове, Єлизавето-Миколаївська, Степано-Кринська, Новоіванівська, Многопільська, Металістівська, м Амвросіївка,

1	2	3	4	5	6	7
						Кленівська, смт Войковський, Василівська, Благодатнівська, Білорівська, смт Новоамвросіївське, Зеленівська, Лисиченська
					Старобешевський район	Комунарівська, Сонцевська, Стилівська, Роздольненська, Петрівська, Осиковська, Новокатеринівська, Новозар'ївська, Кумачівська, смт Старобешеве, м Комсомольське, Мар'янівська
			Луганська область	Білокуракинський (02)	Старобільський район	Новоборівська, Байдівська, Бутовська, Веселівська, Верхньопокровська, Вишнева, Калмиківська, Караяшницька, Курячівська, Шпотинська, Нижньопокровська, Чмирівська, Малохатська, Підгорівська, Садківська, Світлівська, Титарівська, Хворостянівська, м Старобільськ, Лиманська
					Новопсковський район	Можняківська, смт Білолуцьк, Танюшівська, Ганнусівська, Донцівська, Заайдарівська, Закотненська, Кам'янська, смт Новопсков, Козловська, Новобілянська, Новорозсошанська, Осинівська, Павленківська, Пісківська, Риб'янцівська, Роговська
					Кремінський район	смт Красноріченське, Червонополівська, Булгаківська, Голубівська, Макіївська, Михайлівська, Невська, Нововодянська, Новомикільська
					Марківський район	Краснопільська, Ліснополянська, Сичанська
					Сватівський район	Гончарівська, Первомайська, Оборотнівська, Містківська, Мілуватська, Маньківська, Куземівська, Ковалівська, Петрівська, Верхньодуванська, смт Нижня Дуванка, Коломийчихська, Преображенська, Райгородська, Рудівська, Свистунівська, Стельмахівська, м Сватове
					Троїцький район	Розпасіївська, Арапівська, Ямненська, Тополівська, Тимонівська, Розсипненська, Привільська, Покровська, Вівчарівська, Новочервоненська, Новознам'янська, Новоолександрівська, Лантратівська, Демино-Олександрівська, Воеводська, Богатьковська, смт Троїцьке, Тарасівська

1	2	3	4	5	6	7
					Білокуракинський район	смт Білокуракине, смт Лозно-Олександрівка, Нещеретівська, Олексіївська, Бунчуківська, Дем'янівська, Олександропільська, Лизинська, Просторівська, Солідарнінська, Тимошинська, Червоноармійська, Шарівська, Курячівська, Павлівська
					Біловодський район	Євсузька
				Новоайдарський (03)	Старобільський район	Половинкинська, Шульгинська
					Кремінський район	Бараниківська, Варварівська, Єпіфанівська, Кудряшівська, Новоастраханська, Новокраснянська
					Новоайдарський район	Новоахтирська, Колядівська, Дмитрівська, Победівська, Гречишикинська, Штормівська, Денежниківська, Райгородська, Смолянинівська, Бахмутівська, Чабанівська, Олексіївська, смт Новоайдар, Співаківська
					Станично-Луганський район	Нижньотеплівська, Вільхівська, Теплівська, Камишненська, Червоножовтнева, смт Петрівка
				Біловодський (04)	Марківський район	Просяньська, Бондарівська, смт Марківка, Гераськівська, Кабичівська, Кризька
					Міловський район	смт Мілове, Зориківська, Морозівська, Мусяївська, Микільська, Новострільцівська, Стрільцівська, Великоцька
					Станично-Луганський район	Розквітненська, Чугинська, Красноталівська, Гарасимівська, Верхньобогданівська, Великочернігівська, Валуйська, Широковська, Талівська
					Біловодський район	Бараниківська, Семикозівська, Шуліківська, смт Біловодськ, Брусівська, Городищенська, Данилівська, Новолимарівська, Кононівська, Литвинівська, Нижньобараниківська, Новоолександрівська, Плугатарська
				Придонецький (05)	Кремінський район	м Кремінна, Боровенська
					Новоайдарський район	Муратівська
					Станично-Луганський район	Передільська
					Слов'яносербський район	Трьохізбенська

1	2	3	4	5	6	7
					г Северодонецьк	смт Борівське, смт Метьолкіне, смт Сиротине, смт Воронове, г Северодонецьк
					Кремінський район	Новоолександрівська
			Харківська область	Куп'янський (06)	Куп'янський район	Піщанська, Петропавлівська, Глушківська, Курилівська, Ягідненська, Кислівська, Кругляківська
					Дворічанський район	Пісківська, Лиманська Друга, Тавільжанська, Миколаївська, Новогорівська, Токарівська, Вільшанська, Жовтнева
					г Куп'янськ	смт Куп'янськ-Вузловий, смт Ківшарівка
					Борівський район	Підвисочанська, смт Борова, Підлиманська, Піско-Радківська, Першотравнева, Ізюмська, Горохуватська, Вищесолоненська, Богуславська, Чернечинська
					г Куп'янськ	г Куп'янськ
		Донецький	Луганська область	Луганський (01)	Лутугинський район	Кам'янська, смт Георгіївка, смт Успенка, Волнухинська, смт Челюскінець, Веселотарасівська, смт Врубівський, Іллірійська, смт Біле, Оріхівська, Першозванівська, Розкішненська, смт Юр'ївка, Фабриченська, смт Леніна, м Лутугине, смт Білоріченський
					Перевальський район	смт Михайлівка, смт Чернухине, м Перевальськ, смт Городище, Червонопрапорська, Петрівська, Малоіванівська, смт Ящикове, смт Центральний, смт Фашівка, смт Селезнівка, смт Комісарівка, смт Бугаївка, смт Байрачки, м Зоринськ, м Артемівськ, Адріанопільська
					Попаснянський район	смт Врубівка, смт Малорязанцеве, Голубівська, Березівська, смт Мирна Долина, смт Калинове, Троїцька, смт Вовчоярівка, смт Білогорівка, м Попасна, смт Комишуваха
					Свердловський район	смт Бірюкове, Олександрівська, Дар'їно-Єрмаківська, Матвіївська, Медвежанська, Новоборовицька, Провальська
					Краснодонський район	смт Великий Лог, смт Талове, Хрящуватенська, смт Новоолександрівка, смт Сімейкине, смт Мирне, Білоскелюватська, Верхньогарасимівська, Самсонівська, Давидо-Микільська, Новоганнівська, Пархоменківська, Поріченська, Великосуходільська, Верхньошевіривська, смт

1	2	3	4	5	6	7
						Новосвітлівка
					Станично-Луганський район	Миколаївська, смт Станично-Луганське
					г Ровеньки	смт Нагольно-Тарасівка, смт Тацине, смт Великокам'янка, смт Новодар'івка, смт Ясенівський, смт Михайлівка, Благівська, смт Кленовий, смт Держинський, смт Гірник, смт Пролетарський
					Слов'яносербський район	Хорошенська, м Зимогір'я, смт Слов'яносербськ, смт Лотикове, смт Фрунзе, Веселогірська, Весняненська, Жовтенська, Кримська, смт Лозівський, Металістська, смт Родакове
					г Красний Луч	м Вахрушеве, м Міусинськ, м Петрівське, смт Грушове, смт Запоріжжя, смт Княгинівкакнягинівка, смт Садово-Хрустальненський, смт Софіївський, смт Федорівка, смт Хрустальне, смт Штерівка
					г Луганськ	Ленінський, смт Ювілейне, м Олександрівськ, Кам'янобрідський, Жовтневий, Артемівський, м Щастя
					г Антрацит	смт Кам'яне, смт Щотове, смт Кріпенський, смт Бокове-Платове, смт Верхній Нагольчик, смт Дубівський
					г Брянка	смт Вергулівка, смт Глибокий, смт Ломуватка, смт Южна-Ломуватка, смт Ганнівка
					г Кіровськ	смт Червоногвардійське, смт Новотошківське, смт Донецький
					г Свердловськ	м Червонопартизанськ, смт Володарськ, смт Шахтарське, смт Павлівка, смт Ленінське, смт Калінінський, смт Комсомольський
					г Краснодон	смт Северний, смт Енгельсове, смт Краснодарський, смт Изварине, м Суходільськ, смт Северо-Гундорівський, смт Краснодон, м Молодогвардійськ, смт Урало-Кавказ, смт Гірне
					г Лисичанськ	м Новодружеськ, м Привілля
					г Первомайськ	м Гірське, м Золоте, смт Тошківка, смт Нижне
					г Стаханов	м Алмазна, м Теплогірськ
					Антрацитівський район	Червонополянська, смт Єсаулівка, смт Іванівка, смт Маломиколаївка, смт Фащівка, Кошарська, Краснолуцька, Д'яківська, Бобриківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Ребриківська, Рафайлівська, Микитівська, смт Нижній Нагольчик, смт Красний Кут
					г Красний Луч	г Красний Луч
					г Антрацит	г Антрацит
					г Брянка	г Брянка
					г Свердловськ	г Свердловськ
					г Краснодон	г Краснодон
					г Лисичанськ	г Лисичанськ
					г Первомайськ	г Первомайськ
					г Стаханов	г Стаханов
					г Ровеньки	г Ровеньки
					г Кіровськ	г Кіровськ
Степова посушлива	Степова посушлива Придунайська	Дунайсько-Дністровський	Донецька область	Красногвардійський (02)	Олександрівський район	Михайлівська, Микільська, Некременська, Новоолександрівська, Очертинська, Самарська, Спаськомихайлівська, Криничанська, Староварварівська, Мирнодолинська, Золотопруднянська, Іверська, Високопільська, Беззаботівська, смт Олександрівка, Степанівська
					Великоновосілківський район	Зеленопільська, Шевченківська, Шахтарська, Старомлинівська, Старомайорська, Роздольненська, Піддубненська, Октябрьська, Новопетриківська, Комарська, Євгенівська, Багатирська, Андріївська, смт Велика Новосілка, Іскрівська, Краснополянська, Костянтинівська
					Добропільський район	Октябрьська, Світлівська, Новоторецька, Нововодянська, Никанорівська, Золотоколядзька, Добропільська, Ганнівська, смт Святогорівка, Криворізька, Шилівська
					Костянтинівський район	Білокузьминівська, Миколаївська, Миколайпільська, Марківська, Катеринівська, Іванопільська, Віролюбівська, Артемівська, Олександро-Калиновська, Новодмитрівська, Кіндратівська, Зорянська, Торська, Новоартемівська, Полтавська, Правдівська, Предтечинська, Тарасівська, Іллічівська, Новаполтавська
					Красноармійський район	Новоселизаветівська, Піщанська, Першотравнева, Петрівська, Рівненська, Срібненська, Новоолександрівська, Улянівська, Сергіївська.

1	2	3	4	5	6	7
						сmt Удачне, Михайлівська, Миролубівська, Лисівська, Красненська, Іванівська, Гришинська, Миколаївська, сmt Гродівка, Новотроїцька, сmt Новоєкономічна
					Мар'їнський район	сmt Іллінка, Луганська, Костянтинівська, Катеринівська, Зорянська, Єлизаветівська, Добровільська, Дачненська, Максимільянівська, сmt Сторомихайлівка, Успенівська, Степненська, Новомихайлівська, Павлівська, сmt Олександрівка, Новоукраїнська, м Кураховє, Новоселидівська, Галицинівська, м Красногорівка, м Мар'їнка
					Ясинуватський район	сmt Желанне, сmt Очеретине, Красногорівська, Новобахмутівська, Новоселівська Перша, Орлівська, Первомайська, Пісківська, Розівська, Соловійовська, Спартаківська
					г Держинськ	сmt Щербинівка, сmt Петрівка, сmt Новгородське, сmt Неліпівка, сmt Ленінське, сmt Курдюмівка, сmt Кіровє, м Артемовє
					г Добропілля	сmt Водянське, м Білозерське, сmt Новодонецьке, м Білецьке
					г Селідове	сmt Цукурине, сmt Вишневе, сmt Комишівка, сmt Курахівка, сmt Гостре, м Гірник, м Укаїнськ
					г Красноармійськ	сmt Шевченко, м Родинське
					г Держинськ	г Держинськ
					г Добропілля	г Добропілля
					г Селідове	г Селідове
					г Красноармійськ	г Красноармійськ
					м Дружківка	м Дружківка, Райське, Олексієво-Дружківка
				Володарсько-Тельманівський (06)	Володарський район	сmt Володарське, Старченковська, Республіканська, Новокраснівська, Малоаянісольський, Касянівська, Кальчицька, Зеленоярська, Боївська, Тополинська, Зорянська
					Тельмановський район	Кузнецово-Михайлівська, Староласпинська, Мічурінська, сmt Тельманове, Заможненська, Старогнатівська, Свободненська, Новоселівська, Михайлівська, Луковська, Коньківська, Гранітненська, сmt Мирне, сmt Андріївка, Первомайська
					Новоазовський	Самійловська, Красноармійська,

1	2	3	4	5	6	7
					район	Комінтернівська, м Новоазовськ, Широкинська, Саханська, Розівська, Лебединська, Приморська, Павлопільська, смт Сідове, Безіменська, Виноградненська, Козацька, Хомутівська
					Першотравневий район	Стародубівська, Бердянська, Іллічівська, Комишуватська, смт Ялта, смт Мангуш, Урзуфська, Мелекинська
					г Маріуполь	смт Сартана, Приморський, Жовтневий, Іллічівський, смт Талаківка, смт Старий Крим, Орджонікідзевський
			Одеська область	Ізмаїльський (07)	Ренійський район	м Рені, Новосільська, Плавнівська, Орлівська, Нагірненська, Лиманська, Долинська, Котловинська
					Саратський район	Сергіївська
					Татарбунарський район	Кочкуватська, Лиманська, Нерушайська, Приморська, Рибальська, Тузлівська, Трапівська, Жовтоярська, Струмківська, Дивізійська, Вишнівська, Білоліська, Безім'янська, Базар'янська
					Кілійський район	Лісківська, Дмитрівська, Десантненська, Мирнівська, м Вилкове, Фурманівська, Василівська, Новоселівська, Приморська, Приозерненська, Трудівська, м Кілія, Червоноярська, Старотроянівська, Шевченківська
					Ізмаїльський район	Першотравнева, Саф'янівська, Кам'янська, Старонекрасівська, Ларжанська, Озерненська, Новопокровська, Новонекрасівська, Муравлівська, Матроська, Лощинівська, Кислицька, смт Суворове, Комишівська, Утконосівська, Каланчацька, Бросківська, Багатянська, Кирничанська
					Арцизький район	Острівненська, Холмська
					Білгород-Дністровський район	Приморська, Широківська, Шабівська, Софіївська, Адамівська, Бритівська, Великомар'янівська, Миколаївська, Салганська, Мологівська, Випасненська
					Болградський район	Криничненська, Оксамитненська, Василівська, Виноградівська, Владиченська
	Степова	Дністровсько-	Дніпропетровська	Царичанський (01)	Петриківський	Слизаветівська, Іванівська, смт Миколаївка,

1	2	3	4	5	6	7
	посушлива Правобережна	Нижньо- Дніпровський	область		район	Шульгівська, смт Петриківка, смт Курилівка
					Царичанський район	Зорянська, Цибульківська, Рудківська, Бабайківська, Китайгородська, Ляшківська, Михайлівська, Могилівська, Новопідкрязька, смт Царичанка, Залеліївська
				Магдалинівський (02)	Новомосковський район	Попасененська, Миколаївська, Михайлівська, Новостепанівська, Керносівська, Голубівська, Вільненська, Василівська, Багатська, смт Перещепине, смт Губиниха, Мар'янівська
					Магдалинівський район	смт Магдалинівка, Бузівська, Почино-Софіївська, Жданівська, Поливанівська, Казначейська, Пролетарська, Заплавська, Котовська, Личковська, Мар'ївська, Новопетрівська, Оленівська
				Новомосковський (03)	Петриківський район	Лобойківська, Чаплинська, Хутірська
					Новомосковський район	Спаська
					Магдалинівський район	Дмухайлівська, Олександрівська, Гупалівська, Шевченківська, Чернечинська, Топчинська, Приютська, Першотравенська, Очеретуватська
					Царичанський район	Юр'ївська, Прядівська
					Дніпропетровський район	м Підгородне, смт Ювілейне, Степова, Балівська, Чумаківська
				Павлоградський (04)	Петропавлівський район	Миколаївська, Петрівська, Брагинівська, Лозівська, Дмитрівська, Васильківська, Олександропільська, смт Брагинівка, Осадченська, Хорошевська, Українська, Самарська, Троїцька, смт Петропавлівка
					Павлоградський район	Межеріцька, Богданівська, Богуславська, Булахівська, Вербківська, В'язівська, Кочережківська, Новодачинська, Новоруська, Поперечненська, Привовчанська, Троїцька, Карабинівська
					Новомосковський район	Піщанська, Знаменівська, Орлівщинська, смт Гвардійське, смт Черкаське, смт Меліоративне
					Юр'ївський район	Новоіванівська, Чернявщинська, Жемчужненська, смт Юр'ївка, Олександрівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Олексіївська, Варварівська, Вербуватівська, Новов'язівська, Чаплинська, Шандрівська, Преображенська
				Синельниківсько-Покровський (05)	Покровський район	Олександрівська, Гаврилівська, Орлинська, Маломихайлівська, Катеринівська, Вишневенська, Великомихайлівська, Андріївська, смт Просяна, смт Покровське, Березовська
					Межевський район	смт Межова, Слов'янська, Райпольська, Преображенська, Новопавлівська, Новогригорівська, Іванівська, Зорянська, Веселівська, смт Демурино, Богданівська
					Синельниковський район	смт Славгород, смт Сад, Дерезуватська, Великомихайлівська, Новогніденська, Вільненська, Шевченківська, Старовишневецька, Раївська, Писарівська, Василівська, смт Роздори, Новоолександрівська, Михайлівська, Миролобівська, Мар'ївська, Майська, Зайцевська, смт Іларіонове, Дібровська, Луб'янська, Кислянська, Варварівська
					Васильківський район	Шевченківська, смт Васильківка, смт Письменне, смт Чаплине, Богданівська, Великоолександрівська, Воскресенівська, Григорівська, Дебальцівська, Добровільська, Зеленогайська, Миколаївська, Павлівська
					Дніпропетровський район	Партизанська, Любимівська, смт Кіровське, Олександрівська
					г Дніпропетровськ	Бабушкінський, смт Таромське, Самарський, Ленінський, Красногвардійський, Кіровський, Жовтневий, Амур-Нижньодніпровський, Індустріальний
					Синельниковський район	Гірківська
			Миколаївська область	Новоодеський (05)	Миколаївський район	Улянівська, Яснополянська, Шостаківська, Трихатська, Степівська, Петрівська, Нечаянська, Ковалівська, смт Ольшанське, Безводненська, Криничанська, Комсомольська
					Новоодеський район	Гур'ївська, Воронцівська, Боловненська, Новошмідтівська, Костянтинівська, Міхайлівська, Себинська, Троїцька, м Нова

1	2	3	4	5	6	7
						Одеса, Сухоеланецька, Новопетрівська, Кандибинська
					Баштанський район	Пісківська, Плющівська, Старогороженська, Мар'ївська, Христофорівська, Привільненська, Ленінська, Костичівська, Кашперо-Миколаївська, Інгульська, Єрмолівська, Доброкриничанська
					Березанський район	Краснопільська, Дмитрівська, Данилівська, Чапаєвська
					Веселинівський район	Кубряцька
				Баштансько-Снігурівський (06)	Жовтневий район	Новомиколаївська, Лиманівська, Шевченківська, Українська, Прибузька, Полігонівська, Пересадівська, Партизанська, Михайло-Ларинська, Миколаївська, Грейгівська, Котлярівська, Коларівська, Зеленогайська, Мирнівська, Галицинівська, Бармашівська, смт Первомайське, смт Воскресенське, Мішково-Погорілівська, Калинівська
					Казанківський район	Володимирівська, Олександрівська
					Снігурівський район	Павлівська, Першотравнева, Краснознам'янська, Новопетрівська, Нововасилівська, Куйбишевська, м Снігурівка, Олександрівська, Афанасіївська, Тамаринська, Василівська, Новотимофіївська, Горохівська, Киселівська, Баратівська, Червонодолинська, Червонозірська, Кобзарцівська, Новокиївська, Центральна
					Новобузький район	Новохристофорівська, Шевченківська, Новополтавська
					г Миколаїв	Корабельний, Малокорениська, смт Тернівка, смт Матвіївка, смт Велика Корениха, Ленінський, Заводський, Центральний
					Баштанський район	Новоолександрівська, Новопавлівська, Новосергіївська, Явкинська, Добренська, м Баштанка, Лоцкинська, Новоіванківська
					Березнегуватський район	Маліївська, Федорівська, Сергіївська, Озерівська, Новоукраїнська, Новосевастопольська, Новоочаківська, Мурахівська, Любомирівська, Лепетиська, Калузька, Висунська, Білокриницька, смт Березнегувате, Нововолодимирівська

1	2	3	4	5	6	7
			Одеська область	Одеський (08)	Овідіопольський район	Сухолиманська, Роксоланівська, Прилиманська, Петродолинська, смт Великодолинське, Миколаївська, Надлиманська, Доброолександрівська, смт Таїрове, Новоградківська, Дальницька, смт Авангард, Кароліно-Бугазька, Йосипівська, Мар'янівська, смт Овідіополь, Молодіжненська, Барабойська
					г Одеса	Іллічівський, Центральний, Суворівський, Приморський, Малинівський, Київський, Жовтневий, Ленінський
					Комінтернівський район	Фонтанська, Сичавська, Красносільська, смт Нові Білярі, Крижанівська, Свердловська, смт Чорноморське, Олександрівська, Визирська, Дмитрівська, Калинівська, Кордонська, Першотравнева, Новодофінівська, Любопільська, Кремидівська
					г Білгород-Дністровський	смт Затока, смт Сергіївка
					Біляївський район	Холоднобалківська, Маринівська, Маяківська, Мирненська, Нерубайська, Усатівська, смт Хлібодарське, Августівська, Березанська, Яськівська, Великодальницька, Дачненська, Іллінська, м Біляївка
					Березівський район	Ряснопільська, Златоустівська
					г Іллічівськ	смт Олександрівка, Бурлачобалківська, Малодолинська
					г Білгород-Дністровський	г Білгород-Дністровський
					г Іллічівськ	г Іллічівськ
					Овідіопольський район	Калаглійська, Новодолинська
			Херсонська область	Бериславський (01)	Нововоронцовський район	Любимівська, Гаврилівська, Біляївська, Дудчанська, Золотобалківська, Хрещенівська, Осокорівська, Нововоскресенська, Новоолександрівська, Михайлівська, Миролюбівська, смт Нововоронцовка, Петропавлівська
					Високопільський район	Пригір'ївська, смт Високопілля, смт Архангельське, Заградівська, Зарічненська, Іванівська, Кочубеївська, Малошестернянська,

1	2	3	4	5	6	7
						Нововознесенська, Новомиколаївська, Новопетрівська, Орлівська
					Бериславський район	Одрадокам'янська, смт Козацьке, Кіровська, Новокаїрська, Милівська, Максима-Горьківська, Львівська, Ольгівська, Качкарівська, Зміївська, Високівська, Бургунська, м Берислав, Новорайська, Раківська, Веселовська, Тягінська, Червономаяцька, Новобериславська, Томаринська
					Великоолександрівський район	Новопавлівська, Чкаловська, Чарівненська, Старосільська, Новокубанська, Новокам'янська, Новокалузька, Новодмитрівська, Малоолександрівська, Давидово-Брідська, Борозенська, Бобровокутська, Благодатівська, Білоусівська, смт Кар'єрне, смт Велика Олександрівка, смт Калінінське, смт Біла Криниця, Трифонівська, Брускинська
					Бериславський район	Шляхівська
	Степова посушлива Лівобережна	Дніпровсько-Приазовський	Запорізька область	Веселівський (01)	Мелітопольський район	Новобогданівська, Новомиколаївська, Терпіннівська, смт Мирне
					Михайлівський район	Мар'янівська, Старобогданівська
					Веселівський район	Таврійська, Новоуспенівська, Матвіївська, Зеленогаївська, Білоріцька, Широківська, Запорізька
				Приморський (02)	Мелітопольський район	Новопилипівська, Світлодолинська, Промінівська, Астраханська
					Приазовський район	Дмитрівська, Новоспаська, Маківська, Розівська, Федорівська, смт Нововасилівка, Ганнівська, Бесідівська, Богданівська, Володимирівська, Воскресенська
					Приморський район	м Приморськ, Орлівська, Єлизаветівська, Інзівська, Коларівська, Мануйлівська, Новоолексіївська, Партизанська, Преславська, Юр'ївська, Вячеславська, Банівська, Борисівська
					Токмацький район	Новомиколаївська, Кіровська, Долинська, Балківська, м Молочанськ
					Бердянський район	Андрівська, Новопетрівська, Луначарська,

1	2	3	4	5	6	7
						Долинська, Осипенківська, Дмитрівська, Новотроїцька
					г Бердянськ	Нововасилівська, г Бердянськ
				Михайловський (06)	Токмацький район	Жовтнева, Таврійська, Виноградненська, Коханівська
					Кам'янсько-Дніпровський район	м Кам'янка-Дніпровська, Благовіщенська, Великознам'янська, Водянська, Дніпровська, Заповітненська, Іванівська, Нововодянська, Новодніпровська
					Михайлівський район	Любимівська, смт Михайлівка, смт Пришиб, Бурчацька, Високівська, Плодородненська, Тимошівська, Роздольська
					Василівський район	Скельківська, Малобілозерська, м Дніпрорудне, Балківська, Орлянська
					Великобілозерський район	Трудова, Червона, Новопетрівська, Великобілозерська, Гюнівська
					Веселівський район	Чкаловська, смт Веселе, Гоголівська, Менчикурівська, Корніївська, Калинівська
			Херсонська область	Нижньосірогоський (02)	Іванівський район	Першотравнева, Новомиколаївська, Дружбівська, смт Іванівка, Шотівська
					Каховський район	Семенівська, Червоноперекопська, Слобідська, Розо-Люксембургська, Роздольненська, Дудчинська, Любимівська, Тавричанська, Дмитрівська, Волинська, Заозерненська, Василівська, Костогривівська
					Нижньосірогоський район	Верхньоторгаївська, Сірогоська, Першопокровська, Новопетрівська, Новоолександрівська, Степненська, Нижньоторгаївська, Вільненська, Верхньосірогоська, Вербівська, Анатолівська, смт Нижні Сірогози, Дем'янівська
					Горностаївський район	Каїрська, Червонополянська, Великоблагівщенська, Дубівська, Заводівська, Козаче-Лагерська, смт Горностаївка, Костянтинівська, Маринська, Ольгинська, Славненська, Червоноблагодатненська
					Великолепетиський район	Катеринівська, смт Велика Лепетиха, Демидівська, Князе-Григорівська, Малолепетиська, Рубанівська, Миколаївська
					Верхньорогачицьки	Зеленівська, Чистопільська, Ушкальська,

1	2	3	4	5	6	7
					й район	Первомаївська, Бережанська, смт Верхній Рогачик, Самійлівська
	Степова посушлива Північно-Кримська	Кримський	Автономна Республіка Крим	Чорноморський (01)	Первомайський район	Кормівська, Войковська, Черновська, Олексіївська, Сарибашівська, Сусанінська, Степнівська, Стаханівська, Гвардійська
					Чорноморський район	Новосільська, смт Чорноморське, Окунівська, Новоіванівська, Міжводненська, Медведівська, Красноярська, Краснополянська, Кіровська, Далеківська, Оленівська
					Роздольненський район	Серебрянська, Березівська, Зиминська, Ковильнівська, смт Новоселівське, Славнівська, смт Роздольне
					Красногвардійський район	Олександрівська, Котельниківська
					Сакський район	Уютненська, Ромашкінська, Суворовська, Молочненська, Воробійовська, Штормівська, Веселівська, Вересаєвська, смт Новофедорівка, Добрушинська
					г Євпаторія	смт Новоозерне, смт Мирне, смт Заозерне, г Євпаторія
				Червоногвардійський (02)	Первомайський район	Абрикосівська, смт Первомайське, Октябрська, Калінінська, Гришинська
					Советський район	смт Советський, Завітненська, Іллічівська, Краснофлотська, Прудівська, Пушкінська, Чапаська, Чорноземненська, Красногвардійська
					Сімферопольський район	Широківська, Новоандріївська
					Нижньогірський район	смт Нижньогірський, Дрофинська, Жемчужинська, Іванівська, Желябовська, Кісточківська, Митрофанівська, Новогригорівська, Садова
					Красногвардійський район	Новопокровська, Янтарненська, Рівнівська, П'ятихатська, Полтавська, Петрівська, Найдзонівська, Мар'янівська, Ленінська, Колодязянська, Клепинінська, Калінінська, Зернівська, Амурська, смт Октябрське, смт Красногвардійське, Восходненська
					Кіровський район	Журавська, Ярकोполенська, Партизанська, смт Кіровське

1	2	3	4	5	6	7
					Джанкойський район	Кримківська, Ярківська, Розкішненська
				Сакський (03)	Сімферопольський район	сmt Гвардійське, Родниківська, Укромнівська, Первомайська, Скворцівська, сmt Миколаївка, Журавлівська
					Красногвардійський район	Краснознам'янська
					Сакський район	Оріхівська, Охотниківська, Сизівська, Фрунзенська, Стівівська, Митяївська, Ліснівська, Крайненська, Іванівська, Зернівська, Геройська, Виноградівська, Кольцовська, Кримська
					Білогірський район	Новожилівська
				Керченський (04)	Ленінський район	м Щолкіне, сmt Леніне, Завітненська, Останінська, Батальненська, Белінська, Горностаївська, Іллічівська, Калинівська, Кіровська, Красногірська, сmt Багерове, Приозернівська, Ленінська, Виноградненська, Глазівська, Чистопільська, Челяднівська, Семисотська, Войковська, Октябрська, Новомиколаївська, Мисівська, Мар'ївська, Марфівська, Лугівська, Уварівська
					Кіровський район	Владиславівська
					г Феодосія	сmt Курортне, сmt Орджонікідзе, сmt Коктебель, сmt Приморський, сmt Шебетовка, Берегова, Насипнівська, г Феодосія
Сухостепова	Сухостепова Присивашська	Присивашський		Джанкойський (05)	Первомайський район	Крестянівська, Островська, Правдівська
					Советський район	Некрасовська, Дмитрівська, Урожайнівська
					Роздольненський район	Ботанічна, Кукушкінська, Руч'ївська, Слов'янська, Чернишівська
					Нижньогірський район	Зоркінська, Якимівська, Омелянівська, Чкаловська, Ізобільненська, Листвиннська, Уварівська, Михайлівська, Охотська, Пшениченська
					Красноперекопський район	Вишнівська, Ішунська, Братська, Воїнська, Іллінська, Новопавлівська, Орлівська, Совхозненська, Магазинківська, Красноармійська, Почетненська
					Кіровський район	Токаревська, Синицинська

1	2	3	4	5	6	7
					Джанкойський район	Роцинська, Єрмаківська, Стальненська, смт Вільне, Яснополянська, Завіто-Ленінська, Зарічненська, Изумруднівська, Кіндратівська, Лобанівська, Луганська, Майська, Маслівська, Медведівська, смт Азовське, Мирнівська, Ярнопільська, Чайкинська, Цілинна, Табачненська, Просторненська, Победненська, Світлівська, Новокримська, Пахарівська
					Красноперекопський район	Філатовська
					г Армянськ	м Армянськ, Суворовська
			Запорізька область	Мелітопольський (07)	Мелітопольський район	Полянська, Семенівська, Фруктовська, Новгородківська, Мордвинівська, Костянтинівська, Вознесенська, Новенська
					Приазовський район	Новокостянтинівська, Приморсько-Посадська, Степанівська Перша, Дівнинська, Чкаловська, Добрівська, Шевченківська, Олександрівська, Надеждинська, Дунаївська, смт Приазовське, Ботіївська, Георгіївська, Гірсівська
					Якимівський район	Червоноармійська, смт Кирилівка, Чорноземненська, Радивонівська, Розівська, Переможненська, Охрімівська, Давидівська, Горьківська, Володимирівська, смт Якимівка, Атманайська, Новоданилівська, Шелюгівська
			Миколаївська область	Очаківський (07)	Очаківський район	Парутинська, Солончаківська, Чорноморська, Рівненська, Покровська, Острівська, Куцурубська, Козирська, Кам'янська, Дмитрівська, Іванівська
					Миколаївський район	Надбузька, Радсадівська, Веснянська, Кіровська, Кір'яківська, Кривобалківська
					Березанський район	Краснянська, Коблівська, Кімівська, Василівська, Анатолівська, Ташинська, смт Березанка, Матіясівська, Новофедорівська, Рибаківська, Тузлівська, Червоноукраїнська, Лиманівська
			Херсонська область	Білозерський (03)	г Херсон	смт Зеленівка, Степанівська, смт Комишани, смт Наддніпрянське, Суворовський, Дніпровський, смт Антонівка, Комсомольський
					Білозерський район	Широкобалківська, Правдинська, Радянська, Садівська, Станіславська, Східненська, Токарівська, Томинобалківська, Чернобаївська,

1	2	3	4	5	6	7
						Олександрівська, Посад-Покровська, Федорівська, Надеждівська, Дар'ївська, Петрівська, смт Білозерка, Дніпровська, Інгулецька, Кізомиська, Киселівська, Музиківська, Микільська
				Цюрупинський (04)	Цюрупинський район	Абрикосівська, Солонцівська, Козаче-Лагерська, Підстепненська, Костогризівська, м Цюрупинськ, Великокопанівська, Раденська
					Каховський район	Малокаховська
					Голопристанський район	м Гола Пристань, Великокардашинська, Гладківська, Геройська, Малокопанівська, Рибальченська, Старозбур'ївська, Таврійська
					г Нова Каховка	смт Дніпряни, м Таврійськ, Райська, г Нова Каховка
				Скадовський (05)	Цюрупинський район	Подо-Калинівська, смт Брилівка, смт Нова Маячка, Ювілейна, Щасливська, Тарасівська, Виноградівська
					Каховський район	Чорнянська, Кам'янська, Коробківська
					Скадовський район	Птахівська, Антонівська, Володимирівська, Красненська, Михайлівська, смт Лазурне, Приморська, м Скадовськ, Радгоспненська, Таврійська, Тарасівська, Улянівська, Шевченківська, Широчанська, Новомиколаївська
					Голопристанський район	Бехтерська, Круглоозерська, Чулаківська, Олексіївська, Добропільська, Долматівська, Краснознам'янська, Нововолодимирівська, Новозбур'ївська, Новософіївська, Новофедорівська, Садівська, Чорноморська, Збур'ївська
				Чаплинський (06)	Каланчацький район	Червоночабанська, смт Мирне, Олексіївська, смт Каланчак, Хорлівська, Роздольненська, Привільська, Новопавлівська, Новокиївська, Новоолександрівська, Гаврилівська, Олександрівська
					Чаплинський район	Надеждівська, Червонополянська, Хлібодарівська, Строганівська, Скадовська, Першокостянтинівська, Новонаталівська, Преображенська, Магдалинівська, Кучерявоволодимирівська, Хрестівська, Іванівська, Долинська, Шевченківська,

1	2	3	4	5	6	7
						Григорівська, Балтазарівська, смт Асканія-Нова, Маркеєвська, Павлівська, смт Чаплинка
				Генічеський (07)	Іванівський район	Любимівська, Фрунзенська, Українська, Трохимівська, Новосеменівська, Нововасилівська, Воскресенська, Благодатненська, Балашівська, Новодмитрівська
					Новотроїцький район	Олександрівська, Василівська, Чкаловська, Федорівська, Сивашівська, Сергіївська, Подівська, Отрадівська, Новопокровська, Новомиколаївська, Новомихайлівська, Зеленівська, Дивненська, Громівська, смт Новотроїцьке, Володимиро-Іллінська, смт Сиваське, Воскресенська
					Генічеський район	Чонгарська, Привільненська, Червонопрапорна, Фрунзенська, Щасливцівська, Стрілківська, Стокопанівська, Сокологірненська, Новоіванівська, Рівненська, Щорсівська, Озерянська, Новодмитрівська, Новогригорівська, Плавська, смт Партизани, смт Новоолексївка, м Генічеськ, Павлівська, Петрівська
Карпатська гірська область	Передкарпаття	Верхньо-Дністровський	Івано-Франківська область	Івано-Франківський (04)	Тисменицький район	Добровлянська, Новокривотульська, Марковецька, Липівська, Колодіївська, Козинська, Клузівська, Клубівецька, Драгомирчанська, Братковецька, Березівська, смт Лисець, смт Єзупіль, Ямницька, Павлівська, м Тисмениця, Угринівська, Майданська, Чукалівська, Чернолізька, Черніївська, Тязівська, Стебниківська, Старолисецька, Слобідська, Сілецька, Підлузька, Радчанська, Пшеничниківська, Підліська, Старокривотульська, Підпечерівська, Хом'яківська
					Коломийський район	Коршівська, Ліснохлібичинська, Голосківська, Годи-Добровідська, Воронівська, Виноградська, Малокам'янська, Великокам'янська, смт Отинія, Черемхівська, Угорницька, Турківська, Торговицька, Струпківська
					Тлумацький район	Надорожнянська
					Калуський район	Станьківська, Негівська, Новицька, Перевозецька, Пійлівська, Підмихайлянська,

1	2	3	4	5	6	7
						Студінська, Середньоугринівська, Мостищенська, Завадківська, Сівко-Войнилівська, Луківська, Кропивницька, Копанківська, Кадобнянська, Довговойнилівська, Голиньська, Верхнянська, Тужилівська, Томашівська, смт Войнилів, Зборянська, Сівко-Калуська
					г Івано-Франківськ	Микитинецька, Хриплинська, Крихівецька, Угорницька, Вовчинецька
					Галицький район	Перлівецька, Мединська, Бриньська, Вікторівська, Дорогівська, Комарівська, Блюдниківська, Височанківська
					Богородчанський район	Похівська, Підгірська, Іваниківська, Заберезька, Грабовецька, смт Богородчани, Старобогородчанська
					Надвірнянський район	Тисменичанська, Цуцилівська, Волосівська, Камінська
					г Івано-Франківськ	г Івано-Франківськ
					Тисменицький район	Посічська
					Коломийський район	Малоключівська, Ліснослобідська, Сідлищенська, Слобідська, Товмачицька, Раківчицька, Рунгуриська, Молодятинська, Марківська
					Долинський район	Великотур'янська, м Долина, Надіївська, Раківська, Рахинянська, Солуківська, Тростянецька, Оболонська
					Рожнятівський район	Сваричівська, Небилівська, Вільхівська, Петранківська, смт Брошнів-Осада, Рівнянська, Сливківська, Ціневська, Ясеновецька, Ясеньська, Ріпненська, Дубівська, смт Перегінське, Берлогівська, Брошнівська, Вербівська, Нижньоострутинська, Грабівська, Лугівська, смт Рожнятів, Камінська, Князівська, Красненська, Креховицька, Верхньоострутинська
					Калуський район	Ріп'янська, Бондарівська, Завійська, Вістівська
					Богородчанський район	Раковецька, Космацька, Росільнянська, Нивочинська, Монастирчанська, Міжгірська, Марковська, Луквицька, Порогівська, Кривецька, смт Солотвин, Жураківська, Дзвиняцька,

1	2	3	4	5	6	7
						Горохолинська, Глибівська, Глибоковська, Богрівська, Кричківська, Саджавська, Старунська, Хмельівська, Яблуньська
					Надвірнянський район	смт Ланчин, Верхньомайданська, м Надвірна, Білоославська, Чорнополюківська, Назавизівська, Стримбівська, Середньомайданська, Саджавська, Переріслянська, Черноославська, Фітьківська, Парищенська, Ліснотарновицька, Краснянська, Заріччанська, Добротівська, Гвіздська, Гаврилівська
				Косівський (06)	Коломийський район	Ковалівська, Королівська, смт Печеніжин, Дебеславська, Воскресинцівська, Верхньовербівська, Великоключівська, Шепарівцівська, Спаська, Сопівська, П'ядицька, Семаківська, Пилипівська, Княздвірська, Нижньовербівська, Мишинська
					Снятинський район	Рудниківська, Троїцька, Тростянецька, Попельниківська, Джурівська, Іллінецька
					Косівський район	Уторопівська, Текученська, Трацька, Тюдівська, Стопчатівська, Химчинська, Черганівська, Шепітська, Шешорівська, Вижньоберезівська, Старокутська, смт Кути, Середньоберезівська, Кобаківська, м Косів, смт Яблунів, Акрешорська, Баня-Березівська, Брустурівська, Вербовецька, Городянська, Лючанська, Споднянська, Нижньоберезівська, Слобідська, Рожнівська, Рибненська, Лючківська, Прокуравська, Пістинська, Микитинецька
			Львівська область	Дрогобицький (09)	г Борислав г Дрогобич	смт Східниця м Стебник
					Стрийський район	м Моршин, смт Дашава, Братківська, Стрілківська, Гірненська, Нижньостинавська, Конюхівська, Подорожненська, Розгірченська, Монастирецька, Станківська, Нежухівська, Стинавська, Сихівська, Ходовицька, Угерська, Йосиповицька, Семигинівська, Долішненська, Голобутівська, Грабовецька, Дідушицька, Добрівлянська, Підгірцівська, Довголуцька, Миртюківська, Дулібівська, Жулинська, Завадівська, Загірненська, Кавська, Ланівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Лисовицька, Любінцівська
					Старосамбірський район	Білицька, Великосушицька, м Старий Самбір, м Доброміль, м Хирів, смт Стара Сіль, Тершівська, Стараявська, Страшевицька, Стрільківська, Стрільбицька, Великолінинська, Терлівська, Солянуватська, Тернавська, Слохинівська, Тисовицька, Топільницька, Торчиновицька, Тур'ївська, Чаплівська, Ясенице-Замківська, Грозівська, Болозівська, Конівська, Великосільська, Верхньолужецька, Волошинівська, Волянська, Головецька, Сусідовицька, Княжпільська, Скелівська, Лютовиська, Мурованська, Мшанецька, Трушевицька, Ріп'янська
					Самбірський район	Вільшаницька, Монастирецька, Стрільковицька, Чуквянська, Воютицька
					Миколаївський район	Більченська, Криницька
					Дрогобицький район	Добрівлянська, Доброгостівська, Довжанська, Залокотська, Довжанська-Гурська, Івано-Франківська, Долішньолужецька, Летнянська, Лішнянська, Дерезицька, Медвежанська, Бистрицька, Модричівська, Гаївська, Вороблевицька, Волянська, Бистрицька-Гірська, Броницька, Болехівська, смт Підбуж, Смільнянська, Новокропивницька, Верхньогаївська, Урізька, Ясенице-Сільнянська, Унятичівська, Уличненська, Ступницька, Старокропивницька, Станільська, Солонська, Снятинська, Опорівська, Рибницька, Рихтицька, Ролівська, Раневицька, Почаєвичівська, Попелівська, Михайлевицька, Опаківська
					Жидачівський район	Облазницька, Монастирецька, Мельницька, Володимирцівська, Чертізька, Зарічанська, Сидорівська
					г Борислав	г Борислав
					г Дрогобич	г Дрогобич
					Самбірський район	Викотівська
				Самбірсько-Жидачівський (10)	Стрийський район	Лисятицька, Вівнянська, Воля-Задеревацька, П'ятничанська, Стриганцівська, Заплатинська,

1	2	3	4	5	6	7
						Добрянська
					Самбірський район	Бабинська, Ралівська, Озерненська, П'яновицька, Гординянська, смт Дубляни, Бісковицька, Великобілинська, Городищенська, Калинівська, Корналовицька, Кульчицька, Елахівська
					Миколаївський район	Гірська, Пісочненська, Держівська, Рудниківська, Розвадівська, Раделицька, Києвецька
					Дрогобицький район	Літинянська, Грушівська, Волощанська, Верхньодорожівська, смт Меденичі, Ріпчицівська
					Жидачівський район	Млиниська, Вільховецька, Любшанська, Піддністрянська, Рудянська, Лівчицька, смт Гніздичів, м Жидачів, Бережницька, Бортниківська, смт Журавне, Заріченська
					Самбірський район	Великоозимінська
		Черемошсько-Сиретський	Чернівецька область	Сокирянський (02)	Кельменецький район	Грушовецька, Бузовицька, Бабинська, Дністрівська, Івановецька, Комарівська
					Сокирянський район	Шишковецька, Шебутинецька, Кулішівська, Сербичанська, Романковецька, Ожівська, Селищанська, Братанівська, Вітрянська, м Сокиряни, м Новодністровськ, Білоусівська, Лопатівська, Михалківська, Волошківська, Грубнянська, Коболчинська, Корманська, Ломачинецька, Василівська
				Чернівецький (03)	Сторожинецький район	Сняківська, Михальчанська, Великокучурівська, Тисовецька, Кам'янська
					Глибоцький район	Коровійська, Молодійська, Чагорська, Луковицька
					Герцаївський район	м Герца, Лунківська, Хряцьківська, Тернавська, Петрашівська, Острицька, Молницька, Куликівська, Горбівська, Годинівська, Великобудська, Байраківська, Цуренська
					г Чернівці	Садгірський, Першотравневий, Ленінський
				Сторожинецький (04)	Кіцманський район	Бруницька, Верхньостановецька, Глиницька, Драчинецька, Стрілецько-Кутська, Нижньостановецька
					Сторожинецький район	Новобросковецька, Старобросковецька, Ропчанська, Нижньопетровецька, Старожадівська, Костинецька, Бобовецька, Комарівська, Панківська, Чудейська, Старокрасношорська, Зруб-Комарівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Череська, Банилово-Підгорнівська, смт Красноільськ, Верхньопетровецька, Іжівська, м Сторожинець, Давидівська, Буденецька
					Глибоцький район	Купська, Корчовецька, Карапчівська, Кам'янська, Димківська, Волоківська, Валя-Кузьминська, смт Глибока, Багринівська, Опришенська, Михайлівська, Черепковецька, Турятська, Тарашанська, Стерченська, Старововчинецька, Становецька, Синьовецька, Терблеченська, Сучевенська
					Герцаївський район	Буківська
					Вижницький район	Мілівська, Замостянська, Слободо-Банилівська, м Вижниця, м Вашківці, смт Берегомет, Багнянська, Банилівська, Черногузівська, Іспаська, Карапчівська, Коритненська, Луковецька, Мигівська, Черешенська, Виженська
	Карпати	Карпатський гірсько-лісовий	Закарпатська область	Воловецько-Рахівський (04)	Воловецький район	Гукливська, Лазивська, Щербовецька, Тишівська, Скотарська, Підполозянська, смт Воловець, смт Жденієво, Верхньоворотська, Нижньоворітська, Абранська, Біласовицька, Розтоцька, Буковецька, Вербязька
					Мукачевський район	Пузняківська
					Хустський район	Вільшанівська, Нижньоселищенська, Нижньобистрівська, Нанковська, Монастирецька, Липчанська, Липецько-Полянська, Копашновська, Забродська, Драгівська, Горінчовська, Березовська, Липовецька
					Тячевський район	Колодненська, Калинівська, Глибокопотіцька, Ганичівська, Добрянська, Великоугольська, смт Усть-Чорна, смт Дубове, Краснянська, Дуловська, смт Солотвино, Дібровська, Широколузька, Чумалевська, Углянська, Топчинська, Терновська, Тарасівська, Руськомокрянська, Вільховецько-Лазивська, Вільховецька, Новоселицька, Нересницька, Лопуховська, Крічевська, Терблянська
					Свалявський район	Голубинська, Неліпінська, м Свалява, Ганьковицька, Дусинська, Керецьківська, Полянська, Родниківська, Стройненська,

1	2	3	4	5	6	7
						Сусківська, Тібавська, Плосківська, Березниківська
					Рахівський район	смт Кобилецька Поляна, Видрічанська, Водицька, Верхньоводянська, Богданська, Білоцерківська, смт Ясіня, Косівсько-Полянська, смт Великий Бичків, м Рахів, Білинська, Квасивська, Костилівська, Лазещинська, Лугівська, Лужанська, Розтоківська, Росошківська, Середньоводянська, Чорнотисянська, Ділівська
					Перечинський район	Сімерська, Тур'є-Реметівська, Тур'є-Полянська, Тур'є-Пасічанська, Тур'є-Бистрянська, смт Перечин, Турицька, Ворочівська, Дубриницька, Зарічовська, Вільшинківська, Порошківська, Сімерківська, Новоселицька, Туричковська
					Іршавський район	Броньківська, Лісичовська, Кушницька
					Великоберезнянський район	Загорбська, Ставненська, Буківцьовська, Верховино-Бистрянська, Волосянківська, Вишківська, смт Великий Березний, Кострінська, Лубнянська, Лютянська, Малоберезнянська, Розтоцько-Пастільська, Солянська, Стричавська, Стужицька, Тихівська, Ужоцька, Черноголовська, Смерековська
					Міжгірський район	Верхньобистрянська, Негровецька, Майданська, Лісковецька, Келечинська, Ізківська, Нижньостуденівська, Вучковська, Лозянська, Буковецька, смт Міжгір'я, Голятинська, Сіневирсько-Полянська, Тюшківська, Колочавська, Новоселицька, Соймівська, Сіневирська, Річківська, Репиннська, Присліпська, Пилипецька, Торунська
			Івано-Франківська область	Верховинський (07)	Долинський район	Новошинська, смт Вигода, Белеївська, Витвицька, Вишківська, Гошівська, Геринська, Кальнянська, Княжолуцька, Кропивницька, Лолинська, Новоселицька, Підлісківська, Розточківська, Сенечівська, Слобідсько-Болехівська, Станковецька, Старомізуньська, Тяпченська, Шевченківська, Яворівська, Малотур'янська
					Рожнятівський	Ілемнянська, Осмолодська, Лоп'янська, Спаська,

1	2	3	4	5	6	7
					район	Суходільська, Липовицька
					Косівський район	Яворівська, Бабинська, Великорожинська, Космацька, Снідавська, Розтоківська, Соколівська, Малорожинська, Річківська
					Верховинський район	Замагорська, Ільцівська, Яблуницька, Хороцевська, Устеріківська, Стебнівська, Пробійнівська, Перехресненська, Криворівнянська, Кривопільська, Гринявська, Красниківська, смт Верховина, Зеленська, Довгопольська, Голошинська, Головівська, Верхньоасенівська, Буковецька, Бистрецька, Білоберізька, Краснолілляська
					Богородчанський район	Бабченська, Манявська, Гутянська
					г Яремча	Яблуницька, Микуличинська, Татарівська, смт Ворохта
					г Болехів	Гузіївська, Козаківська, Міжріччанська, Підберезька, Поляницька, Тисівська
					Надвірнянський район	смт Делятин, Бистрицька, Пнівська, Пасічнянська, смт Битків, Молодківська, Лоївська, Зеленська
					г Болехів	г Болехів
					г Яремча	Паляницька, г Яремча
			Львівська область	Турківський (11)	Турківський район	Сянківська, Риківська, м Турка, Нижньовисоцька, Нижньотурівська, Нижньоаблунська, Присліпська, Верхньовисоцька, Вовченська, Лімнянська, Хащівська, Шандровецька, Шум'яцька, Яворівська, Ясеницька, Розлуцька, Верхньоаблунська, Боберківська, Бітлянська, смт Бориня, Верхньогусиненська, Мохнатська, Верхненська, Либохорська, Головська, Завадівська, Ільницька, Ісаївська, Карпатська, Комарницька, Красненська, Кривківська, Ластівківська
					Сколівський район	Жупанівська, Завадківська, Задільська, Кам'янська, Козівська, Верхнячківська, Коростівська, Климецька, Довжківська, Гребенівська, Волосянківська, смт Славсько, м Сколе, смт Верхнє Синьовидне, Корчинська, Росохацька, Головецька, Плав'янська,

1	2	3	4	5	6	7
						Ямельницька, Хітарська, Тухольківська, Тухлянська, Труханівська, Підгородецька, Риківська, Крушельницька, Орявська, Орівська, Опорецька, Нижньосиньовидненська, Нижньорожанська, Либохорівська, Лавочненська, Сможенська
			Чернівецька область	Путильський (05)	Путильський район	Дихтинецька, Довгопільська, Киселицька, смт Путила, Плосківська, Підзахаричівська, Розтоківська, Селятинська, Сергіївська, Усть-Путильська, Шепітська, Яблуницька, Конятинська, Мариничівська
					Вижницький район	Долішньошепітська
	Закарпаття	Закарпатський	Закарпатська область	Берегівський (01)	Мукачевський район	Нижньокоропецька, Макаревська, Новодавидковська, Івановецька, Зняцевська, Жнятинська, Ключарківська, Дерценська, Ракошинська, Павшинська, Горондівська, Чомонинська, Страбичівська, Серненська, Великолучківська
					Ужгородський район	Коритнянівська, Малодобранська, Галоцька, Великогеївецька, Баранинська, м Чоп, Тарновецька, Червоновська, Великодобронська, Яворовська, Сюртенська, Ратовецька, Холмоківська, Соловківська, Соломоновська, Сторожницька
					Виноградівський район	Перехрестівська, Олешницька, Новоселовська, Фанчиківська, Сасовська, Петровська, Підвиноградівська, Чепівська, смт Вилоч, Вербовецька, Дяковська, Чорнотисовська, Дротинцівська, Шаланківська, Великопаладська
					Берегівський район	Квасовська, Великобактянська, Берегуйфалівська, Оросіївська, Мужієвська, Мочолянська, Косоньська, Яношівська, Бененська, Шомівська, Запсоньська, Чомська, смт Батєво, Гечанська, Гатянська, Гутівська, Галаборська, Великобийганьська, Боржавська, Варівська, Бадаловська, Великоберезька, Батрадська, Дийдянська, Рафайновська, Поповська, Свободянська, Четфалвівська
					Виноградівський район	Матіївська

1	2	3	4	5	6	7
				Середнянсько-Королівський (02)	Мукачевський район	Новоселицька, Форношська, Лохівська, Лалівська, Лавківська, Копиновецька, Обавська, Кальницька, Станівська, Зубівська, Залузька, Завидовська, Жуківська, Верхньокоропещька, смт Кольчино, смт Чинадійово, Бабичівська, Бобовищенська, Брестовська, Бистрицька, Верхьовізнницька, Яблунівська, Шенборнська, Пістряловська
					Ужгородський район	Великолазівська, Паладь-Комарівська, Кіблярівська, Кам'яницька, Ірлявська, Руськокомарівська, смт Середнє, Яроцька, Дубрівська, Мінеральненська, Худлевська, Холмецька, Невицька, Оноківська, Пацканівська
					Іршавський район	Ардановська, Доробратівська, Кам'янська
					Виноградівський район	Оноцька, Теківська, Великокопанська, Широківська, Новоселицька, м Виноградів, Веряцька, Малокопанська, Хижанська, Чернянська, смт Королево, Боржавська, Великоком'ятівська, Буківська
					Берегівський район	м Берегово, Нижньореметівська
					Іршавський район	Негрівська
				Іршавсько-Тячівський (03)	Хустський район	Данилівська, Кривська, м Хуст, Стеблевська, Сокирницька, Рокосівська, Велятинська, смт Вишково, Крайниковська, Кошелєвська, Ізанська, Золотарєвська, Боронявська, Олександрівська
					Тячевський район	Воніговська, смт Буштино, Грушевська, Біловарська, Бедевлянська, смт Тересва, м Тячев, Русько-Полевська, Кривська, Новобаровська, Лазінська
					Іршавський район	м Іршава, Дібровська, Гребельська, Великораковецька, Брідська, Ільницька, Загаттянська, Білківська, Осійська, Довгенська, Лозянська, Вільхівська, Приборжавська, Чернопотіцька, Імстичевська, Заріччанська, Малораковецька, Луківська
Кримська гірська область	Кримські гори і передгір'я	Кримський гірсько-передгірський	Автономна Республіка Крим	Сімферопольський (06)	г Сімферополь	Залізничний, Київський, Центральний, смт Аерофлотське, смт Гресівське, смт Комсомольське, смт Аграрне
					Сімферопольський район	Пожарська, Чистенська, Урожайнівська, смт Молодіжне, Перовська, Трудівська,

1	2	3	4	5	6	7
						Новоселівська, Донська, Кольчугінська, Мазанська, Мирнівська
					Кіровський район	Привітненська, Первомайська, Золотополенська, Абрикосівська, м Старий Крим, Льговська
					Білогірський район	Земляничненська, Чорнопільська, м Білогірськ, смт Зуя, Ароматнівська, Багатівська, Василівська, Зеленогірська, Зибинська, Криничненська, Кримськорозівська, Курська, Мельнична, Мічурінська, Муромська, Русаківська, Цвіточенська, Вишенська
					Бахчисарайський район	Тінистівська, Углівська, Скалистівська, Плодівська, Піщанівська, Каштанівська, Табачненська, Долинненська, смт Научне, смт Поштове, Ароматнівська, Вілінська, м Бахчисарай
				Горний (08)	Сімферопольський район	Добрівська
					Бахчисарайський район	Залізничненська, Красномаяківська, Зеленівська, смт Куйбишеве, Верхоріченська, Голубинська
			м Севастополь	Севастополь (01)	Нахімовський	Верхньосадівська, смт Кача, Андріївська
					Балаклавський	м Інкерман, Орлинівська, Тернівська
					Нахімовський	Нахімовський
					Балаклавський	Балаклавський
	Південний берег Криму	Кримський південнобережний низькогірський	Автономна Республіка Крим	Південнобережний (07)	г Алушта	Маломаяцька, Малоріченська, Лучистівська, Ізобільнянська, смт Партеніт, Привітненська
					г Судак	смт Новий Світ, Сонячнодолинська, Морська, Міжріченська, Дачновська, Веселовська, Грушівська
					г Ялта	смт Виноградне, смт Корейз, смт Нікіта, смт Восход, смт Гаспра, смт Голуба Затока, смт Гурзуф, смт Кацівелі, смт Симеїз, смт Краснокам'янка, м Алушка, смт Советське, смт Санаторне, смт Понизівка, смт Берегове, смт Лівадія, смт Форос, смт Курпати, смт Паркове, смт Масандра, смт Ореанда, смт Відрадне
					г Алушта	г Алушта
					г Судак	г Судак
					г Ялта	г Ялта

Бібліографічний список

1. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. / О.М. Маринич (відповід. ред.). – К.: “Українська Радянська Енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1990. – Т. 2: З – О. – 480 с.
2. Грубрин Ю.Л. Геоморфологическое районирование // Природные условия и естественные ресурсы СССР: Украина и Молдавия. – М.: Наука, 1972. – С. 62-68.
3. Дмитренко В.П. Агрокліматичне районування // Географічна енциклопедія України: В 3-х т. /О.М. Маринич (відповід. ред.). – К.: “Українська Радянська Енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1989. – Т. 1. – С. 13-14.
4. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 № 858-IV // Відомості Верховної Ради України від 05.09.2003.
5. Закон України "Про охорону земель" прийнятий 19 червня 2003 року № 962–IV // www.rada.gov.ua.
6. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" прийнятий 25 червня 1991 року № 1264 – XII // www.rada.gov.ua.
7. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, – 1992. – № 25. – 98 с.
8. Методичні рекомендації щодо здійснення природно-сільськогосподарського районування (зонування) земель // Землевпорядний вісник. – 2004. – № 4. – С. 53-56.
9. Носко Б.С., Деревянко Р.Г., Чепков Б.М., Канаш А.П. и др. Научно-методические основы природно-сельскохозяйственного районирования Украинской ССР // Агрехимия и почвоведение. – 1985. – Вып. 48. – С. 3-8.
10. Осипчук С.О. Природно-сільськогосподарське районування України /О.С. Осипчук// – К.: Урожай, 2008. – 188 с.

11. Природно-сельскохозяйственное районирование земельного фонда СССР. – М.: Колос, 1975. – 256 с.
12. Природно-сельскохозяйственное районирование и использование земельного фонда СССР / Под ред. А.Н. Каштанова. – М.: Колос, 1983. – 336 с.
13. Схема природно-сельскохозяйственного районирования УССР м-ба 1:1500000. – К.: Укрземпроект, 1985.
14. Фізична географія Української РСР / О.М. Маринич, А.І. Ланько, М.І. Щербань, П.Г. Шищенко / Під ред. О.М. Маринича. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
15. Чумаченко О.М. Еколого-економічна оцінка втрат від деградації земельних ресурсів (на прикладі земель сільськогосподарського призначення): монографія / Чумаченко О.М. Мартин А.Г. – К.: ТОВ «Аграр Медіа», 2010. – 210 с.